

Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie

Wydanie 2019

Raport Eurydice





Kluczowe dane dotyczące
**wczesnej edukacji
i opieki**
w Europie

Wydanie 2019

Raport Eurydice

Niniejsze opracowanie zostało po raz pierwszy opublikowane w języku angielskim w 2019 r. (tytuł oryginału: *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition*) przez

EACEA, Eurydice
Avenue du Bourget 1 (J-70 – Unit A7)
B-1049 Brussels

Niniejszą publikację należy cytować następująco:

Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2019. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition*. Eurydice Report. (Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie – Wydanie 2019) Luxembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

PDF

EC-03-19-375-PL-N

ISBN 978-92-9484-011-0

doi:10.2797/894279

Części niniejszej publikacji mogą być powielane jedynie do celów niekomercyjnych, pod warunkiem że fragment tekstu jest poprzedzony odniesieniem do „sieci Eurydice”, po którym widnieje data publikacji dokumentu.

© Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Aleje Jerozolimskie 142A
02-305 Warszawa



Wydawnictwo
FRSE

Warszawa 2020

ISBN 978-83-66515-07-9

Tłumaczenie publikacji sfinansowano ze środków Komisji Europejskiej.

SPIS TREŚCI

Spis rysunków	5
Kody i skróty	7
Streszczenie	9
Wstęp	23
Rozdział A – Zarządzanie	29
Ponad 30 milionów dzieci w Unii Europejskiej znajduje się w przedziale wiekowym objętym wczesną edukacją i opieką	29
Zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka realizowana jest w systemie jednoetapowym lub odrębnych placówkach, w których przejście do kolejnego etapu następuje w wieku trzech lat	30
Uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu jest powszechna jedynie w kilku krajach europejskich	33
W większości krajów za zinstytucjonalizowaną wczesną edukację i opiekę nad dziećmi od trzeciego roku życia odpowiedzialne jest ministerstwo edukacji	34
Władze najwyższego szczebla rzadko zalecają metody ułatwiające płynne przechodzenie z placówek opiekuńczych do edukacyjnych	36
Przedstawiciele rodziców mają na ogół wpływ na zarządzanie codzienną pracą placówek wczesnej edukacji i opieki	39
Prywatne samofinansujące się placówki wczesnej edukacji i opieki funkcjonują w trzech czwartych krajów europejskich	41
Rozdział B – Dostęp	43
Część I – Struktury	43
Zapewnienie powszechnego dostępu: jedynie w kilku krajach gwarantuje się miejsca najmłodszym dzieciom	43
W większości krajów zapewnia się 20–29 godzin wczesnej edukacji i opieki	48
W większości krajów występuje luka opiekuńcza między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do wczesnej edukacji i opieki	51
Bezpłatna wczesna edukacja i opieka obejmuje na ogół starsze dzieci	54
Opłaty za wczesną edukację i opiekę nad dzieckiem poniżej trzeciego roku życia są najniższe w krajach bałtyckich i bałkańskich	57
Środki celowe ułatwiające dostęp do wczesnej edukacji i opieki dotyczą dzieci żyjących w ubóstwie	59
Popyt na miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki przewyższa podaż	62
Część II – Uczestnictwo	65
Ze zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki korzysta 34% dzieci poniżej trzeciego roku życia	65
Osiągnięto europejski wspólny cel – 95% dzieci od czwartego roku życia uczestniczy we wczesnej edukacji i opiece	66
Dzieci uczestniczą we wczesnej edukacji i opiece przez co najmniej 30 godzin tygodniowo	68
Rozdział C – Kadra	71
Część I – Kwalifikacje i doskonalenie zawodowe	71
Wymagania dotyczące kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego są na ogół niższe wobec osób pracujących z młodszymi dziećmi niż ze starszymi	72
W większości systemów edukacji możliwe jest zatrudnianie asystentów bez formalnego wykształcenia w sektorze wczesnej edukacji i opieki	74
Dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki posiadają na ogół kwalifikacje co najmniej na poziomie licencjatu	75
W jednej trzeciej krajów europejskich dyrektorzy placówek dla starszych dzieci muszą odbyć odpowiednie szkolenie i posiadać wcześniejsze doświadczenie zawodowe	77
W większości krajów osoby świadczące usługi uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki w domu muszą odbyć pewną formę szkolenia	79
Jedynie w siedmiu systemach edukacji istnieje obowiązkowy staż dla wszystkich pracowników wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem	81
Jedynie w pięciu systemach edukacji regulacje wymagają obowiązkowego doskonalenia zawodowego całej kadry	83

Część II – Proporcja liczby dzieci do liczby pracowników	87
Maksymalna liczba dzieci przypadająca na jednego pracownika podwaja się między drugim a czwartym rokiem życia dziecka	87
Osoby świadczące usługi uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki w domu opiekują się na ogół nie więcej niż czworgiem lub pięciorgiem dzieci poniżej trzeciego roku życia	90
Część D – Wytyczne edukacyjne	93
Część I – Regulacje prawne	93
Jedna trzecia systemów edukacji nie zapewnia wytycznych edukacyjnych dla dzieci w wieku poniżej trzech lat	94
W większości krajów placówki wczesnej edukacji i opieki muszą sporządzić własny plan pedagogiczny	97
Kluczowe obszary w zakresie uczenia się i rozwoju dzieci w ramach wczesnej edukacji i opieki są bardzo podobne	98
Zrównoważone podejścia pedagogiczne w ramach wczesnej edukacji i opieki	100
Obserwacja jest kluczową metodą oceniania dzieci na etapie wczesnej edukacji i opieki	102
Część II – Przechodzenie na kolejne etapy	105
Wiek jest głównym kryterium przyjęcia do szkoły podstawowej	105
W połowie systemów edukacji rodzice współdecydują o odroczeniu przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej	106
W dziewięciu krajach te same podstawy programowe obejmują zarówno wczesną edukację i opiekę, jak i wyższe poziomy kształcenia	108
W większości systemów edukacji w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki niektóre dzieci uczęszczają do klasy zerowej w szkole podstawowej	109
Stosuje się wiele środków w celu zapewnienia płynnego przejścia z etapu wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej	111
Część III – Środki wsparcia	113
Zajęcia logopedyczne są najczęstszą formą wsparcia językowego na etapie wczesnej edukacji i opieki	113
Na etapie wczesnej edukacji i opieki w mniejszości krajów zapewnia się nauczanie w językach, jakimi dzieci posługują się w domu	115
Tylko jedna czwarta krajów europejskich zapewnia poradnictwo w zakresie uczenia się w domu	117
Rozdział E – Ewaluacja i monitorowanie	121
Wspieranie procesu uczenia się jest często przedmiotem ewaluacji zewnętrznej placówek dla starszych dzieci	121
Jedna trzecia europejskich systemów edukacji nie stosuje regulacji dotyczących ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat	126
Dzieci rzadko uczestniczą w ewaluacji placówki	129
Większość krajów monitoruje system wczesnej edukacji i opieki na podstawie ustaleń na poziomie placówki	133
Bibliografia	137
Glosariusz	143
Załączniki	149
Załącznik A: Dane dodatkowe do rysunków	149
Załącznik B: Władze odpowiedzialne za zarządzanie placówkami wczesnej edukacji i opieki	157
Załącznik C: Wytyczne centralnych władz oświatowych w zakresie usług wczesnej edukacji i opieki	160
Informacje krajowe	163
Podziękowania	209

SPIS RYSUNKÓW

Streszczenie	9
Rysunek 1: Gwarancja miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	10
Rysunek 2: Wymiary integracji polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki	12
Rysunek 3: Struktura organizacyjna i zarządzanie placówką, 2018/2019	13
Rysunek 4: Personel posiadający kwalifikacje co najmniej na poziomie tytułu licencjata (ISCED 6), 2018/2019	14
Rysunek 5: Obowiązkowe doskonalenie zawodowe dla całego personelu oraz wymagania dotyczące kwalifikacji asystentów, 2018/2019	15
Rysunek 6: Wytyczne edukacyjne wydane przez władze na najwyższym szczeblu, 2018/2019	17
Rysunek 7: Stopień integracji systemu wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	18
Rysunek 8: Najważniejsze aspekty ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, 2018/2019	20
Rysunek 9: Regulacje/działania na najwyższym szczeblu mające na celu ułatwienie dzieciom przejście do kształcenia w szkole podstawowej oraz organizacja ostatniego roku wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	21
Wstęp	23
Rysunek 10: Rozdziały i podstawowe zagadnienia uwzględnione w raporcie	25
Zarządzanie	29
Rysunek A1: Populacja dzieci w wieku 0–5 lat (w tysiącach), 1 stycznia 2017 r.	30
Rysunek A2a: Rodzaje placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2018/2019	31
Rysunek A2b: Organizacja placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	32
Rysunek A3: Uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia w domu, 2018/2019	33
Rysunek A4: Władze zarządzające zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką, 2018/2019	35
Rysunek A5: Zalecane na najwyższym szczeblu metody ułatwiające przechodzenie dzieci z jednego rodzaju placówek do kolejnych w wieku około trzech lat, 2018/2019	37
Rysunek A6: Zaangażowanie rodziców jako członków organów zarządzających placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	39
Rysunek A7: Udział prywatnych samofinansujących się placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	42
Dostęp	43
Rysunek B1: Wiek, w którym gwarantowane jest miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	44
Rysunek B2: Liczba godzin wczesnej edukacji i opieki w tygodniu według rodzaju gwarantowanych usług, 2018/2019	49
Rysunek B3: Luka opiekuńcza między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	52
Rysunek B4: Bezpłatna wczesna edukacja i opieka a liczba gwarantowanych miejsc	55
Rysunek B5: Średnie miesięczne opłaty za wczesną edukację i opiekę dla dzieci poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019	58
Rysunek B6: Zakres kryteriów dotyczących obniżonych opłat lub pierwszeństwa naboru do zinstytucjonalizowanej opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019	60
Rysunek B7: Popyt i podaż miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	63
Rysunek B8: Wskaźniki uczestnictwa dzieci poniżej trzeciego roku życia w instytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece (dane wstępne), 2017	66
Rysunek B9: Wskaźniki uczestnictwa we wczesnej edukacji i w opiece dzieci od czwartego roku życia do rozpoczęcia obowiązkowej edukacji podstawowej, 2017	67
Rysunek B10: Średni tygodniowy wymiar godzin wczesnej edukacji i opieki (dane wstępne), 2017	69
Kadra	71
Rysunek C1: Minimalny poziom kwalifikacji wymagany od nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019	72
Rysunek C2: Minimalny poziom kwalifikacji i liczba lat nauki wymaganych od asystentów w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019	74
Rysunek C3: Minimalny poziom kwalifikacji dyrektorów placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	76
Rysunek C4: Dodatkowe wymagania wobec dyrektorów placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	77
Rysunek C5: Minimalne poziomy kwalifikacji i szkolenia wymagane od osób świadczących usługi uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki w domu, 2018/2019	80
Rysunek C6: Status staży nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów rozpoczynających pracę w zawodzie w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	82

Rysunek C7:	Status doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	84
Rysunek C8:	Maksymalna liczba dzieci w wieku dwóch i czterech lat w grupie i przypadających na pracownika w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	88
Rysunek C9:	Maksymalna liczba dzieci poniżej trzeciego roku życia przypadająca na osobę świadczącą uregulowaną prawem opiekę w domu 2018/2019	91
Wytyczne edukacyjne		93
Rysunek D1a:	Wytyczne władz oświatowych na najwyższym szczeblu w zakresie usług wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	95
Rysunek D1b:	Status wytycznych władz najwyższego szczebla dla placówek wczesnej edukacji i opieki	95
Rysunek D2:	Obowiązek opracowania własnego planu pedagogicznego przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	98
Rysunek D3:	Obszary uczenia się i rozwoju w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	99
Rysunek D4:	Podjęcia pedagogiczne stosowane przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	101
Rysunek D5:	Metody oceniania stosowane przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	103
Rysunek D6:	Kryteria przyjęcia do pierwszej klasy szkoły podstawowej, 2018/2019	105
Rysunek D7:	Podjęcie decyzji w sprawie określania gotowości szkolnej i odrzucania przyjęcia dziecka do pierwszej klasy szkoły podstawowej, 2018/2019	107
Rysunek D8:	Zbieżność wytycznych władz oświatowych na najwyższym szczeblu w zakresie usług wczesnej edukacji i opieki i nauczania w szkole podstawowej, 2018/2019	109
Rysunek D9:	Miejsce świadczenia usług w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	110
Rysunek D10:	Środki mające na celu ułatwienie dzieciom przejście do szkoły podstawowej, które powinny zostać wdrożone na poziomie placówki, 2018/2019	111
Rysunek D11:	Podjęcia do wsparcia językowego na etapie wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	114
Rysunek D12:	Wspieranie nauczania języka ojczystego na etapie wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	116
Rysunek D13:	Główne cele nauczania języka, którym uczniowie posługują się w domu	117
Rysunek D14:	Wsparcie dla rodziców dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2018/2019	118
Ewaluacja i monitorowanie		121
Rysunek E1:	Główne obszary podlegające ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	122
Rysunek E2:	Ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, typy odpowiedzialnych organów oraz główny obszar zainteresowania, 2018/2019	124
Rysunek E3:	Regulacje prawne na najwyższym szczeblu w odniesieniu do ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	127
Rysunek E4:	Zaangażowanie rodziców i dzieci w ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019	130
Rysunek E5:	Monitorowanie systemu wczesnej edukacji i opieki: wykorzystanie zagregowanych wyników ewaluacji placówek i innych analiz systemowych, 2018/2019	134
Załączniki		149
<input type="checkbox"/>	Kryteria pomiaru stopnia integracji systemów wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku 7)	149
<input type="checkbox"/>	Czas trwania odpowiednio opłaconego poporodowego urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (w tygodniach), 2018/2019 (dane do rysunku B3)	149
<input type="checkbox"/>	Kryteria stosowania obniżonych opłat i pierwszeństwa naboru dla dzieci w wieku poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019 (dane do rysunku B6)	150
<input type="checkbox"/>	Minimalny poziom kwalifikacji i czas kształcenia w latach wymagany od nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019 (dane do rysunku C1)	150
<input type="checkbox"/>	Minimalne poziomy kwalifikacji, czas trwania studiów i szkolenia specjalistycznego dyrektorów placówek oraz lata wcześniejszego doświadczenia wymaganego do objęcia stanowiska dyrektora zinstytucjonalizowanej placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunków C3 i C4)	151
<input type="checkbox"/>	Minimalny czas obowiązkowego doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów pracujących w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku C7)	153
<input type="checkbox"/>	Maksymalna liczba dzieci w wieku dwóch i czterech lat, tworzących grupę i przypadających na pracownika i na nauczyciela wychowania przedszkolnego w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku C8)	154
<input type="checkbox"/>	Obszary uczenia się i rozwoju w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku D3)	156
<input type="checkbox"/>	Wsparcie zapewniane rodzicom dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2018/2019 (dane do rysunku D14)	156

KODY I SKRÓTY

Kody krajów

UE/UE-28	Unia Europejska	PL	Polska
BE	Belgia	PT	Portugalia
BE fr	Belgia – Wspólnota Francuska	RO	Rumunia
BE de	Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna	SI	Słowenia
BE nl	Belgia – Wspólnota Flamandzka	SK	Słowacja
BG	Bułgaria	FI	Finlandia
CZ	Czechy	SE	Szwecja
DK	Dania	UK	Zjednoczone Królestwo
DE	Niemcy	UK-ENG	Anglia
EE	Estonia	UK-WLS	Walia
IE	Irlandia	UK-NIR	Irlandia Północna
EL	Grecja	UK-SCT	Szkocja
ES	Hiszpania		
FR	Francja	Kraje EOG i kraje kandydujące	
HR	Chorwacja	AL	Albania
IT	Włochy	BA	Bośnia i Hercegowina
CY	Cypr	CH	Szwajcaria
LV	Łotwa	IS	Islandia
LT	Litwa	LI	Liechtenstein
LU	Luksemburg	ME	Czarnogóra
HU	Węgry	MK	Macedonia Północna
MT	Malta	NO	Norwegia
NL	Holandia	RS	Serbia
AT	Austria	TR	Turcja

Dane statystyczne

(:) Brak danych

(-) Nie dotyczy lub wartość zerowa

STRESZCZENIE

Dobrej jakości wczesna edukacja i opieka dla każdego dziecka jest ważnym celem dla Europy

Wczesna edukacja i opieka – etap poprzedzający edukację na poziomie szkoły podstawowej – jest coraz częściej uznawana za podstawę rozwoju i uczenia się przez całe życie. Europejski filar praw socjalnych stanowi, że „dzieci mają prawo do przystępnej cenowo i dobrej jakości wczesnej edukacji i opieki” (1). Aby wypracować wspólne zrozumienie tego, co to oznacza, w maju 2019 r. Rada przyjęła Zalecenie w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki (2).

Niniejszy raport, wydanie drugie publikacji zatytułowanej *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie*, wspiera opracowywanie polityki dzięki zapewnieniu aktualnej analizy systemów wczesnej edukacji i opieki w 38 krajach Europy. Analiza porównawcza opiera się na pięciu wymiarach jakości podkreślonych w Zaleceniu. Są nimi: zarządzanie, dostęp, kadra (personel), wytyczne dotyczące edukacji oraz ewaluacja i monitorowanie. Wyniki pokazują, że nadal pozostaje jeszcze wiele do zrobienia w dziedzinie zapewniania jakości w tych kluczowych wymiarach, i dotyczy to wielu krajów europejskich i ich systemów wczesnej edukacji i opieki. W wielu krajach Europy nie zapewniono jeszcze powszechnego dostępu, wysokiej jakości i integracji usług w tym obszarze.

Większość dzieci w Europie rozpoczyna naukę w szkole podstawowej w wieku około sześciu lat. Obecnie w Unii Europejskiej mieszka 31 milionów dzieci poniżej tego wieku, które są potencjalnymi odbiorcami wczesnej edukacji i opieki. Jednak nie wszystkie z nich mają dostęp do tych usług. Średnio 34% lub około 5 milionów dzieci poniżej trzeciego roku życia korzysta z wczesnej edukacji i opieki. Jedynie siedem państw członkowskich UE (Dania, Niemcy, Estonia, Łotwa, Słowenia, Finlandia i Szwecja) oraz Norwegia gwarantują miejsce w publicznie finansowanej placówce każdemu dziecku na najwcześniejszym etapie życia (6–18 miesięcy). Poziom dostępności wzrasta w wypadku dzieci starszych. Prawie połowa krajów europejskich gwarantuje miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki dzieciom w wieku od trzech lat i coraz więcej krajów wprowadza obowiązek uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece w ciągu ostatniego roku (ostatnich lat) tego etapu. Oznacza to, że osiągnięto już wspólny cel europejski (*benchmark*) w dziedzinie kształcenia i szkolenia (ET 2020) (3), zgodnie z którym przynajmniej 95% dzieci powinno uczestniczyć we wczesnej edukacji począwszy od czwartego roku życia.

Dobrej jakości wczesna edukacja i opieka w wieku poniżej trzech lat nie jest jeszcze dostępna w wielu krajach Europy. Treści edukacyjne dla wszystkich dzieci realizowane przez wysoko wykwalifikowany personel i wspierane spójną polityką występują głównie w krajach nordyckich, basenie Morza Bałtyckiego i na Bałkanach. Kraje te zapewniają zintegrowane usługi wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci poniżej wieku szkolnego. Niemniej jednak niektóre z nich nadal mają trudności z zapewnieniem dostępu dla każdego dziecka i mają niskie wskaźniki uczestnictwa.

W większości regionów Europy rodzaje usług wczesnej edukacji i opieki oraz ich jakość różnią się w zależności od wieku dzieci. Dzieci w większości krajów Europy Środkowej i Południowej doświadczają zmiany, ponieważ w wieku około trzech lat przechodzą z placówek opiekuńczo-wychowawczych do przedszkoli. Jednak tradycyjny podział na opiekę nad dziećmi i edukację przedszkolną zaciera się, a wiele krajów wprowadza wytyczne dotyczące edukacji lub programy nauczania dla młodszych dzieci.

W niniejszym streszczeniu wymieniono niektóre z głównych ustaleń raportu. Na początku omówiono kluczowe działania w ramach polityki mające na celu zapewnienie dostępu – gwarancji miejsca w placówce – a następnie przystępności cenowej tych usług. Opisano w skrócie zakres regulacji dotyczących wczesnej edukacji i opieki w domu (oferowanej przez opiekunki do dzieci) w całej Europie. W części tej przedstawiono nowy wskaźnik zbiorczy stopnia integracji polityki w Europie, oparty na czterech elementach: strukturze organizacyjnej wczesnej edukacji i opieki, zarządzaniu, wymaganiach dotyczących kwalifikacji pracowników i treściach edukacyjnych. Zwrócono uwagę na różne sposoby, na

(1) Międzyinstytucjonalna proklamacja europejskiego filaru praw socjalnych (Dz.U. C 428 z 13.12.2017, s. 10–15), podpisana przez Parlament Europejski, Radę i Komisję dnia 17 listopada 2017 r. w Göteborgu w Szwecji.

(2) Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. C 189 z 5.6.2019, s. 4–14).
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2019.189.01.0004.01.ENG&toc=OJ:C:2019:189:TOC

(3) Konkluzje Rady z dnia 12 maja 2009 r. w sprawie strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”) (Dz.U. C 119 z 28.5.2009, s. 2–10).

jakie jakość wczesnej edukacji i opieki jest zapewniana w poszczególnych krajach, jak również na środki umożliwiające płynne przejście do kształcenia w szkole podstawowej.

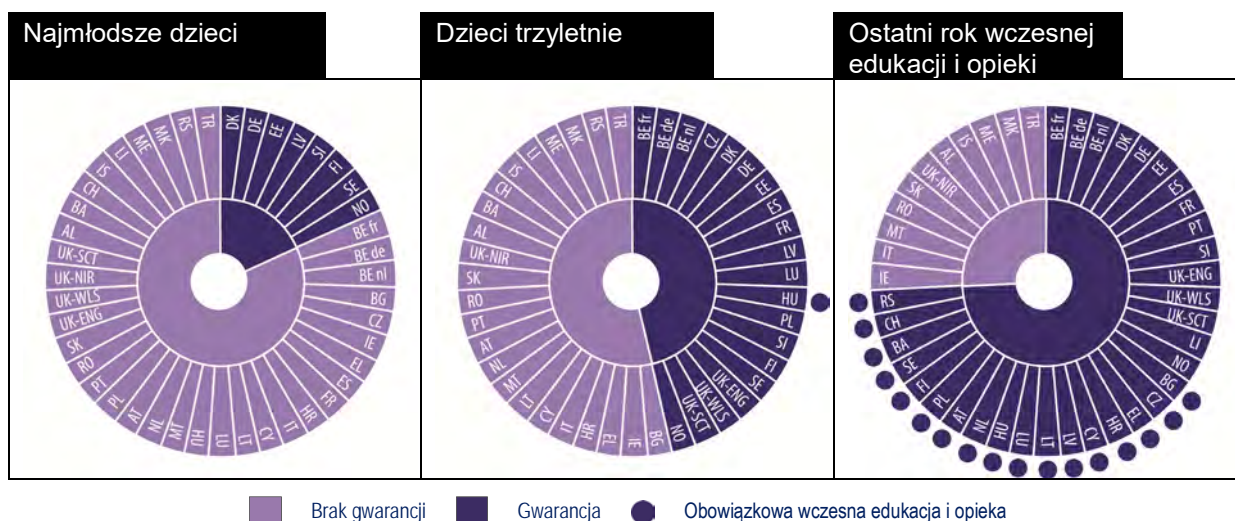
Dostęp

Gwarancja miejsca w placówce: dwa sposoby zapewnienia prawa do wczesnej edukacji i opieki

Obecnie w Europie stosowane są dwa podejścia do zapewnienia powszechnego dostępu do wczesnej edukacji i opieki. Niektóre kraje zapewniają ustawowe prawo do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki, podczas gdy inne nakładają obowiązek uczestnictwa w tego rodzaju edukacji i opiece. Każde podejście wymaga od władz publicznych zobowiązania do zagwarantowania miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Istnieją jednak pewne podstawowe różnice. Ustawowe prawo oznacza, że dziecko ma prawo do wczesnej edukacji i opieki, ale gdy uczestnictwo jest obowiązkowe, dziecko ma obowiązek prawny uczęszczać na zajęcia. Charakter gwarancji miejsca w placówce jest zatem różny. W wypadku ustawowego prawa władze publiczne muszą zagwarantować miejsce dla każdego dziecka w uprawnionym przedziale wiekowym, o które wnioskuje rodzice. Z kolei w krajach, w których wczesna edukacja i opieka jest obowiązkowa, władze publiczne muszą zagwarantować wystarczającą liczbę miejsc dla wszystkich dzieci w przedziale wiekowym objętym zobowiązaniem prawnym.

W Europie występują znaczne różnice w wieku, w jakim dzieci mają zagwarantowane miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunki 1 i B1). Jedynie siedem państw członkowskich UE (Dania, Niemcy, Estonia, Łotwa, Słowenia, Finlandia i Szwecja) oraz Norwegia gwarantują miejsce w publicznie dotowanej placówce każdemu dziecku na najwcześniejszym etapie życia (6–18 miesięcy), często już bezpośrednio po zakończeniu urlopu macierzyńskiego (patrz rysunek B3). W trzech wspólnotach Belgii, a także w Czechach, Hiszpanii, we Francji, w Luksemburgu, na Węgrzech, w Polsce i Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Szkocja) gwarantowane są miejsca w publicznie dotowanej placówce wczesnej edukacji i opieki dzieciom od trzeciego roku życia lub nieco młodszym. Około jedna czwarta europejskich systemów edukacji gwarantuje miejsca dzieciom w wieku od czterech, pięciu lub sześciu lat w ciągu ostatniego roku, ostatnich dwóch lat wczesnej edukacji i opieki. Często świadczenie to wyraźnie ma na celu przygotowanie do kształcenia w szkole podstawowej, a uczestnictwo jest obowiązkowe.

Rysunek 1: Gwarancja miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunku B3.

Większość krajów europejskich gwarantuje od 20 do 29 godzin zajęć tygodniowo (patrz rysunek B2). Godziny pracy placówek są często zbieżne z godzinami pracy szkół podstawowych i odzwierciedlają edukacyjny charakter tych usług. Godziny pracy obejmujące pełny tydzień pracy rodziców są dostępne tylko w kilku krajach (Czechy, Dania, Estonia, Słowenia i Norwegia).

W jednej czwartej europejskich systemów edukacji nie obowiązują regulacje prawne zapewniające miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki. Jednakże niektóre z nich nadal charakteryzują się

wysokimi wskaźnikami uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, zazwyczaj od wieku, w jakim usługi wczesnej edukacji i opieki stają się częścią systemu edukacji. Tak jest np. w wypadku dzieci w wieku od trzeciego roku życia na Malcie i w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) oraz od czwartego roku życia w Holandii. W Islandii wczesna edukacja i opieka jest powszechnie dostępna dla dzieci w wieku od dwóch lat. Popyt jest wyższy niż podaż w ostatnim roku przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej we Wspólnocie Francuskiej Belgii, we Włoszech, w Rumunii, na Słowacji, w Czarnogórze i Turcji (patrz rysunek B7).

Wiele krajów europejskich poszerzyło niedawno zakres ustawowego prawa do wczesnej edukacji i opieki. W ciągu ubiegłych pięciu lat pięć krajów (Czechy, Chorwacja, Litwa, Finlandia i Szwecja) wprowadziło obowiązkową wczesną edukację i opiekę na rok przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej. Okres obowiązkowego uczestnictwa został przedłużony z jednego roku do dwóch lat w Grecji i z jednego roku do trzech lat na Węgrzech. Ponadto w Czechach, Polsce i Portugalii wprowadzono lub rozszerzono uprawnienie do korzystania z wczesnej edukacji i opieki.

Przystępność cenowa: coraz częściej wczesna edukacja i opieka jest oferowana bezpłatnie rodzinom dzieci w wieku przedszkolnym

W Europie większość rodzin musi płacić za wczesną edukację i opiekę nad najmłodszymi dziećmi. Dostępność bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki wyraźnie wzrasta w wypadku dzieci w wieku trzech lat i tendencja ta utrzymuje się z każdym kolejnym rokiem życia dziecka, stając się niemal powszechna w całej Europie w ciągu ostatniego roku przed rozpoczęciem obowiązkowego kształcenia w szkole podstawowej (patrz rysunek B4).

W celu zapewnienia dostępu do bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki musi występować gwarancja miejsca w placówce. Bez wspierających regulacji prawnych, które zapewniają prawo do wczesnej edukacji i opieki, dostępność tych usług może być ograniczona, listy oczekujących mogą być długie i działać na podstawie skomplikowanych zasad pierwszeństwa w przyznawaniu miejsc. Jednak obecnie tylko jedno państwo europejskie – Łotwa – gwarantuje bezpłatne miejsce w publicznej placówce każdemu dziecku w wieku już od 18 miesięcy. W pozostałych krajach większość rodziców musi płacić za usługi wczesnej edukacji i opieki na rzecz najmłodszych dzieci. Średnie opłaty miesięczne (patrz rysunek B5) są najwyższe w Irlandii, Holandii, Zjednoczonym Królestwie i Szwajcarii. Na przykład w Irlandii średnie opłaty miesięczne wynoszą 771 euro. W krajach tych usługi wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia opierają się na mechanizmach rynkowych, chociaż istnieje pewne dofinansowanie dla osób znajdujących się w najbardziej niekorzystnej sytuacji.

Większość krajów wdrożyła politykę mającą na celu zapewnienie miejsc w pierwszej kolejności i obniżania opłat dla dzieci i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji (patrz rysunek B6). Dzieci żyjące w ubóstwie są najczęściej wybieraną grupą docelową. Dochód rodziny jest powszechnie stosowanym kryterium, często w połączeniu z jej liczebnością. Oddzielnym kryterium – choć w dużej mierze skorelowanym z ubóstwem – jest fakt, że dzieci rodziców samotnie wychowujących dzieci często korzystają z dodatkowych przywilejów.

Usługi wczesnej edukacji i opieki w domu mają w niektórych krajach elastyczny charakter

Oprócz usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w placówkach w większości krajów europejskich dostępne są również usługi świadczone w domu osoby sprawującej opiekę. Zazwyczaj opiekunki do dzieci zapewniają opiekę w domu dzieciom w wieku poniżej trzech lat lub nawet młodszym. Zazwyczaj opiekują się czwórką lub pięciorgiem dzieci w tym przedziale wiekowym (patrz rysunek C9).

Jednakże wczesna edukacja i opieka w domu stanowi istotną część tych usług tylko w kilku krajach europejskich (patrz rysunek A3). Francja jest jedynym krajem w Europie, w którym więcej małych dzieci znajduje się pod opieką opiekunek, niż uczęszcza do placówek (żłobków). W ośmiu krajach (Belgia, Dania, Niemcy, Holandia, Finlandia, Zjednoczone Królestwo, Szwajcaria i Islandia) znaczny odsetek dzieci w wieku poniżej trzeciego roku życia jest pod opieką opiekunek do dzieci⁽⁴⁾, jednak dominuje tam opieka prowadzona w placówkach.

Wczesna edukacja i opieka w domu jest zazwyczaj bardziej zorientowana na opiekę nad dzieckiem niż na edukację. Podlega zwykle władzom odpowiedzialnym za rodzinę, dzieci i usługi socjalne (patrz

⁽⁴⁾ Względne znaczenie usług wczesnej edukacji i opieki w domu opiera się na statystykach krajowych i szacunkach ekspertów. Jeżeli dane są dostępne, świadczenie usług w domu uznaje się za istotne, jeżeli odpowiada ono co najmniej 10% miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem.

Załącznik B). Piętnaście systemów edukacji nie zapewnia wytycznych edukacyjnych dla tych usług (patrz rysunek D1b).

Integracja polityki: droga do wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki

Wczesna edukacja i opieka – usługi dla dzieci przed rozpoczęciem obowiązkowego kształcenia w szkole podstawowej – obejmują dwa aspekty:

- Opiekę: usługi, które mają głównie na celu umożliwienie rodzicom podjęcia pracy przy zapewnieniu dziecku bezpieczeństwa i opieki.
- Wczesną edukację: usługi obejmujące komponent edukacyjny, mające na celu wsparcie rozwoju dziecka i przygotowanie go do kształcenia na poziomie szkoły podstawowej.

Historycznie ujmując, opieka nad dzieckiem stanowiła priorytet w wypadku dzieci młodszych, podczas gdy wczesna edukacja była podejściem stosowanym w odniesieniu do dzieci starszych w latach poprzedzających edukację w szkole podstawowej. Obecnie coraz częściej stosowane jest zintegrowane podejście do wczesnej edukacji i opieki. Wyniki badań wskazują, że integracja polityki zapewnia, jak się wydaje, lepsze możliwości w zakresie zarówno zarządzania zasobami, jak i wyników osiągniętych przez dzieci z punktu widzenia ich rozwoju (Kaga, Bennett, Moss 2010; European Commission 2013), a kraje europejskie w coraz większym stopniu integrują swoje polityki i regulacje dotyczące wczesnej edukacji i opieki. Na rysunku 2 wymieniono podstawowe wymiary polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki na rzecz jednoetapowego systemu od narodzin do rozpoczęcia kształcenia w szkole podstawowej.

Rysunek 2: Wymiary integracji polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki

GDZIE	JAK	KTO	CO
Placówka	Ministerstwo	Pracownicy	Program nauczania
Jedna placówka do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej	Spójne zarządzanie przez jeden organ	Wysoko wykwalifikowani specjaliści opiekujący się dziećmi w wieku poniżej i powyżej trzech lat	Działania edukacyjne na całym etapie wczesnej edukacji i opieki

Organizacja pracy placówek wczesnej edukacji i opieki: jednolite lub odrębne placówki

Patrząc z perspektywy dziecka, miejsce, w którym korzysta ono z usług wczesnej edukacji i opieki, jest dla niego bardzo ważne, dziecko czuje się z nim związane, co prowadzi do poczucia stabilności. Przejście z jednej placówki do kolejnej jest kluczowym okresem przejściowym zarówno dla dzieci, jak i dla ich rodzin, ponieważ często oznacza zmianę rodzaju/liczebności grupy, nowy personel, nowe zasady i odmienne typy zajęć. Okres adaptacji ma zatem kluczowe znaczenie dla dzieci. Z tych powodów w niniejszym raporcie struktura organizacyjna placówki jest kluczowym czynnikiem wyróżniającym przy omawianiu integracji systemów wczesnej edukacji i opieki ⁽⁵⁾.

W Europie systemy wczesnej edukacji i opieki są organizowane na dwa główne sposoby:

- 1) **Odrębne placówki** dla młodszych i starszych dzieci z okresem przejściowym, zazwyczaj w wieku około trzech lat. Zazwyczaj usługi dla dzieci w wieku poniżej trzeciego roku życia koncentrują się na opiece nad dzieckiem, podczas gdy przedszkola dla dzieci starszych kładą nacisk na cele edukacyjne.

⁽⁵⁾ Podejście to jest również stosowane przez Komisję Europejską i Międzynarodowe Towarzystwo Oceniania Osiągnięć Szkolnych (IEA 2016).

- 2) **Jednolite placówki** dla całego przedziału wiekowego, aż do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Zarówno opieka, jak i wczesna edukacja stanowią integralną część oferty jednolitych placówek opiekuńczo-wychowawczych.

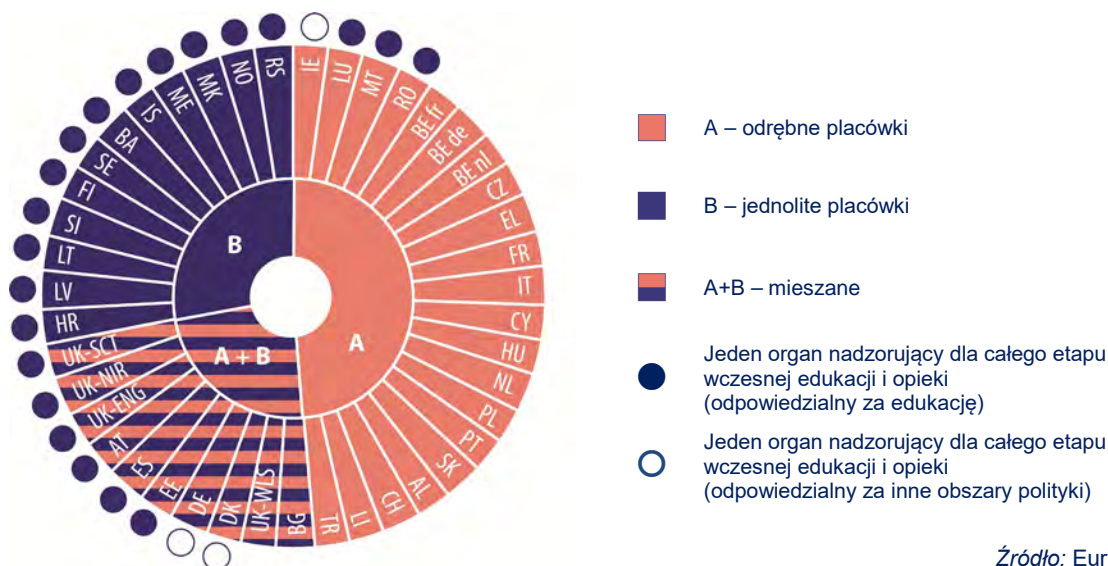
W większości krajów europejskich wczesna edukacja i opieka odbywa się w dwóch odrębnych typach placówek, w zależności od wieku dziecka (patrz rysunek 3). W mniej niż jednej trzeciej krajów europejskich objętych analizą funkcjonują jedynie jednolite placówki. Takie placówki działają głównie w krajach skandynawskich, a także w kilku krajach bałtyckich i bałkańskich ⁽⁶⁾. W jednej czwartej krajów europejskich dostępne są zarówno odrębne, jak i jednolite placówki (więcej informacji – patrz rysunki A2a i A2b).

Dlatego w trzech czwartych europejskich systemów edukacji dzieci muszą przejść do nowej placówki, co oznacza również przejście z jednej części systemu do kolejnej. Zalecenia na szczelbu centralnym dotyczące sposobu zarządzania tą zmianą są rzadko opracowywane (patrz rysunek A5). Są one dostępne jedynie w 10 systemach edukacji, a mianowicie w Belgii (Wspólnota Francuska, Wspólnota Flamandzka), Czechach, Danii, Hiszpanii, we Francji, na Węgrzech, Malcie, w Holandii i Portugalii.

Zarządzanie: model oparty na jednym organie nadzorującym lub dwóch organach nadzorujących

Organizacja usług wczesnej edukacji i opieki oraz stosowane zasady w dużej mierze zależą od charakteru zarządzania. Przekazanie odpowiedzialności za cały etap wczesnej edukacji i opieki jednemu ministerstwu lub organowi władz na najwyższym szczeblu może okazać się pomocne w propagowaniu spójnej polityki i zapewnieniu lepszej jakości usług (Kaga, Bennett, Moss 2010). Model jednego organu nadzorującego został przyjęty w większości europejskich systemów edukacji (patrz rysunki 3 i A4). Nie dziwi zatem fakt, że wszystkie kraje, w których działają jednolite placówki, również korzystają z takiego zintegrowanego systemu zarządzania. W krajach tych odpowiedzialność za wczesną edukację i opiekę spoczywa na ministerstwie edukacji.

|| Rysunek 3: Struktura organizacyjna i zarządzanie placówką, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunkach A2a-b i A4.

W krajach, w których działają odrębne placówki dla dzieci młodszych i starszych, w dużej mierze dominuje model dwóch organów nadzorujących. Odpowiedzialność za wczesną edukację i opiekę jest zatem dzielona przez dwa różne ministerstwa (lub władze na najwyższym szczeblu). Ministerstwo edukacji lub inne władze oświatowe na najwyższym szczeblu są odpowiedzialne za edukację przedszkolną dzieci w wieku trzech lat i starszych, podczas gdy usługi opieki nad dziećmi w wieku

⁽⁶⁾ W Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Słowenii, Finlandii, Szwecji, Bośni i Hercegowinie, Islandii, Czarnogórze, Macedonii Północnej, Norwegii i Serbii.

poniżej trzech lat wchodzą w zakres kompetencji innego ministerstwa lub organu, zazwyczaj zajmującego się dziećmi lub sprawami rodzinnymi. Kraje, w których działają zarówno odrębne, jak i jednolite placówki (system mieszany), zazwyczaj stosują model jednego organu nadzorującego, zapewniający zintegrowane zarządzanie.

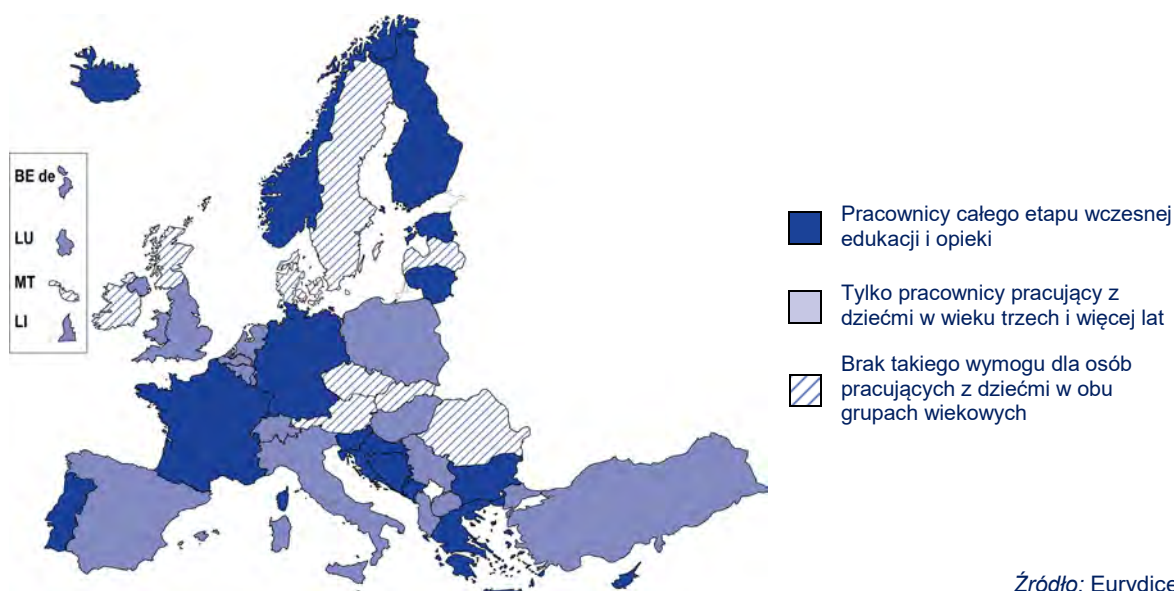
Od tej reguły jest kilka odstępstw. W Irlandii, Luksemburgu, na Malcie i w Rumunii działają oddzielne placówki dla różnych grup wiekowych, ale zarządzanie całym etapem wczesnej edukacji i opieki leży w gestii jednego organu. W Luksemburgu i na Malcie odpowiedzialność za usługi świadczone na rzecz młodszych dzieci została niedawno przekazana resortowi edukacji w celu zapewnienia większej spójności polityki (odpowiednio w 2012 r. i 2017 r.). We Włoszech obecnie realizowany jest proces przekazywania odpowiedzialności za wczesną edukację i opiekę ministerstwu edukacji, chociaż regiony nadal są odpowiedzialne za stanowienie regulacji dotyczących usług na rzecz dzieci poniżej trzeciego roku życia.

W większości krajów, w których obowiązuje zintegrowane zarządzanie, kontrolę sprawują władze oświatowe. Dania, Niemcy i Irlandia są jedynymi krajami, w których inne organy odpowiedzialne za usługi na rzecz dzieci lub sprawy rodzinne sprawują kontrolę nad całym etapem wczesnej edukacji i opieki.

Wysoko wykwalifikowany personel na całym etapie wczesnej edukacji i opieki

Pracownicy wczesnej edukacji i opieki wspierają rozwój dzieci, dbając o ich zdrowie i dobre samopoczucie oraz kierując nimi podczas realizacji codziennych czynności i zajęć. Rodzaj doświadczeń, jakie zdobędą dzieci, zależy w dużej mierze od ludzi, którzy są odpowiedzialni za opiekę nad nimi. Wysoko wykwalifikowany personel – posiadający wykształcenie na poziomie licencjackim lub wyższym – z większym prawdopodobieństwem będzie stosować odpowiednie podejście pedagogiczne oraz zapewni stymulujące warunki do nauki, a także dobrej jakości opiekę i wsparcie. Wysokie wymagania dotyczące kwalifikacji pracowników wczesnej edukacji i opieki odgrywają również dużą rolę w podnoszeniu statusu i zwiększania poziomu wynagrodzenia specjalistów, którzy realizują tak odpowiedzialne zadania.

Rysunek 4: Personel posiadający kwalifikacje co najmniej na poziomie tytułu licencjata (ISCED 6), 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek pokazuje, czy co najmniej jeden pracownik na grupę dzieci w placówce wczesnej edukacji i opieki musi posiadać tytuł licencjata (ISCED 6) lub wyższy, związany z wczesną edukacją i opieką (lub kształceniem) zgodnie z regulacjami prawnymi. Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunku C1.

Jak jednak pokazano na rysunku 4, tylko w jednej trzeciej europejskich systemów edukacji wymaga się, aby co najmniej jeden z członków zespołu opiekującego się grupą dzieci, niezależnie od ich wieku, posiadał wyższe wykształcenie (7).

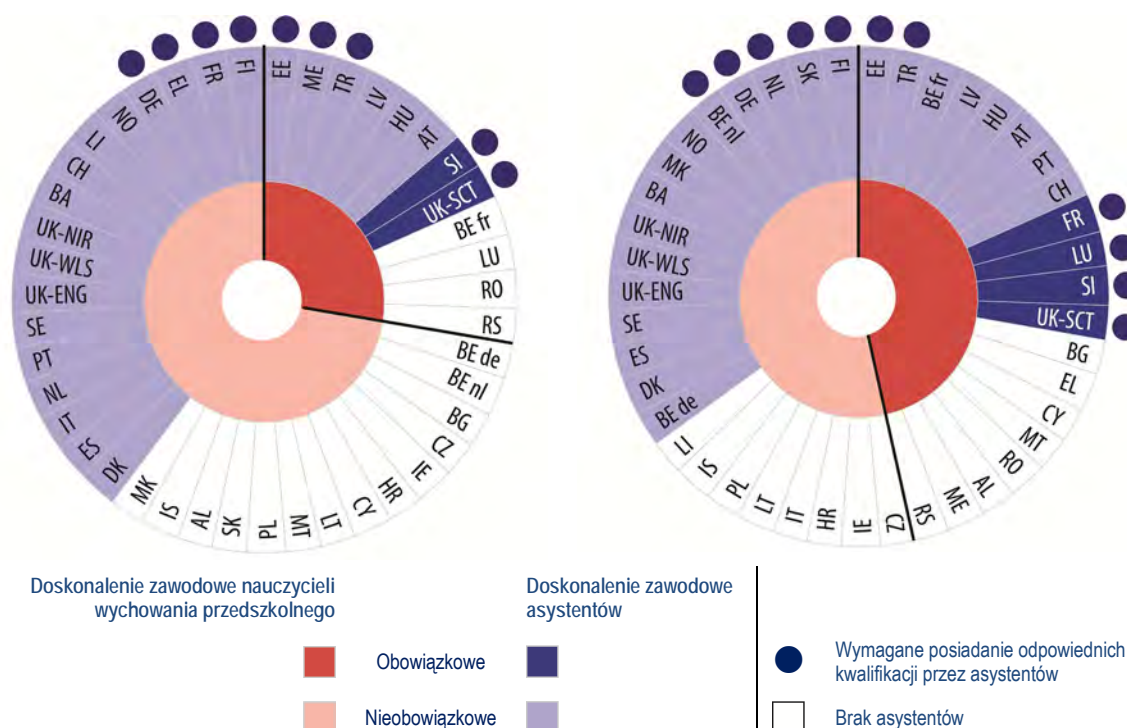
W kolejnej jednej trzeciej części systemów edukacji wysoki poziom kwalifikacji uznawany jest za niezbędny tylko w drugiej fazie wczesnej edukacji i opieki (edukacja przedszkolna), lecz w pierwszej fazie (opieka nad dzieckiem lub edukacja we wczesnym dzieciństwie) nie jest wymagany (8). W ośmiu systemach edukacji wymagane są niższe kwalifikacje (Czechy, Irlandia, Łotwa, Malta, Austria, Rumunia, Słowacja i Zjednoczone Królestwo – Szkocja). W Danii i Szwecji (9) nie obowiązują w tym zakresie regulacje prawne.

Ustalenie wstępnych wymogów w zakresie kwalifikacji personelu pracującego z dziećmi jest jedynie punktem wyjścia zapewnienia dobrze wykwalifikowanej kadry. Doskonalenie zawodowe jest również istotne, ponieważ pozwala pracownikom na doskonalenie wiedzy i umiejętności w trakcie kariery zawodowej.

Rysunek 5: Obowiązkowe doskonalenie zawodowe dla całego personelu oraz wymagania dotyczące kwalifikacji asystentów, 2018/2019

a) Do pracy z dziećmi w wieku poniżej trzech lat

b) Do pracy z dziećmi w wieku trzech i więcej lat



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

„**Obowiązkowe**”: doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe i określa się minimalny czas, jaki należy na nie poświęcić. Definicję „**nauczyciela wychowania przedszkolnego**” i „**asystenta**” zamieszczono we wstępie do rozdziału C. Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunkach C2 i C7. Jeśli organ nadzorujący wymaga posiadania minimalnego poziomu wykształcenia ogólnego, a nie minimalnych kwalifikacji zawodowych, aby zostać asystentem w ramach wczesnej edukacji i opieki, kwalifikacje te nie są wykazywane. Asystenci zatrudnieni do konkretnych celów, takich jak zapewnienie dodatkowego wsparcia grupom, które obejmują dzieci ze specjalnymi potrzebami, lub wsparcia związanego z potrzebami lokalnymi, nie są brani pod uwagę.

(7) Minimalny wymóg posiadania tytułu licencjata (ISCED 6) obowiązuje w Bułgarii, Niemczech, Estonii, Grecji, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, w Słowenii, Finlandii, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze i Norwegii. Posiadanie tytułu magistra (ISCED 7) jest wymagane w Portugalii i Islandii. We Francji jest to poziom ISCED 6 w wypadku zespołów pracujących z młodszymi dziećmi oraz ISCED 7 w wypadku osób pracujących z dziećmi starszymi. We Włoszech od roku szkolnego 2019/2020 wymagane będzie posiadanie tytułu licencjata przez wszystkich nauczycieli wychowania przedszkolnego.

(8) Dotyczy to Belgii (wszystkich trzech wspólnot), Hiszpanii, Włoch, Luksemburga, Węgier, Holandii, Polski, Zjednoczonego Królestwa (Anglii, Walii i Irlandii Północnej), Albanii, Szwajcarii, Liechtensteinu, Serbii, Macedonii Północnej i Turcji.

(9) W Szwecji, aby móc pracować z sześciolatkami w klasach zerowych, personel musi posiadać kwalifikacje na poziomie ISCED 6 lub 7.

Tylko w jednej czwartej systemów edukacji doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe w wypadku nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z młodszymi dziećmi, określa się również minimalny czas jego trwania (patrz rysunek 5). W nieco mniej niż połowie systemów edukacji doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe w wypadku nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących ze starszymi dziećmi. Obowiązkowe doskonalenie zawodowe zazwyczaj oznacza, że personelowi oferuje się wsparcie w zakresie uczestnictwa w takich działaniach jak doskonalenie zawodowe jest realizowane w godzinach pracy, a koszty kursów lub podróży są zwracane. Nie zawsze występuje to w systemach edukacji, w których doskonalenie zawodowe jest tylko obowiązkiem zawodowym lub jest opcjonalne.

W wypadku asystentów obowiązkowe doskonalenie zawodowe jest bardzo rzadko spotykane. Luksemburg, Słowenia i Zjednoczone Królestwo (Szkocja) są jedynymi systemami edukacji w Europie, w których wszyscy asystenci muszą uczestniczyć w doskonaleniu zawodowym. W Luksemburgu asystenci wczesnej edukacji i opieki pracują dopiero od roku (*éducation précoce*). W Słowenii i Zjednoczonym Królestwie (Szkocji) asystenci muszą poświęcić również dużo czasu na doskonalenie zawodowe, jak nauczyciele wychowania przedszkolnego. We Francji tylko asystenci pracujący ze starszymi dziećmi są zobowiązani do podnoszenia poziomu swojej wiedzy i swoich umiejętności.

W połowie systemów edukacji, w których zatrudniani są asystenci, od tego typu pracowników nie wymaga się wstępnych kwalifikacji związanych z wykonywanym zawodem. Ponadto asystenci rzadko mają obowiązek podejmowania działań związanych z doskonaleniem zawodowym. W związku z tym znaczna część personelu zajmującego się codziennymi obowiązkami związanymi z opieką nad dziećmi nie jest objęta żadnym formalnym szkoleniem w zakresie wczesnej edukacji i opieki.

Wytyczne edukacyjne: w coraz większym stopniu obejmują cały etap wczesnej edukacji i opieki

Coraz częściej się przyjmuje, że wczesne uczenie się stanowi podstawę uczenia się przez całe życie. W związku z tym władze najwyższego szczebla we wszystkich krajach europejskich wydały oficjalne wytyczne w celu zapewnienia realizacji programów edukacyjnych przez placówki. Treść tych wytycznych jest różna, ale ogólnie obejmują one cele rozwojowe lub związane z uczeniem się oraz działania dostosowane do wieku, czasami w formie standardowego programu nauczania. Mają one na celu wesprzeć placówki w podnoszeniu jakości opieki i uczenia się oraz zapewnienie wysokich standardów wszystkich usług wczesnej edukacji i opieki. Jednak w około jednej trzeciej krajów europejskich ⁽¹⁰⁾ wytyczne dotyczące edukacji mają zastosowanie wyłącznie do placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych (patrz rysunek 6). W krajach tych utrzymuje się podział na opiekę nad dzieckiem i edukację przedszkolną.

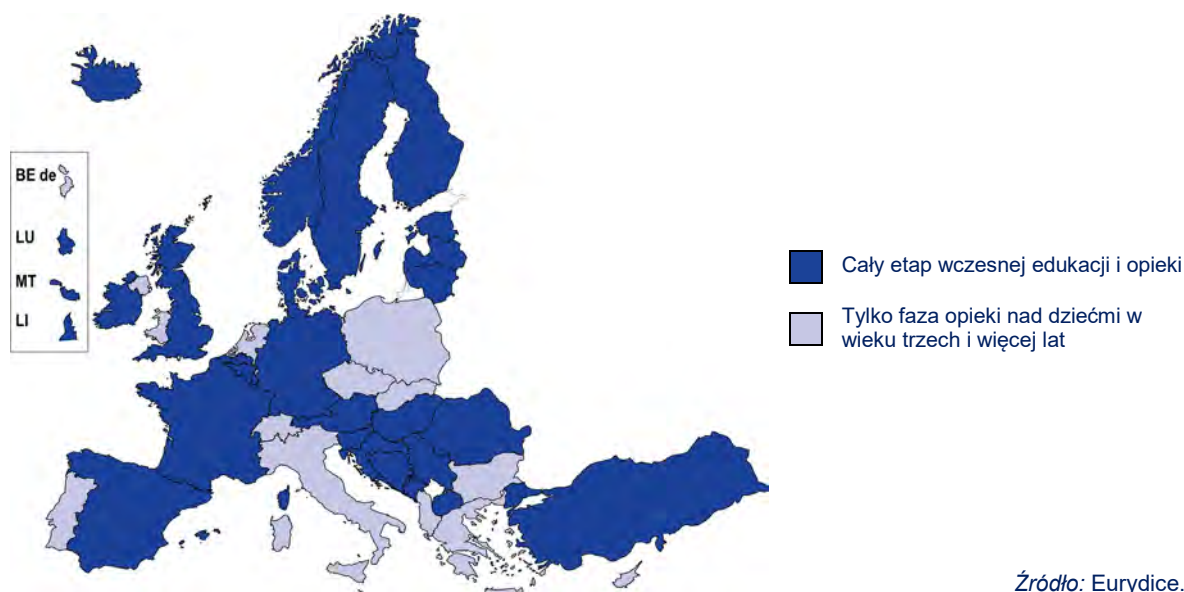
Obowiązywanie wytycznych dotyczących kształcenia wydane przez władze najwyższego szczebla zależy w dużej mierze od rodzaju organu zarządzającego (patrz rysunek A4). W prawie wszystkich krajach, w których jeden organ nadzorujący odpowiada za cały etap wczesnej edukacji i opieki, cele lub treści edukacyjne są ustalane dla całego przedziału wiekowego (patrz rysunek D1) ⁽¹¹⁾. Z kolei w krajach, w których dwa organy są odpowiedzialne za wczesną edukację i opiekę, zazwyczaj brakuje wytycznych edukacyjnych dla placówek sprawujących opiekę nad dziećmi w wieku poniżej trzeciego roku życia. Istniejące wytyczne są określone w odrębnych dokumentach koncentrujących się na młodszym i starszym dzieciach, wydawanych przez różne organy ⁽¹²⁾. W takim wypadku kluczowe znaczenie ma stosowanie skoordynowanego podejścia w obu fazach wczesnej edukacji i opieki.

W coraz większym stopniu systemy wczesnej edukacji i opieki, w których działają dwa organy nadzorujące, wprowadzają do systemu komponenty edukacyjne. Od czasu pierwszego wydania raportu (2012/2013) wprowadzono wytyczne edukacyjne dla placówek wczesnej edukacji i opieki dla młodszymi dziećmi w Belgii (Wspólnota Flamandzka), we Francji, w Luksemburgu i Liechtensteinie. Ponadto Włochy i Portugalia planują wprowadzenie takich wytycznych w najbliższej przyszłości.

⁽¹⁰⁾ Belgia (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Bułgaria, Czechy, Grecja, Włochy, Cypr, Holandia, Polska, Portugalia, Słowacja, Zjednoczone Królestwo (Walia i Irlandia Północna), Albania i Szwajcaria.

⁽¹¹⁾ Dania, Niemcy, Estonia, Irlandia, Hiszpania, Chorwacja, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Austria, Rumunia, Słowenia, Finlandia, Szwecja, Zjednoczone Królestwo (Anglia i Szkocja), Bośnia-Hercegowina, Islandia, Czarnogóra, Macedonia Północna, Norwegia i Serbia.

⁽¹²⁾ Belgia (Wspólnota Francuska, Wspólnota Flamandzka), Francja, Węgry, Liechtenstein i Turcja.

Rysunek 6: Wytyczne edukacyjne wydane przez władze na najwyższym szczeblu, 2018/19

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunku D1a.

Obowiązujące wytyczne edukacyjne określają wykaz obszarów edukacji i rozwoju dzieci, które powinny być przedmiotem codziennych działań w placówkach. Obszary uczenia się podkreślane w (niemal) wszystkich krajach, które mają zastosowanie do całego etapu wczesnej edukacji i opieki, to: rozwój emocjonalny, osobisty i społeczny; rozwój fizyczny; umiejętności artystyczne; umiejętności językowe i komunikacyjne; rozumienie świata; umiejętności współpracy; edukacja zdrowotna. Inne obszary uczenia się są rzadziej wymieniane i częściej kierowane do starszych dzieci. Dotyczy to np. wczesnej nauki języków obcych i edukacji cyfrowej (patrz rysunek D3 i załącznik do niego).

W większości krajów, w których obowiązują wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu, przedstawiają one zalecenia dotyczące podejścia pedagogicznego i metod oceniania. Zalecane podejścia pedagogiczne stwarzają dzieciom warunki nauki przez zabawę oraz często podkreślają kluczową rolę dorosłych w zachęcaniu dzieci do myślenia w trakcie zabawy. Znalezienie właściwej równowagi między działaniami inicjowanymi przez osoby dorosłe a działaniami inicjowanymi przez dzieci jest podkreślane w większości krajów, z kolei zaangażowanie rodziców w proces uczenia się dzieci jest zalecane nieco rzadziej. We wszystkich krajach, w których obowiązują wytyczne dotyczące oceniania, odnoszą się one do obserwacji dzieci. W większości z nich wyraźnie wspomina się o prowadzeniu zapisów wyników obserwacji. Kiedy wytyczne określają bardziej szczegółowo formę, jaką powinny przybrać obserwacje, kraje skłaniają się raczej ku obserwacji ciągłej niż ku regularnym, krótkim obserwacjom. Portfolio i samoocena są rzadziej zalecane w wytycznych edukacyjnych.

Stopień integracji polityki i systemu wczesnej edukacji i opieki w całej Europie

Kraje europejskie można umieścić na linii ciągłej od systemów zintegrowanych do systemów, w których występuje podział zgodnie z czterema kryteriami powiązanych z wcześniej omówionymi wymiarami jakości, którymi są: placówki (jednolite lub odrębne), władze (jeden lub dwa organy nadzorujące), wysoko wykwalifikowany personel na całym etapie wczesnej edukacji i opieki (minimalne wymogi dotyczące wykształcenia na poziomie ISCED 6) oraz wytyczne edukacyjne mające zastosowanie do wszystkich placówek. Rysunek 7 przedstawia stopień spójności polityki i systemu wczesnej edukacji i opieki: od integracji (kolor ciemnozielony) do podziału (kolor czerwony).

Integracja (kolor ciemnozielony): skoordynowana i spójna polityka na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Taka sytuacja występuje w Chorwacji, na Litwie, w Słowenii, Finlandii, Bośni i Hercegowinie, Islandii, Czarnogórze i Norwegii. W krajach tych dzieci uczęszczają do jednolitych placówek do

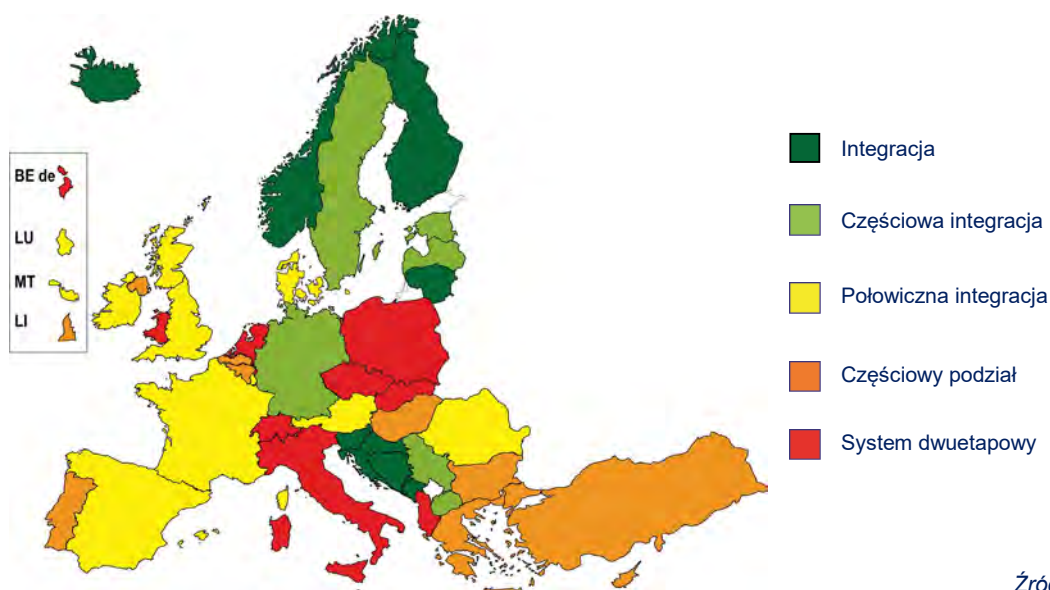
momentu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej ⁽¹³⁾. Ministerstwo edukacji jest odpowiedzialne za ustalanie zasad i regulacji dotyczących całego etapu wczesnej edukacji i opieki. Program nauczania, program kształcenia lub wytyczne mają zastosowanie od najmłodszych lat, a nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący zarówno z młodszymi, jak i ze starszymi dziećmi muszą posiadać wysokie kwalifikacje zawodowe.

Częściowa integracja (kolor jasnozielony): większość lub wszystkie dzieci uczęszczają do jednolitych placówek. Wczesna edukacja i opieka podlega jednemu ministerstwu, a wytyczne edukacyjne są dostępne dla całego etapu. Jednakże w odniesieniu do stopnia integracji systemu w zakresie placówek i wymagań dotyczących kwalifikacji kategoria ta obejmuje dwie podgrupy:

- kraje, w których wszystkie dzieci uczęszczają do jednolitych placówek, w których władze na najwyższym szczeblu nie określiły wymogów posiadania wysokich kwalifikacji przez pracowników pracujących z dziećmi w obu fazach wczesnej edukacji i opieki (Łotwa, Szwecja, Macedonia Północna i Serbia),
- kraje, w których niektóre dzieci przechodzą z placówki dla dzieci młodszych do placówki dla dzieci starszych (system mieszany), a nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący z młodszymi i ze starszymi dziećmi posiadają wysokie kwalifikacje (Niemcy i Estonia).

Półowiczna integracja (kolor żółty): jedno ministerstwo jest odpowiedzialne, a wytyczne dotyczące edukacji mają zastosowanie do całego etapu wczesnej edukacji i opieki. Jednak niektóre lub wszystkie dzieci muszą przechodzić z placówki dla dzieci młodszych do placówki dla dzieci starszych, a wysoko wykwalifikowani nauczyciele wychowania przedszkolnego (na poziomie ISCED 6) nie są zatrudniani w obu typach placówek. Francja stanowi wyjątek. Kraj ten został włączony do tej kategorii, mimo że wysoko wykwalifikowani nauczyciele wychowania przedszkolnego są zatrudniani na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ponieważ opieka nad młodszymi i starszymi dziećmi jest nadzorowana przez dwa różne ministerstwa.

|| Rysunek 7: Stopień integracji systemu wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek pokazuje stopień integracji w zależności od tego, czy w systemie działają jednolite placówki, jeden organ władz jest odpowiedzialny, wysoko wykwalifikowana kadra (na poziomie ISCED 6) jest zatrudniona na całym etapie wczesnej edukacji i opieki oraz wytyczne edukacyjne mają zastosowanie do placówek zarówno dla młodszych, jak i dla starszych dzieci. Podział według kryteriów jest dostępny w *Załączniku A*.

Kolor ciemnozielony = wszystkie cztery kryteria; kolor czerwony = żadne z kryteriów.

Częściowy podział (kolor pomarańczowy): w tych krajach wszystkie dzieci, które wcześniej rozpoczynają korzystanie z usług wczesnej edukacji i opieki, zazwyczaj muszą przejść z placówki

⁽¹³⁾ Na Litwie, w Finlandii oraz Bośni i Hercegowinie w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki (klasa zerowa) niektóre dzieci mogą przenieść się do placówki znajdującej się w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa.

opiekuńczej do przedszkola. Tylko jedno z kryteriów ma zastosowanie na całym etapie. W Belgii (Wspólnota Francuska i Wspólnota Flamandzka), na Węgrzech, w Liechtensteinie i Turcji, mimo że wytyczne edukacyjne są dostępne dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki, są one uchwalane przez różne organy odpowiedzialne za usługi dla dzieci młodszych i starszych, a nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący z młodszymi dziećmi nie muszą posiadać wysokich kwalifikacji. Z kolei w Bułgarii, Grecji, na Cyprze i w Portugalii wytyczne dotyczące edukacji nie są dostępne w odniesieniu do placówek dla dzieci młodszych, a nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący zarówno z młodszymi, jak i ze starszymi dziećmi muszą posiadać wysokie kwalifikacje zawodowe.

Podział (kolor czerwony): typowy podział na opiekę nad dzieckiem i wczesną edukację jest widoczny we wszystkich obszarach: oddzielne placówki, różne ministerstwa odpowiedzialne za dzieci młodsze i starsze, wyższe wymagania dotyczące kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego niż nauczycieli pracujących w placówkach opieki nad dziećmi młodszymi (lub niższy poziom wymogów w obu fazach) oraz brak wytycznych edukacyjnych w odniesieniu do dzieci młodszych. Belgia (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Czechy, Włochy, Holandia, Polska, Słowacja, Zjednoczone Królestwo (Walia), Albania i Szwajcaria należą do tej kategorii. Włochy łączą usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej i powyżej trzeciego roku życia. Począwszy od roku szkolnego 2019/2020 kwalifikacje pracowników zostaną ujednoczone dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki.

Analiza stopnia integracji wczesnej edukacji i opieki wskazuje, że dzieci w Europie mają do czynienia w placówkach wczesnej edukacji i opieki z zupełnie różnymi środowiskami, co prowadzi do różnych doświadczeń. Tylko dzieci z krajów skandynawskich, basenu Morza Bałtyckiego i na Bałkanach korzystają z częściowo lub w pełni zintegrowanego systemu wczesnej edukacji i opieki, uczęszczają do jednej placówki zarządzanej przez jedno ministerstwo, w której wysoko wykwalifikowany personel zachęca je do nauki i rozwoju od najmłodszych lat. Dzieci w większości pozostałych regionów Europy doświadczają zmiany, gdy w wieku około trzech lat przechodzą z placówek opiekuńczo-wychowawczych do przedszkoli. Co więcej, jakość usług wczesnej edukacji i opieki jest zróżnicowana. Jednak tradycyjny podział na opiekę nad dzieckiem i edukację przedszkolną zaciera się, a wiele krajów wprowadza wytyczne dotyczące edukacji lub programy nauczania dla młodszych dzieci. Ponadto zarządzanie wczesną edukacją i opieką staje się coraz bardziej zintegrowane pod nadzorem jednego ministerstwa lub organu władz na najwyższym szczeblu. Z drugiej strony struktura organizacyjna placówki i kwalifikacje personelu nie zmieniły się znacznie w Europie w ostatnich latach.

Dostęp i jakość wydają się dość dobrze dopasowane. W większości krajów, które gwarantują miejsca od najmłodszych lat, system jest częściowo lub w pełni zintegrowany w odniesieniu do czterech kluczowych wymiarów jakości. Z kolei w systemach wczesnej edukacji i opieki, w których występuje podział na placówki dla dzieci młodszych i starszych, miejsca nie są gwarantowane w fazie opieki nienależącej do systemu edukacji (do wieku około trzech lat lub nawet później).

Ewaluacja placówek wczesnej edukacji i opieki: sposób zapewnienia jakości

Ewaluacja placówek jest jednym ze sposobów, za pomocą których władze na najwyższym szczeblu dążą do poprawy jakości wczesnej edukacji i opieki. Ewaluacja może obejmować wiele aspektów wczesnej edukacji i opieki, jednak dwa główne wymiary jakości, często podkreślane w związku z tym sektorem, to jakość struktury organizacyjnej i jakość procesu (Komisja Europejska 2014; Slot *et al.* 2015).

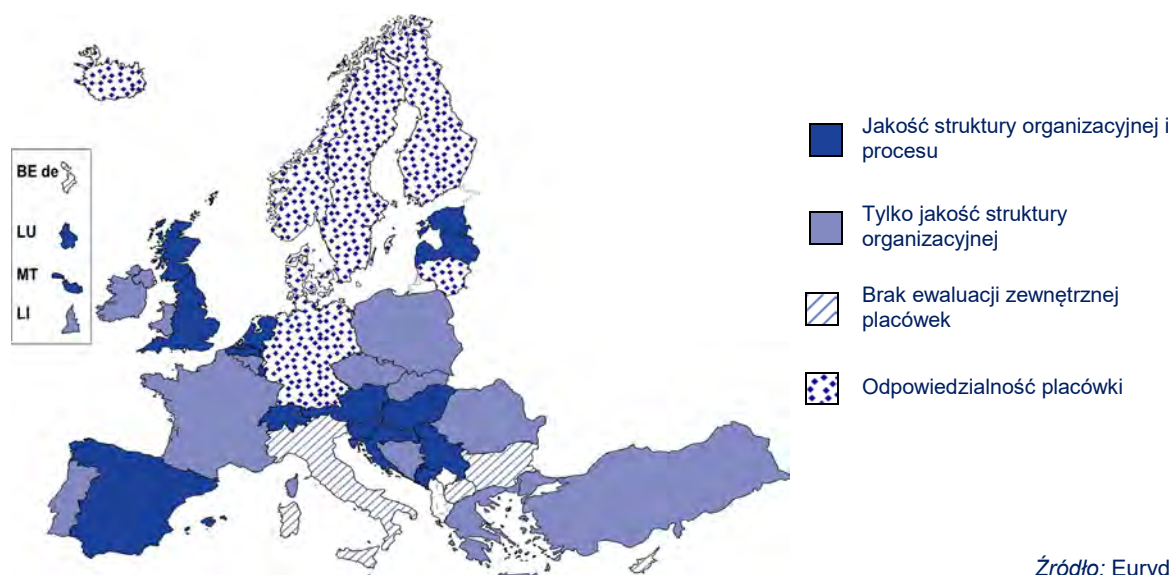
- **Jakość struktury organizacyjnej** odnosi się do sprawdzenia, czy placówki działają zgodnie z regulacjami prawnymi dla wczesnej edukacji i opieki w obszarach takich jak zdrowie i bezpieczeństwo, kwalifikacje personelu lub liczebność grup. Jakość struktury organizacyjnej może również obejmować sprawdzenie, czy plan pedagogiczny spełnia standardy określone w wytycznych dotyczących edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu.
- **Jakość procesu** odnosi się do tego, jak skutecznie placówka wspiera proces uczenia się. Główne obszary ewaluacji to: jak realizowany jest program nauczania (jakość i różnorodność zajęć), jakość interakcji i relacji między personelem a dziećmi – jak nauczyciele zachęcają dzieci do rozwoju – oraz sposób, w jaki dzieci funkcjonują w grupie.

Ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci często dotyczy zarówno jakości struktury organizacyjnej, jak i procesu (patrz rysunek E1). Tylko w jednej trzeciej europejskich systemów edukacji wprowadzono systemy ewaluacji, które weryfikują, czy placówki dla młodszych dzieci nie tylko spełniają normy, lecz również wspierają proces uczenia się (patrz rysunek 8). Prawie połowa krajów albo nie ma regulacji dotyczących ewaluacji zewnętrznej placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, albo ocenia jedynie ich struktury organizacyjne. W pozostałych siedmiu krajach, w których działają jednolite placówki (Niemcy, Litwa i kraje skandynawskie), ustalenia dotyczące ewaluacji wczesnej edukacji i opieki utrudniają zaklasyfikowanie ich do jednej z tych dwóch kategorii. Regulacje wydane przez władze na najwyższym szczeblu nakładają na usługodawców z sektora wczesnej edukacji i opieki obowiązek ewaluacji jakości ich usług. Dostawcy usług (władze lokalne/gminy, organizacje pozarządowe lub inne podmioty prywatne) mają dużą swobodę w wyborze sposobów organizowania opieki.

Różnice w zakresie ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki są z kolei często związane z rodzajem organu odpowiedzialnego za ich ewaluację zewnętrzną (patrz rysunek E2). Kiedy kuratorium oświaty lub inny departament ministerstwa odpowiedzialny za ewaluację edukacji na wyższych poziomach kształcenia (takich jak szkoły podstawowe) przeprowadza ewaluację zewnętrzną placówek wczesnej edukacji i opieki, zazwyczaj zwraca uwagę na to, jak dobrze placówka wspiera proces uczenia się (jakość procesu). Jednak gdy ewaluacja zewnętrzna placówek jest realizowana przez organy publiczne zajmujące się sprawami rodzinnymi, społecznymi lub młodzieżowymi, które nie są odpowiedzialne za ocenę szkół na wyższych poziomach kształcenia, częściej skupia się ona na zgodności z normami i ze standardami (jakość struktury organizacyjnej).

Ewaluacja placówek wczesnej edukacji i opieki pozwala na uwzględnienie perspektywy dziecka. Zbieranie opinii dzieci na temat ich codziennych zajęć lub interakcji z rówieśnikami i nauczycielami jest skutecznym sposobem zapewnienia, że interesy dziecka znajdują się w centrum procesu ewaluacji i doskonalenia. W Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem ⁽¹⁴⁾ Rada podkreśla znaczenie umożliwienia dzieciom uczestniczenia w procesie ewaluacji. Obecnie procedury ewaluacji partycypacyjnej, które pozwalają na uwzględnienie głosu dzieci, mają zastosowanie tylko w 12 krajach Europy (patrz rysunek E4). Jednakże tylko kilka systemów edukacji ustaliło, że w procesie tym należy uwzględnić poglądy zarówno młodszych, jak i starszych dzieci ⁽¹⁵⁾.

Rysunek 8: Najważniejsze aspekty ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunku E1.

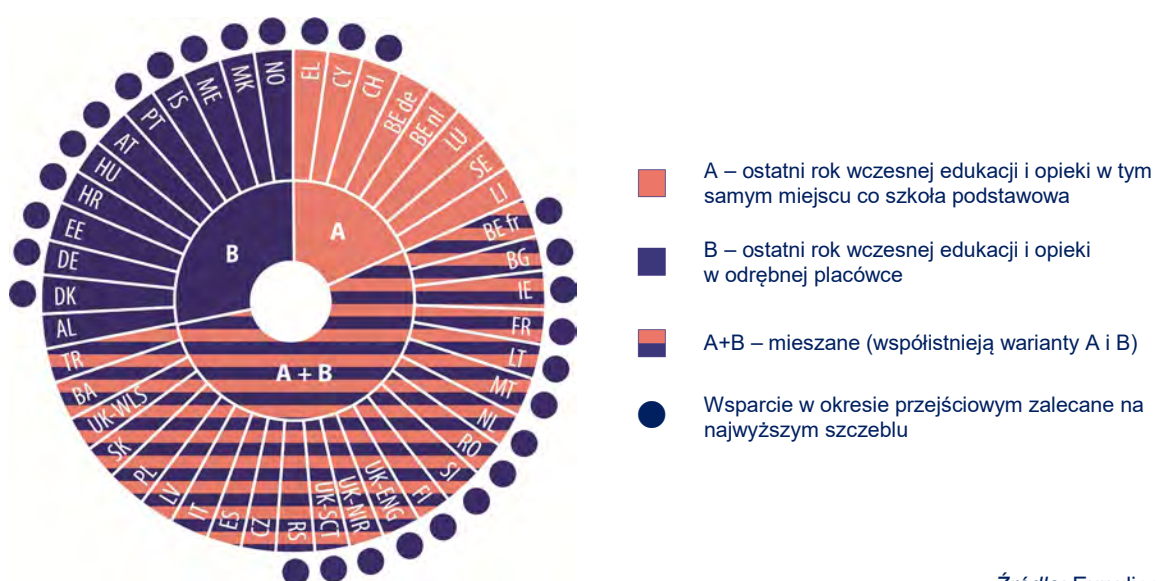
⁽¹⁴⁾ Dz.U. C 189, 14.6.2014, s. 4–14.

⁽¹⁵⁾ Dania, Hiszpania (dwie wspólnoty autonomiczne: Katalonia i Walencja), Finlandia, Szwecja, Zjednoczone Królestwo (Szkocja), Islandia i Norwegia.

Wspieranie kolejnego kroku: przejście do szkoły podstawowej

Podczas gdy na całym etapie wczesnej edukacji i opieki przeważającą tendencją jest integracja i ciągłość, to koniec tego etapu wiąże się dla dzieci z istotnymi zmianami. W większości krajów europejskich dzieci rozpoczynają naukę w szkole podstawowej w wieku około sześciu lat, ale w niektórych krajach już w wieku czterech lat lub dopiero w wieku siedmiu lat (patrz rysunek B3). W okresie przejściowym dzieci i ich rodzice mogą doświadczać trudności z powodu zmiany środowiska. Szkoły podstawowe często mają różne podejścia edukacyjne, zasady, plany zajęć i oczekiwania. Dzieci muszą również budować nowe relacje z nauczycielami i rówieśnikami (Balduzzi *et al.* 2019). Dlatego ważne jest przygotowanie dzieci i ich rodzin do tego przejścia oraz złagodzenie wszelkich pojawiających się trudności.

Rysunek 9: Regulacje/działania na najwyższym szczeblu mające na celu ułatwienie dzieciom przejście do kształcenia w szkole podstawowej oraz organizacja ostatniego roku wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek nie uwzględnia klas zerowych w szkołach podstawowych w mniej zaludnionych obszarach. Więcej informacji i objaśnień dotyczących poszczególnych krajów można znaleźć na rysunkach D9 i D10.

Uczęszczanie do placówki w tym samym miejscu, w którym funkcjonuje szkoła podstawowa, w ciągu ostatniego roku wczesnej edukacji i opieki nie tylko zapewnia, że dzieci są już zaznajomione z otoczeniem, ale także oferuje możliwości współpracy między pracownikami wczesnej edukacji i opieki a kadrami szkoły. W ośmiu systemach edukacji w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki wszystkie dzieci uczęszczają do klasy zerowej w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa (patrz rysunek 9). W większości systemów edukacji niektóre dzieci przenoszą się do placówki wczesnej edukacji i opieki na terenie szkoły podstawowej co najmniej rok przed rozpoczęciem nauki w tej szkole.

Niezależnie od tego, czy chodzi o fizyczne przenoszenie dzieci, czy też nie, na poziomie placówki wczesnej edukacji i opieki można wdrożyć wiele środków mających na celu zapewnienie ciągłości i współpracy ze szkołami podstawowymi w celu wspierania dzieci podczas tej zmiany. W dwóch trzecich systemów edukacji wytyczne dotyczące edukacji zalecają, aby placówki lub władze lokalne ustanowiły praktyki ułatwiające dzieciom przejście z jednej placówki do drugiej. Dotyczy to krajów, w których zakończenie etapu wczesnej edukacji i opieki oraz rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej odbywa się w tym samym miejscu, jak również krajów, w których oba etapy są realizowane w odrębnych miejscach. Działania te obejmują dzieci, personel i rodziców. Dzieci można wspierać w zaznajomieniu się z nowym środowiskiem, organizując wizyty w szkole podstawowej lub prowadząc wspólne projekty angażujące dzieci i w placówkach wczesnej edukacji czy opieki, i w szkole podstawowej. Zalecana współpraca między pracownikami placówek wczesnej edukacji i opieki

a kadrami szkół podstawowych, mającą na celu ułatwienie dzieciom tej zmiany, obejmuje również przekazywanie informacji na temat osiągnięć dziecka, poznawanie nowego otoczenia, koordynowanie działań doskonalenia zawodowego lub współpracę przy opracowywaniu programów nauczania na obu poziomach edukacji. Wreszcie zaleca się spotkania z rodzicami, aby zaznajomić ich z nowym środowiskiem i dostarczyć informacji na temat funkcjonowania szkoły.

Środki i inicjatywy realizowane przez placówki wczesnej edukacji i opieki nie zawsze wystarczają do zapewnienia płynnego przejścia do kształcenia na poziomie szkoły podstawowej. Zatem szkoła podstawowa odgrywa główną rolę we wspieraniu tego procesu. Niektórzy eksperci i niektóre osoby odpowiedzialne za tworzenie polityki opowiadają się za zmianą paradygmatu: od zapewnienia gotowości szkolnej dzieci do zapewnienia gotowości szkół do przyjęcia dzieci (OECD 2017). Jednakże wiele krajów europejskich prowadzi politykę opartą na założeniu, że dziecko musi osiągnąć pewien poziom rozwoju emocjonalnego, społecznego, poznawczego i fizycznego, aby zyskać gotowość do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Gotowość szkolna jest kryterium przyjęcia do szkoły podstawowej w jednej trzeciej systemów edukacji ⁽¹⁶⁾, głównie w Europie Środkowej i na Bałkanach (patrz rysunek D6). W tych systemach edukacji pracownicy placówki wczesnej edukacji i opieki lub kadra szkoły podstawowej mogą być odpowiedzialni za podjęcie decyzji, czy dziecko jest wystarczająco dojrzałe, aby poradzić sobie na kolejnym etapie. Decyzja jest często podejmowana na podstawie oceny i (lub) obserwacji rozwoju dziecka, przy czym czasami konsultowani są specjaliści. W pozostałych krajach koncepcja gotowości szkolnej jest mniej istotna lub nie odgrywa żadnej roli, ponieważ osiągnięcie określonego wieku jest jedynym warunkiem przyjęcia do szkoły podstawowej.

*

Wszystkie europejskie systemy edukacji poszukują skutecznych sposobów zwiększenia dostępu, przystępności cenowej i jakości oferty wczesnej edukacji i opieki. Niniejszy raport *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie* podkreśla niektóre z postępów poczynionych już w poszczególnych krajach oraz kierunek, w jakim zmierzają inne. Zawiera szczegółowe dane i liczne przykłady polityki z całej Europy w kluczowych wymiarach wczesnej edukacji i opieki – w zakresie zarządzania, dostępu, kadry (personelu), wytycznych dotyczących edukacji, a także ewaluacji i monitorowania. Stanowi zatem solidną podstawę przyszłego kształtowania polityki i badań naukowych.

⁽¹⁶⁾ Belgia (Wspólnota Flamandzka, Wspólnota Niemieckojęzyczna), Niemcy, Estonia, Chorwacja, Węgry, Holandia, Luksemburg, Austria, Słowacja, Bośnia i Hercegowina, Liechtenstein, Czarnogóra i Serbia.

WSTĘP

Wczesna edukacja i opieka (*early childhood education and care, ECEC*) staje się istotną częścią europejskiej polityki w zakresie edukacji. W śródkresowym przeglądzie strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia (ET 2020) czytamy, że „obecna potrzeba elastyczności i przenikania się doświadczeń związanych z uczeniem się wymaga zapewnienia spójności polityki, począwszy od wczesnej edukacji i edukacji szkolnej aż po szkolnictwo wyższe, kształcenie i szkolenie zawodowe oraz kształcenie dorosłych”⁽¹⁷⁾. Ponieważ pierwsze lata życia są najważniejsze w życiu człowieka, wczesna edukacja i opieka stanowi podstawę skutecznego uczenia się przez całe życie.

Przywódcy unijni ustanowili niedawno wczesną edukację i opiekę jednym z podstawowych praw obywateli Unii Europejskiej. Jedna z 20 kluczowych zasad Europejskiego filaru praw socjalnych stanowi, że „dzieci mają prawo do wczesnej edukacji i opieki, która charakteryzuje się dobrą jakością”⁽¹⁸⁾. Ponadto w dokumencie podkreśla się, że „dzieci ze środowisk znajdujących się w niekorzystnej sytuacji mają prawo do szczególnych środków służących zwiększeniu równości szans”. Jednak w wezwaniu do utworzenia europejskiego obszaru edukacji do 2025 r. uznano, że istnieją braki w zakresie dostępu, jakości i przystępności cenowej wczesnej edukacji i opieki⁽¹⁹⁾.

W Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki, przyjętym przez Radę w maju 2019 r.⁽²⁰⁾, podkreślono możliwe działania, które państwa członkowskie mogłyby podjąć, pracując na rzecz osiągnięcia tych celów. Zatwierdzono w nim unijne zalecenia dotyczące jakości wczesnej edukacji i opieki, które zostały przedstawione jako propozycja ekspertów z różnych krajów europejskich w 2014 r.⁽²¹⁾ Zalecenie to konsoliduje koncepcję wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki wokół pięciu podstawowych wymiarów: dostępu, kadry, programu nauczania, monitorowania i ewaluacji oraz zarządzania i finansowania.

Nowe wydanie raportu *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie* ma na celu włączenie się do tych procesów przez przedstawienie przeglądu obecnej polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki w Europie. Raport obejmuje pięć wymiarów unijnych ram jakości wczesnej edukacji i opieki. Choć niniejszy raport w dużej mierze opiera się na [Wydaniu 2014](#) (European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat 2014), to jednak oferuje nowe spojrzenie na powiązania niektórych podstawowych wskaźników oraz zawiera dodatkowy rozdział dotyczący zapewniania jakości. Dostarczając jasnych porównań międzynarodowych i szczegółowych przykładów krajowych, raport ma służyć jako inspiracja dla opracowywania polityki. Całościowe dane dotyczące różnych cech systemu wczesnej edukacji i opieki na poziomie krajowym mają również na celu wspieranie badań naukowych w tej dziedzinie, poszerzając tym samym wiedzę na temat usług świadczonych na rzecz małych dzieci i ich rodzin w Europie.

⁽¹⁷⁾ KOM(2015) 0408 wersja ostateczna.

⁽¹⁸⁾ Międzyinstytucjonalna proklamacja Europejskiego filaru praw socjalnych (2017/C 428/09). Proklamacja została podpisana przez Parlament Europejski, Radę i Komisję dnia 17 listopada 2017 r. w Göteborgu w Szwecji.

⁽¹⁹⁾ KOM/2017/0673 wersja ostateczna.

⁽²⁰⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. C 189 z 5.6.2019, s. 4–14).

⁽²¹⁾ Opracowane przez tematyczną grupę roboczą ds. edukacji i opieki nad małymi dziećmi pod auspicjami Komisji Europejskiej.

ZAKRES OPRACOWANIA

Definicja wczesnej edukacji i opieki

Opieka na dziećmi od urodzenia do obowiązkowej szkoły podstawowej, która jest uregulowana prawnie na poziomie krajowym, tzn. musi być zgodna z odpowiednimi zasadami, minimalnymi wymogami i (lub) poddawana procedurom akredytacji.

Definicja stosowana w niniejszym raporcie wykracza poza programy edukacyjne sklasyfikowane jako poziom ISCED 0 (wczesna edukacja), ponieważ obejmuje wszystkie zarejestrowane usługi wczesnej edukacji i opieki, a nie tylko te z elementem edukacyjnym. W wielu krajach europejskich wczesna edukacja i opieka nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia nie kwalifikuje się jako „rozwój edukacyjny w ramach wczesnej edukacji” (poziom ISCED 010), ale nadal oferuje ważne usługi dla dzieci i ich rodzin.

Raport obejmuje:

- sektor publiczny, prywatny i wolontariat – zarówno dotowany ze środków publicznych, jak i samofinansujący się sektor prywatny/wolontariat,
- świadczenie usług w placówkach, jak również uregulowane usługi opieki w domu (oferowane w domu dostawcy usług).

Niniejsze opracowanie dotyczy wyłącznie usług „ogólnodostępnych” lub najczęściej spotykanych typów usług wczesnej edukacji i opieki przeznaczonych dla wszystkich dzieci. Niniejszy raport nie obejmuje:

- placówek, które działają poza normalnymi godzinami pracy, np. klubów śniadaniowych, świetlic popołudniowych i zajęć prowadzonych w czasie wakacji,
- „specjalistycznych” usług, np. zajęć prowadzonych w szpitalach, domach dziecka i innych podobnych instytucjach,
- usług pilotażowych, eksperymentalnych lub tymczasowych,
- „otwartych” usług wczesnej edukacji i opieki organizowanych dla dzieci i ich rodzin, np. grupy przedszkolne, otwarte przedszkola, zajęcia dla matek i dzieci.

Przedstawione informacje dotyczą 38 krajów (43 systemów edukacji) uczestniczących w unijnym programie Erasmus+. Raport obejmuje 28 państw członkowskich Unii Europejskiej, a także Albanię, Bośnię i Hercegowinę, Szwajcarię, Islandię, Liechtenstein, Czarnogórę, Macedonię Północną, Norwegię, Serbię i Turcję.

TREŚĆ I STRUKTURA

Raport został podzielony na dwie części: (1) porównanie na poziomie międzynarodowym oraz (2) informacje krajowe. Metodologia raportu nawiązuje do czterech kluczowych zagadnień: koncentracji na dziecku, współzależności systemowej, partnerstwa z rodzicami oraz włączania społecznego.

Koncentracja na dziecku: analiza ma na celu umieszczenie dziecka w centrum polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Jeden z kluczowych czynników zastosowanych w raporcie – stopień ujednoczenia systemu wczesnej edukacji i opieki – jest rozpatrywany z perspektywy dziecka. Przejście z placówki opiekuńczej (np. żłobek) do edukacyjnej (np. przedszkole lub klasa zerowa) uważane jest za ważną zmianę na wczesnym etapie życia dziecka. W związku z tym struktura organizacyjna placówki i wiek przejścia do kolejnej (poniżej i powyżej trzech lat) stanowią główne podstawy kategoryzacji stosowanej w całym raporcie. Podział odpowiedzialności za politykę w zakresie wczesnej edukacji i opieki między ministerstwami (zarządzanie) ma niewielkie znaczenie dla dziecka i dlatego jest rzadziej wykorzystywane jako czynnik wyjaśniający.

Współzależność systemowa: w raporcie podjęto próbę analizy całego systemu wczesnej edukacji i opieki oraz usług w zakresie wczesnej edukacji. Pokazuje to wzajemne powiązania między regulacjami a strukturą organizacyjną, nawet jeśli przekraczają one granice odpowiedzialności ministerialnej. Omówiono tu na przykład regulacje dotyczące urlopu rodzicielskiego oraz dostępu do placówek, a także dostępność cenową z punktu widzenia regulacji dotyczących ulg w opłatach oraz gwarancji miejsca. Rozdział poświęcony personelowi odnosi się do wszystkich kategorii kadry

(personelu) – zarówno nauczycieli wychowania przedszkolnego, jak i asystentów – zapewniając pełny obraz osób mających codzienny i bezpośredni kontakt z dziećmi.

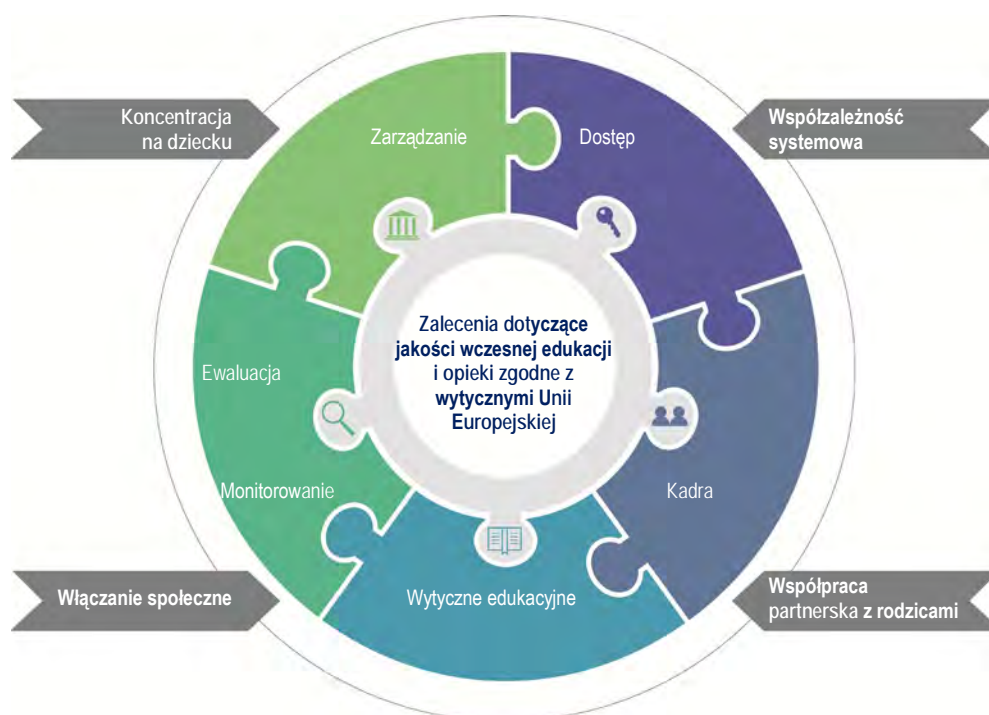
Współpraca partnerska z rodzicami: rodzice są najważniejszymi partnerami sektora wczesnej edukacji i opieki, ich wsparcie jest niezbędne do zapewnienia dzieciom optymalnych warunków nauki i rozwoju. W raporcie zwrócono uwagę na rolę, jaką rodzice odgrywają w zarządzaniu placówką i jej ewaluacji, a także na wsparcie, jakie otrzymują, gdy ich dzieci korzystają z usług wczesnej edukacji i opieki.

Włączenie: raport koncentruje się przede wszystkim na usługach ogólnie dostępnych dla wszystkich dzieci. Jednak niektóre dzieci potrzebują dodatkowego ukierunkowanego wsparcia, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach edukacyjnych. Wczesna edukacja i opieka jest uważana za jeden z najlepszych sposobów na przeciwdziałanie nierównościami, a także na złagodzenie niekorzystnej sytuacji w sektorze edukacji ⁽²²⁾. Dlatego w raporcie omówiono dodatkowe środki podejmowane w celu wspierania dzieci znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Obejmują one kryteria stosowane przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu ulg w opłatach lub priorytetowego dostępu, jak również ukierunkowane środki wsparcia edukacyjnego dostępne dla niektórych dzieci.

CZĘŚĆ I: PORÓWNANIE MIĘDZYNARODOWE

Strukturę międzynarodowej analizy porównawczej przedstawiono w formie graficznej na rysunku 10. Elementy w okręgu reprezentują rozdziały, podczas gdy tekst wokół niego – zagadnienia przekrojowe. Treść i struktura rozdziałów jest wyraźnie dostosowana do szerokich obszarów jakości podkreślonych w unijnych ramach jakości wczesnej edukacji i opieki.

|| Rysunek 10: Rozdziały i podstawowe zagadnienia uwzględnione w raporcie



⁽²²⁾ Uczestnictwo w wysokiej jakości wczesnej edukacji i opiece okazało się szczególnie korzystne dla dzieci z grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji lub marginalizowanych (Barnett 2011; Burger 2010; Dumas, Lefranc 2010; Guerin 2014; Van Belle 2016). Znaczenie wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w niekorzystnej sytuacji podkreślono w komunikatach Komisji *Skuteczność i równy dostęp do unijnych systemów kształcenia i szkolenia* (COM(2006) 481 wersja ostateczna) oraz *Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem: zagwarantujemy wszystkim dzieciom w UE dobry start w przyszłość* (COM(2011) 66 wersja ostateczna).

Rozdział 1: Zarządzanie

W rozdziale poświęconym zarządzaniu opisano główne elementy struktury systemów wczesnej edukacji i opieki w Europie: strukturę organizacyjną placówek, występowanie usług opieki w domu oraz samofinansujących się placówek prywatnych, a także podział obowiązków w zakresie zarządzania na najwyższym szczeblu. Analiza pokazuje, że jednolite placówki istnieją tylko w jednej trzeciej krajów europejskich. Bardziej powszechnym podejściem jest zapewnienie odrębnych placówek dla dzieci młodszych i starszych (zazwyczaj dla dzieci w wieku poniżej lub powyżej trzeciego roku życia), z kolei środki ułatwiające dzieciom przejście z jednej placówki do kolejnej nie są powszechne.

W rozdziale przeanalizowano nie tylko usługi świadczone w placówkach, ale także ofertę opieki sprawowanej w domu, wykazując, że jest ona dostępna w trzech czwartych europejskich systemów edukacji, a w kilku krajach stanowi istotną część ogólnej oferty dla młodszych dzieci. Omówiono również częstość występowania prywatnych samofinansujących się placówek.

Rozdział 2: Dostęp

Dostępność, przystępność cenowa i włączanie są głównymi zagadnieniami pierwszej części tego rozdziału. Punkt pierwszy rozpoczyna się od opisu najważniejszego sposobu gwarantowania miejsca w placówce – wieku, w jakim miejsce w instytucji wczesnej edukacji i opieki jest gwarantowane wszystkim dzieciom. Wskaźnik luki opiekuńczej pokazuje, że w większości krajów europejskich okres bez odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego i bez gwarancji miejsca w placówce jest długi. Opisano również ukierunkowane środki dostępne dla dzieci znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji w tym okresie oraz kryteria przyznawania pierwszeństwa w przyjmowaniu do placówki lub obniżania opłat.

Analizowana jest dostępność bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki oraz poziom opłat za usługi świadczone na rzecz dzieci poniżej trzeciego roku życia. Wskaźnik zbiorczy pokazuje popyt na miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz ich podaż na trzech etapach: usługi dla najmłodszych dzieci, usługi dla dzieci w wieku około trzech lat oraz usługi świadczone w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki.

Część druga, dotycząca uczestnictwa, opiera się na danych Eurostatu. Wyjaśniono tu, w jakim zakresie osiągnięto już europejski wspólny cel w zakresie uczestnictwa we wczesnej edukacji i w opiece dzieci w wieku czterech lat i starszych. Pokazuje to jednak również, że w połowie państw UE wskaźniki uczestnictwa dzieci w wieku poniżej trzech lat są nadal niższe niż 33%. Przedstawiono również średnią liczbę godzin, które dzieci poniżej i powyżej trzeciego roku życia spędzają w placówkach wczesnej edukacji i opieki.

Rozdział 3: Kadra

Pierwsza część rozdziału koncentruje się na sposobach, w jakie nauczyciele wychowania przedszkolnego i asystenci – personel mający codzienny bezpośredni kontakt z dziećmi – są przygotowywani do wykonywania zawodu. Przedstawiono tu informacje na temat wymogów dotyczących kwalifikacji, wsparcia przy wchodzeniu do zawodu oraz obowiązków związanych z doskonaleniem zawodowym. W analizie podkreślono podział na kategorie pracowników i kadre pracującą z różnymi grupami wiekowymi: w przeciwieństwie do nauczycieli wychowania przedszkolnego, asystenci są zazwyczaj zatrudniani bez wymogu posiadania kwalifikacji i nie są zobowiązani do uzyskania ich w trakcie pracy. W celu przedstawienia pełnego obrazu różnych typów personelu w części tej odniesiono się również do kierownictwa wczesnej edukacji i opiekunów świadczących usługi opieki nad dzieckiem w ramach regulowanej opieki domowej.

W drugiej części przedstawiono informacje na temat liczby dzieci, którymi musi zarządzać personel: regulacje dotyczące stosunku liczby dzieci do liczby pracowników oraz wielkości grup, a także maksymalnej liczby dzieci poniżej trzeciego roku życia, którymi może zająć się opiekun do dzieci w ramach regulowanej opieki domowej.

Rozdział 4: Wytyczne edukacyjne

Termin „wytyczne edukacyjne” obejmuje wszystkie oficjalne dokumenty, szczególnie programy nauczania, które mogą różnić się statusem, szczegółowością i funkcją, ale nadal podkreślają edukacyjne aspekty wczesnej edukacji i opieki. W rozdziale tym omówiono wytyczne wydane przez władze na najwyższym szczeblu, analizując najpierw ogólne regulacje prawne, a następnie

koncentrując się na szczegółowych wytycznych w dwóch obszarach: przejście do szkoły podstawowej oraz środki wsparcia dla dzieci i rodziców.

W pierwszej części opisano charakter i zakres wytycznych edukacyjnych dotyczących usług świadczonych w placówkach i w ramach regulowanej opieki domowej. Pokazuje to, że nie we wszystkich systemach obowiązują wytyczne dotyczące placówek dla dzieci poniżej trzeciego roku życia. W części tej opisano, w jakim zakresie wytyczne mają charakter wiążący, w jakim zaś należy opracować własny program nauczania. Obszary uczenia się i rozwoju, o których mowa w wytycznych dotyczących edukacji, są wymieniane obok metod pedagogicznych, które należy stosować.

W drugiej części omówiono przejście z etapu wczesnej edukacji i opieki do nauki w szkole podstawowej. Wiek jest czynnikiem decydującym o przyjęciu do szkoły podstawowej, chociaż często brana jest pod uwagę opinia rodziców. Zbadano cechy struktury organizacyjnej ułatwiającej przejście, począwszy od ujednoczenia celów, zasad i programów nauczania w ramach wczesnej edukacji i opieki z tymi obowiązującymi w szkolnictwie podstawowym. Omówiono również kwestię organizacji grup dzieci realizujących późniejsze etapy wczesnej edukacji i opieki w szkołach podstawowych. Na koniec przedstawiono wiele środków podejmowanych na szczeblu lokalnym w celu ułatwienia dzieciom przejścia do szkoły podstawowej.

W ostatniej części poświęconej środkom wsparcia przedstawiono kraje, w których obowiązują regulacje wydane na najwyższym szczeblu w celu usprawnienia rozwoju językowego dzieci. W związku z rosnącą wielojęzycznością w Europie rozróżnia się środki skierowane do dzieci posługujących się w domu językiem wykładowym oraz środki skierowane do dzieci posługujących się innym językiem ojczystym. Poruszono również kwestię wsparcia zapewnianego rodzicom – podano przykłady praktyk stosowanych w całej Europie, w tym programy dla rodziców, poradnictwo w zakresie nauki w domu i wizyty domowe.

Rozdział 5: Ewaluacja i monitorowanie

W tym wydaniu raportu rozdział poświęcony ewaluacji i monitorowaniu stanowi nowy element. W rozdziale zbadano podstawowe elementy zapewniania jakości w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Analizując zarządzanie, przedstawiono typologię podejść do ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki. Podkreślono, że w wielu krajach ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki koncentruje się na sprawdzaniu zgodności z regulacjami, a nie na jakości nauczania i uczenia się. W rozdziale tym zaprezentowano sposoby angażowania rodziców i dzieci w procesy ewaluacji i monitorowania oraz pokazano, że rzadko kiedy prowadzone są konsultacje z dziećmi w celu poznania ich opinii. Na koniec dokonano analizy metod stosowanych w celu monitorowania wyników i tworzenia dalszych usprawnień w zakresie opieki i edukacji w placówkach lub w całym systemie wczesnej edukacji i opieki.

CZĘŚĆ II: INFORMACJE NA TEMAT KRAJOWYCH SYSTEMÓW

Zestawienie informacji na temat krajowych systemów zamieszczone na końcu raportu stanowi zwięzły przegląd kluczowych cech systemów wczesnej edukacji i opieki w poszczególnych krajach. Zestawienie zawiera wykresy przedstawiające główne elementy struktury systemów wczesnej edukacji i opieki, opisy głównych rodzajów usług wczesnej edukacji i opieki, wskaźniki uczestnictwa, zakres wytycznych edukacyjnych oraz podsumowanie głównych reform.

KATEGORIE WIEKOWE

W wielu krajach europejskich usługi wczesnej edukacji i opieki są dostosowane do wieku dzieci. Zazwyczaj przejście z pierwszej fazy do drugiej następuje, gdy dziecko ma około trzech lat. Aby przeprowadzić rozróżnienie między odpowiednimi regulacjami, często mówi się o usługach dla dzieci w wieku poniżej trzech lat oraz o usługach dla dzieci w wieku powyżej trzech lat. Należy jednak pamiętać, że w niektórych krajach przejście to może nastąpić już w wieku dwóch i pół roku lub dopiero w wieku czterech lat⁽²³⁾. Informacje na temat krajowych systemów przedstawione na końcu raportu określają, które placówki świadczą usługi dla tych grup wiekowych w poszczególnych krajach. Terminy placówki dla młodszych i starszych dzieci są w niektórych przypadkach stosowane zamiennie.

⁽²³⁾ Przejście w wieku dwóch i pół roku następuje w Belgii (Wspólnota Francuska i Wspólnota Flamandzka), a w wieku czterech lat – w Grecji, Holandii, Szwajcarii i Liechtensteinie.

Niektóre wskaźniki wskazują na sytuację dzieci w określonym wieku lub w różnych punktach czasowych. Terminy: „wczesna opieka”, „w wieku około trzech lat” i „w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki” są stosowane w rozdziale *Dostęp*, z kolei w rozdziale *Kadra* w niektórych wypadkach przedstawiono regulacje mające zastosowanie do dzieci w wieku dwóch i czterech lat.

Termin „wczesny” odnosi się do wieku, w jakim są dzieci bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego przez ich rodziców (patrz rysunek B3). W większości systemów edukacji, termin „ostatni rok wczesnej edukacji i opieki” odnosi się do pięcioletków, lecz w ośmiu krajach do sześciolatek⁽²⁴⁾ oraz do czterolatek na Malcie i w Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Szkocja). „Ostatni rok wczesnej edukacji i opieki” zbiega się z kategorią „w wieku trzech lat” w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) i obejmuje te same dane.

ŹRÓDŁA

Głównymi źródłami informacji są krajowe biura Eurydice, które dostarczyły informacje na temat polityki i praktyki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Kilka wskaźników opiera się na danych Eurostatu.

Informacje na temat polityki i działań zalecanych przez centralne władze oświatowe zostały zebrane przez sieć Eurydice przy użyciu kwestionariuszy przygotowanych przez Dział Analiz Polityki Edukacyjnej i ds. Młodzieży w Agencji Wykonawczej ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA) w Komisji Europejskiej we współpracy z biurami krajowymi sieci. Regulacje prawne (regulacje, zalecenia, strategie krajowe, plany działania itp.), które zostały wydane i (lub) uznane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu, stanowiły główne źródła informacji, które posłużyły do udzielenia odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu.

Rok szkolny 2018/2019 jest rokiem odniesienia dla wszystkich informacji związanych z opracowywaniem polityki.

Przygotowanie i opracowanie raportu koordynował Dział Analiz Edukacyjnych i ds. Polityki Młodzieżowej EACEA. Treść raportu została zweryfikowana przez wszystkie biura krajowe Eurydice. Osoby, które wniosły wkład w opracowane niniejszego raportu, wymieniono na końcu publikacji.

WIĘCEJ INFORMACJI EURYDICE NA TEMAT WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Niniejsze wydanie raportu *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie* z 2019 r. opiera się na kilku publikacjach Eurydice dotyczących tego sektora edukacji. Jest to aktualizacja i rozszerzenie publikacji [Raport. Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie z 2014 r.](#) (European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat 2014). Komunikaty i wzajemne powiązania między tematami zostały dopracowane zgodnie z wydaniem [Eurydice Brief](#) z 2014 r. (European Commission/EACEA/Eurydice 2014).

Roczne dane dotyczące sześciu kluczowych elementów systemów wczesnej edukacji i opieki od roku szkolnego 2014/2015 są dostępne w ramach projektu Eurydice dotyczącego *Wskaźników strukturalnych na potrzeby monitorowania systemów kształcenia i szkolenia w Europie*.

Bardziej szczegółowe informacje na temat poszczególnych krajów są dostępne na stronie internetowej Eurydice, w opisach krajowych systemów edukacji https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/national-description_en.

⁽²⁴⁾ Bułgaria, Estonia, Chorwacja, Łotwa, Litwa, Polska, Finlandia i Szwecja.

ZARZĄDZANIE

W celu zapewnienia wszystkim dzieciom dostępu do wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki niezbędne są dobre zarządzanie i spójna polityka. Obowiązujące w tym obszarze regulacje dotyczą wielu interesariuszy, dlatego kluczowe znaczenie ma tu stworzenie przez decydentów regulacji prawnych, które sprzyjają zintegrowanemu podejściu i wysokim standardom usług w całym sektorze.

Ważną rolę odgrywa również sposób organizacji wczesnej edukacji i opieki, która może być realizowana w formie zinstytucjonalizowanej w placówkach jednoetapowych dla wszystkich dzieci niezależnie od wieku, w odrębnych placówkach dla różnych grup wiekowych lub w ramach uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu. Korzyści płynące z systemów zintegrowanych podkreśla Komisja Europejska, która w jednym z najnowszych dokumentów roboczych służb komisji stwierdza, że:

„Wydaje się, że w pełni zintegrowane systemy oferują bardziej spójną politykę dotyczącą wczesnej edukacji i opieki [...] a także więcej środków przeznaczonych na młodsze dzieci i ich rodziny. W systemach jednolitych bardziej spójne zasady zarządzania i finansowania w całym sektorze prowadzą do lepszej jakości i sprawiedliwszego dostępu do usług oraz ich większej efektywności finansowej”⁽²⁵⁾.

Niniejszy rozdział rozpoczyna się od analizy danych demograficznych populacji w wieku 0–5 lat, która korzysta z usług wczesnej edukacji i opieki. Następnie opisano w nim sposób realizacji tych usług w placówkach jednoetapowych lub odrębnych dla poszczególnych grup wiekowych. Opisano również względne znaczenie uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat w domu (o ile możliwość taka istnieje). W dalszej kolejności rozdział przedstawia analizę sposobów zarządzania tym sektorem, tj. czy wszystkie rodzaje świadczeń podlegają tym samym organom, czy tylko niektóre, oraz czy organ zarządzający odpowiedzialny jest tylko za edukację, czy również za inne obszary polityki.

W krajach, w których zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka realizowana jest w całości lub w części w odrębnych placówkach w zależności od wieku, dzieci zazwyczaj przechodzą do kolejnego etapu w wieku około trzech lat. W związku z tym wskazano kraje, w których istnieją zalecenia na szczeblu centralnym ułatwiające przechodzenie z placówek opieki nad dziećmi do placówek typu edukacyjnego. Analizie poddano również ewentualne zaangażowanie w zarządzanie placówkami przedstawicieli rodziców. Na koniec przedstawiono informacje dotyczące względnego znaczenia samofinansującego się sektora prywatnego w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece.

PONAD 30 MILIONÓW DZIECI W UNII EUROPEJSKIEJ ZNAJDUJE SIĘ W PRZEDZIALE WIEKOWYM OBJĘTYM WCZESNĄ EDUKACJĄ I OPIEKĄ

W niniejszym raporcie wczesna edukacja i opieka dotyczy dzieci w przedziale wiekowym od narodzin do rozpoczęcia szkoły podstawowej. W większości krajów europejskich obowiązek szkolny rozpoczyna się w wieku sześciu lat⁽²⁶⁾. Na dzień 1 stycznia 2017 r. w Unii Europejskiej mieszkało 31 milionów dzieci poniżej szóstego roku życia. Wczesna edukacja i opieka jest zazwyczaj skierowana do tego przedziału wiekowego, który stanowi 6,1% populacji UE-28.

Jak pokazano na rysunku A1, liczba dzieci w wieku 0–5 lat jest mocno zróżnicowana w zależności od kraju. W Turcji do tej grupy wiekowej należy prawie 8 milionów dzieci, w Niemczech, we Francji i w Zjednoczonym Królestwie – po około 4,5 miliona dzieci, z kolei w siedmiu mniej zaludnionych krajach – poniżej 100 tysięcy dzieci (w Estonii, na Cyprze, w Luksemburgu, na Malcie, Islandii, w Liechtensteinie i Czarnogórze).

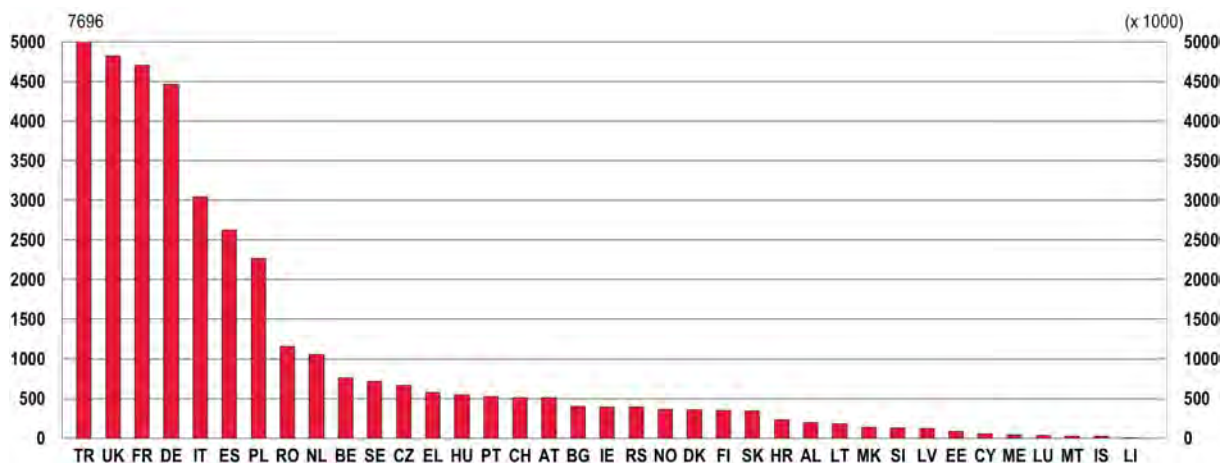
Liczba dzieci w wieku 0–5 lat częściowo odzwierciedla różnice w wielkości populacji w krajach europejskich ogółem. W Unii Europejskiej (UE-28) odsetek dzieci w wieku 0–5 lat stanowi 6,1% ogółu ludności, przy czym występują w nim istotne różnice w zależności od kraju, tj. od 5,0% (we Włoszech) do 9,6% (w Turcji). Dzieci w wieku 0–5 lat w Niemczech, Grecji, we Włoszech i w Portugalii stanowią

⁽²⁵⁾ Dokument roboczy służb Komisji towarzyszący dokumentowi Zalecenie Rady w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (KOM(2018) 271 wersja ostateczna), 22/05/2018, SWD(2018) 173 wersja ostateczna.

⁽²⁶⁾ Istnieje kilka wyjątków. Obowiązkowa edukacja rozpoczyna się w wieku czterech lat w Irlandii Północnej, pięć lat na Malcie oraz w trzech pozostałych jurysdykcjach Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Walii i Szkocji). W kolejnych ośmiu krajach szkoła podstawowa rozpoczyna się w wieku siedmiu lat (w Bułgarii, Estonii, Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Polsce, Finlandii i Szwecji) (patrz rysunek B3).

nie więcej niż 5,5% ogółu ludności oraz co najmniej 7% w Irlandii, we Francji, w Szwecji, Zjednoczonym Królestwie, na Islandii, w Czarnogórze, Norwegii i Turcji.

Rysunek A1: Populacja dzieci w wieku od 0–5 lat (w tysiącach), 1 stycznia 2017 r.



Populacja dzieci w wieku 0–5 lat

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL
Populacja dzieci w wieku 0–5 (w tysiącach)	31 183	764	399	665	360	4 466	85	398	581	2 625	4 708	234	3 047	57	126	180	38	550	27	1 054
% populacji ogółem	6,1	6,7	5,6	6,3	6,3	5,4	6,5	8,3	5,4	5,6	7,0	5,6	5,0	6,6	6,4	6,3	6,5	5,6	5,9	6,2
	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR	
Populacja dzieci w wieku 0–5 (w tysiącach)	509	2 270	524	1 157	128	346	349	716	4 820	199	:	515	26	2	44	138	367	393	7 696	
% populacji ogółem	5,8	6,0	5,1	5,9	6,2	6,4	6,3	7,2	7,3	6,9	:	6,1	7,7	5,9	7,1	6,6	7,0	5,6	9,6	

Źródło: Eurostat Population Statistics [demo_pjan] (ostatnia aktualizacja: 8.11.2018).

Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Francja: dane szacunkowe.

ZINSTYTUCJONALIZOWANA WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA REALIZOWANA JEST W SYSTEMIE JEDNOETAPOWYM LUB ODRĘBNYCH PLACÓWKACH, W KTÓRYCH PRZEJŚCIE DO KOLEJNEGO ETAPU NASTĘPUJE W WIEKU TRZECH LAT

Istnieją dwa główne modele organizacji zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, co przedstawiono na rysunku A2a.

- Odrębne placówki** dla różnych grup wiekowych nastawione na opiekę lub edukację:
 - dla młodszych dzieci – na ogół do trzeciego roku życia (placówki nastawione na opiekę),
 - dla starszych dzieci – na ogół od trzeciego roku życia do rozpoczęcia szkoły podstawowej (placówki nastawione na edukację).
- Placówki jednoetapowe** dla całego przedziału wiekowego – na ogół od pierwszego roku życia lub wkrótce po zakończeniu urlopu wychowawczego rodzica (patrz rysunek B3) do rozpoczęcia szkoły podstawowej.

W typowym dwuetapowym systemie zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek 7) dzieci uczęszczają najpierw do placówek typu opiekuńczego (np. żłobków), aby następnie przejść do placówek typu edukacyjnego (np. przedszkoli lub klas zerowych). Na ogół przejście z jednej placówki do drugiej następuje w wieku około trzech lat, chociaż w niektórych krajach może się to odbywać w wieku czterech lub dwóch lat. Odzwierciedla to podział między świadczeniami „opiekuńczymi” a „edukacyjnymi” realizowanymi w określonej formie placówek pozaszkolnych, które działają na podobnych zasadach co szkoły podstawowe i które mogą znajdować się na tym samym terenie, co szkoły. Pierwszy etap, podczas którego zapewnia się głównie opiekę nad dzieckiem

(tj. nadzór, wyżywienie i opiekę zdrowotną), nie jest na ogół objęty Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Kształcenia (ISCED 2011⁽²⁷⁾), ponieważ nie spełnia kryteriów środowiska edukacyjnego⁽²⁸⁾. Z kolei drugi etap, mający wyraźne cele edukacyjne, klasyfikowany jest jako edukacja przedszkolna (ISCED 020).

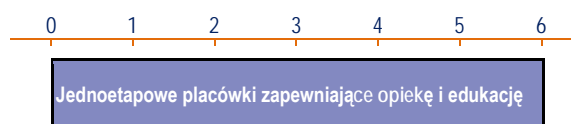
W typowym systemie zintegrowanym, w którym cała wczesna edukacja i opieka realizowana jest w jednej placówce, dzieci pozostają w tej samej placówce do osiągnięcia wieku szkolnego (lub w kilku systemach edukacji – do rozpoczęcia klasy zerowej). Tego rodzaju jednoetapowe placówki realizują programy mające wyraźny element edukacyjny oparty na holistycznym podejściu do dziecka, które wspiera jego wczesny rozwój poznawczy, fizyczny, społeczny i emocjonalny oraz wprowadza je do zorganizowanej nauki poza środowiskiem rodzinnym.

Rysunek A2a: Rodzaje placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2018/2019

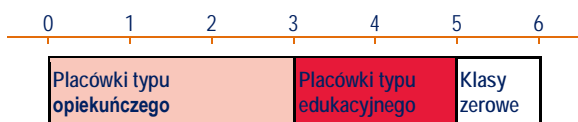
1a) Odrębne placówki dla młodszych i starszych dzieci



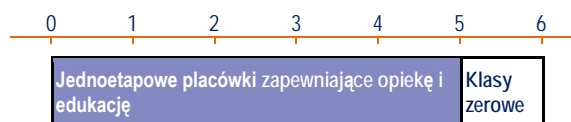
2a) Placówki jednoetapowe



1b) Odrębne placówki z KLASAMI ZEROWYMI



2b) Placówki jednoetapowe z KLASAMI ZEROWYMI



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Powyższe modele przedstawiają typowy czas trwania wczesnej edukacji i opieki w Europie, tj. sześć lat, przy czym wiek jej rozpoczęcia i ukończenia, jak również przejścia z pierwszego etapu do drugiego w wypadku placówek typu pierwszego, jest różny w poszczególnych systemach edukacji. Informacje dotyczące organizacji wczesnej edukacji i opieki w poszczególnych systemach edukacji są dostępne w informacjach krajowych na końcu niniejszego opracowania.

Ponadto, niezależnie od sposobu organizacji wczesnej edukacji i opieki, tj. w placówkach jedno- bądź dwuetapowych, w niektórych krajach dzieci muszą zrealizować odrębny program kształcenia w klasach zerowych, który przygotowuje je do szkoły podstawowej. Program ten jest obowiązkowy i trwa od roku do dwóch lat (patrz informacje krajowe).

Na rysunku A2b przedstawiono, w których krajach obowiązują poszczególne modele zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki. W większości krajów europejskich⁽²⁹⁾ funkcjonują dwa rodzaje placówek w zależności od wieku. Z kolei w prawie jednej trzeciej krajów jest ona realizowana przez placówki jednoetapowe. Występuje to głównie w krajach nordyckich oraz w kilku bałtyckich i bałkańskich⁽³⁰⁾.

W siedmiu krajach funkcjonują placówki zarówno jedno-, jak i dwuetapowe (w Bułgarii, Danii, Niemczech, Estonii, Hiszpanii, Austrii i Zjednoczonym Królestwie). W większości tego rodzaju systemów „mieszanych” wszystkie placówki realizują programy typu edukacyjnego klasyfikowane jako ISCED 0.

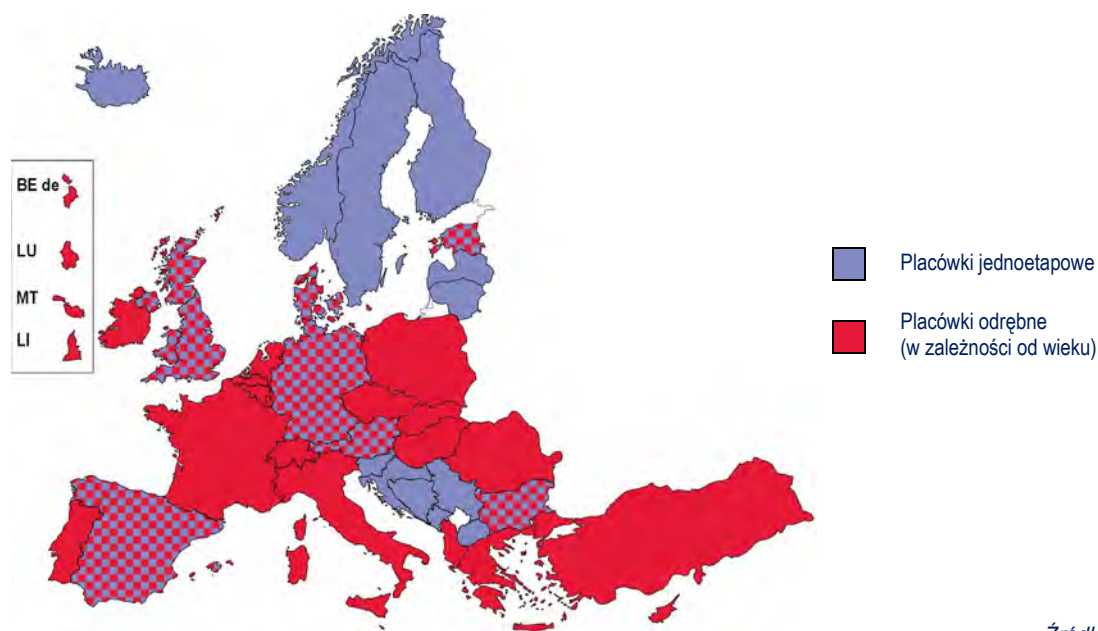
⁽²⁷⁾ Patrz <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>.

⁽²⁸⁾ Występuje to w 14 z 22 systemów edukacji, w których występują odrębne placówki (patrz informacje krajowe). Programy dla dzieci poniżej trzeciego roku życia klasyfikowane są jako ISCED 010 w Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), Grecji, we Włoszech, na Cyprze, w Rumunii, Liechtensteinie i Turcji. Ponadto w Portugalii planowana jest aktualizacja poziomów w celu zakwalifikowania programów dla dzieci poniżej trzeciego roku życia jako ISCED 010.

⁽²⁹⁾ W Belgii, Czechach, Irlandii, Grecji, we Francji, Włoszech, na Cyprze, w Luxemburgu, na Węgrzech, Malcie, w Holandii, Polsce, Portugalii, Rumunii, na Słowacji, w Albanii, Szwajcarii i Turcji.

⁽³⁰⁾ W Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Słowenii, Finlandii, Szwecji, Bośni i Hercegowinie, na Islandii, w Czarnogórze, Macedonii Północnej, Norwegii i Serbii.

Rysunek A2b: Organizacja placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

W systemach dwuetapowych przejście z etapu pierwszego do drugiego odbywa się na ogół w wieku trzech lat. W Belgii (Wspólnota Francuska, Wspólnota Flamandzka) następuje to w wieku dwóch i pół roku, a w Grecji, Holandii, Szwajcarii i Liechtensteinie – w wieku czterech lat. Informacje dotyczące organizacji wczesnej edukacji i opieki oraz zakresu wiekowego w poszczególnych krajach są dostępne w informacjach krajowych na końcu niniejszego opracowania.

Objaśnienie dotyczące poszczególnych krajów

Malta i Portugalia: Rysunek pokazuje sytuację w sektorze publicznym. W sektorze prywatnym funkcjonują również placówki jednoetapowe.

W 10 krajach dzieci obowiązkowo uczęszczają do klasy zerowej w ostatnim roku, ostatnich dwóch latach wczesnej edukacji i opieki przed rozpoczęciem szkoły podstawowej. Podczas tego etapu realizowany jest obowiązkowy program kształcenia – inny niż główny program edukacji przedszkolnej (patrz informacje krajowe). Ma on zapewnić płynne przejście z holistycznych i opartych na zabawie programów do szkoły podstawowej, w której uczy się podstawowych umiejętności czytania, pisania i liczenia. Przygotowując dzieci do osiągnięcia gotowości szkolnej, program ten skupia się w większym stopniu na umiejętności czytania i samodzielnej nauki, a w niektórych krajach również na bardziej zróżnicowanych metodach oceniania w porównaniu z metodami stosowanymi w poprzednich latach (patrz rysunki D3–D5). Klasy zerowe mogą być prowadzone przez placówki zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki lub w szkołach podstawowych (patrz rysunek D9). Są one powszechniejsze w krajach, w których funkcjonują placówki jednoetapowe (w Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Finlandii, Szwecji, Bośni i Hercegowinie oraz Serbii). W systemach edukacji, w których funkcjonują placówki dwuetapowe, klasy zerowe są mniej powszechne (w Bułgarii, na Cyprze i w Luksemburgu). W tym wypadku cały drugi etap od trzeciego roku życia jest często uznawany za przygotowanie do szkoły podstawowej.

UREGULOWANA PRAWEM WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA W DOMU JEST POWSZECHNA JEDYNIEM W KILKU KRAJACH EUROPEJSKICH

Poza zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką w niektórych krajach możliwe jest świadczenie tego rodzaju usług w domu, przy czym muszą one spełniać wymagania obowiązujących regulacji i standardów jakości. Usługi te mogą być świadczone zarówno w domu dziecka, jak i w domu osoby sprawującej opiekę, niemniej niniejszy raport uwzględnia jedynie usługi świadczone w domu opiekuna.

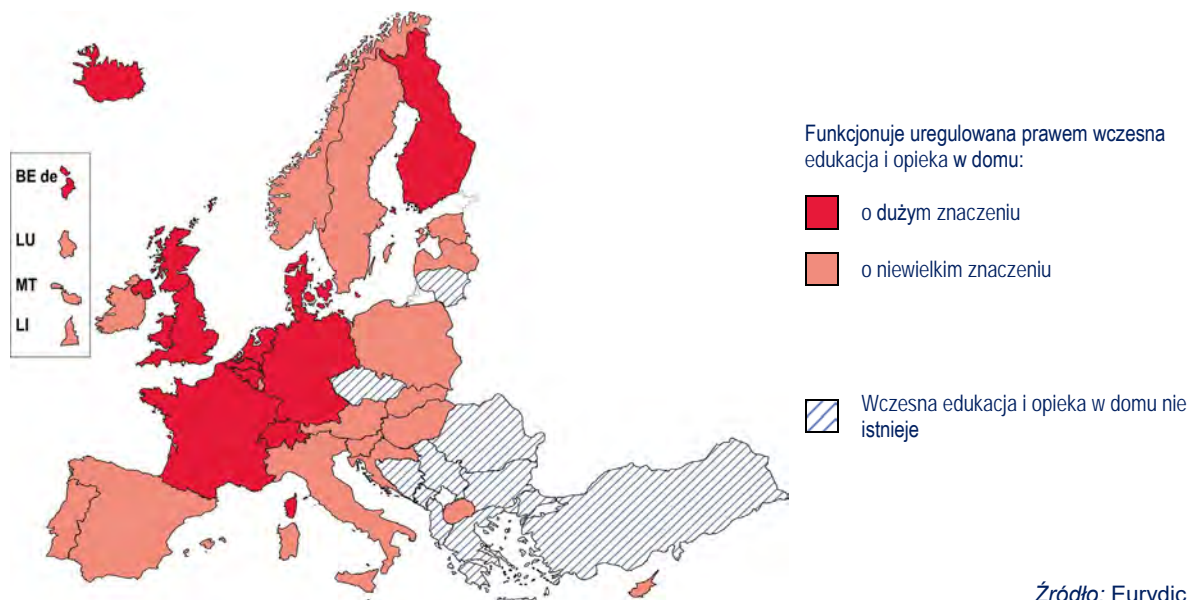
Usługi świadczone w domu mogą stanowić istotną część wczesnej edukacji i opieki lub mogą mieć niewielkie znaczenie. Różnica ta zależy w dużym stopniu od wieku dzieci. Na ogół opieka w otoczeniu domowym dotyczy młodszych dzieci i uważa się ją za bardziej dla nich odpowiednią. Jeśli chodzi o starsze dzieci, jest to na ogół opieka w wypadku zbyt krótkich godzin pracy placówek zinstytucjonalizowanych. Na przykład:

W **Niemczech** rodzinną opiekę dzienną dla dzieci poniżej trzeciego roku życia uznaje się prawnie za równorzędną zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece (Kodeks społeczny oraz Ustawa o dzieciach i młodzieży, SGB VIII § 24). W wypadku dzieci od trzeciego roku życia stanowi ona dodatkową opcję, jeżeli godziny pracy placówek zinstytucjonalizowanych są zbyt krótkie. Uprawnienie do miejsca w placówce dla dzieci od trzeciego roku życia dotyczy wyłącznie placówek zinstytucjonalizowanych.

Na rysunku A3 przedstawiono powszechność wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia w domu. Dzieci korzystają z usług opiekunów w trzech czwartych systemów edukacji w Europie, przy czym usługi uregulowane prawem stanowią istotną część wczesnej edukacji i opieki w domu jedynie w kilku krajach. Francja jest jedynym krajem w Europie, w którym usługi te stanowią główną formę wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia.

We **Francji** w 2016 r. 425 400 *assistant(e)s maternel(le)s* świadczyło usługi dla 33,4% dzieci poniżej trzeciego roku życia (patrz ONAPE, CNAF 2018, s. 30). Stanowi to 57% dostępnych miejsc wczesnej edukacji i opieki dla tej grupy wiekowej.

Rysunek A3: Uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia w domu, 2018/2019



Objaśnienie

Wczesna edukacja i opieka w domu to uregulowane prawnie usługi świadczone w domu opiekuna. Więcej informacji dostępnych jest w *Glosariuszu*.

Względna istotność wczesnej edukacji i opieki w domu opiera się na krajowych statystykach i danych szacunkowych. W wypadku dostępności danych usługi świadczone w domu uznaje się za istotne, jeśli stanowią one co najmniej 10% miejsc.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Czechy i Czarnogóra: Regulacje zezwalają na wczesną edukację i opiekę w domu, ale występuje ona bardzo rzadko.
Niemcy: Powszechność tych usług różni się w zależności od kraju związkowego. W niektórych występują one rzadziej.

Hiszpania: Uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu funkcjonuje tylko w dwóch wspólnotach autonomicznych: we Wspólnocie Madrytu i Wspólnocie Nawary.

W ośmiu systemach edukacji znaczny odsetek dzieci poniżej trzeciego roku życia korzysta z usług opiekunów w domu, niemniej usługi te nie stanowią głównego rodzaju wczesnej edukacji i opieki.

W **Belgii** troje na dziesięcioro dzieci poniżej trzeciego roku życia korzysta z wczesnej edukacji i opieki w domu.

W **Danii** usługi świadczone w domu (*dagpleje*) zapewniają jedną trzecią miejsc wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia. W 2017 r. 33,8% dzieci w wieku 0–2 lat objętych wczesną edukacją i opieką korzystało z *dagpleje*.

W **Niemczech** rodzinna opieka w domu odgrywa ważną rolę w wielu krajach związkowych. W 2017 r. 121 033 dzieci (5,3% poniżej trzeciego roku życia lub 14,1% objętych z wczesną edukacją i opieką) korzystało z rodzinnej opieki w domu. W Nadrenii Północnej-Westfalii 8,2% dzieci korzysta z usług opiekunów, w Saksonii-Anhalt jedynie 1,3% oraz 2,1% w Bawarii.

W **Holandii** we wrześniu 2018 r. 46 750 dzieci poniżej trzeciego roku życia korzystało z opieki w domu (*gastouderopvang*), co stanowi 18% wszystkich dzieci objętych wczesną edukacją i opieką w tej grupie wiekowej.

W **Finlandii** stopniowo spada odsetek dzieci korzystających z opieki świadczonej w domu (*perhepäivähoito/familjedagvård*), chociaż nadal stanowi ona istotną część tych usług w wypadku jednolatków (6,7% całej grupy wiekowej lub 21% jednolatków objętych wczesną edukacją i opieką) oraz dwulatków (9,4% całej grupy wiekowej lub 17% dwulatków objętych wczesną edukacją i opieką).

W **Zjednoczonym Królestwie** (w Szkocji) opiekunowie świadczą usługi dla 7–8% dzieci w wieku 1–4 lat, co stanowi 16–22% wszystkich usług wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia. Również w **Zjednoczonym Królestwie** (w Anglii, Walii i Szkocji) uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci od trzeciego roku życia dotyczy wszystkich jej uregulowanej prawnie form, w tym usług świadczonych w domu.

W Szwajcarii szacuje się, że uregulowane prawnie usługi wczesnej edukacji i opieki w domu świadczy od 8200 do 9600 opiekunów dla wszystkich grup wiekowych (patrz *Bundesamt für Sozialversicherungen* 2017).

Na **Islandii** odsetek usług świadczonych w domu jest istotny w grupie jednolatków – w 2016 r. z usług tych korzystało 28,1% dzieci w tym wieku (40% wszystkich miejsc wczesnej edukacji i opieki). Odsetek ten znacznie spada od drugiego roku życia, kiedy 95% dzieci przechodzi do placówek zinstytucjonalizowanych (Statistics Iceland 2018a; 2018b).

Uregulowana prawnie wczesna edukacja i opieka w domu nie występuje w 10 krajach europejskich, z których większość znajduje się w regionach centralnych i południowowschodnich (w Bułgarii, Czechach, Grecji, na Litwie, w Rumunii, Albanii, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze, Serbii i Turcji). Irlandia jest jedynym krajem, w którym występuje duży nieuregulowany prawem sektor domowej opieki nad dziećmi, co sugeruje potencjalnie niedostateczną podaż usług uregulowanych.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW ZA ZINSTYTUCJONALIZOWANĄ WCZESNĄ EDUKACJĘ I OPIEKĘ NAD DZIEĆMI OD TRZECIEGO ROKU ŻYCIA ODPOWIEDZIALNE JEST MINISTERSTWO EDUKACJI

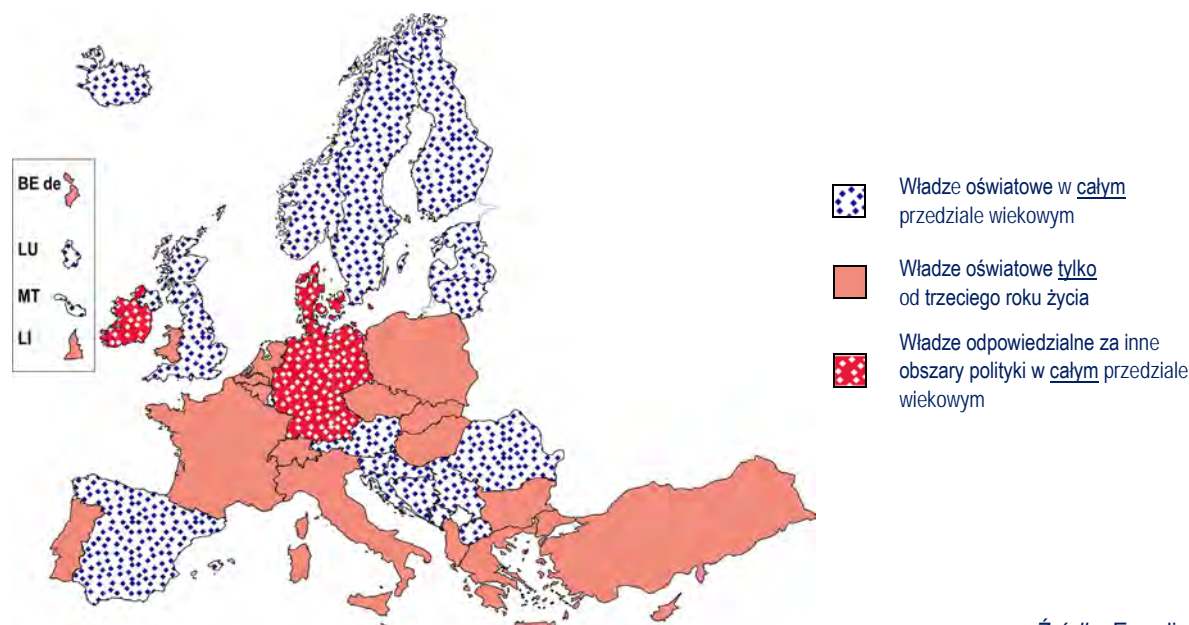
Analiza szczebla władz odpowiedzialnych za zinstytucjonalizowaną wczesną edukację i opiekę pozwala spojrzeć na to, jak sektor ten traktowany jest na szczeblu państwowym. Na przykład ministerstwo edukacji może traktować go jako pierwszy etap edukacji, podczas gdy ministerstwo ds. rodzinnych i społecznych może bardziej skupiać się na jego wymiarze opiekuńczym (patrz rysunek D1 przedstawiający wytyczne dotyczące wczesnej edukacji i opieki).

Na rysunku A4 pokazano, że w 21 systemach edukacji obowiązek zarządzania całą zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką spoczywa na władzach odpowiedzialnych za edukację. W 18 z tych systemów usługi te realizowane są wyłącznie w placówkach jednoetapowych bądź zarówno jednoetapowych, jak i odrębnych w zależności od wieku⁽³¹⁾. Wśród krajów, w których są one świadczone w odrębnych placówkach, tylko w trzech odpowiedzialność za oba etapy ponoszą władze oświatowe (w Luksemburgu, na Malcie i w Rumunii).

⁽³¹⁾ W Estonii, Hiszpanii, Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Austrii, Słowenii, w Finlandii, Szwecji, Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Irlandii Północnej i Szkocji), Bośni i Hercegowinie, na Islandii, w Czarnogórze, Macedonii Północnej, Norwegii i Serbii.

W prawie połowie systemów edukacji wczesną edukacją i opieką nad dziećmi od trzeciego roku życia zarządzają władze oświatowe, z kolei w wypadku dzieci młodszych jest to inny organ, na ogół ds. rodzinnych i społecznych. Jest to najczęstszy model w krajach, w których dzieci przechodzą do innego typu placówki w wieku około trzech lat⁽³²⁾. Dotyczy to również Bułgarii i Zjednoczonego Królestwa (Walii), gdzie współistnieją placówki jednoetapowe i odrębne.

Rysunek A4: Władze zarządzające zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

W krajach, w których za różne aspekty wczesnej edukacji i opieki odpowiadają różne organy, rysunek pokazuje odpowiedzialność władz oświatowych, o ile ich rola nie jest bardzo ograniczona.

Spis odpowiedzialnych władz dostępny jest w *Załączniku B*.

Przejęcie z jednego rodzaju placówki do drugiej odbywa się na ogół w wieku trzech lat. Może też odbywać się wcześniej (w wieku dwóch i pół roku w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej) lub później (w wieku czterech lat w Grecji, Holandii, Szwajcarii i Liechtensteinie).

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy, Hiszpania i Szwajcaria: Rysunek przedstawia najbardziej powszechną sytuację we wszystkich regionach ogółem.

Estonia: Rysunek przedstawia sytuację dotyczącą *koolieelne lasteasutus* (dzieci w wieku 1–7 lat), w których większość dzieci spędza cały etap wczesnej edukacji i opieki. Ministerstwo Spraw Społecznych odpowiada za *lapsehoiuteenus* (dzieci w wieku 0–3 lat).

Włochy: W wypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia (*nido d'infanzia* i *servizi educativi integrativi*) sytuacja różni się w zależności od regionu. Ministerstwo Edukacji, Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych odgrywa ograniczoną rolę (głównie dotyczy to aspektów edukacyjnych).

Władze oświatowe nie są odpowiedzialne za wczesną edukację i opiekę jedynie w trzech systemach edukacji: w Danii, Niemczech i Irlandii. Całością tego etapu zarządzają organy ds. dzieci i rodziny. Może się to wiązać z ogólnym podejściem do wczesnej edukacji i opieki (np. niemieckimi „ogródkami dziecięcymi” – *Kindergarten*). W Danii odpowiedzialność za wczesną edukację i opiekę przekazywana jest obecnie z Ministerstwa Edukacji na zależne od rządu Ministerstwo Spraw Społecznych i Dzieci.

W dwóch krajach ministerstwo edukacji dzieli część swoich z innym ministerstwem:

W **Rumunii** Ministerstwo Edukacji odpowiada za wczesną edukację i opiekę obejmującą jedynie starsze dzieci (*grădiniță*). W wypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia (*creșă*) dzieli ono obecnie swoje obowiązki z Ministerstwem Zdrowia oraz

⁽³²⁾ W Belgii (we wszystkich wspólnotach), Czechach, Grecji, we Francji, na Cyprze, Węgrzech, w Holandii, Polsce, Portugalii, na Słowacji, w Albanii, Szwajcarii, Liechtensteinie i Turcji.

Ministerstwem Pracy i Sprawiedliwości Społecznej. Od roku szkolnego 2019/2020 Ministerstwo Edukacji przejmie wszystkie obowiązki dotyczące wczesnej edukacji i opieki.

W **Macedonii Północnej** odpowiedzialność za wczesną edukację i opiekę dzielą dwa ministerstwa: Ministerstwo Edukacji i Nauki odpowiada za aspekty edukacyjne, a Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – za aspekty opiekuńcze i organizacyjne.

W państwach federalnych lub zdecentralizowanych odpowiedzialność za wczesną edukację i opiekę mogą dzielić różne szczeble władz, np. władze krajowe i regionalne mogą pełnić funkcję władz centralnych w różnych obszarach, lub obowiązki te mogą być całkowicie zdecentralizowane, a władze centralnego szczebla odgrywają jedynie niewielką rolę koordynacyjną lub wyznaczają minimum wymogów.

W **Niemczech** Federalne Ministerstwo ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży jest odpowiedzialne na szczeblu państwowym (federalnym). Z kolei podstawowe kompetencje leżą w gestii krajów związkowych, które zarządzają wczesną edukacją i opieką w ramach wyznaczonych w regulacjach krajowych (np. Kodeksie społecznym albo Ustawie o dzieciach i młodzieży). W większości landów wczesną edukacją i opieką zarządza departament edukacji, a w niektórych – departament spraw społecznych.

W **Hiszpanii** departament edukacji w każdej ze wspólnot autonomicznych stanowi jedyny szczebel władz centralnych odpowiedzialnych za wczesną edukację i opiekę nad młodszymi dziećmi (*escuelas infantiles, primer ciclo*), z wyjątkiem Galicji, gdzie obowiązki te leżą również w gestii departamentu spraw społecznych. Wczesna edukacja i opieka nad dziećmi od trzeciego roku życia (*escuelas infantiles, segundo ciclo i colegios de educación infantil y primaria*) podlega wymogom Ministerstwa Edukacji i Kształcenia Zawodowego w zakresie podstaw programowych, celów i kryteriów ewaluacji. Wspólnoty autonomiczne same określają odpowiednie regulacje dotyczące realizacji regulacji centralnych na swoim terenie. W miastach autonomicznych Ceuta i Melilla cała zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka podlega Ministerstwu Edukacji i Kształcenia Zawodowego.

W **Austrii** zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka podlega władzom odpowiedzialnym za edukację na poziomie poszczególnych krajów związkowych.

W **Bośni i Hercegowinie** wczesną edukacją i opieką zarządza 12 odrębnych władz regionalnych (w Republice Serbskiej, w 10 kantonach Federacji Bośni i Hercegowiny oraz w Dystrykcie Brzko) pod nadzorem Ministerstwa Edukacji.

W **Szwajcarii** za zarządzanie wczesną edukacją i opieką oraz realizację obowiązujących zaleceń organów najwyższego szczebla odpowiadają poszczególne kantony. Dotyczy to głównie certyfikacji i nadzoru placówek. W większości wypadków wczesna edukacja i opieka nad dziećmi poniżej czwartego roku życia (*Kindertagesstätte/crèche/nido d'infanzia*) leży w gestii kantonalnych organów ds. rodziny i polityki społecznej, a w wypadku dzieci w wieku 4–5 lat (*Kindergarten/école enfantine/scuola dell'infanzia*) – kantonalnych organów oświatowych. W obu wypadkach Szwajcarska Konferencja Ministrów Edukacji pełni funkcję koordynacyjną i może stosować odpowiednie zalecenia.

W jednym kraju, który nie jest ani państwem federacyjnym, ani państwem zdecentralizowanym, zarządzanie zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia spoczywa prawie w całości na władzach regionalnych:

We **Włoszech** władze regionalne odpowiadają za publiczną wczesną edukację i opiekę nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia (*nido d'infanzia i servizi educativi integrativi*). W zależności od regionu mogą to być organy ds. edukacji albo społecznych. W 2015 r. ustanowiono regulacje dotyczące zintegrowanego systemu świadczeń edukacyjnych dla dzieci w wieku 0–6 lat (ustawa 107/2015), które uregulowano prawnie w 2017 r. (rozporządzenie 65/2017). Na szczeblu centralnym wdrażanie tego systemu leży w gestii Ministerstwa Edukacji, Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych.

Wczesna edukacja i opieka w domu leży na ogół w gestii organów ds. społecznych, rodziny i dzieci (patrz rysunek A3 i *Załącznik B*). W krajach, w których istnieją odrębne placówki dla młodszych i starszych dzieci, opieką nad dziećmi w domu zarządzają na ogół te same organy, co organy odpowiedzialne za zinstytucjonalizowaną wczesną edukację i opiekę nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia. Niemniej w Luksemburgu, na Malcie, w Słowenii, Finlandii, Szwecji, Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Irlandii Północnej i Szkocji) i Norwegii władze oświatowe zarządzają całym sektorem wczesnej edukacji i opieki, w tym usługami świadczonymi w domu.

WŁADZE NAJWYŻSZEGO SZCZEBLA RZADKO ZALECAJĄ METODY UŁATWIAJĄCE PŁYNNĄ PRZECHODZENIE Z PLACÓWEK OPIEKUŃCZYCH DO EDUKACYJNYCH

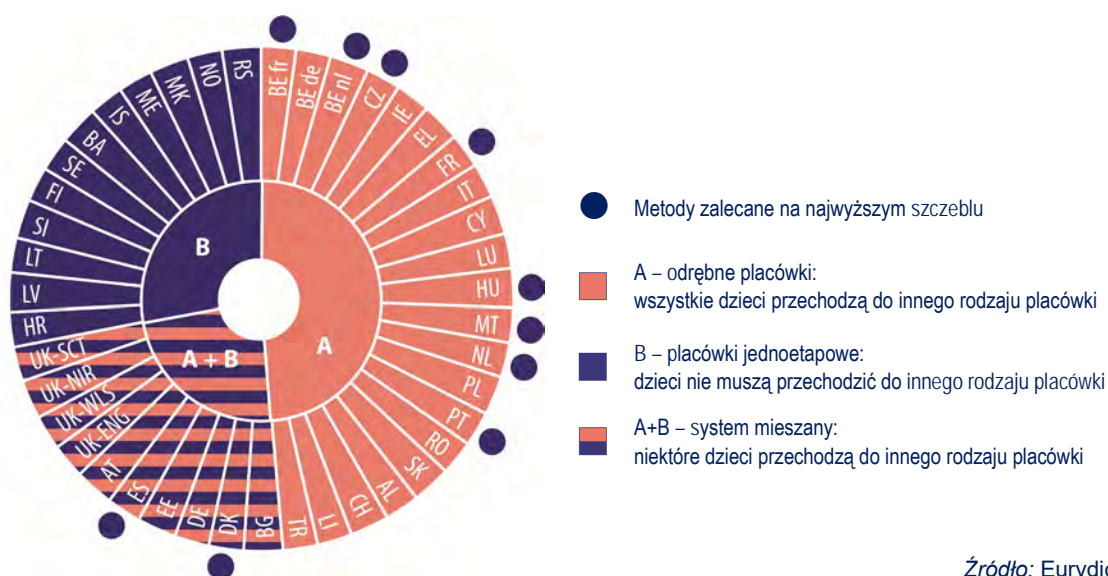
Każde przejście dziecka z jednej formy edukacji i opieki do drugiej (np. z usług świadczonych w domu do zinstytucjonalizowanych, z jednej placówki do drugiej lub z placówki wczesnej edukacji i opieki do szkoły) stanowi ważny krok, do którego powinno się je starannie przygotować.

Zaledwie w siedmiu z 32 systemów edukacji, w których istnieje uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu (patrz rysunek A3), zaleca się metody ułatwiające przechodzenie z tego etapu do etapu zinstytucjonalizowanego (w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej, we Francji, na Malcie, w Słowenii, Finlandii i w Zjednoczonym Królestwie – w Szkocji).

W zależności od struktury organizacyjnej wczesnej edukacji i opieki zmiana placówki może nie być w ogóle konieczna (patrz rysunki A2a i A2b). W krajach, w których placówki te są jednoetapowe, dzieci z definicji nie przechodzą do kolejnego etapu. Sytuacja ta występuje w jednej trzeciej krajów w Europie. W pozostałych krajach przynajmniej niektóre dzieci muszą przechodzić z placówek typu opiekuńczego do edukacyjnego.

Na rysunku A5 pokazano kluczowy moment strukturalnego przejścia – na ogół w wieku trzech lat, który następuje w trzech czwartych systemów edukacji. W 21 systemach wszystkie dzieci przechodzą do innego typu placówki mniej więcej w tym samym czasie. W kolejnych 10 systemach, w których funkcjonuje mieszana zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka (placówki jednoetapowe i odrębne w zależności od wieku), tylko niektóre dzieci muszą w tym wieku przechodzić z jednego rodzaju placówek do kolejnego. Niemniej zalecenia najwyższego szczebla dotyczące tej zmiany stosuje się jedynie w dziewięciu systemach edukacji, w których zmiana ta następuje (w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej, w Czechach, Danii, Hiszpanii, we Francji, na Węgrzech, Malcie, w Holandii i Portugalii).

Rysunek A5: Zalecane na najwyższym szczeblu metody ułatwiające przechodzenie dzieci z jednego rodzaju placówek do kolejnych w wieku około trzech lat, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek dotyczy dzieci, które wcześniej rozpoczynają wczesną edukację i opiekę (poniżej trzeciego roku życia). Uwzględniono jedynie strukturalne przejście z placówek typu opiekuńczego do edukacyjnego, nie uwzględniono przechodzenia między placówkami tego samego rodzaju z powodu decyzji rodzinnych. Nie uwzględniono również grup wczesnej edukacji i opieki prowadzonych w szkołach podstawowych na terenach mniej zaludnionych.

Przejście między dwoma rodzajami placówek odbywa się na ogół w wieku trzech lat, ale może też zdarzać się wcześniej (w wieku dwóch i pół roku w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej) albo później (w wieku czterech lat – w Grecji, Holandii, Szwajcarii i Liechtensteinie).

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów (rysunek A5)

Czechy: Dzieci mogą zacząć uczęszczać do przedszkola (*mateřská škola*) w wieku 2–5 lat.

Malta i Portugalia: Na rysunku przedstawiono sytuację w sektorze publicznym. W sektorze prywatnym istnieją również placówki jednoetapowe.

Szwajcaria: Obowiązują różne zalecenia w zależności od kantonu.

Zalecane metody mają na celu złagodzenie przejścia i pomoc dzieciom w adaptacji do nowego otoczenia. Może to obejmować zapoznanie dzieci z nową placówką przed oficjalnym terminem przejścia, co może obejmować wizytę w placówce i zapoznanie się z personelem. W proces ten często zaangażowani są również rodzice. Niektóre zalecenia służą uświadomieniu rodziców, jak ważny jest to krok dla dziecka, i zachęceniu ich do jego zaplanowania, np. przez spotkania z personelem, który będzie się dzieckiem opiekował. Niektóre metody dotyczą konkretnie okresu zmiany. Może to obejmować stopniowe wydłużanie czasu spędzanego w nowej placówce, zwiększanie liczby personelu na etapie powitalnym, zapoznanie starszych dzieci z nową placówką na dzień lub dwa dni przed rozpoczęciem roku szkolnego czy obecność rodziców przy dzieciach w nowej placówce przez kilka pierwszych dni.

Poniżej przedstawiono kilka przykładów metod zalecanych przez władze najwyższego szczebla:

We **Wspólnocie Flamandzkiej Belgii** jednym z trzech głównych filarów przyjętego 2017 r. tzw. Planu działania na rzecz uczęszczania do przedszkola wszystkich młodszych dzieci ⁽³³⁾ jest zapewnienie im wysokiej jakości przejścia z opieki domowej lub zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki do edukacji przedszkolnej (*kleuteronderwijs*). W tym celu powołano wspólną grupę roboczą składającą się z Ministerstwa Opieki Społecznej, Zdrowia i Rodziny oraz Ministerstwa Edukacji. Filar ten ma cztery cele: 1) kontynuację strukturalną, tj. współpracę różnych służb na poziomie regionalnym i lokalnym, ze szczególnym uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji; 2) kontynuację pedagogiczną; 3) współpracę zawodową, tj. nauczycieli i innych służb wspierających rodziców i dzieci w trakcie zmiany placówki; 4) współpracę i dialog z rodziną dziecka, jego otoczeniem i społecznością lokalną.

We **Francji** zaleca się ścisłą współpracę na poziomie lokalnym między placówkami opieki nad młodszymi dziećmi (*accueil du jeune enfant*) a przedszkolami (*écoles maternelles*), co ma ułatwić przejście do nowej placówki dzieciom w wieku dwóch lub trzech lat. W tym celu zaleca się tworzenie wspólnej platformy ułatwiającej komunikację między rodzinami, personelem placówek opieki dla młodszych dzieci oraz nauczycielami przedszkolnymi w celu uzgodnienia najlepszej formy indywidualnego wsparcia w okresie przechodzenia dziecka do nowej placówki ([Okólnik 2012-202 z dnia 18 grudnia 2012 r.](#), Art. L. 214-5 Kodeksu działań społecznych i rodzinnych).

W **Hiszpanii** niektóre organy oświatowe opublikowały metody ułatwiające adaptację dzieci rozpoczynających drugi etap wczesnej edukacji i opieki (placówki dla dzieci od trzeciego roku życia). Metody te – skierowane do dzieci i rodzin – mają na celu stworzenie dzieciom poczucia akceptacji i bezpieczeństwa w okresie tzw. adaptacyjnym lub wstępnym. Metody te często uwzględnia się w regulacjach dotyczących wczesnej edukacji i opieki. W niektórych wspólnotach autonomicznych, np. w Andaluzji, wydano również odpowiednie broszury ⁽³⁴⁾.

W trzech krajach, w których stosuje się metody ułatwiające przechodzenie z jednego etapu do drugiego, władze najwyższego szczebla nie zalecają konkretnych metod, ale wymagają, aby odpowiednie metody stosowane były na poziomie lokalnym lub przez same placówki:

W Czechach w [ramowym programie edukacji przedszkolnej](#) stwierdza się, że dzieci rozpoczynające przedszkole (*mateřská škola*) powinny korzystać z indywidualnego planu adaptacyjnego, przy czym każda placówka sama określa stosowane w nim metody w swoim programie nauczania.

W Danii władze centralne nie zalecają konkretnych metod, ale wymagają, aby każda gmina opracowała własne wytyczne dotyczące przejścia z jednego rodzaju placówki do drugiej.

W Holandii w Rozporządzeniu w sprawie podstawowych wymogów dotyczących wysokiego standardu edukacji przedszkolnej stwierdza się, że placówki same muszą opracować plany płynnego przejścia do szkoły (*kleuterklas*) w wieku czterech lat.

W niektórych krajach, mimo braku centralnych zaleceń, metody ułatwiające przechodzenie z jednej placówki do drugiej organizowane są na ogół na poziomie samych placówek. Jest tak m.in. w Danii, Niemczech i we Włoszech.

⁽³³⁾ Actieplan kleuterparticipatie, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/actieplan-kleuterparticipatie>.

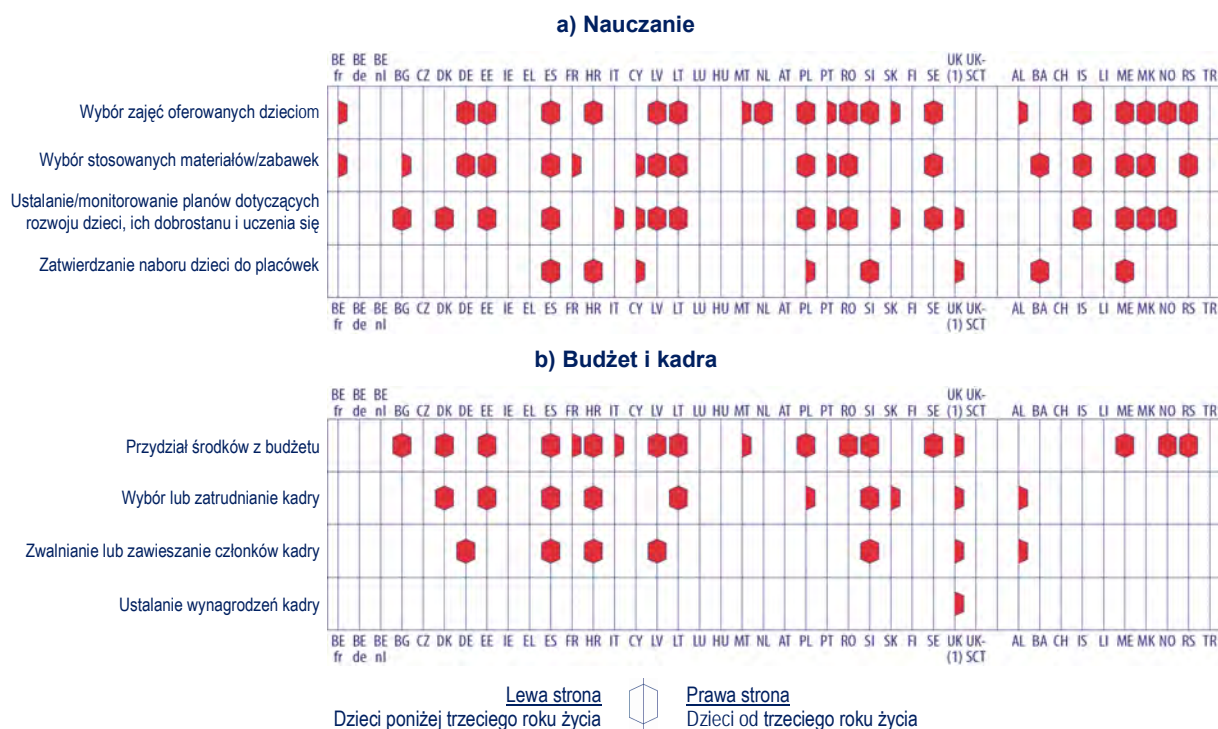
⁽³⁴⁾ De la Escuela al Colegio: Actuaciones relacionadas con el tránsito entre el 1º y 2º ciclo de Educación Infantil, https://www.juntadeandalucia.es/export/drupalida/orientaciones-transito-0-3-a-3-6_2-0-1.pdf.

PRZEDSTAWICIELE RODZICÓW MAJĄ NA OGÓŁ WPŁYW NA ZARZĄDZANIE CODZIENNĄ PRACĄ PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Jednym ze sposobów angażowania rodziców w pracę placówek wczesnej edukacji i opieki jest zachęcanie ich do udziału w ich zarządzaniu. Na rysunku A6 uwzględniono udział rodziców jedynie w radach konkretnych placówek, jeśli wynika to z zaleceń najwyższego szczebla. Nie uwzględniono ewentualnego ich udziału w radach rodziców lub ich przedstawicieli w innych organach poza określoną placówką.

Wśród 30 systemów edukacji, w których obowiązują zalecenia dotyczące udziału rodziców w organach zarządzających placówką, do której uczęszcza ich dziecko, najczęściej mają oni pewien wpływ na proces dydaktyczny oraz przydział środków z budżetu. Rodzice rzadko konsultowani są w sprawach dotyczących kadry lub naboru do placówek (na ogół dlatego, że uważa się je za czysto administracyjne)

Rysunek A6: Zaangażowanie rodziców jako członków organów zarządzających placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienie

Na rysunku pokazano obszary, na które – zgodnie z zaleceniami na najwyższym szczeblu – rodzice mają wpływ jako członkowie organów zarządzających (zarządów lub rad rodziców) w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, do których uczęszcza co najmniej jedno z ich dzieci.

Uznaje się, że mają oni wpływ na określony obszar, jeżeli przysługuje im głos w organie zarządzającym i jeżeli organ ten pełni funkcję konsultacyjną lub decyzyjną w danym obszarze. Nie uwzględniono roli rodziców jako członków rad rodziców lub przedstawicieli organów działających poza konkretnymi placówkami.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Hiszpania: Rysunek dotyczy jedynie placówek publicznych lub prywatnych dotowanych ze środków publicznych. Nie istnieją tu regulacje dotyczące placówek prywatnych samofinansujących się.

Szwecja: Decyzje dotyczące powoływania rad zarządzających podejmowane są niezależnie przez władze lokalne. Obowiązkowe jest jednak forum, na którym swoją reprezentację mają zarówno kadra, jak i rodzice.

Wiek Brytania (ENG/WLS): Jako członkowie rad szkolnych rodzice uczestniczą w podejmowaniu decyzji dotyczących polityki naboru do klas dla młodszych dzieci (*nursery classes*) lub do klas wstępnych (*reception classes*) jedynie w szkołach podstawowych częściowo dotowanych (*voluntary-aided schools*) lub fundacyjnych (*foundation schools*) (w Anglii i Walii) oraz w szkołach niezależnych od władz lokalnych (*academies*) (w Anglii). Inaczej jest w wypadku szkół lokalnych (*community schools*) i w całości dotowanych (*voluntary-controlled schools*), w których polityka dotycząca naboru leży w gestii władz lokalnych.

Poniżej opisano kilka przykładów roli przedstawicieli rodziców w zarządzaniu placówką:

We **Francji** rada przedszkola (*école maternelle* – dla starszych dzieci), do której należą przedstawiciele rodziców, zatwierdza regulamin proponowany przez dyrekcję placówki, proponuje tygodniowy rozkład zajęć zatwierdzany przez regionalne władze oświatowe oraz bierze udział w przygotowaniu planu działania placówki i go zatwierdza. Rada placówki zatwierdza również organizację zajęć dodatkowych, sportowych i kulturalnych. Współpracuje też z władzami lokalnymi co do korzystania z placówki poza godzinami otwarcia. Rada jest ponadto informowana o spotkaniach rodziców z kadrami, szczególnie na początku roku szkolnego ([Kodeks Edukacji, art. D411-2](#)).

W **Słowenii** w radach przedszkoli publicznych zasiadają przedstawiciele kadry i władz gminnych oraz rodziców (trzech przedstawicieli). Rola rady obejmuje zatwierdzanie planów rozwoju oraz dorocznego sprawozdania z samooceny, jak również relacjonowanie realizacji rocznego planu pracy. Ponadto członkowie rady omawiają zagadnienia dydaktyczne oraz sprawy zgłaszane przez radę pedagogiczną, radę rodziców i przedstawicieli związków zawodowych. Jeśli liczba dzieci zgłaszanych do przedszkola przekracza liczbę wolnych miejsc, ostatecznej selekcji dokonuje komisja ds. naboru. Skład tej komisji i kryteria naboru ustalają władze gminne na podstawie sugestii rady przedszkola. Rada przedszkola odpowiada również za wyznaczanie i zwalnianie dyrektora placówki oraz rozstrzyganie odwołań dotyczących praw i obowiązków kadry. W każdym przedszkolu istnieje również rada rodziców składająca się z jednego przedstawiciela na jedną grupę dzieci. Rada ta pełni na ogół funkcję doradczą.

W niektórych systemach edukacji władze najwyższego szczebla wspominają o zaangażowaniu rodziców, ale nie zalecają związanych z tym obszarów kompetencji ani jego formy. Na przykład:

W regulacjach dotyczących opieki nad dzieckiem (od urodzenia do trzeciego roku życia) we **Wspólnocie Flamandzkiej w Belgii** wymaga się konsultacji z rodzicami dotyczących organizacji placówki, ale nie podaje się szczegółowych zaleceń. W placówkach *kleuteronderwijs* (dla dzieci w wieku 3–5 lat) rodzice nie są w ogóle zaangażowani w działania zarządu placówki. Placówka ma jednak obowiązek utworzenia rady rodziców, gdy zażąda tego co najmniej 10% rodziców i co najmniej troje rodziców. Powołana w ten sposób rada rodziców wspiera radę placówki, która z kolei doradza jej zarządowi.

W **Niemczech** w federalnych regulacjach dotyczących wszystkich dotowanych publicznie form wczesnej edukacji i opieki stwierdza się, że rodzice muszą być zaangażowani w podejmowanie wszelkich decyzji placówki dotyczących najważniejszych spraw związanych z wychowywaniem, edukacją i opieką nad ich dziećmi. Metody praktycznej realizacji tych zaleceń leżą w gestii regulacji poszczególnych landów (Kodeks społeczny VIII, § 22a i 26).

W **Finlandii** zarówno prawo, jak i podstawa programowa podkreślają udział rodziców w zarządzaniu placówkami (*Päiväkoti/daghem*), przy czym struktury decyzyjne ustalone są niezależnie przez władze lokalne.

W **Zjednoczonym Królestwie** (w Szkocji) zaangażowanie rodziców w działania wszystkich rodzajów placówek stanowi dobrą praktykę powszechną w całym kraju. Rodzice często uczestniczą w wielu aspektach życia i pracy placówek. Stopień ich zaangażowania może być różny, niemniej coraz częściej uczestniczą oni w doskonaleniu placówek i w procesie decyzyjnym. Placówki działające w trzecim/nieobowiązkowym sektorze są na ogół zarządzane przez lokalne komitety rodziców, które odpowiedzialne są za organizację pracy placówek, w tym za zatrudnianie kadry kierowniczej.

W niektórych systemach edukacji regulacje najwyższego szczebla nie wymagają powoływania rady zarządzającej w jakichkolwiek placówkach (w Czechach), placówkach dla młodszych dzieci (w Belgii – we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, w Grecji, we Francji, na Cyprze, Malcie, w Portugalii, na Słowacji i w Albanii) oraz w placówkach dla starszych dzieci (w Liechtensteinie). W związku z tym w systemach tych nie funkcjonują jakiegokolwiek zalecenia dotyczące udziału rodziców w organach zarządzających. We Włoszech władze poszczególnych regionów samodzielnie decydują o sposobie zarządzania placówkami.

Brak regulacji na najwyższym szczeblu dotyczących udziału rodziców w zarządzaniu placówkami nie oznacza, że nie odgrywają w nim żadnej roli. Poszczególne placówki mogą same decydować o uczestnictwie rodziców w ich organach zarządzających lub o innym sposobie ich zaangażowania. Ponadto regulacje najwyższego szczebla mogą wymagać innych form uczestnictwa, np. w radach rodziców.



PRYWATNE SAMOFINANSUJĄCE SIĘ PLACÓWKI WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI FUNKCJONUJĄ W TRZECH CZWARTYCH KRAJÓW EUROPEJSKICH

Wczesna edukacja i opieka może być organizowana przez instytucje publiczne lub prywatne. Placówki publiczne są własnością władz publicznych (zazwyczaj lokalnych) i są przez nie zarządzane. Nie są nastawione na zysk, ale na świadczenie usług publicznych. Placówki prywatne zaś mogą być własnością przedsiębiorstw nastawionych na zysk lub być prowadzone przez organizacje wolontariackie (*non profit*), które mogą obejmować organizacje charytatywne (Kościoły, związki zawodowe lub inne podmioty).

Placówki prywatne dzielą się na samofinansujące, które pozyskują fundusze ze źródeł prywatnych (zazwyczaj z opłat uiszczanych przez rodziców), bądź dotowane ze źródeł publicznych, które otrzymują część lub całość funduszy od władz publicznych. W wielu krajach rozróżnienie między usługami publicznymi a prywatnymi finansowanymi ze środków publicznych nie jest w pełni wyraźne. Aby otrzymać dotację z funduszy publicznych, placówki prywatne muszą często spełniać te same wymogi i przestrzegać tych samych regulacji, co placówki publiczne. Użytkownicy – dzieci i ich rodziny – mogą nie dostrzegać różnic w wielkości grup, kwalifikacjach kadry, procedurach naboru czy nawet w opłatach. Niemniej prywatne samofinansujące się placówki wczesnej edukacji i opieki mogą działać na innych zasadach, co ma wyraźny wpływ na ich dostępność, przystępność cenową i jakość.

Na rysunku A7 pokazano powszechność prywatnych samofinansujących się placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (które nie otrzymują dotacji z funduszy publicznych). Analiza ta opiera się na statystykach i badaniach krajowych oraz danych szacunkowych. Ponieważ nie są to dane pozyskane z badań, lecz dane sumaryczne pochodzące z różnych źródeł i różnych lat referencyjnych, informacje o poszczególnych krajach nie są bezpośrednio porównywalne i mają charakter wyłącznie orientacyjny.

W trzech czwartych systemów edukacji w Europie istnieją prywatne samofinansujące się placówki wczesnej edukacji i opieki, niemniej sektor ten odgrywa zazwyczaj niewielką rolę.

W **Bułgarii** w roku szkolnym 2017/2018 funkcjonowało 98 licencjonowanych prywatnych przedszkoli, do których zapisanych było 4007 dzieci, tj. 1,8% wszystkich dzieci uczęszczających do przedszkola.

W **Niemczech** w 2017 r. około 3,4% dzieci uczęszczało do prywatnych nastawionych na zysk placówek wczesnej edukacji i opieki.

Sektor samofinansujących się instytucji prywatnych stanowi istotną część placówek edukacji i opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia w Belgii (we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej), Hiszpanii, na Malcie, w Holandii, Portugalii, na Słowacji, w Zjednoczonym Królestwie (we wszystkich czterech jurysdykcjach), Bośni i Hercegowinie oraz Turcji. W niektórych z tych krajów dotacje ze środków publicznych dostępne są jedynie dla niektórych grup docelowych.

Sektor wczesnej edukacji i opieki w **Holandii** obejmuje zależny od popytu rynek świadczeń dla dzieci poniżej czwartego roku życia, jak również finansowane publicznie świadczenia dla wszystkich dzieci od czwartego roku życia. Poza tym istnieją tu pewne świadczenia dotowane z funduszy publicznych dla dzieci od dwóch i pół roku znajdujących się w niekorzystnej sytuacji.

W **Zjednoczonym Królestwie** finansowana ze środków publicznych wczesna edukacja i opieka dostępna jest dla wszystkich dzieci od trzeciego roku życia oraz niektórych dzieci od drugiego roku życia.

W kilku krajach sektor prywatnych samofinansujących się placówek odgrywa istotną rolę we wczesnej edukacji i opiece.

Na **Cyprze** w roku szkolnym 2018/2019 23% dzieci w wieku od trzech do czterech lat i ośmiu miesięcy uczęszczało do prywatnych samofinansujących się przedszkoli (*nipiagogeio*). Klasy zerowe (*prodimotiki*) dla dzieci w wieku od czterech lat i ośmiu miesięcy stanowią nieodpłatne świadczenie finansowane z funduszy publicznych.

Na **Malcie** w roku szkolnym 2016/2017 20% dzieci uczęszczających do placówek dla dzieci poniżej trzeciego roku życia nie korzystało z dotowanego ze środków publicznych [Nieodpłatnego programu opieki nad dzieckiem](#). Odsetek dzieci w klasach zerowych zapisanych do niezależnych placówek przedszkolnych wynosił 17% (NSO 2017).

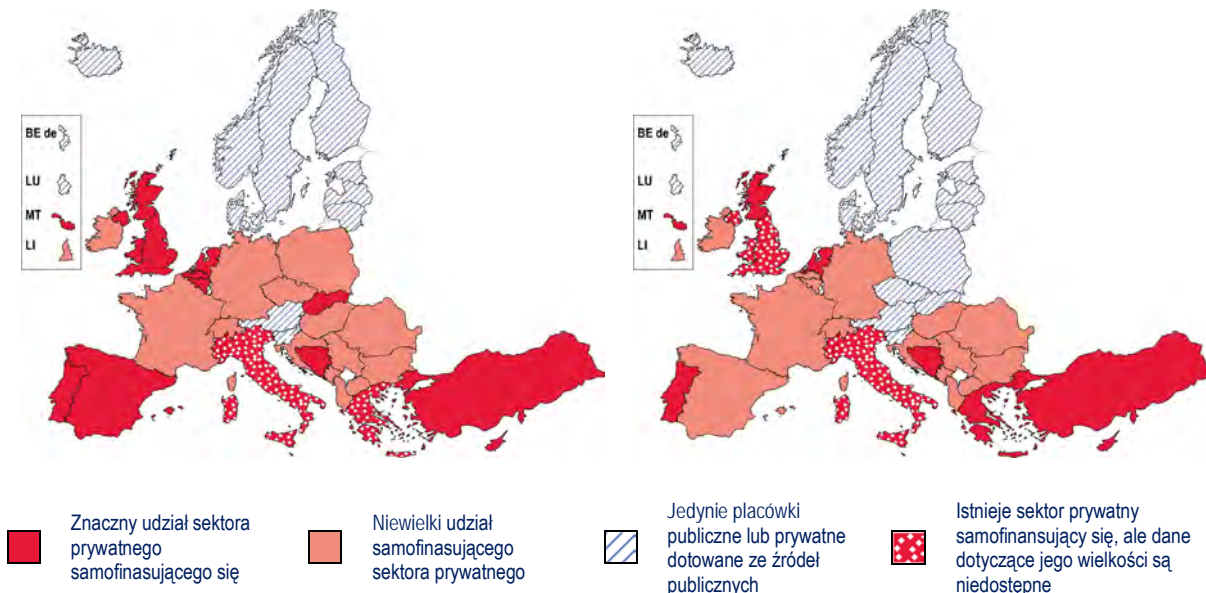
W **Portugalii** w 2016 r. 17,5% dzieci w wieku poniżej trzech lat uczęszczało do prywatnych samofinansujących się żłobków ([GEP/MTSSS 2017](#)), a 16,9% dzieci od trzeciego roku życia uczęszczało do prywatnych samofinansujących się przedszkoli (*jardins de infância*) ([DGEEC 2017](#)).

Według urzędu statystycznego w **Bośni i Hercegowinie** w roku szkolnym 2017/2018 29,7% dzieci uczęszczało do prywatnych samofinansujących się placówek wczesnej edukacji i opieki.

Rysunek A7: Udział prywatnych samofinansujących się placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) Placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia

b) Placówki dla dzieci od trzeciego roku życia



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki są własnością władz publicznych centralnego, regionalnego lub lokalnego szczebla i są przez nie prowadzone. Nie są nastawione na zysk i świadczą usługi publiczne.

Prywatne placówki dotowane ze środków publicznych to placówki, które otrzymują część lub całość funduszy od władz publicznych (definicja na podstawie OECD 2017).

Rysunek stanowi uogólniony obraz stworzony na podstawie raportów, badań i danych szacunkowych. O ile dostępne są dane, udział sektora prywatnego samofinansującego się uznaje się za istotny, jeżeli stanowi co najmniej 10% miejsc w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki.

Samofinansujący się sektor prywatny świadczy istotną część usług dla dzieci młodszych, ale odgrywa jedynie niewielką rolę (lub nie istnieje w ogóle) w wypadku dzieci starszych w Belgii (we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej), Hiszpanii i na Słowacji.

We **Wspólnocie Flamandzkiej Belgii** 10,9% dzieci korzystających z opieki nad dziećmi (*Groepsopvang*) uczęszcza do placówek niedotowanych lub placówek korzystających jedynie z podstawowych dotacji (Kind, Gezin 2017). Odsetek dzieci uczęszczających do samofinansujących się *Kleuteronderwijs* jest znacznie niższy.

W Hiszpanii w roku szkolnym 2016/2017 33,9% dzieci poniżej trzeciego roku życia uczęszczało do prywatnych samofinansujących się placówek – w porównaniu z jedynie 3,7% dzieci w wieku od trzech lat.

W jednej czwartej europejskich systemów edukacji nie istnieją prywatne samofinansujące się placówki wczesnej edukacji i opieki. Zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka jest w całości publiczna lub dotowana ze środków publicznych w krajach bałtyckich i nordyckich, a także w Belgii (we Wspólnocie Niemieckojęzycznej), w Luksemburgu, Austrii i Słowenii. Ponadto w trzech krajach (w Czechach, Polsce i na Słowacji) funkcjonuje pewna liczba samofinansujących się placówek dla dzieci poniżej trzeciego roku życia, ale wszystkie placówki dla dzieci od trzeciego roku życia są publiczne lub dotowane ze środków publicznych.

CZĘŚĆ I – STRUKTURY

Dostęp do wczesnej edukacji i opieki stanowi jeden z głównych obszarów działania krajowych i unijnych decydentów w procesie tworzenia polityki dotyczącej małych dzieci i ich rodziców. W Europejskim filarze praw socjalnych ⁽³⁵⁾ podkreśla się, że dzieci mają prawo do przystępnej cenowo i dobrej jakości wczesnej edukacji i opieki, a także, że na dzieci znajdujące się w niekorzystnej sytuacji należy przeznaczyć odpowiednie środki, które zwiększają równość ich szans.

Zgodnie z dokumentem *Unijne ramy jakości wczesnej edukacji i opieki* dostęp do dobrych jakościowo usług wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci sprzyja ich zdrowemu rozwojowi i powodzeniu w nauce, pomaga ograniczyć nierówności społeczne oraz zmniejsza różnice w kompetencjach między dziećmi o odmiennym statusie społeczno-ekonomicznym. Sprawiedliwy dostęp jest również niezbędny, aby zapewnić rodzicom, a zwłaszcza kobietom, elastyczność w zakresie (ponownej) integracji na rynku pracy ⁽³⁶⁾.

W związku z tym w Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki ⁽³⁷⁾ Rada zachęca państwa członkowskie do działań zapewniających świadczenia, które są ogólnie dostępne i przystępne cenowo.

Niniejszy rozdział poświęcony jest przede wszystkim ogólnym politykom prowadzonym przez władze centralnego szczebla w obszarze dostępnej i przystępnej cenowo wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci. Zwraca się w nim również uwagę na niektóre konkretne polityki (i ich grupy docelowe), które mają na celu wypełnienie luki opiekuńczej w organizacji tych świadczeń w sytuacji, gdy ogólne środki nie zapewniają pełnego włączenia. Polityki te omówiono w pierwszej części rozdziału, w drugiej przedstawiono ich efekty, które odzwierciedlają dane dotyczące uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece.

Rozdział ten rozpoczyna się od omówienia dwóch głównych metod, za pomocą których władze centralnego szczebla zapewniają wystarczającą liczbę miejsc umożliwiających każdemu dziecku korzystanie z wczesnej edukacji i opieki, co oznacza, że dzieci są do niej uprawnione lub że jest ona obowiązkowa. Odrębny wskaźnik dotyczy związku między polityką dotyczącą urlopów wychowawczych a gwarancją miejsca w placówkach. Rozbieżność między nimi znana jest jako luka opiekuńcza między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do wczesnej edukacji i opieki, która w zdecydowanej większości krajów europejskich trwa od roku do pięciu lat.

Kolejnym zagadnieniem jest przystępność cenowa omówiona z punktu widzenia dostępności bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki nad najmłodszymi dziećmi oraz poziomu opłat. Zniżki w opłatach i pierwszeństwo dostępu to dwa najczęściej stosowane środki zapewniające włączenie dzieci w najbardziej niekorzystnej sytuacji – są one na ogół przeznaczane na dzieci żyjące w ubóstwie.

Pierwsza część rozdziału, dotycząca struktur, kończy się wnioskiem, że w większości krajów europejskich zapotrzebowanie na wczesną edukację i opiekę nie zostaje zaspokojone w wypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia. W drugiej części wykazano z kolei, że w większości krajów osiągnięto już wspólny cel europejski dotyczący uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem od czwartego roku życia. W krajach EU-28 ze świadczeń tych korzysta obecnie średnio 95,3% dzieci w tej grupie wiekowej.

ZAPEWNIENIE POWSZECHNEGO DOSTĘPU: JEDYNIE W KILKU KRAJACH GWARANTUJE SIĘ MIEJSCA NAJMŁODSZYM DZIECIOM

Obecnie w Europie stosuje się dwa podejścia do powszechnej gwarancji dostępu do wczesnej edukacji i opieki. W niektórych krajach dzieci są uprawnione do tych świadczeń, z kolei w innych uczestnictwo w nich jest obowiązkowe. **Uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki** nakłada na jej organizatorów ustawowy obowiązek zapewnienia miejsc w placówkach dotowanych ze środków

⁽³⁵⁾ Międzyinstytucjonalna proklamacja Europejskiego filaru praw socjalnych (2017/C 428/09).

⁽³⁶⁾ Dz. Urz. UE 189, 5.6.2019.

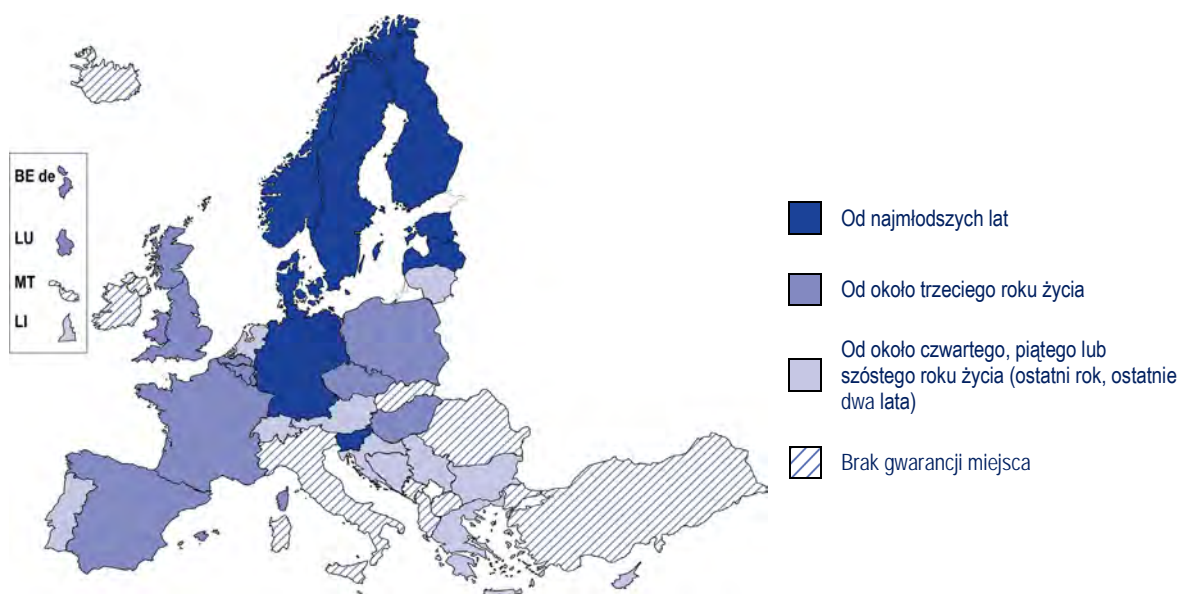
⁽³⁷⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz. Urz. UE 189, 5.6.2019).

publicznych każdemu dziecku, które osiągnęło określony wiek i które mieszka w danym rejonie, jeżeli zażądają tego jego rodzice, niezależnie od ich statusu zatrudnienia, społeczno-ekonomicznego czy rodzinnego. Z kolei **obowiązkowa wczesna edukacja i opieka** odnosi się do obowiązku uczęszczania do odpowiednich placówek wszystkich dzieci w określonym wieku. W obu wypadkach rodzice mają zagwarantowane miejsce dla swojego dziecka.

Uprawnienie dotyczy dziecka i jego rodziny. W krajach, w których obowiązuje uprawnienie, dzieci mogą uczęszczać do odpowiednich placówek, jednak rodzice mogą korzystać z innych możliwości. Z kolei w krajach, w których istnieje obowiązek, dzieci muszą uczęszczać do placówek na określoną liczbę godzin. W niektórych krajach może również być wymagane usprawiedliwienie nieobecności, a jego brak może powodować konsekwencje dyscyplinarne. Ponadto w wielu wypadkach przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej wymagane jest świadectwo ukończenia obowiązkowego programu wczesnej edukacji i opieki.

Powszechne uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki istnieje wtedy, gdy każde dziecko w określonym wieku może z niej korzystać. Wykonalne uprawnienie oznacza, że władze publiczne muszą zagwarantować każdemu dziecku w określonym wieku miejsce w placówce na żądanie jego rodziców bez względu na ich status zawodowy, społeczno-ekonomiczny czy rodzinny. Nie musi to oznaczać, że świadczenia te są bezpłatne, ale że są dotowane ze środków publicznych i przystępne cenowo. Ponadto świadczenia te nie muszą oznaczać obowiązku przyjęcia dziecka do placówki pierwszego wyboru, niemniej zazwyczaj respektuje się potrzeby rodzin.

Rysunek B1: Wiek, w którym gwarantowane jest miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
Wiek, w którym zaczyna obowiązywać gwarancja (w latach)	2,5	3	2,5	5	3	0,5	1	1,5	-	4	3	3	6	-	4,7	1,5	6	3	3	-	5	5
	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA*	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Wiek, w którym zaczyna obowiązywać gwarancja (w latach)	3	4	-	0,9	-	0,8	1	3	3	-	3		-	5	4	-	4	-	-	1	5,5	-

Objaśnienie

Rysunek pokazuje najniższy wiek, od którego zaczyna obowiązywać gwarancja dla wszystkich dzieci. Uprawnienie przedstawiono czarną czcionką, obowiązek zaś – pogrubioną czerwoną czcionką.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Grecja: Stopniowo wprowadzany jest obowiązek. Proces ten ma być zrealizowany do roku szkolnego 2020/2021.

Francja: Od 1 września 2019 r. wczesna edukacja i opieka stanie się obowiązkowa dla dzieci od trzeciego roku życia (obecnie trwają ostateczne dyskusje parlamentarne).

Cypr: Wartość „4,7” odpowiada czterem latom i ośmiu miesiącom.

Słowenia: Wartość „0,9” odpowiada 11 miesiącom.

Finlandia: Wartość „0,75” odpowiada dziewięciu miesiącom.

Bośnia i Hercegowina: Z wyjątkiem Republiki Serbskiej, w której wczesna edukacja i opieka nie jest obowiązkowa, ale wszystkie dzieci realizują trzymiesięczny program zajęć zerowych.

Ukierunkowane uprawnienie lub obowiązek dotyczą tylko niektórych grup dzieci (np. dzieci znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, dzieci pracujących rodziców, niektórych mniejszości). Zagadnienie to zostanie omówione w dalszej części niniejszego rozdziału (patrz rysunek B6).

W większości krajów europejskich podjęto zobowiązanie do zagwarantowania wszystkim dzieciom miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek B1) w formie uprawnienia albo obowiązku, przy czym w poszczególnych krajach występują istotne różnice, jeśli chodzi o wiek dzieci, których to dotyczy. Tylko w ośmiu krajach, tj. w Danii, Niemczech, Estonii, na Łotwie, w Słowenii, we Finlandii, w Szwecji i Norwegii, gwarancja obejmuje każde dziecko wkrótce po urodzeniu, często bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego. Obowiązek zapewnienia miejsca spoczywa zazwyczaj na samorządzie lokalnym:

W Danii od 2001 r. [Ustawa o opiece dziennej](#) ⁽³⁸⁾ zobowiązuje gminy do organizacji wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci od 26. tygodnia życia do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej, pod rygorem kar finansowych. Obowiązek ten jest obecnie realizowany przez wszystkie gminy. W niektórych gminach rodzice opłacają do 25% szacunkowych kosztów operacyjnych placówki brutto.

W Niemczech [prawo](#) ⁽³⁹⁾ wymaga od gmin organizacji opieki zinstytucjonalizowanej lub w domu dla dzieci od pierwszego roku życia oraz zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki dla dzieci od trzeciego roku życia. W wypadku niespełnienia tego wymogu rodzice mogą podjąć kroki prawne.

W Estonii nowelizacja [Ustawy o placówkach opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym](#) z 2009 r. ⁽⁴⁰⁾ narzuca na władze gmin wiejskich lub miejskich obowiązek organizacji wczesnej edukacji i opieki dla wszystkich dzieci w wieku od 18 miesięcy do siedmiu lat w danym rejonie na życzenie ich rodziców.

Na Łotwie art. 17 [Ustawy o szkolnictwie](#) ⁽⁴¹⁾ wymaga od samorządów lokalnych organizacji uczestnictwa w programie edukacji przedszkolnej dla wszystkich dzieci w wieku od 18 miesięcy na życzenie ich rodziców.

W Słowenii rodzice mają prawo zapisać swoje dziecko do programu edukacji przedszkolnej w placówce publicznej lub prywatnej. Gmina, w której mieszkają rodzice, ma obowiązek przyjęcia dzieci w wieku przedszkolnym do placówki w ich rejonie (Ustawa o przedszkolach – [ZVrt](#), art. 9–10) ⁽⁴²⁾. Każde dziecko, któremu nie przyznano miejsca w publicznym przedszkolu i które zostało umieszczone na liście oczekujących, może zostać zapisane do prywatnego przedszkola dotowanego ze środków publicznych lub pod opiekę domową, której koszty współfinansuje gmina.

W Finlandii, zgodnie z Ustawą o wczesnej edukacji i opiece ([540/2018](#)) ⁽⁴³⁾, obowiązkiem gmin jest organizacja świadczeń dla wszystkich dzieci zamieszkujących na ich terenie.

W Szwecji zgodnie z Ustawą o edukacji ([2010:800](#)) ⁽⁴⁴⁾ dzieci od pierwszego roku życia mają prawo do wczesnej edukacji i opieki. Na życzenie rodziców władze gminne muszą zapewnić dziecku miejsce w terminie czterech miesięcy. Od 1995 r. Szwedzki Inspektorat Szkół może podjąć działania przeciwko gminie, która nie spełni tego wymogu w wyznaczonym terminie, np. nałożyć na nią grzywnę.

⁽³⁸⁾ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=206363>

⁽³⁹⁾ https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/_24.html

⁽⁴⁰⁾ <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517062014005/consolide>

⁽⁴¹⁾ <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>

⁽⁴²⁾ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO447>

⁽⁴³⁾ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1973/19730036>

⁽⁴⁴⁾ http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#K8

W **Norwegii** od 2009 r. dziecko, które ukończyło pierwszy rok życia, ma na wniosek rodziców prawo do miejsca w przedszkolu w gminie, w której mieszka ([Ustawa o przedszkolach § 12](#)) ⁽⁴⁵⁾.

Miejsce w dotowanej ze środków publicznych placówce wczesnej edukacji i opieki gwarantowane jest od trzeciego roku życia lub nieco wcześniej we wszystkich trzech wspólnotach Belgii, w Czechach, Hiszpanii, we Francji, w Luksemburgu, na Węgrzech, w Polsce i Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Walii i Szkocji). Zazwyczaj od tego wieku miejsce gwarantowane jest w ramach uprawnienia, z wyjątkiem Węgier, gdzie wczesna edukacja i opieka jest obowiązkowa od trzeciego roku życia. W większości tych krajów dzieci mają prawo do bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek B4). W krajach, w których funkcjonują odrębne placówki (patrz rysunek A2), uprawnienie to często zaczyna obowiązywać w wieku około trzech lat, gdy dzieci przechodzą z placówek nastawionych typu opiekuńczego do placówek typu edukacyjnego.

W **Belgii** dla dzieci dwuipółletnich (we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej) oraz od trzeciego roku życia (we Wspólnocie Niemieckojęzycznej) wczesna edukacja i opieka stanowi integralną część systemu edukacji. We Wspólnocie Flamandzkiej uprawnienie do niej wyrażone jest ogólnie, gdyż „każdy uczeń jest uprawniony do uczęszczania do szkoły” (art. 37 ust. 1 Rozporządzenia o szkolnictwie podstawowym z dnia 25 lutego 1997 r.). To samo rozporządzenie mówi o pierwszym etapie w systemie edukacji, czyli *kleuteronderwijs*, który rozpoczyna się w wieku dwóch i pół roku i trwa do momentu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. We Wspólnocie Francuskiej zasady dostępu do wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem od dwóch i pół roku życia w *enseignement maternel* określa rozporządzenie przyjęte 13 lipca 1998 r. ⁽⁴⁶⁾, dotyczące szkolnictwa podstawowego ogółem. We Wspólnocie Niemieckojęzycznej, zgodnie z [Rozporządzeniem 31.08.1998/ART 25](#) ⁽⁴⁷⁾, przedszkola (*kindergartens*) rozpoczynające się od trzeciego roku życia podlegają pod *Einschreibepflicht der Gemeinschaftsschulen*, która wymaga od szkół lokalnych przyjęcia każdego ucznia.

W Czechach art. 34 [Ustawy o szkolnictwie nr 561/2004](#) ⁽⁴⁸⁾ stanowi, że edukację przedszkolną organizuje się na ogół dla dzieci w wieku od trzech do sześciu lat, a najwcześniej dla dzieci w wieku dwóch lat. Dzieci poniżej trzeciego roku życia nie są uprawnione do miejsca w przedszkolach. Dzieci, które kończą co najmniej trzeci rok życia przed rozpoczęciem roku szkolnego, są przyjmowane w pierwszej kolejności do przedszkola zarządzanego przez gminę lub związek gmin, które mają obowiązek zapewnić tym dzieciom edukację przedszkolną. Zgodnie z uzasadnieniem do ustawy, rzecznik praw obywatelskich i władze administracyjne uznają, że w ten sposób realizowane jest uprawnienie do tego etapu edukacji.

W Hiszpanii art. 15 ust. 2 Ustawy organicznej nr 2/2006 o edukacji ([BOE 04-05-2006](#)) stanowi, że drugi etap wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (od trzeciego roku życia) jest bezpłatny. Wychodząc naprzeciw potrzebom rodzin, władze oświatowe mają obowiązek zapewnić wystarczającą liczbę miejsc w publicznych placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki oraz dotować miejsca w placówkach prywatnych ⁽⁴⁹⁾. Władze oświatowe wspólnot autonomicznych uwzględniają to prawo w swoich regulacjach. Na przykład w País Vasco jest ono zdefiniowane następująco: „Wszyscy uczniowie mają prawo do bezpłatnego miejsca w szkole, które gwarantuje im edukację na następujących etapach nauki: na drugim etapie wczesnej edukacji i opieki, edukacji podstawowej oraz obowiązkowego kształcenia średniego” ([art. 2 Rozporządzenia 1/2018](#)) ⁽⁵⁰⁾.

We **Francji** art. L113-1 [Ustawy o szkolnictwie](#) stanowi, że „każde dziecko od wieku trzech lat musi zostać przyjęte do *école maternelle* jak najbliżej domu dziecka na żądanie jego rodziców” ⁽⁵¹⁾.

W **Luksemburgu** wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem od trzeciego roku życia stanowi pierwszy etap dziewięciu lat kształcenia w szkole podstawowej. Pierwszy etap obejmuje rok opcjonalnej *éducation précoce* oraz dwa lata obowiązkowej *éducation préscolaire*. Każde dziecko mieszkające na terenie Wielkiego Księstwa Luksemburga ma prawo do podstawowej edukacji ([Ustawa o szkolnictwie podstawowym z 6 lutego 2009 r.](#)) ⁽⁵²⁾.

W niektórych krajach uprawnienie związane jest bardziej z programem wczesnej edukacji i opieki niż miejscem w placówce. Głównymi organizatorami tych programów są placówki szkolne lub przedszkolne znajdujące się na tym samym terenie albo w tej samej strukturze administracyjnej. Istnieją również inne rodzaje świadczeń, np. grupy przedszkolne, opieka świadczona w domu,

⁽⁴⁵⁾ Dzieci, które kończą pierwszy rok życia przed końcem sierpnia, są uprawnione do miejsca w przedszkolu przed końcem sierpnia w roku, w którym złożono podanie. Dzieci, które kończą pierwszy rok życia we wrześniu, w październiku lub listopadzie, są uprawnione do miejsca przed upływem miesiąca, w którym obchodzą pierwsze urodziny.

⁽⁴⁶⁾ *Décret portant organisation de l'enseignement maternel et primaire ordinaire et modifiant la réglementation de l'enseignement, article 2.*

⁽⁴⁷⁾ <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koordek/1998-08-31.pdf>

⁽⁴⁸⁾ <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-9-2018>

⁽⁴⁹⁾ <https://www.boe.es/eli/es/lo/2006/05/03/2/con>

⁽⁵⁰⁾ <https://www.euskadi.eus/bopv2/datos/2018/01/1800138a.pdf>

⁽⁵¹⁾ https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?sessionId=3B989D4730199E506394F3B458E2E171.tplqfr35s_1?cid=Texte=LEGITEXT000006071191&idArticle=LEGIARTI000027682617&dateTexte=20180515&categorieLien=id#LEGIARTI000027682617

⁽⁵²⁾ <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2009/02/06/n3/jo#io>

w ramach których dzieci mogą realizować program wczesnej edukacji i opieki, a tym samym swoje uprawnienie.

W Polsce dzieci w wieku 3–5 lat mają prawo do nauki w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych lub innych formach wychowania przedszkolnego ([art. 31 ust. 6–8 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe](#))⁽⁵³⁾. W przedszkolach, oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych i punktach przedszkolnych zajęcia odbywają się codziennie od poniedziałku do piątku. W zespołach wychowania przedszkolnego zajęcia odbywają się w wybrane dni tygodnia (w zależności od liczby dzieci, z zachowaniem wyznaczonego minimum godzin). Punkty przedszkolne i zespoły wychowania przedszkolnego określane są prawnie jako „inne formy wychowania przedszkolnego”.

W **Zjednoczonym Królestwie (Anglii)** władze lokalne mają obowiązek⁽⁵⁴⁾ zapewnić bezpłatne miejsca 570 godzin rocznie przez 38–52 tygodnie każdemu uprawnionemu dziecku (w wieku 3–4 lat) w swoim rejonie. Powszechne uprawnienie do bezpłatnych godzin może być realizowane przez dotowane ze środków publicznych przedszkola (*nursery schools*) lub klasy przedszkolne przy szkołach (*nursery classes*) bądź przez organizacje prywatne i wolontariackie dotowane ze środków publicznych. Te ostatnie obejmują niezależne szkoły, przedszkola, klasy przedszkolne i opiekę świadczoną w domu.

W **Zjednoczonym Królestwie (Szkocji)** zgodnie z [Children and Young People \(Scotland\) Act 2014, 47\(1\)](#) (ustawą o dzieciach i młodzieży) „Władze oświatowe mają obowiązek [...] zapewnić dostęp do obowiązkowej liczby godzin wczesnej edukacji i opieki każdemu uprawnionemu dziecku w wieku przedszkolnym należącemu do ich rejonu”⁽⁵⁵⁾. Dokładną liczbę godzin określa art. 48 ust. 1, a wynosi ona po 600 godzin w każdym roku, w którym dziecko jest uprawnione do tych świadczeń. Uprawnienie to można realizować w większości placówek zinstytucjonalizowanych (żłobkach, placówkach rodzinnych, placówkach opieki nad dziećmi, klasach przedszkolnych, szkołach itp.).

W mniej więcej jednej czwartej europejskich systemów edukacji miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki gwarantuje się od czwartego, piątego lub szóstego roku życia przez ostatni rok, ostatnie dwa lata tego etapu edukacji. W wielu wypadkach służy to wyraźnie przygotowaniu do szkoły przez realizację konkretnego programu ułatwiającego przejście do edukacji szkolnej. W niemal wszystkich tych krajach (np. w Bułgarii, Grecji, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, w Holandii, Austrii, Bośni i Hercegowinie, Szwajcarii i Serbii) istnieje obowiązek. Portugalia i Liechtenstein są jedynymi dwoma krajami w Europie, w których istnieje uprawnienie od czwartego roku życia przez dwa lata przed pójściem do szkoły, ale jego realizacja nie jest obowiązkowa.

W Portugalii przejście z *creche* do bezpłatnego *jardim de infância* następuje w wieku trzech lat, przy czym uprawnienie zaczyna się dopiero w wieku czterech lat (wyrażone jako powszechność edukacji przedszkolnej w [Ustawie 65/2015](#) z dnia 3 lipca 2015 r., stanowiącej pierwszą nowelizację Ustawy 85/2009 z dnia 27 sierpnia 2009 r.)⁽⁵⁶⁾.

W **Liechtensteinie** przejście do *Kindergarten* nastawionego na edukację odbywa się w wieku czterech lat. Od tego wieku władze lokalne mają obowiązek zapewnić wystarczającą ilość miejsc ([Ustawa o szkolnictwie, art. 20](#))⁽⁵⁷⁾.

Mimo istnienia ram prawnych gwarancji obejmującej wszystkie dzieci w rzeczywistości w niektórych krajach władze lokalne mogą nadal mieć trudności z zachowaniem równowagi między podażą a popytem (patrz rysunek B7). Oprócz tego w wielu krajach wprowadzono celowe środki zapewniające dostęp do wczesnej edukacji i opieki określonym grupom dzieci i rodzin. Zagadnienie ukierunkowanych uprawnień i kryteriów pierwszeństwa przyjmowania dzieci do placówek omówiono w dalszej części tego rozdziału (patrz rysunek B6).

W kilku systemach edukacji osiągnięto niemal powszechny zakres świadczeń poza ramami prawnymi.

We **Włoszech** i na **Malcie** gwarancja powszechnego dostępu funkcjonuje w praktyce poza ramami prawnymi. W obu krajach większość placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci od trzeciego roku życia funkcjonuje wraz ze szkołami podstawowymi i uważa się je za integralną część systemu edukacji. W rezultacie do placówek tych uczęszcza ponad 90% dzieci od trzeciego roku życia⁽⁵⁸⁾.

W Holandii, gdzie obowiązek rozpoczyna się od piątego roku życia, niemal powszechny wskaźnik uczestnictwa (96%) osiągnąć jest już przed ukończeniem czterech lat⁽⁵⁹⁾, w momencie gdy dzieci zyskują uprawnienie do rozpoczęcia wczesnej edukacji i opieki w szkołach (*basisschool*). Ponieważ we wszystkich placówkach obowiązuje wspólny program nauczania dzieci w wieku 4–12 lat, etap ten uznaje się ogólnie za rozpoczęcie nauki w szkole.

⁽⁵³⁾ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000059/U/D20170059Lj.pdf>

⁽⁵⁴⁾ Patrz [Section 7 of the Childcare Act 2006 \(as substituted by section 1 of the Education Act 2011\)](#); Department for Education (2018).

⁽⁵⁵⁾ <http://www.legislation.gov.uk/asp/2014/8/part/6>

⁽⁵⁶⁾ http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Legislacao/lei_65_2015_3_julho.pdf

⁽⁵⁷⁾ <https://www.gesetze.li/konso/pdf/1972007000?version=8>

⁽⁵⁸⁾ Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07].

⁽⁵⁹⁾ *Ibidem*.

W **Zjednoczonym Królestwie (Irlandii Północnej)** uprawnienie nie jest gwarantowane prawnie, niemniej rząd zobowiązał się do finansowania programu zapewniającego rok nieobowiązkowej edukacji przedszkolnej każdemu dziecku w wieku przedszkolnym (od trzech do czterech lat) na życzenie jego rodziców. W roku szkolnym 2017/2018 z możliwości tej skorzystało 99,9% dzieci (Department of Education 2018).

Na **Islandii**, gdzie prawo do wczesnej edukacji i opieki uwzględnia się ogólnie w regulacjach, nie odwołując się do określonego wieku czy liczby godzin, wskaźniki uczestnictwa w ISCED 0 są bardzo wysokie już od najmłodszych lat. W 2016 r. 94,2% dzieci w wieku dwóch lat uczęszczało do dotowanych zinstytucjonalizowanych placówek przedszkolnych (*leiksskóli*)⁽⁶⁰⁾.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW ZAPEWNIĄ SIĘ 20–29 GODZIN WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Rodzaj gwarancji, tj. uprawnienie do miejsca w placówce lub obowiązek uczęszczania, wpływa na wymiar udostępnianych godzin. W ramach **uprawnienia** wyznacza się liczbę godzin, o które może ubiegać się każda rodzina, przy czym dziecko nie musi wykorzystać ich wszystkich. Z kolei w wypadku **obowiązku** określa się minimalną liczbę godzin, w których dziecko musi uczestniczyć. W obu wypadkach dziecko może nadal korzystać z dodatkowych godzin, które nie są gwarantowane dla wszystkich.

Liczba tygodniowego wymiaru uprawnienia lub obowiązku może odzwierciedlać różne cele prowadzonej w tym obszarze polityki. Wymiar ten można podzielić na trzy kategorie.

1. Niepełny wymiar godzin (do 20 godzin tygodniowo), nastawiony na przygotowanie do szkoły podstawowej (lub jako sposób odciążenia rodzin z ponoszonych kosztów).
2. Zajęcia w godzinach szkolnych (20–29 godzin tygodniowo), nastawione na edukację.
3. Pełny wymiar godzin (od 30 godzin tygodniowo), nastawiony na łagodzenie problemów dotyczących godzenia pracy z życiem prywatnym doświadczanych przez pracujących rodziców.

Uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki jest bardzo zróżnicowane pod względem liczby godzin (patrz rysunek B2): od liczby większej niż pełny tydzień pracy (ponad 40 godzin) do zaledwie 10 godzin tygodniowo. Niemniej w żadnym kraju europejskim dzieci nie muszą korzystać z wczesnej edukacji i opieki w pełnym wymiarze, gdyż w formie obowiązkowej obejmuje ona na ogół krótszy program o określonym maksymalnym wymiarze godzin. Najwyższy tygodniowy wymiar obowiązkowych godzin występuje na Cyprze i w Luksemburgu (26 godzin).

W wielu krajach, w których wczesna edukacja i opieka gwarantowana jest **w niepełnym wymiarze godzin**, służy ona często zapewnieniu dzieciom pewnej liczby zajęć przygotowujących je do szkoły. W innych zaś tego rodzaju bezpłatne świadczenia mają na celu obniżenie kosztów opieki nad dziećmi. W kilku krajach w ostatnim roku przed rozpoczęciem szkoły obowiązuje krótki program zerowy, którego najważniejszym celem jest przygotowanie dzieci do nauki w szkole.

W Chorwacji klasy zerowe są obowiązkowe dla wszystkich dzieci. W wypadku dzieci, które już uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki dzieckiem, klasy zerowe organizowane są w ramach świadczonych przez nie usług. Program klas zerowych zazwyczaj obejmuje łącznie 250 godzin i trwa od 1 października do 31 maja. Niemniej jeśli warunki lokalne uniemożliwiają prowadzenie pełnego programu, jego wymiar może zostać skrócony do 150 godzin.

W **Zjednoczonym Królestwie (Anglii, Walii i Szkocji)** o uprawnieniach do ogólnodostępnej bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki w niepełnym wymiarze godzin nad dzieckiem w wieku od trzeciego roku życia można przeczytać na skierowanych do rodziców i opiekunów rządowych stronach internetowych pod nazwą *Help paying for childcare*.

W większości krajów europejskich gwarantuje się od 20 do 29 godzin **w godzinach szkolnych**. Organizacja czasu zazwyczaj odzwierciedla sytuację w systemie odrębnych placówek (patrz rysunek A2), w których świadczenia dla dzieci od trzeciego roku życia realizowane są w placówkach typu szkolnego, a nawet w placówkach znajdujących się na tym samym terenie co szkoły podstawowe (patrz rysunek D9). Podobna jest tu również organizacja tygodnia, z określonymi godzinami nauki („lekcjami” lub zajęciami edukacyjnymi) rozdzielonymi przerwami, a także roku szkolnego, obejmującego wakacje i ferie.

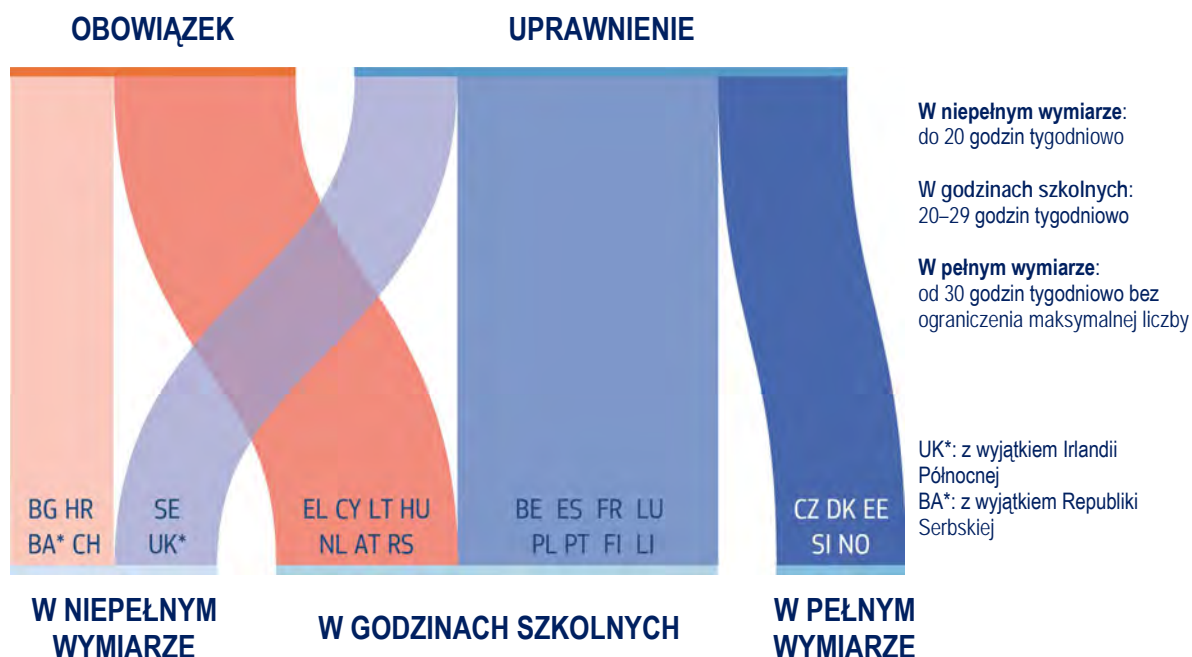
⁽⁶⁰⁾ *Ibidem*.

W Belgii dzieci na etapie edukacji przedszkolnej korzystają z 28 godzin lekcyjnych (po 50 minut) zajęć edukacyjnych tygodniowo.

W Liechtensteinie codzienny rozkład zajęć w *Kindergarten* jest (częściowo) regulowany Rozporządzeniem w sprawie organizacji szkół publicznych (06/7/2004, LGBl: 2004.154) i jest on wyraźnie dostosowany do rozkładu zajęć w szkołach podstawowych⁽⁶¹⁾. Przedszkola prowadzą maksymalnie 28 godzin lekcyjnych po 45 minut. Zajęcia w przedszkolu nie mogą rozpoczynać się przed godziną ósmą. Przerwa obiadowa powinna trwać co najmniej 75 minut. Należy zapewnić również co najmniej dwudziestominutową przerwę przed południem i co najmniej piętnastominutową po południu.

W Austrii prawo⁽⁶²⁾ stanowi, że ostatni rok wczesnej edukacji i opieki jest obowiązkowy. Ma to na celu zapewnienie wszystkim dzieciom najlepsze możliwości kształcenia i przyszłego życia zawodowego, niezależnie od pochodzenia społeczno-ekonomicznego. Od piątego roku życia dzieci muszą brać udział w 20 godzinach obowiązkowych zajęć przez co najmniej cztery dni w tygodniu.

Rysunek B2: Liczba godzin wczesnej edukacji i opieki w tygodniu wg rodzaju gwarantowanych usług, 2018/19



	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
Uprawnienie	23	23	23	-	32.5-60	⊗	⊗	Δ	-	50	25	24	-	-	-	⊗	-	26	-	-	-	-
Obowiązek	-	-	-	15-17	20	-	-	-	-	25	-	-	(4-7)	-	26	⊗	20	26	20	-	⊗	20
	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Uprawnienie	25	25	-	30-45	-	20	(15)	15-32	10-32	-	16		-	-	-	-	21	-	-	Δ	-	-
Obowiązek	25	-	-	-	-	20	(15)	-	-	-	-		-	(4-5)	10-20	-	-	-	-	-	-	20

⊗ Brak regulacji na szczeblu centralnym

Δ Brak ograniczeń (pełny wymiar)

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie (rysunek B2)

Jeżeli liczba godzin lub rodzaj gwarancji (uprawnienie albo obowiązek) zależne są od wieku, na rysunku przedstawiono najniższy próg wiekowy. Jeśli liczba godzin jest różna w zależności od regionu lub rodzaju gwarancji, uwzględniono liczbę najniższą. Tam, gdzie w tabeli przedstawiono tygodniowy wymiar godzin w nawiasie, liczbę godzin obliczono, dzieląc roczną liczbę godzin, do których uprawnione jest dziecko, przez 38, tj. najczęściej występującą liczbę tygodni w roku szkolnym.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia: Dwadzieścia osiem lekcji po 50 minut.

⁽⁶¹⁾ <https://www.gesetze.li/konso/pdf/2004154000?version=12>

⁽⁶²⁾ <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bqbl/l/2018/103/20181222>



Bułgaria: Pięciolatki: 15–22 godziny, sześciolatki: 17–24 godziny.

Dania: Brak regulacji centralnych, liczbę godzin ustalają gminy. Na rysunku przedstawiono pełny wymiar godzin, ponieważ godziny otwarcia placówek to na ogół od pół do siódmej rano do siedemnastej w dni powszednie.

Niemcy: Według regulacji centralnych codzienny wymiar godzin zależy od indywidualnych potrzeb dziecka. W 10 z 16 krajów związkowych gwarantuje się 4–10 godzin dziennie. Więcej godzin gwarantuje się w landach wschodnich (Schreyer, Oberhuemer 2017).

Holandia: Brak regulacji centralnych dotyczących dokładnej liczby godzin, ale obowiązek dla pięciolatek realizowany jest w szkołach podstawowych, a znaczna część dzieci korzysta z opieki pozaszkolnej. W związku z tym na rysunku uwzględniono zajęcia w godzinach szkolnych.

Polska: W zespołach wychowania przedszkolnego liczba godzin zależy od wielkości grupy (minimum 12 godzin w wyjątkowych wypadkach). Bezpłatne zajęcia to minimum 25 godzin. Większość przedszkoli pracuje w pełnym wymiarze do 50 godzin tygodniowo.

Szwecja: Roczny wymiar 525 godzin podzielono przez 178 dni (najczęstszą długość roku szkolnego), a następnie pomnożono przez 5, aby uzyskać wymiar tygodniowy przedstawiony na rysunku.

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS): Niższy koniec skali dotyczy godzin dla dzieci od trzeciego roku życia, a wyższy – godzin od roku szkolnego rozpoczynającego się po ukończeniu przez dziecko czterech lat (w klasach wstępnych w szkole – *school reception classes*)

Zjednoczone Królestwo (SCT): Od roku szkolnego 2020/2021 powszechne uprawnienie do bezpłatnych godzin zostanie podniesione do 1140 godzin rocznie (około 30 godzin na tydzień).

Bośnia i Hercegowina: Liczba godzin na rok wynosi 150–180 w zależności od kantonu. W Republice Serbskiej nie istnieje obowiązek, niemniej wszystkie dzieci realizują trzymiesięczny program zerowy.

Szwajcaria: Regulacje różnią się w zależności od kantonu. W niektórych kantonach liczba godzin przekracza 20 na tydzień.

Celem zagwarantowania wczesnej edukacji i opieki **w pełnym wymiarze godzin** jest zwykle złagodzenie niektórych problemów związanych z zachowaniem równowagi między życiem zawodowym a prywatnym przez pracujących rodziców. Usługi organizuje się w taki sposób, aby obejmowały cały pełnowymiarowy tydzień pracy, a w niektórych wypadkach kilka dodatkowych godzin na dojazd. W krajach gwarantujących pełny wymiar godzin albo nienarzucających żadnych ograniczeń co do maksymalnej liczby godzin, z których może korzystać rodzina, zazwyczaj łączy się świadczenia edukacyjne z opiekuńczymi. Choć w wielu wypadkach godziny przedpołudniowe przeznacza się na bardziej wymagające zajęcia o charakterze edukacyjnym, nie ma wyraźnego podziału na zajęcia edukacyjne i opiekuńcze: dzieci mogą się bawić, uczyć i wypoczywać przez cały dzień.

W krajach, w których wczesną edukację i opiekę i dzieckiem realizuje się w pełnym wymiarze godzin, gwarancja dostępu może nie określać liczby godzin. W takich wypadkach dziecko lub rodzina są uprawnione do korzystania z pełnego wymiaru pracy placówek.

W Czechach przedszkola (*mateřské školy*) działają do 60 godzin tygodniowo.

W Danii nie istnieją konkretne wymogi prawne dotyczące godzin pracy placówek, z wyjątkiem tego, że powinny być dostępne w każdy dzień roboczy. [Ustawa o opiece dziennej](#) wymaga jednak, aby godziny pracy placówek uwzględniały cele wczesnej edukacji i opieki oraz lokalne potrzeby dotyczące elastycznej opieki⁽⁶³⁾. Placówki są na ogół otwarte od pół do siódmej rano do siedemnastej w dni powszednie.

W **Słowenii** 98% dzieci uczęszcza do przedszkoli w pełnym wymiarze godzin, tj. przez 6–9 godzin dziennie (30–45 godzin tygodniowo). Dostępne są również programy półdniowe (4–6 godzin) i skrócone (240–720 godzin rocznie).

Dla rodziców pracujących i uczących się w pełnym wymiarze godzin gwarancja miejsca w godzinach lekcyjnych lub w jeszcze mniejszym wymiarze może stanowić poważny problem w zapewnieniu dziecku opieki. Dlatego w krajach, w których gwarancja dotyczy tylko godzin szkolnych, organizuje się często popołudniowe zajęcia lub umożliwia się korzystanie z opieki pozaszkolnej. Jednak taka opieka różni się często pod względem administracyjnym i organizacyjnym, może obejmować inny personel czy inne grupy dzieci, a nawet inną lokalizacją. W niektórych krajach opiekę pozaszkolną mogą świadczyć opiekunowie lub placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia. Oznacza to, że dzieci spędzają dzień w zmieniającym się otoczeniu. Ponadto rodziny mogą napotykać bariery dostępu, takie jak ogólny brak miejsc lub brak usług dla określonych grup docelowych (np. dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych), jak również koszty i aspekty związane z jakością (Eurofound 2019).

W niektórych krajach istnieje możliwość wydłużenia do pełnego wymiaru czasu pracy placówek poza obowiązkowe godziny szkolne dla grup dzieci z tej samej placówki.

⁽⁶³⁾ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=206363>

W Grecji dzieci w wieku 4–5 lat realizują obowiązkowo 25 godzin zajęć tygodniowo. Dodatkowo funkcjonuje tu opcjonalny program całoninowy, w którym zajęcia przedłużone są do godziny szesnastej, zapewniając w ten sposób 20 dodatkowych godzin na tydzień. Dzieci mogą również korzystać z zajęć porannych przed rozpoczęciem normalnych zajęć.

Na Cyprze otwarte przez cały dzień publiczne placówki przedszkolne działają dobrowolnie od października do maja, oferując cztery dodatkowe godziny rano i popołudniu (do godziny piętnastej lub szesnastej) pięć razy w tygodniu.

Na **Węgrzech** dzieci mają obowiązkowe zajęcia przez cztery godziny dziennie, ale czas pracy przedszkola (*óvoda*) to osiem godzin, a nawet 10 godzin dziennie.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW WYSTĘPUJE LUKA OPIEKUŃCZA MIĘDZY KOŃCEM URLOPU WYCHOWAWCZEGO A DOSTĘPEM DO WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Strategie wsparcia dla rodzin z małymi dziećmi są złożone i często wzajemnie powiązane. Uwzględniając więc różnice dotyczące wieku, od którego gwarantowana jest wczesna edukacja i opieka, należy zwrócić uwagę na inny element polityki rodzinnej, mianowicie długość urlopu wychowawczego.

W poszczególnych krajach europejskich występują istotne różnice, jeśli chodzi o równowagę między tymi dwiema politykami, ze względu na różne priorytety i podejścia do wychowywania małych dzieci. W niektórych krajach kładzie się nacisk na opiekę rodziców w domu i tworzenie zachęt do opieki nad własnymi dziećmi przez dłuższy czas. W innych priorytetowo traktuje się równość płci na rynku pracy, wskutek czego przyjmuje się zinstytucjonalizowane podejście do opieki nad dziećmi. Niezależnie od priorytetów niezmiernie ważnym zadaniem jest zapewnienie synergii i ciągłości między tymi obszarami.

Stopień rozbieżności między nimi określa **luka opiekuńcza między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do gwarantowanej wczesnej edukacji i opieki**. Jest to okres, w którym rodziny z małymi dziećmi muszą podejmować trudne decyzje: czy pozostać w domu, czy starać się o miejsce w publicznych placówkach wczesnej edukacji i opieki, na które i tak jest już duże zapotrzebowanie, czy też opłacać drogą prywatną opiekę w domu. W rodzinach z kilkorgiem małych dzieci długa luka opiekuńcza w dostępie do dostatecznie rozwiniętych świadczeń może doprowadzić do sytuacji, w której jedno z rodziców (zazwyczaj matka) zmuszone jest do opuszczenia rynku pracy, aby opiekować się dzieckiem (dziećmi) bez odpowiedniego wynagrodzenia.

Na rysunku B3 przedstawiono różnice w poszczególnych krajach dotyczących luki opiekuńczej między końcem maksymalnego „odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego” (zwanego dalej „urlopem wychowawczym”) a najwcześniejszym dostępem do powszechnie gwarantowanej wczesnej edukacji i opieki⁽⁶⁴⁾. Kraje europejskie wymieniono według długości luki opiekuńczej. Po lewej stronie, gdzie nie wskazano istnienia luki opiekuńczej, znajdują się kraje, w których urlop wychowawczy jest dobrze skoordynowany z wczesną edukacją i opieką. Luka opiekuńcza nie występuje jedynie w siedmiu krajach, tj. w Danii, Niemczech, Estonii, Słowenii, Finlandii, Szwecji i Norwegii. We wszystkich z nich końcówka urlopu rodzicielskiego pokrywa się nawet w pewnym stopniu z gwarantowanym dostępem do miejsca w placówce dotowanej ze środków publicznych. Dotyczy to sytuacji, kiedy zarówno matka, jak i szczególnie ojciec korzystają z maksymalnego wymiaru urlopu. W krajach, w których nie występuje luka opiekuńcza, przyznaje się długie urlopy wychowawcze (minimum 10 miesięcy) i funkcjonują w nich jednolite systemy wczesnej edukacji i opieki uprawniające do dotowanego, ale niebezpłatnego miejsca.

W Szwecji rodzicom przysługuje łącznie 68 tygodni urlopu wychowawczego, z czego 55 tygodni jest odpowiednio opłacanych (około 80% wcześniejszego wynagrodzenia). Powszechne uprawnienie do dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki zaczyna się od 52. tygodnia, gdy dziecko kończy pierwszy rok życia. Czas, w którym urlop wychowawczy pokrywa się z utrzymaniem miejsca w placówce zapewnia rodzinom okres przejściowy i elastyczność.

W krajach, w których istnieje luka opiekuńcza, trwa ona od roku do sześciu lat. Różnica między odpowiednio opłacanym urlopem wychowawczym a uzyskaniem uprawnienia wynosi od roku do dwóch lat w Czechach,

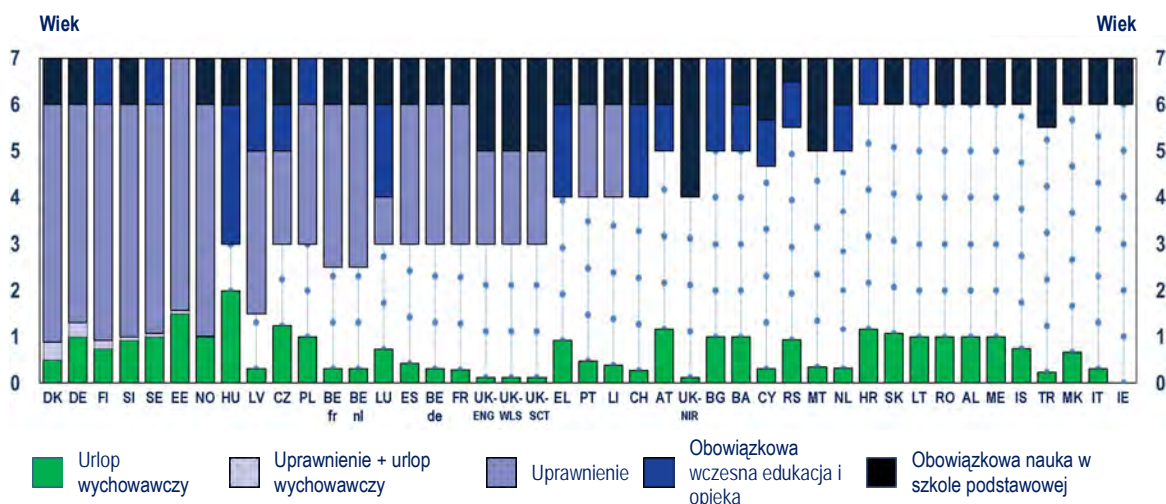
⁽⁶⁴⁾ Pojęcie odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego sugeruje, że rodzice w trakcie tego okresu nadal otrzymują znaczną część swojego wynagrodzenia, przez co nie doświadczają trudności finansowych z powodu przerwy w pracy przeznaczonych na opiekę nad dziećmi. Na potrzeby niniejszego opracowania uznaje się, że urlop jest odpowiednio opłacany, jeżeli rodzice otrzymują co najmniej 65% swoich wcześniejszych zarobków. Łączna długość urlopu wychowawczego obejmuje urlop macierzyński, ojcowski i rodzicielski liczony od narodzin dziecka do powrotu obu rodziców do pracy.

na Łotwie, w Polsce i na Węgrzech. We wszystkich tych krajach, z wyjątkiem Łotwy, przyznaje się długi, odpowiednio opłacany urlop wychowawczy (1–2 lata) oraz gwarancję miejsca od trzeciego roku życia.

W Czechach urlop macierzyński trwa 22 tygodnie. Długość urlopu rodzicielskiego jest pośrednio proporcjonalna do miesięcznej kwoty wynagrodzenia. W 2019 r. rodzice uprawnieni są do 43 tygodni urlopu rodzicielskiego, podczas którego otrzymują wynagrodzenie w wysokości 69% rzeczywistego średniego miesięcznego wynagrodzenia w kraju w 2018 r. Łączna długość urlopu wychowawczego wynosi 65 tygodni (tj. rok i trzy miesiące). Gwarantowana dotowana ze środków publicznych wczesna edukacja i opieka rozpoczyna się dopiero, gdy dziecko ukończy trzy lata. W trakcie luki opiekuńczej usługi te są słabo rozwinięte i rozproszone, a rodzice często korzystają z nieformalnych lub prywatnych rozwiązań. O ile pozwala na to liczba miejsc, niektóre placówki dla dzieci od trzech lat mogą przyjmować dzieci od drugiego roku życia.

Na **Łotwie** powszechne uprawnienie do dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki uzyskuje się od momentu, w którym dziecko kończy półtora roku. Urlop macierzyński z wynagrodzeniem w wysokości 80% wcześniejszych zarobków przysługuje jednak tylko przez 16 tygodni. Po tym okresie dostępny jest zasiłek rodzicielski w dwóch wariantach: 60% wcześniejszego wynagrodzenia do ukończenia przez dziecko pierwszego roku życia (32 tygodnie) lub 44% wcześniejszego wynagrodzenia do ukończenia przez dziecko 18 miesięcy (58 tygodni). Większość rodziców decyduje się na opiekę w domu lub korzysta z nieformalnej opieki nad dzieckiem (krewnych, opiekunów).

Rysunek B3: Luka opiekuńcza między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Luka opiekuńcza: odstęp między 2 punktami = 1 rok

Źródło: Eurydice.

		BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
Urlop wychowawczy łącznie		0,3	0,3	0,3	1,0	1,2	0,5	1,0	1,5	0,0	0,9	0,4	0,3	1,2	0,3	0,3	0,3	1,0	0,7	2,0	0,3	0,3	1,2
Wiek rozpoczęcia	Uprawnienie	2,5	3	2,5	-	3	0,5	1	1,5	-	-	3	3	-	-	-	1,5	-	3	-	-	-	-
	Obowiązek	-	-	-	5	5	-	-	-	-	4	-	-	6	-	4,7	5	6	4	3	-	5	5
	Szkoła podstawowa	6	6	6	7	6	6	6	7	6	6	6	6	7	6	5,7	7	7	6	6	5	6	6
Luka opiekuńcza		2,2	2,7	2,2	4,0	1,8	-	-	-	6,0	3,1	2,6	2,7	4,8	5,7	4,4	1,2	5,0	2,3	1,0	4,7	4,7	3,8
		PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT											
Urlop wychowawczy łącznie		1,0	0,5	1,0	1,0	1,1	0,9	1,1	0,1	0,1	0,1	0,1											
Wiek rozpoczęcia	Uprawnienie	3	4	-	0,9	-	0,8	1	3	3	-	3											
	Obowiązek	6	-	-	-	-	6	6	-	-	-	-	AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR	
	Szkoła podstawowa	7	6	6	6	6	7	7	5	5	4	5	1,0	1,0	0,3	0,7	0,4	1,0	0,7	1,0	0,9	0,2	
Luka opiekuńcza		2,0	3,5	5,0	-	4,9	-	-	2,9	2,9	3,9	2,9	5,0	4,0	3,7	5,3	3,6	5,0	5,3	-	4,6	5,3	

Objaśnienie

Luka opiekuńcza stanowi różnicę między maksymalną długością odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego a początkiem powszechnie gwarantowanej wczesnej edukacji i opieki (uprawnienia lub obowiązku). W krajach, w których nie funkcjonuje gwarancja, luka opiekuńcza liczona jest do momentu rozpoczęcia obowiązkowej nauki

w szkole podstawowej. Urlop wychowawczy przeliczono z tygodni (patrz załączniki) na miesiące dzieląc liczbę tygodni przez 52,1.

Szczegółowa analiza długości odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego (w tym macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego) dostępna jest w *Załączniku A*.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Francja: Od 1 września 2019 r. wczesna edukacja i opieka stanie się obowiązkowa dla dzieci od trzeciego roku życia (trwają ostateczne dyskusje parlamentarne).

Bośnia i Hercegowina: Wczesna edukacja i opieka nie jest obowiązkowa w Republice Serbskiej, ale wszystkie dzieci realizują trzymiesięczny program zajęć zerowych.

W Belgii, Hiszpanii, we Francji, w Luksemburgu i większości Zjednoczonego Królestwa luka opiekuńcza trwa od dwóch do trzech lat. W krajach tych obowiązuje względnie krótki urlop wychowawczy (6–22 tygodnie) za wyjątkiem Luksemburga (do 38 tygodni).

W Belgii matkom przysługuje prawo do 14 tygodni urlopu macierzyńskiego. W pierwszym miesiącu wynagrodzenie wynosi 82% wcześniejszych zarobków, a następnie 75%. Ojcom przysługuje 10 dni urlopu ojcowskiego (82% wcześniejszego wynagrodzenia), które muszą wykorzystać do ukończenia przez dziecko czterech miesięcy. Dotowane ze środków publicznych uprawnienie zaczyna się dopiero wieku dwóch i pół roku. W trakcie luki opiekuńczej dostępne są dotowane świadczenia, a pierwszeństwo mają dzieci z określonych grup w niekorzystnej sytuacji.

W pozostałych krajach okres, w którym rodzice nie otrzymują odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego i nie mają uprawnienia, trwa ponad trzy lata. W dziewięciu krajach europejskich, tj. w Irlandii, we Włoszech, na Litwie, w Rumunii, Albanii, na Islandii, w Czarnogórze, Macedonii Północnej i Turcji⁽⁶⁵⁾, luka opiekuńcza wynosi 5–6 lat. W większości krajów, w których występuje długa luka opiekuńcza, albo nie istnieje gwarancja uprawnienia, albo istnieje obowiązek tylko przez dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej.

Na rysunku B3 pokazano również, że uprawnienie jest bardziej powszechnym środkiem niż obowiązek. Uprawnienie do miejsca w placówce przyznawane jest w 21 europejskich systemach edukacji i trwa zazwyczaj kilka lat. Wczesna edukacja i opieka jest obowiązkowa w 17 systemach. Rozpoczyna się od górnej granicy wiekowej i trwa na ogół od roku do dwóch lat. W 11 krajach trwa przez rok, a przez dwa w Bułgarii, Grecji (gdzie jest stopniowo wprowadzana), na Łotwie, w Luksemburgu i w większości kantonów Szwajcarii. Najdłużej trwa na Węgrzech – trzy lata.

W kilku krajach występuje zarówno uprawnienie, jak i obowiązek (w Czechach, na Łotwie, w Luksemburgu, Polsce, Finlandii i Szwecji). W krajach tych uprawnienie zaczyna się od trzeciego roku życia (lub wcześniej), a obowiązek obejmuje wszystkie dzieci w ciągu ostatniego roku do dwóch lat przed rozpoczęciem szkoły podstawowej.

W wielu krajach wydłużono ostatnio powszechną gwarancję wczesnej edukacji i opieki

W ostatnich pięciu latach w kilku państwach Unii Europejskiej nastąpiły istotne zmiany dotyczące ram prawnych gwarantujących dostęp do wczesnej edukacji i opieki. W pięciu systemach edukacji wprowadzono obowiązek, który trwa przez rok poprzedzający rozpoczęcie szkoły podstawowej, a w dwóch wydłużono ten okres do 2–3 lat. Ponadto w trzech krajach wydłużono długość powszechnego uprawnienia.

Obowiązek w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki wprowadzono w Czechach (od roku szkolnego 2017/2018), Chorwacji (2014/2015), na Litwie (2016/2017), w Finlandii (2015/2016) i Szwecji (2018/2019). W dwóch krajach obowiązek został wydłużony do ponad roku. Na Węgrzech od września 2015 r. obowiązek obejmuje dzieci od trzeciego roku życia. W Grecji stopniowo obniża się wiek obowiązkowej edukacji przedszkolnej z pięciu do czterech lat (w latach 2018–2021). W trzech krajach planowane jest wprowadzenie obowiązku: od września 2019 r. od trzeciego roku życia we Francji (trwają ostateczne dyskusje parlamentarne), a w Belgii i na Słowacji przygotowywane są regulacje wymagające, aby od września 2020 r. obowiązek obejmował ostatni rok przed rozpoczęciem szkoły podstawowej.

⁽⁶⁵⁾ W Irlandii, we Włoszech i na Islandii luka jest *de facto* krótsza, gdyż dotowana ze środków publicznych wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem jest powszechnie dostępna bez uprawnienia *de jure*. W Irlandii, mimo braku uprawnienia, rodzice mogą korzystać z powszechnych usług w wypadku dzieci, które ukończyły dwa lata i osiem miesięcy, co w praktyce skraca lukę do 2,7 roku. We Włoszech luka wynosi 2,7 roku do rozpoczęcia przez dziecko *scuole dell'infanzia*. Na Islandii luka trwa 1,3 roku do ukończenia przez dziecko drugiego roku życia.

Uprawnienie zostało wprowadzone lub rozszerzone w Czechach, Polsce i Portugalii. Kraje te nałożyły na organizatorów świadczeń ustawowy obowiązek objęcia nimi (na wniosek rodziców) wszystkich dzieci w określonym wieku z danego rejonu. W Czechach i Polsce stopniowo obniżono wiek uprawnienia do trzech lat (w pełni wdrożone w Polsce od 2017 r., a w Czechach od 2018 r.). W Portugalii nadal trwa wdrażanie rozpoczętej w 2015 r. reformy, mającej na celu wprowadzenie powszechnej edukacji przedszkolnej. Obecnie uprawnienie do niej zaczyna się w wieku czterech lat, a do 2020 r. wiek ten ma zostać obniżony do trzech lat.

BEZPŁATNA WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA OBEJMUJE NA OGÓŁ STARSZE DZIECI

Przystępność cenowa stanowi bardzo ważny czynnik, zapewniający jak największej liczbie dzieci dostęp do wczesnej edukacji i opieki. Najbardziej zdecydowaną jego formą, która sprawia, że każdą rodzinę stać na zapisanie dziecka do placówki, jest dostęp bezpłatny. Konkretnie działania dotyczące dzieci i rodzin wymagających ukierunkowanego wsparcia omówiono w dalszej części rozdziału.

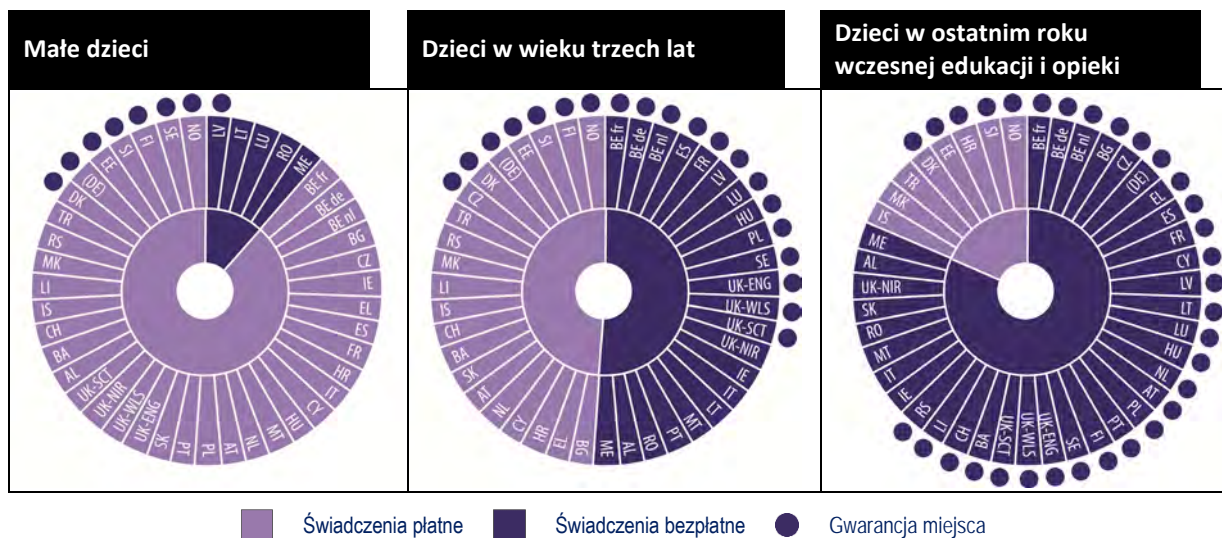
Przystępność cenową należy rozpatrywać w odniesieniu do dostępności, gdyż bez dostępnych gwarantowanych miejsc ich liczba w bezpłatnych placówkach publicznych może być ograniczona, a to z kolei może wiązać się z długim oczekiwaniem na miejsce i ze skomplikowanymi zasadami pierwszeństwa naboru.

Na rysunku B4 pokazano dostępność bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki w stosunku do gwarantowanych miejsc dla trzech szeroko pojętych grup wiekowych:

1. Małych dzieci (poniżej drugiego roku życia).
2. Dzieci w wieku około trzech lat (powyżej dwóch i poniżej czterech).
3. Dzieci w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki (w wieku czterech, pięciu lub sześciu lat, w zależności od systemu edukacji).

Większość rodzin w Europie musi płacić za wczesną edukację i opiekę dla najmłodszych dzieci. Dostępność bezpłatnych świadczeń wyraźnie wzrasta w wieku trzech lat i tendencja ta utrzymuje się w każdym kolejnym roku, aby stać się niemal powszechna w całej Europie w ostatnim roku przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki w szkole podstawowej.

Rysunek B4: Bezpłatna wczesna edukacja i opieka a liczba gwarantowanych miejsc



Wiek rozpoczęcia bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki a gwarantowana liczba godzin tygodniowo

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
Wiek (w latach)	2,5	3	2,5	5	5	-	⊗	-	2,7	4	3	3	-	3	4,7	1,5	0	1	3	2,75	4	5
Liczba godzin tygodniowo	23	23	23	15-24	32,5-60	-	⊗	-	15	25-50	25	24	-	25-50	26	⊗	20	20	Δ	30	⊗	20
	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Wiek (w latach)	3	3	0,3	-	5	6	3	3	3	3	3		3	6	4	-	4	0	-	-	5,5	-
Liczba godzin tygodniowo	25	25	40	-	Δ	20	(15)	15-32	10-32	12,5	16		20-30	(4-5)	10-20	-	21	30-45	-	-	20	-

⊗ Brak regulacji najwyższego szczebla Δ Brak ograniczeń (cały dzień)

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek dotyczy powszechnych bezpłatnych świadczeń. Celowe środki dotyczące zniżek i zwolnień z opłat przedstawiono na rysunku B6.

Krajowy kod ISO w nawiasie oznacza, że sytuacja różni się w zależności od części kraju. W tabeli uwzględniono sytuację dominującą w danym kraju.

Tygodniowa liczba godzin w nawiasie oznacza, że obliczono ją, dzieląc roczną liczbę godzin określoną regulacjami przez 38, tj. najczęściej występującą liczbę tygodni w roku szkolnym.

Komórki zacieniowane oznaczają, że gwarancja miejsca nie istnieje dla przynajmniej części grup wiekowych, dla których dostępne są bezpłatne świadczenia.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: W Berlinie i Hamburgu bezpłatna wczesna edukacja i opieka dostępna jest dla wszystkich dzieci. W Nadrenii-Palatynacie świadczenia są bezpłatne od drugiego roku życia. W Bremie, Dolnej Saksonii i Hesji opłaty znosi się od trzeciego roku życia. W Brandenburgii, Nadrenii-Północnej Westfalii i Turyngii bezpłatne świadczenia obejmują wszystkie dzieci w ostatnim roku przed rozpoczęciem szkoły podstawowej (*Autorengruppe Bildungsberichterstattung 2018*).

Finlandia: Rząd przeznaczył fundusze na projekt pilotażowy dotyczący bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki przez 20 godzin tygodniowo dla pięciolatków. Projekt realizowany jest w latach 2018–2020.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Dzieci w wieku 3–4 lat odbywają ostatni rok wczesnej edukacji i opieki. Od czwartego roku życia rozpoczyna się obowiązkowa edukacja podstawowa w pełnym wymiarze.

Spośród 43 systemów edukacji ujętych w niniejszym opracowaniu tylko w pięciu istnieje bezpłatna publiczna wczesna edukacja i opieka przez co najmniej kilka godzin tygodniowo dla najmłodszych dzieci. Łotwa jest jedynym krajem europejskim, w którym gwarantuje się bezpłatne miejsca w placówkach publicznych już dla dzieci półtorarocznych.

Na **Łotwie**, jeśli brakuje miejsca w placówce prowadzonej przez samorząd lokalny, a dziecko uczęszcza do prywatnej placówki przedszkolnej, samorząd zobowiązany jest do pokrycia części kosztów tej placówki. Pokryte koszty odpowiadają średnim kosztom edukacji przedszkolnej dziecka w placówce samorządowej (Ustawa o szkolnictwie, akapit 17) ⁽⁶⁶⁾.

W czterech innych krajach (w Luksemburgu, na Litwie, w Rumunii i Czarnogórze) nie istnieje gwarancja prawna zapewniająca bezpłatną wczesną edukację i opiekę, niemniej na Litwie i w Luksemburgu jest ona dostępna w wymiarze 20 godzin tygodniowo, z kolei w Rumunii i Czarnogórze finansuje się bezpłatne miejsca w pełnym wymiarze godzin.

W **Luksemburgu** od 1 października 2017 r. dzieci w wieku 1–4 lat mogą korzystać z 20 godzin bezpłatnej opieki w sektorze pozaformalnym (*service d'éducation et d'accueil*), który uzupełnia bezpłatne świadczenia przedszkolne (*éducation précoce et éducation préscolaire*) dostępne od trzeciego roku życia. Bezpłatny program dwudziestogodzinny refundowany jest w ramach systemu bonów oświatowych.

W pozostałych krajach wszyscy lub niektórzy rodzice muszą płacić za wczesną edukację i opiekę dla najmłodszych dzieci, przy czym koszty tych usług znacznie się różnią w zależności od kraju (patrz rysunek B5). W niektórych krajach zwolnienia z opłat lub uprawnienie do bezpłatnych świadczeń dostępne są dla określonych grup docelowych dzieci i rodzin (patrz rysunek B6).

Od około trzeciego roku życia w prawie połowie krajów europejskich funkcjonuje bezpłatna wczesna edukacja i opieka przez co najmniej kilka godzin tygodniowo. W wielu krajach obejmuje to okres przejściowy między etapem nastawionym na opiekę a etapem nastawionym na edukację (patrz rysunek A2). W większości tych krajów bezpłatne świadczenia łączy się z gwarancją miejsca (w Belgii, Hiszpanii, we Francji, w Luksemburgu, na Węgrzech i w Polsce). Podobna sytuacja występuje we Włoszech i na Malcie, gdzie nie istnieją konkretne uprawnienia, ale bezpłatne miejsca w przedszkolach zapewnia się w ramach ogólnej edukacji, a wskaźniki uczestnictwa przekraczają 90% nawet w wypadku trzylatków. Z kolei w Portugalii, gdzie dzieci przechodzą do bezpłatnych placówek w wieku trzech lat, brakuje dla nich miejsc, ponieważ uprawnienie przysługuje dopiero czterolatkom.

W Irlandii i Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Walii i Szkocji) bezpłatny program edukacji przedszkolnej w wymiarze do 16 godzin tygodniowo dostępny jest dla dzieci w wieku około trzech lat. O wsparcie finansowe można ubiegać się dla dzieci korzystających z różnych form opieki, w tym świadczonych przez opiekunów i placówki dla młodszych dzieci, zapewniając w ten sposób jej ciągłość. Istnieje jednak wymóg, aby podczas dotowanych zajęć placówki te realizowały zatwierdzony program edukacji przedszkolnej.

W ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki dostępność bezpłatnych i płatnych świadczeń ulega odwróceniu w stosunku do wcześniejszych lat, gdyż w większości krajów europejskich realizuje się co najmniej rok bezpłatnych klas zerowych. Wyjątkami są Dania, siedem krajów związkowych w Niemczech, Estonia, Chorwacja, Słowenia, Islandia, Norwegia, Macedonia Północna i Turcja, gdzie nie istnieją bezpłatne świadczenia i rodzice muszą pokrywać jakąś część kosztów przez cały okres wczesnej edukacji i opieki.

Należy zauważyć, że nawet jeśli edukacja i opieka są bezpłatne przez kilka godzin tygodniowo, rodzice muszą pokrywać dodatkowe koszty, np. za posiłki (albo zapewniać dzieciom jedzenie z domu). Występuje tu jednak kilka wyjątków.

W **Finlandii** każde dziecko korzystające z bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki otrzymuje codziennie bezpłatny posiłek.

W **Zjednoczonym Królestwie (Anglii)** dzieci od czwartego roku życia w klasach wstępnych (*reception classes*) w szkołach dotowanych ze środków publicznych otrzymują bezpłatny posiłek w ramach polityki Universal Infant Free School Meals (UIFSM). Rodzice dzieci w innych placówkach muszą płacić za posiłki.

W większości krajów, w których dostępne są bezpłatne świadczenia w wymiarze krótszym niż pełny, pobiera się opłaty za dodatkowe godziny. Jak wspomniano wcześniej (patrz rysunek B2), systemy edukacji, w których funkcjonują placówki typu szkolnego, opieka pozaszkolna może się różnić pod względem administracyjnym i organizacyjnym. Dodatkowe godziny mogą być realizowane albo w tym samej placówce, albo przez inne formy opieki (np. w ramach usług świadczonych w domu lub w placówkach typu opiekuńczego). W placówkach jednoetapowych (np. w Finlandii i Szwecji) płatne mogą być dodatkowe godziny w tej samej placówce (według uznania władz lokalnych).

⁽⁶⁶⁾ <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>

OPŁATY ZA WCZESNĄ EDUKACJĘ I OPIEKĘ NAD DZIECKIEM PONIŻEJ TRZECIEGO ROKU ŻYCIA SĄ NAJNIŻSZE W KRAJACH BAŁTYCKICH I BAŁKAŃSKICH

Jak wskazano w poprzedniej części, najlepszym sposobem zapewnienia przystępności cenowej jest bezpłatna wczesna edukacja i opieka. Niemniej najczęściej dopiero w ostatnim roku lub ostatnich dwóch latach tego etapu dzieci w Europie mogą z niej korzystać bezpłatnie. Większość rodzin musi płacić za świadczenia dla najmłodszych dzieci (patrz rysunek B4). W takich wypadkach wysokość opłat i ich regulacja w dużym stopniu wpływa na dostępność.

Opłaty za wczesną edukację i opiekę regulowane są na najwyższym lub lokalnym szczeblu w większości europejskich systemów edukacji – przynajmniej w sektorze publicznym i dotowanym ze środków publicznych. Zazwyczaj pułap opłat ustalany jest jako konkretna suma, ale czasami jest on wyrażony jako udział w dochodach rodzin lub kosztach placówek.

W Danii opłaty ponoszone przez rodziców nie mogą być wyższe niż 25% szacunkowych kosztów operacyjnych placówki brutto.

Na **Węgrzech** opłaty i posiłki w placówkach wczesnej edukacji i opieki nie mogą przekraczać 25% dochodu rodziny na osobę netto w wypadku usług zinstytucjonalizowanych i 50% w wypadku usług świadczonych w domu.

W **Finlandii** opłaty zależą od wielkości rodziny, jej dochodów i czasu spędzanego przez dzieci w placówkach. Nie mogą one przekraczać kwoty 289 euro.

W **Norwegii** od 2015 r. opłaty za miejsce w przedszkolu ograniczone są do 6% dochodu gospodarstwa domowego.

W opłatach za dzieci poniżej trzeciego roku życia występują istotne różnice w zależności od kraju i rodzaju opieki. Rysunek B5 przedstawia analizę poziomu opłat w Europie według krajów pogrupowanych w kilka dużych kategorii (opłaty: bardzo niskie, niskie, średnie i wysokie). Analiza ta opiera się na statystykach i badaniach krajowych oraz danych szacunkowych. Ponieważ nie są to dane pozyskane z badań, lecz dane sumaryczne pochodzące z różnych źródeł i różnych lat referencyjnych, informacje o opłatach nie są bezpośrednio porównywalne i mają wyłącznie charakter orientacyjny.

Miesięczne opłaty za wczesną edukację i opiekę dla dzieci do trzeciego roku życia są na ogół najniższe w krajach bałtyckich i bałkańskich, a także w Rumunii i Szwecji. Ponadto na Łotwie, Litwie, w Rumunii i Czarnogórze świadczenia są całkowicie bezpłatne, a rodzice muszą płacić tylko za posiłki. Bardzo niskie opłaty (poniżej PPS 100) pobierane są w Bułgarii, Estonii, na Malcie, w Szwecji, Albanii, Macedonii Północnej i Serbii. Należy jednak zauważyć, że w niektórych z tych krajów niewielki odsetek dzieci z zamożnych rodzin może uczęszczać do bardzo drogiej prywatnych placówek (opłaty powyżej PPS 500). Może to odzwierciedlać fakt, że chociaż opłaty są w tych krajach niskie, to popyt na miejsca w placówkach dla młodszych dzieci często przewyższa podaż (według rysunku B7 Estonia, Malta i Szwecja są jedynymi krajami, w których obowiązują bardzo niskie opłaty, a podaż zaspokaja popyt).

Na **Malcie** około 80% dzieci uczęszczających do placówek opieki (*childcare centres*) korzysta z bezpłatnego programu [Free Childcare Scheme](#) (NSO 2017).

W Szwecji wszystkie dzieci od pierwszego roku życia mają prawo do wczesnej edukacji i opieki. Opłaty za jedno dziecko ograniczone są do 3% dochodu rodziny, przy czym nie mogą przewyższać PPS 110. Rodziny o niższych dochodach lub większej liczbie dzieci ponoszą niższe opłaty lub nie płacą wcale.

Opłaty za świadczenia w pełnym wymiarze godzin dla dzieci poniżej trzech lat są niskie w kilku krajach nordyckich, bałkańskich i środkowoeuropejskich: PPS 100–250 w Czechach, Danii, Chorwacji, Luksemburgu, na Węgrzech, w Słowenii, Finlandii, Bośni i Hercegowinie oraz Norwegii. Średniowysokie opłaty (PPS 250–500) pobierane są we Francji, w Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), Hiszpanii, na Cyprze i w Austrii.

Średnie opłaty miesięczne są najwyższe (ponad PPS 500) w krajach, które opierają się na mechanizmach rynkowych, aby zapewnić wczesną edukację i opiekę dzieciom poniżej trzeciego roku życia. W Irlandii, Holandii i Zjednoczonym Królestwie nie obowiązują regulacje dotyczące opłat, a organizatorzy mogą je ustalać samodzielnie. Niektóre dotacje publiczne mające na celu zrekompensowanie kosztów są dostępne tylko dla dzieci w najbardziej niekorzystnej sytuacji. W Szwajcarii, mimo istnienia regulacji dotyczących opłat, ich pułap jest wyjątkowo wysoki: opłaty w placówkach publicznych lub dotowanych ze środków publicznych za dzieci w wieku do czterech lat mogą sięgać powyżej 1400 PPS.

Jak już wspomniano, najczęściej stosowanym środkiem mającym na celu zwiększenie przystępności cenowej jest zapewnienie bezpłatnej lub dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji

i opieki. Ponadto stosowane mogą być inne środki wspierające rodziny. Jednym z najczęściej stosowanych instrumentów jest ulga podatkowa.

W **Austrii** 2300 euro rocznie przeznaczone na opiekę nad dziećmi (do dziesiątego roku życia) podlega odliczeniu od podatku, a dla rodziców samotnie wychowujących dzieci możliwe są dalsze ulgi. Rodzice dzieci niepełnosprawnych otrzymują wyższy zasiłek rodzinny.

W **Zjednoczonym Królestwie** istnieje wolny od podatku zasiłek na opiekę, dzięki któremu rodziny otrzymują od państwa 2 funty szterlingi za każde 8 funtów szterlingów wydanych na opiekę do kwoty 2000 funtów szterlingów na dziecko rocznie. Uprawnione rodziny to rodziny, w których rodzice są „zatrudnieni – lub korzystają z urlopu rodzicielskiego, ze zwolnienia chorobowego lub rocznego urlopu”, zarabiają co najmniej krajową płacę minimalną lub godziwą płacę przez 16 godzin tygodniowo i osiągają dochód podlegający opodatkowaniu niższy niż 100 000 funtów szterlingów.

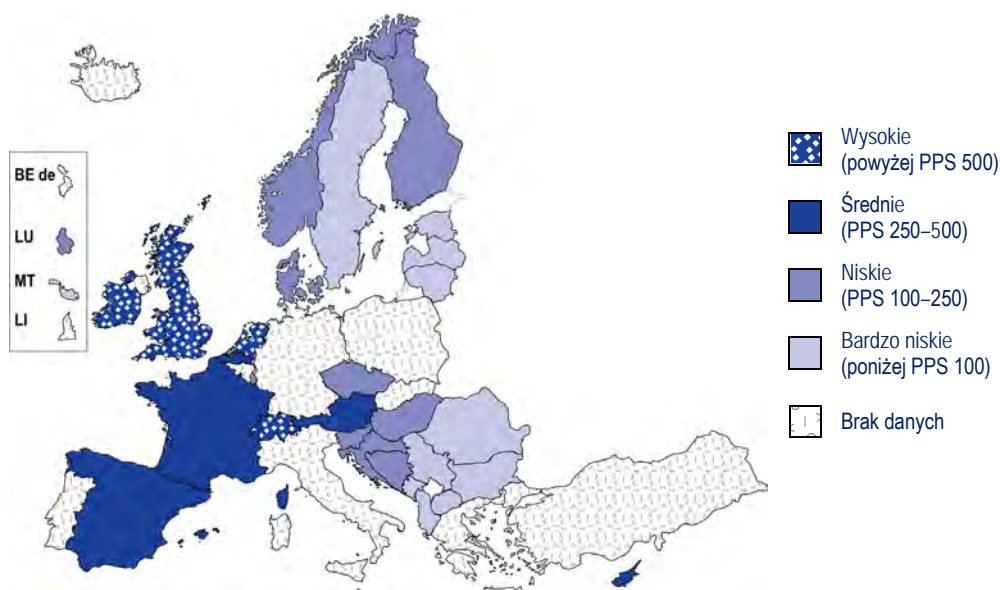
W niektórych krajach stosuje się częściową refundację opłat za prywatne świadczenia.

W niektórych gminach na **Litwie** rodzice, których dziecko nie dostało miejsca w placówce publicznej, otrzymują wsparcie finansowe w wysokości 100 euro miesięcznie na częściowe pokrycie kosztów usług prywatnych.

W **Portugalii** rodziny, których dzieci uczęszczają do niektórych przedszkoli prywatnych lub spółdzielczych, mogą otrzymywać dotację w zależności od dochodów gospodarstwa domowego.

W **Finlandii** rodziny mogą posyłać dzieci do prywatnych placówek, korzystając z przyznawanego przez państwo zasiłku pielęgnacyjnego lub z zapewnianych przez wiele gmin bonów oświatowych.

Rysunek B5: Średnie miesięczne opłaty za wczesną edukację i opiekę dla dzieci poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Średnie miesięczne opłaty za wczesną edukację i opiekę dla dzieci poniżej trzeciego roku życia (w PPS i walucie krajowej) oraz regulacja opłat, 2018/2019

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY
PPS	:	:	258	37	138	213	:	54	683	:	65–361	121–274	129	:	112–503
Waluta krajowa	:	:	285	36	2443	2100	:	41	771	:	59–328	133–301	617	:	100–450
Opłaty regulowane	tak	tak	tak	tak	nie	tak	lokalnie	tak	nie	nie	tak	tak	lokalnie	lokalnie	nie
	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	
PPS	brak opłat	brak opłat	198	0–156	(brak opłat)	511	90–398	:	:	brak opłat	191	:	0–233	0–110	
Waluta krajowa	brak opłat	brak opłat	242	0–30 000	(brak opłat)	572	100–440	:	:	brak opłat	155	:	0–289	0–1382	
Opłaty regulowane	NR	lokalnie	tak	tak	BO	nie	tak	lokalnie	nie	tak	tak	nie	tak	tak	
	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NIE	RS	TR
PPS	1090	1032	:	715		44	135	0–1420	:	:	40–79	67	0–204	0–96	:
Waluta krajowa	1067	1010	:	700		2600	130	0–2400	:	:	20–40	1840	0–2910	0–5590	:
Opłaty regulowane	nie	nie	nie	nie		lokalnie	tak	lokalnie	lokalnie	nie	tak	tak	tak	tak	:

Objaśnienie

„Tak” oznacza, że opłaty są regulowane na najwyższym szczeblu. „Lokalnie” oznacza, że opłaty są regulowane na szczeblu lokalnym „Nie” oznacza, że opłaty nie są regulowane. „BO” oznacza brak opłat.

Aby ułatwić porównania między krajami, opłaty przeliczono z walut krajowych na standardy siły nabywczej (PPS). PPS to jednostka umownej waluty referencyjnej stosowanej do wyrażenia ekonomicznych wielkości agregatowych w celu porównań przestrzennych przez eliminację różnic poziomów cen między krajami. Wartości PPS uzyskuje się, dzieląc jednostki waluty krajowej przez odpowiedni parytet siły nabywczej (PPP). Wykorzystano dane Eurostat 2017 Purchasing power parities (EU28 = 1) [prc_ppp_ind] (ostatnia aktualizacja: 23.04.2019).

W wypadku braku danych dotyczących rzeczywistych średnich wartości przybliżone obliczono na podstawie uczestnictwa w pełnym wymiarze godzin (40), o ile nie podano inaczej. Tygodniowe opłaty przeliczono na hipotetyczną opłatę miesięczną, mnożąc przez współczynnik 4,345, co oznacza, że rzeczywiste miesięczne opłaty mogą nieznacznie się różnić. Zakres podano, gdy średnie kwoty nie są dostępne. Zakres pokazuje minimalne i maksymalne opłaty, o ile nie podano inaczej w objaśnieniach dotyczących poszczególnych krajów.

O ile to możliwe, uwzględniono wszystkie sektory wczesnej edukacji i opieki. W krajach, w których dominują placówki publiczne, a do bardzo drogiej samofinansujących się placówek uczęszcza niewielki odsetek dzieci, przedstawiono jedynie opłaty publiczne, aby odzwierciedlić najpowszechniejszą sytuację. O ile to możliwe uwzględniono posiłki i inne koszty. W krajach, w których nie występują opłaty za edukację i opiekę, opłaty te przedstawiono jako „bardzo niskie”, aby uwzględnić ewentualne opłaty za posiłki.

Gdy tabela pokazuje zakres, rysunek opiera się na wartości najwyższej.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Z wyłączeniem 20% prywatnych samofinansujących się placówek i placówek otrzymujących jedynie podstawową dotację.

Dania: Z wyłączeniem opieki w domu (*dagpleje*).

Francja: Zakres w tabeli ukazuje średnie opłaty za *crèches* (dolny zakres) i średnie opłaty za *assistante maternelle* (górnny zakres) uiszczane przez rodziny zarabiające średnie wynagrodzenie po odjęciu dotacji bezpośrednich i pośrednich. Na rysunku przedstawiono wartość na podstawie dominującej formy wczesnej edukacji i opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia (*assistante maternelle*).

Hiszpania: Przedstawiono jedynie publiczną wczesną edukację i opiekę. Sektor prywatny nie podlega regulacjom.

Chorwacja: Przybliżone najpowszechniejsze koszty. Miesięczne opłaty wynoszą 400–720 kun w 80% lokalnych placówkach samorządowych.

Luksemburg: Średnie opłaty za 20 godzin uzupełniające 20 godzin bezpłatnych.

Węgry: Średnia obejmuje placówki prywatne.

Holandia: Obliczenia na podstawie średniej opłaty za godzinę w 2018 r. (7,14 euro) i średni miesięczny wymiar godzin (80,2).

Austria: Minimalne i maksymalne opłaty w niektórych krajach związkowych za pełny wymiar godzin.

Słowenia: Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki. Obliczono na podstawie średnich opłat w przedszkolach publicznych i udziału rodziców według skali opłat dotowanych. Opłaty wynoszą 0–350 euro (PPS 429).

Finlandia: Tylko placówki publiczne.

Zjednoczone Królestwo (SCT): Placówki *non profit*. 618,8 euro, placówki prywatne samofinansujące się: 737,8 euro.

Czarnogóra: Tabela przedstawia średnie opłaty za posiłki, gdyż nie stosuje się opłat za wczesną edukację i opiekę.

ŚRODKI CELOWE UŁATWIAJĄCE DOSTĘP DO WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DOTYCZĄ DZIECI ŻYJĄCYCH W UBÓSTWIE

W niewielu krajach europejskich gwarantuje się dzieciom od najmłodszych lat powszechny dostęp do bezpłatnej wczesnej edukacji. Jak pokazuje rysunek B4, opłaty za wczesną edukację i opiekę dotyczą dzieci poniżej trzeciego roku życia we wszystkich omawianych państwach UE-28 z wyjątkiem pięciu. Jedynie w ośmiu krajach gwarantuje się miejsce w placówkach wszystkim małym dzieciom. Łotwa jest jedynym krajem, w którym gwarantuje się bezpłatne świadczenia wszystkim dzieciom już półtorarocznym. W większości pozostałych krajów wprowadzono ukierunkowaną politykę dotyczącą niektórych dzieci i rodzin, które mogą najbardziej skorzystać z wczesnej edukacji i opieki.

Na rysunku B6 pokazano grupy, które korzystają z ulg w opłatach i pierwszeństwa naboru do placówek. Są to najczęściej stosowane środki celowe dla dzieci poniżej trzeciego roku życia. W większej liczbie krajów stosuje się celowe środki służące zwiększeniu przystępności cenowej (zniżek w opłatach) niż dostępności (pierwszeństwa naboru). We wszystkich krajach, również w tych, w których nie pobiera się opłat za usługi edukacyjne i opiekuńcze, istnieje możliwość bezpłatnych posiłków dla niektórych dzieci znajdujących się w trudnej sytuacji. Wskaźnik ten uznaje te kryteria za „zniżkę w opłatach”. Niemniej w krajach, w których funkcjonuje powszechna gwarancja wczesnej edukacji i opieki, lub w krajach, w których podaż zaspokaja popyt, może nie występować potrzeba celowych środków dotyczących naboru. Ponadto w wielu krajach zasady pierwszeństwa naboru ustalane są na poziomie lokalnym, a nawet na poziomie placówek.

W ujęciu ogólnym obniżone opłaty i pierwszeństwo naboru podlegają podobnym kryteriom. Najczęstszą grupą docelową są dzieci żyjące w ubóstwie. Zazwyczaj stosowanym kryterium jest dochód rodziny, często występujący w parze ze składem rodziny. Obniżone opłaty lub pierwszeństwo naboru mogą również dotyczyć odbiorców niektórych świadczeń socjalnych. W ramach oddzielnego kryterium (choć w dużej mierze skorelowanego z trudną sytuacją) ukierunkowane działania mogą również obejmować rodziców samotnie wychowujących dzieci.

Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym na obniżone opłaty i pierwszeństwo naboru jest liczba rodzeństwa, a zwłaszcza rodzeństwa będącego również na etapie wczesnej edukacji i opieki. Co więcej, w kilku systemach edukacji pierwszeństwo przyznawane jest rodzeństwu dzieci, które już uczęszczają do danej placówki, co ma na celu ułatwienie życia rodzinom.

W kilku krajach wprowadzono celowe środki przeznaczone dla dzieci, które mogą potrzebować wsparcia ze względu na specjalne potrzeby edukacyjne, dzieci ze środowisk migranckich oraz dzieci z mniejszości regionalnych lub etnicznych. W Chorwacji, na Cyprze i w Albanii stosuje się specjalne środki i ułatwiający dostęp lub zapewniające przystępność cenową dzieciom romskim.

Rysunek B6: Zakres kryteriów dotyczących obniżonych opłat lub pierwszeństwa naboru do zinstytucjonalizowanej opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

* Potrzeby nadzwyczajne: dzieci z rodzin zastępczych; dzieci otoczone opieką społeczną; dzieci, których rodzice nie są w stanie zapewnić im odpowiedniej opieki; dzieci bezdomne matek przebywających w schroniskach z powodu przemocy domowej; dzieci, które straciły rodzica podczas służby wojskowej lub w ataku terrorystycznym; dzieci w podobnej sytuacji.

Dla każdego zakresu wieku liczba na słupku oznacza liczbę systemów edukacji, w których uwzględnia się konkretne kryteria w regulacjach najwyższego szczebla. Informacje dotyczące każdego z 43 systemów edukacji podane są według krajów w Załączniku A.

W wielu rodzinach z małymi dziećmi oboje rodzice muszą pracować, uczyć się lub rozwijać karierę zawodową. Postrzegając wczesną edukację i opiekę jako narzędzie umożliwiające zatrudnienie kobiet, w około jednej trzeciej krajów europejskich priorytetowo traktuje się dzieci z rodzin, w których oboje rodzice pracują lub uczą się. Niektóre z nich oferują nawet obniżone opłaty, aby ułatwić godzenie życia zawodowego z prywatnym oraz zwiększać motywację do pracy lub nauki.

W kilku krajach nacisk wyraźnie kładzie się na dzieci o nadzwyczajnych potrzebach. Dotyczy to dzieci w rodzinach zastępczych (np. we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej Belgii, na Węgrzech, w Słowenii, Zjednoczonym Królestwie – w Anglii oraz w Serbii), dzieci objęte opieką społeczną (np. w Słowenii i Serbii), dzieci, których rodzice nie są w stanie zapewnić im odpowiedniej opieki (np. w Niemczech, na Węgrzech i w Portugalii), dzieci, których członkowie rodziny są niepełnosprawni lub chorzy (w Grecji), dzieci bezdomne (w Irlandii) lub dzieci kobiet w schroniskach z powodu przemocy domowej (w Grecji i Hiszpanii).

Bliskość miejsca zamieszkania wymienia się jako priorytet w sześciu krajach (w Bułgarii, Hiszpanii, Chorwacji, we Włoszech, w Portugalii i Rumunii).

W ujęciu ogólnym wiele środków celowych jest wzajemnie powiązanych. W niektórych krajach stosuje się złożone skale i zasady.

W Holandii obowiązują obniżone opłaty zgodnie z sumarycznym wskaźnikiem „dzieci bardziej narażone na nierówność edukacyjną”. Wskaźnik ten uwzględnia poziom wykształcenia rodziców, ich kraj pochodzenia, długość pobytu w Holandii oraz to, czy są objęci programem restrukturyzacji zadłużenia.

W Serbii pierwszeństwo naboru zarezerwowane jest dla dzieci z grup w najbardziej niekorzystnej sytuacji: dzieci będące ofiarami przemocy; dzieci w niekorzystnej sytuacji ekonomicznej i dzieci pozbawione opieki rodziców; dzieci rodziców samotnie wychowujących dzieci; dzieci, których rodzice są chorzy; dzieci żyjące w warunkach niemotywuujących do nauki; dzieci ze specjalnymi potrzebami i ich rodzeństwo, a także dzieci kierowane przez opiekę społeczną. Po tej grupie pozostałe kryteria pierwszeństwa naboru to (według ważności): dzieci pracujących i uczących się rodziców, trzecie dziecko w rodzinie (i młodsze rodzeństwo) oraz rodzeństwo dzieci zapisanych już do danej placówki.

W wielu krajach stosuje się ruchomą skalę opłat.

W Słowenii wysokość opłat określa się, klasyfikując rodziców w dziewięciu przedziałach zamożności według struktury dochodów, majątku i składu rodziny. Gminy dotują co najmniej 23% opłat za wszystkie dzieci.

W Finlandii opłaty wahają się między 0 a 289 euro, w zależności od wielkości rodziny, dochodów i czasu spędzanego w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Najniższa pobierana opłata wynosi 27 euro. W 2016 r. około 20% dzieci podlegało najwyższym opłatom, a 18% nie podlegało żadnym (THL 2017).

Należy zauważyć, że opłaty i zasady pierwszeństwa są często określane na poziomie lokalnym lub instytucjonalnym. Stosowane kryteria odpowiadają zazwyczaj kryteriom wymienionym na rysunku B6.

W Chorwacji opłaty z *dječji vrtić* określają jednostki samorządu terytorialnego. Przeprowadzone badanie (Dobrotić, Matković, Menger 2018) wykazało, że „opłaty obniża się dla dzieci żyjących w ubóstwie, rodzin wielodzietnych, rodziców samotnie wychowujących dzieci, rodziców pracujących, dzieci z niepełnosprawnymi rodzicami oraz dzieci ze specjalnymi potrzebami”.

W niektórych wypadkach środki celowe stanowią część szerszego programu.

W Irlandii program dotacji Community Childcare Subvention Resettlement zapewnia bezpłatną wczesną edukację i opiekę w postaci okresowej lub w niepełnym wymiarze godzin dla dzieci uchodźców w wieku 0–5 lat, co ma na celu pomoc podczas przesiedlenia i ich integrację ze społeczeństwem irlandzkim.

Niektóre programy lub środki są dostępne dla wszystkich rodzajów placówek, inne zaś mogą dotyczyć wyłącznie placówek publicznych lub dotowanych ze środków publicznych.

W Belgii (we Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej) zasady pierwszeństwa zależą od rodzaju (wielkości) dotacji publicznych. Placówki otrzymujące dotacje zależne od dochodów (oprócz dotacji podstawowej) powinny przyznawać pierwszeństwo dzieciom z rodzin, w których opieka nad dziećmi jest niezbędna w związku z sytuacją zawodową (utrzymania pracy, poszukiwania pracy lub podjęcia kształcenia zawodowego), jak również dzieciom z rodzin niepełnych, rodzin o niskich dochodach i rodzin zastępczych. Tego rodzaju placówki powinny również stosować praktyczną politykę naboru, która faworyzuje dzieci z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji.

W kilku krajach wprowadzono odrębne programy lub regulacje najwyższego szczebla w obszarze dostępności lub przystępności cenowej. Te tzw. celowe środki dotyczące uprawnień nakładają na organizatorów wczesnej edukacji i opieki ustawowy obowiązek zapewnienia (bezpłatnych lub dotowanych ze środków publicznych) świadczeń dla dzieci z ich rejonu należących do określonych kategorii. Wyróżnić tu można dwa szeroko pojęte rodzaje środków:

1. **Dostęp od młodszego wieku** do dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki.
2. **Dostęp do dodatkowych godzin** w dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki, które są bezpłatne lub podlegają obniżonym opłatom. Są to dodatkowe godziny poza godzinami przeznaczonymi dla wszystkich dzieci (patrz rysunek B2).

W niektórych krajach dzieci żyjące w ubóstwie lub dzieci ze specjalnymi potrzebami mogą wcześniej zacząć korzystać ze wczesnej edukacji i opieki.

We Francji wszystkie dzieci od trzeciego roku życia są uprawnione do bezpłatnych przedszkoli (*écoles maternelles*). Są one dostępne od drugiego roku życia, szczególnie na obszarach o niekorzystnej sytuacji społecznej.

W Szwecji wszystkie dzieci są uprawnione do wczesnej edukacji i opieki od pierwszego roku życia oraz do 15 bezpłatnych godzin tygodniowo od trzeciego roku życia. Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą rozpocząć bezpłatną wczesną edukację i opiekę przez 15 godzin poniżej pierwszego roku życia.

W częściach Zjednoczonego Królestwa, w których przyznaje się pewną liczbę godzin bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki wszystkim dzieciom od trzeciego roku życia, uprawnienie to może być rozszerzone na niektóre dzieci od drugiego roku życia. W Anglii uprawnienie zależy głównie od przesłanek ekonomicznych, ale istnieją również określone kryteria pozaekonomiczne (np.

specjalne potrzeby edukacyjne lub niepełnosprawność, dziecko znajdujące się pod opieką władz lokalnych) ⁽⁶⁷⁾. W Walii program Flying Start skierowany jest do dzieci w wieku 2–3 lat, mieszkających na obszarach o niekorzystnych warunkach ekonomicznych. W Szkocji objęto dodatkowo świadczeniami dzieci w wieku dwóch lat, których rodzice otrzymują określone zasiłki, jak również dzieci objęte świadczeniami opiekuńczymi (np. w rodzinie zastępczej lub przez służby opieki społecznej).

W **Norwegii** wszystkie dzieci od pierwszego roku życia są uprawnione do wczesnej edukacji i opieki. Ponadto od trzeciego roku życia dzieci z rodzin o niskich dochodach mają prawo do 20 godzin bezpłatnych świadczeń tygodniowo. Roczny próg dochodów w 2018 r. wynosił 533 500 koron.

W niektórych systemach edukacji gwarancja wczesnej edukacji i opieki dotyczy dzieci rodziców pracujących lub uczących się (w wypadku rodzin, w których pracują lub uczą się oboje rodzice).

Na **Malcie** rząd zapewnia [bezpłatny program opieki nad dziećmi](#) rodzicom lub opiekunom, którzy pracują lub uczą się (Rząd Malty 2016). Grupą docelową tego programu są dzieci w wieku od trzech miesięcy do trzech lat (do czasu, gdy dziecko stanie się uprawnione do miejsca w publicznym przedszkolu). Obejmuje to 110% przeciętnych godzin pracy lub nauki oraz 20 godzin miesięcznie na dojazdy.

W **Finlandii** od sierpnia 2016 r. powszechne uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem od dziewięciu miesięcy zostało ograniczone do 20 godzin tygodniowo. Dziecko ma jednak nadal prawo do świadczeń w pełnym wymiarze godzin, jeśli jego rodzice pracują lub uczą się w pełnym wymiarze godzin lub jeśli leży to w najlepszym interesie dziecka. Ponadto gminy muszą organizować opiekę wieczorową i nocną według lokalnych potrzeb. W wielu gminach nadal zapewnia się wczesną edukację i opiekę bez żadnych ograniczeń.

W **Zjednoczonym Królestwie (w Anglii)** wszystkie dzieci w wieku trzech i czterech lat są uprawnione do 15 godzin bezpłatnych świadczeń. Ponadto większość trzy- i czterolatków, których rodzice pracują, ma prawo do dodatkowych 15 godzin tygodniowo. Uprawnienie to, zwane Extended Entitlement, zostało wprowadzone na mocy ustawy o opiece nad dziećmi [2016 Childcare Act](#) ⁽⁶⁸⁾. Od kwietnia 2019 r. władze lokalne w Walii prowadzą pilotaż podobnej oferty 30 godzin bezpłatnych świadczeń dla dzieci pracujących rodziców.

W kilku krajach organizuje się ukierunkowane programy klas zerowych w roku przed rozpoczęciem szkoły podstawowej dla dzieci, które nie uczestniczyły poprzednio we wczesnej edukacji i opiece.

W **Chorwacji** program klas zerowych jest obowiązkowy dla wszystkich dzieci. Dla dzieci, które uczęszczają już do placówek wczesnej edukacji i opieki, program zerowy zintegrowany jest z istniejącym programem, z kolei dzieci, które nie uczęszczały poprzednio do tego rodzaju placówek, muszą korzystać z innych form klas zerowych. Obowiązkowy program zerowy dla dzieci, które nie korzystały wcześniej ze zinstytucjonalizowanej opieki, jest bezpłatny. Dotyczy to około 30% kohorty (12 000 dzieci w roku szkolnym 2017/2018, według urzędu statystycznego).

W **Słowenii** od roku szkolnego 2018/2019 władze najwyższego szczebla finansują grupy przedszkolne realizujące krótkie bezpłatne programy (240 godzin rocznie) dla dzieci, które nie uczęszczały wcześniej do przedszkola i które ukończą sześć lat w następnym roku kalendarzowym.

POPYT NA MIEJSCA W PLACÓWKACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI PRZEWYŻSZA PODAŻ

Równowaga między popytem a podażą miejsc w publicznych placówkach wczesnej edukacji i opieki może być miarą sukcesu polityki dostępności omówionej w tym rozdziale. Należy jednak zauważyć, że wskaźnik ten należy rozpatrywać w odniesieniu do statystyk dotyczących wskaźników uczestnictwa. Zapotrzebowanie na wczesną edukację i opiekę dla bardzo małych dzieci może być niskie ze względu na normy kulturowe i tradycyjne wartości rodzinne. Na popyt może mieć również wpływ społeczny odbiór jakości wczesnej edukacji i opieki – rodziny, które postrzegają ją jako usługę niskiej jakości, mogą wybierać inne formy opieki i w związku z tym mogą nawet nie ubiegać się o miejsce.

Rysunek B7 przedstawia przegląd szacunkowej równowagi między popytem a podażą w trzech grupach wiekowych: bardzo małych dzieci, dzieci w wieku trzech lat oraz dzieci starszych w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki. Uwzględniono wszystkie rodzaje usług – zarówno publiczne, jak i dotowane ze środków publicznych. Dane obejmują również dotowane ze środków publicznych usługi świadczone w domu, które w kilku krajach istotnie zaspokajają popyt (patrz rysunek A6). System wczesnej edukacji i opieki oceniono jako całość, np. jeśli popyt jest wyższy niż podaż tylko w jednym regionie dla danej grupy wiekowej, to kraj umieszczono w kategorii „popyt przewyższa podaż”.

⁽⁶⁷⁾ <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs/free-childcare-2-year-olds?step-by-step-nav=f237ec8e-e82c-4ffa-8fba-2a88a739783b>

⁽⁶⁸⁾ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/5/enacted>

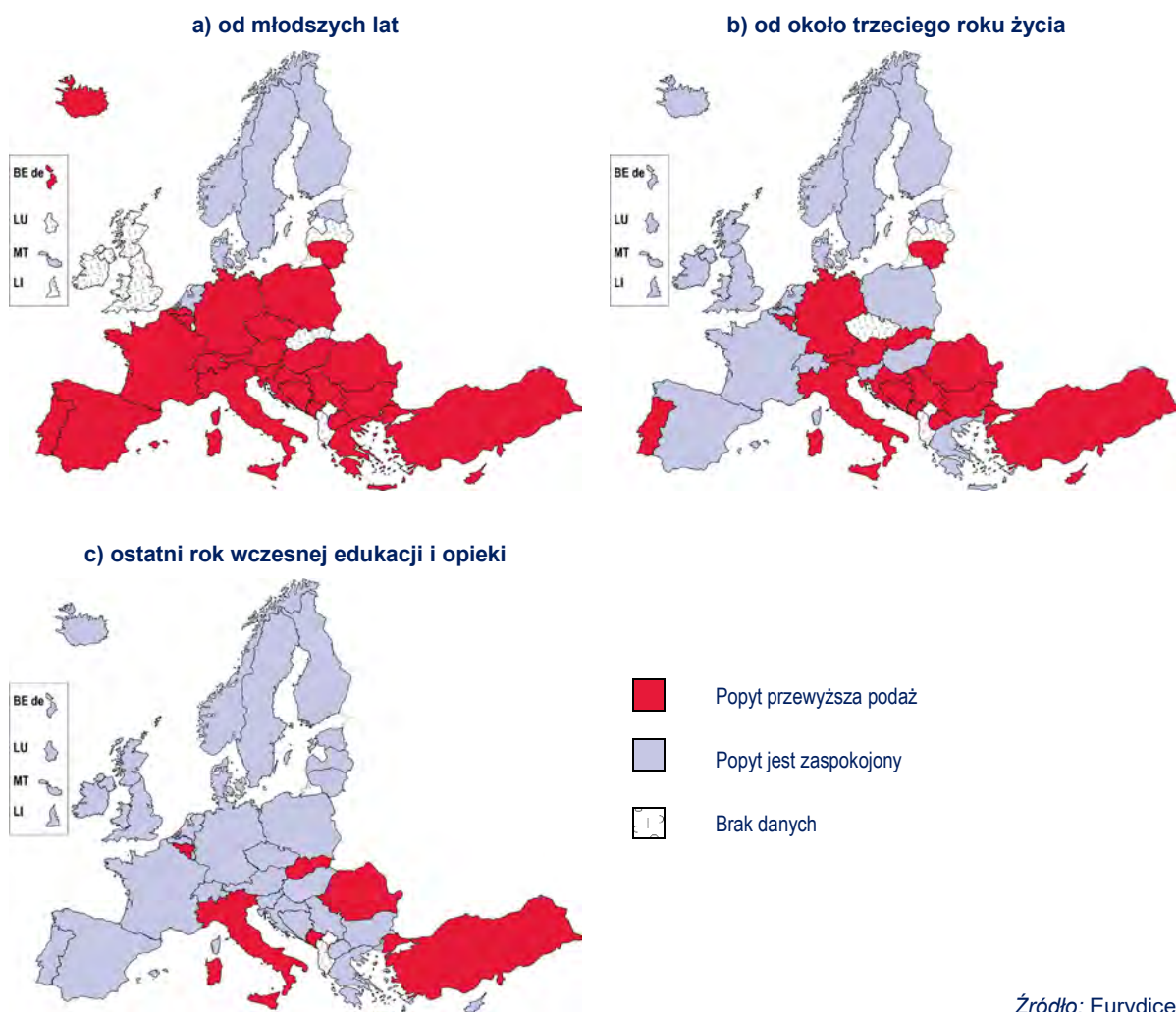
Popyt na miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki zaspokajany jest od najmłodszych lat jedynie w Danii, Estonii, na Malcie, w Holandii, Finlandii, Szwecji i Norwegii. W pięciu z tych krajów wszystkie dzieci uprawnione są do świadczeń od najmłodszych lat (patrz rysunek B1), z kolei na Malcie funkcjonują szerokie ukierunkowane uprawnienia do opieki nad dziećmi dla pracujących i uczących się rodziców. Tylko w Holandii usługi dla najmłodszy dzieci zależne są od rynku.

Popyt i podaż świadczeń dla dzieci w wieku od trzech lat są zrównoważone w ponad połowie europejskich systemów edukacji. Popyt jest zazwyczaj zaspokajany od wieku, gdy zaczyna przysługiwać uprawnienie lub gdy wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem staje się częścią systemu edukacji.

Według badania z 2017 r. we **Francji** miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki otrzymało siedem na dziesięć rodzin, które chciały skorzystać z ich usług (dzieci w wieku od sześciu miesięcy do roku) (CNAF 2018). Z koeli z usług tych korzystały prawie wszystkie trzylatki (patrz informacje krajowe).

W Hiszpanii w pierwszym cyklu wczesnej edukacji i opieki (poniżej trzech lat) popyt jest wyższy niż podaż w większości wspólnot autonomicznych (np. w Andaluzji, Nawarze, Balearach, Kantabrii, Kastylii i Leónie, Kastylii-La Manczy i Ceucie). W drugim cyklu (od trzeciego roku życia) popyt i podaż są zrównoważone we wszystkich systemach edukacji.

|| Rysunek B7: Popyt i podaż miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Na rysunku przedstawiono ogólny obraz na podstawie raportów, badań i danych szacunkowych. Wskaźnik dotyczy głównie publicznej i dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki, niemniej niektóre kraje udostępniły ogólną ocenę. Uwzględniono zarówno opiekę zinstytucjonalizowaną, jak i opiekę w domu. System wczesnej edukacji i opieki oceniono jako całość, np. jeśli popyt jest wyższy niż podaż tylko w jednym regionie dla danej grupy wiekowej, to kraj umieszczono w kategorii „popyt przewyższa podaż”

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów (rysunek B7)

Czechy: Brak dokładnych danych dotyczących dzieci w wieku 3–4 lat. Według czeskiego Inspektoratu Edukacji miejsce otrzymała większość dzieci, których rodzice zgłosili wniosek o przyjęcie do przedszkola (*mateřská škola*). Jedynie w kilku gminach istnieje niewielka liczba trzylatków, które nie otrzymują miejsca do rozpoczęcia roku szkolnego.

Luksemburg: Sektor wczesnej edukacji i opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia jest dotowany w takim stopniu, że podaż miejsc nawet dla bardzo małych dzieci zaspokaja niemalże popyt. Brak oficjalnych danych.

W kilku krajach podaż zaspokaja popyt w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki, ale nie w wypadku dzieci trzyletnich lub młodszych. W Bułgarii i Portugalii udaje się zapewnić wystarczającą liczbę miejsc w ostatnim dwóch latach, podczas których miejsca te są gwarantowane. W Czechach, Niemczech, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, w Austrii, Bośni i Hercegowinie, Macedonii Północnej oraz Serbii zapotrzebowanie zaspokajane jest w ostatnim roku, w którym często dzieci są już uprawnione do wczesnej edukacji i opieki lub jest ona obowiązkowa. W niektórych z tych krajów wprowadzono gwarancję miejsca w placówce dla młodszych dzieci (patrz rysunek A1), ale istniejące zasoby nie pozwalają na zapewnienie wystarczającej liczby miejsc dla wszystkich dzieci przed ostatnim rokiem.

W **Niemczech**, mimo uprawnienia od pierwszego roku życia, w 2017 r. niezaspokojenie popytu na świadczenia dla dzieci poniżej trzeciego roku życia wyniosło w praktyce 12% (33% przyjęć w stosunku do 45% wniosków). Również w 2017 r. niezaspokojenie popytu na świadczenia dla dzieci od trzeciego roku życia wyniosło zaledwie 3% (94% przyjęć w stosunku do 97% wniosków) (Alt *et al.* 2019). W ujęciu średnim popyt na miejsca zaspokajany jest tylko w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki.

Popyt na miejsca w całym etapie wczesnej edukacji i opieki nie jest zaspokajany w niektórych regionach Belgii (w Wspólnocie Francuskiej), Włoch, Rumunii, Słowacji, Czarnogóry, Macedonii Północnej i Turcji.

W niektórych regionach **Włoch** występują listy oczekujących na *servizi educativi* (dla dzieci poniżej trzeciego roku życia) oraz w mniejszym stopniu na *scuole dell'infanzia* (dla dzieci od trzeciego roku życia). Popyt jest wyższy zwłaszcza w regionach północnych, gdzie wyższe są wskaźniki zatrudnienia i gdzie pracują oboje rodzice. W niektórych innych regionach popyt na usługi dla dzieci poniżej trzeciego roku życia zaspokajany jest ze względu na kryzys gospodarczy i niski wskaźnik urodzeń.

W ponad jednej trzeciej systemów edukacji w niektórych regionach występuje więcej problemów w zaspokajaniu popytu niż w innych.

We **Francji** teoretyczna zdolność zaspokojenia popytu na świadczenia dla dzieci poniżej trzeciego roku życia w siedmiu departamentach wynosi 10–40 miejsc na 100 dzieci, podczas gdy w 20 innych departamentach dostępnych jest 70–93 miejsc na 100 dzieci (ONAPE, CNAF 2018, s. 30).

Oprócz wieku i miejsca zamieszkania istnieją dodatkowe przyczyny wahań popytu i podaży wczesnej edukacji i opieki. Popyt na niektóre jej rodzaje może być wyższy niż na inne. Najbardziej poszukiwaną formą wydaje się publiczna opieka zinstytucjonalizowana, a z usług świadczonych w domu korzysta się często, gdy popyt na nią przewyższa podaż. Dotacje ze środków publicznych przekazywane są placówkom prywatnym, gdy w placówkach publicznych brakuje miejsc, a w niektórych krajach istotną rolę odgrywają prywatne samofinansujące się placówki (patrz rysunek A7). Ponadto niezaspokojony może pozostawać popyt na usługi w pełnym wymiarze godzin.

CZĘŚĆ II – UCZESTNICTWO

**ZE ZINSTYTUCJONALIZOWANEJ WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI KORZYSTA
34% DZIECI PONIŻEJ TRZECIEGO ROKU ŻYCIA**

Organizacja wczesnej edukacji i opieki nad młodszymi dziećmi różni się w zależności od kraju, w związku z czym trudno jest przedstawić miarodajne porównanie wskaźników uczestnictwa między poszczególnymi krajami. W połowie ujętych w niniejszym raporcie krajów europejskich za wczesną edukację i opiekę dla dzieci poniżej trzeciego roku życia odpowiedzialne są organy ds. rodziny lub pomocy społecznej, a nie władze oświatowe (patrz rysunek A4). W niektórych z tych krajów świadczeń dla tej grupy wiekowej nie uznaje się za edukacyjne i dlatego nie ujmuje się ich w systemie klasyfikacji ISCED ani w statystykach dotyczących edukacji, które są głównym źródłem międzynarodowych porównań w tym obszarze.

W niewielu krajach europejskich gwarantuje się miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki od najmłodszych lat (patrz rysunek B1). Większość rodzin z dziećmi poniżej trzeciego roku życia stoi w obliczu luki opiekuńczej między końcem urlopu wychowawczego a dostępem do zinstytucjonalizowanej opieki (patrz rysunek B3). W związku z tym rodziny z małymi dziećmi, które nie mogą dostać miejsca w dotowanych placówkach, mogą korzystać z pozaformalnych form opieki, np. opiekunek, krewnych lub innych dorosłych. Usługi świadczone w domu są na tym etapie szeroko rozpowszechnione (patrz rysunek A3), brakuje jednak danych umożliwiających porównanie tego sektora między poszczególnymi krajami.

Ponadto porównania międzynarodowe są utrudnione ze względu na różnice w polityce zatrudnienia i urlopów wychowawczych. W kilku krajach albo nie zapewnia się urlopu wychowawczego w ogóle, albo jedynie odpowiednio opłacany urlop (65% dotychczasowej pensji) przez kilka pierwszych tygodni (patrz załącznik do rysunku B3). Z kolei w niektórych krajach nordyckich i środkowoeuropejskich urlop wychowawczy trwa ponad rok. W tym okresie dzieci nie korzystają zazwyczaj z wczesnej edukacji i opieki, co obniża wskaźniki uczestnictwa dzieci poniżej trzeciego roku życia.

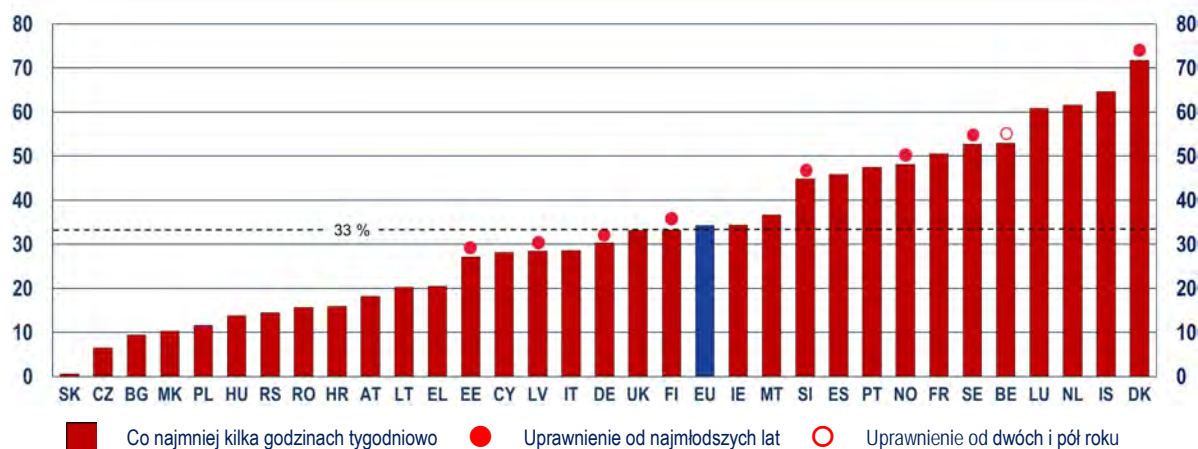
Jak dotąd porównywalne dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w krajach europejskich dla tej grupy wiekowej były dostępne jedynie za pośrednictwem statystyk Unii Europejskiej dotyczących dochodów i warunków życia (EU-SILC). W związku z tym należy pamiętać o powyższych ograniczeniach porównywalności, analizując rysunek B8, który pokazuje odsetek dzieci poniżej trzeciego roku życia korzystających z „opieki formalnej”. Obejmuje ona programy rozwojowe wczesnej edukacji uwzględnione w klasyfikacji ISCED 010, jak również opiekę, której klasyfikacja ta nie uwzględnia. „Opieka formalna” nie obejmuje jednak opieki w domu, która w kilku krajach stanowi istotną część tego sektora (patrz rysunek A3 i informacje krajowe).

Dane pokazują, że średnio co trzecie dziecko poniżej trzeciego roku życia w UE-28 korzysta z jakiejś formy zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki. W 2017 r. średnia dla UE-28 wyniosła 34,2%, co oznacza, że osiągnięto „cel barceloński”⁽⁶⁹⁾, który wymagał, aby zapewnić zinstytucjonalizowaną opiekę 33% dzieci w wieku poniżej trzech lat. Cel ten osiągnięto w 13 państwach Unii Europejskiej (a także na Islandii i w Norwegii). Wskaźnik ten jest bardzo wysoki w Danii – 72%, a także w Luksemburgu, Holandii i na Islandii – 60–65%. Co drugie dziecko poniżej trzeciego roku życia korzysta ze zinstytucjonalizowanej opieki w Belgii, we Francji, w Portugalii, Szwecji i Norwegii, z kolei w Irlandii, Hiszpanii, na Malcie, w Słowenii, w Finlandii i Zjednoczonym Królestwie wskaźnik ten wynosi 33–46%. Bliski celu jest wskaźnik w Niemczech – 30%.

Uczestnictwo dzieci poniżej trzeciego roku życia we wczesnej edukacji i opiece jest za to szczególnie niskie (poniżej 10%) w Bułgarii, Czechach i na Słowacji, a w Chorwacji, na Węgrzech, w Austrii, Polsce, Rumunii, Macedonii Północnej i Serbii wskaźnik waha się między 10% a 20%.

⁽⁶⁹⁾ SN 100/1/02 REV 1, Barcelona European Council, Presidency Conclusions, 2002.

Rysunek B8: Wskaźniki uczestnictwa dzieci poniżej trzeciego roku życia w instytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece (dane wstępne), 2017



EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL
34,2	52,9	9,4	6,5	71,7	30,3	27,1	34,4	20,5	45,8	50,5	15,9	28,6	28,1	28,4	20,3	60,8	13,8	36,6	61,6
AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
18,2	11,6	47,5	15,7	44,8	0,6	33,3	52,7	33,2		:	:	:	64,6	:	:	10,3	48,1	14,5	:

Źródło: Obliczenia Eurydice na podstawie Eurostat EU-SILC Survey [ilc_caindformal] (ostatnia aktualizacja: 23.05.2019).

Objaśnienie

Wskaźnik przedstawia odsetek dzieci korzystających z „opieki formalnej”, która obejmuje programy rozwojowe zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (ISCED 010) oraz opiekę, której nie obejmuje klasyfikacja ISCED.

Za względu na różnice metodologiczne statystyki krajowe mogą znacznie się różnić. O ile są dostępne, krajowe statystyki dotyczące uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece przedstawiono w informacjach krajowych na końcu niniejszego opracowania.

Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Islandia: Dane z 2016 r.

W pięciu krajach, w których gwarantuje się miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem od najmłodszych lat (patrz rysunek B1), wskaźniki uczestnictwa przewyższają 33%. Są one zbliżone do celu w pozostałych trzech krajach, w których gwarantuje się uprawnienie od roku do półtora roku życia (w Estonii, na Łotwie i w Niemczech). We Wspólnocie Francuskiej i we Wspólnocie Flamandzkiej Belgii, w których gwarancja miejsca obowiązuje dla dzieci dwupółletnich i starszych, również występują bardzo wysokie wskaźniki uczestnictwa dzieci w wieku poniżej trzech lat. Do osiągnięcia wysokich wskaźników uczestnictwa mogą również przyczyniać się inne środki polityczne. Na przykład na Malcie i w Luksemburgu funkcjonują obszerne bezpłatne programy opieki nad dziećmi od najmłodszych lat.

OSIĄGNIĘTO EUROPEJSKI WSPÓLNY CEL – 95% DZIECI OD CZWARTEGO ROKU ŻYCIA UCZESTNICZY WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE

Jednym z ogólnych celów wczesnej edukacji i opieki jest przygotowanie dzieci do szkoły podstawowej, co nabiera coraz większego znaczenia w procesie edukacyjnym w momencie, gdy dzieci zbliżają się do wieku szkolnego (patrz rozdział D). Komisja Europejska podkreśla znaczenie wczesnego wejścia do systemu edukacji, a w 2009 r. ustanowiła unijny poziom odniesienia dotyczący uczestnictwa w edukacji przedszkolnej. Poziom odniesienia w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”) stanowi, że do 2020 r. co najmniej 95% dzieci w wieku od czterech lat do wieku rozpoczęcia obowiązkowej szkoły podstawowej powinno uczestniczyć w edukacji elementarnej ⁽⁷⁰⁾. Wiek rozpoczęcia obowiązkowej edukacji podstawowej w Europie wynosi na ogół około sześciu lat (patrz rysunek B3), choć jest tu kilka wyjątków. Najwcześniej obowiązkową szkołę podstawową rozpoczynają dzieci na Malcie i w Zjednoczonym Królestwie (od czwartego, piątego roku życia).

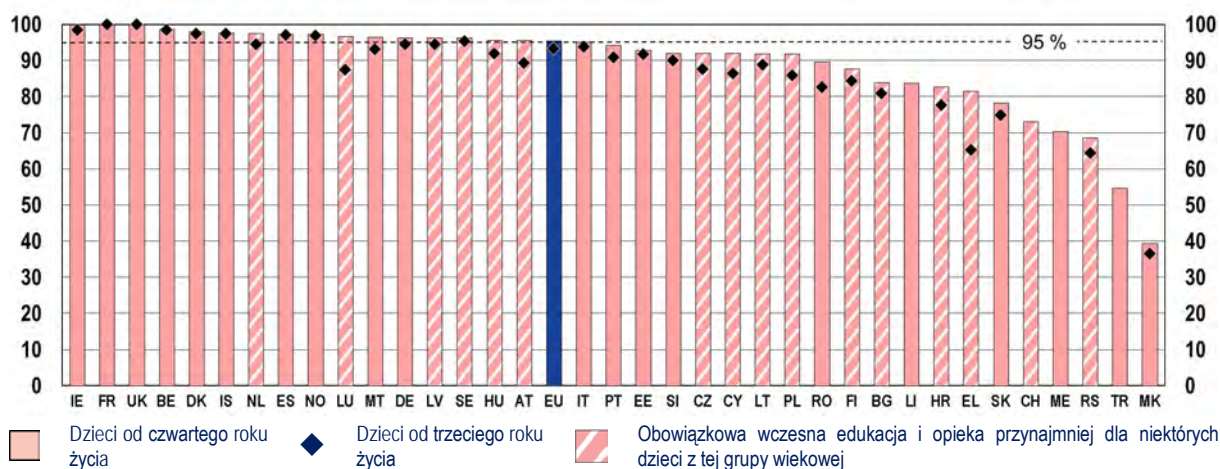
⁽⁷⁰⁾ Konkluzje Rady z dnia 12 maja 2009 r. w sprawie strategicznych ram Europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”), Dz.U. C 119, 28.5.2009.

Z kolei w ośmiu krajach edukacja podstawowa rozpoczyna się w wieku siedmiu lat (w Bułgarii, Estonii, Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Polsce, Finlandii i Szwecji).

Według najnowszych danych wspólny cel europejski dla grupy od czwartego roku życia został już osiągnięty (patrz rysunek B9). W 2017 r. w UE-28 średnio 95,4% dzieci w tej grupie wiekowej uczęszczało do placówek wczesnej edukacji i opieki. Wskaźniki uczestnictwa są wyższe niż unijny poziom odniesienia w 17 krajach (w 15 państwach UE). W dalszych siedmiu państwach UE wskaźniki są bardzo bliskie celu (powyżej 90%, ale poniżej 95%).

Kilka krajów pozostaje jednak w tyle. Wśród państw UE najniższe wskaźniki uczestnictwa wśród dzieci od czwartego roku życia występują na Słowacji (78,2%), w Grecji (81,5%) i Chorwacji (82,8%).

Rysunek B9: Wskaźniki uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci od czwartego roku życia do rozpoczęcia obowiązkowej edukacji podstawowej, 2017



	EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL
Od czwartego roku życia	95,4	98,7	83,9	92,0	98,0	96,4	92,9	100	81,5	97,4	100	82,8	95,1	92,0	96,3	91,9	96,6	95,6	96,5	97,6
Od trzeciego roku życia	93,3	98,4	81,0	87,7	97,5	94,6	91,7	98,4	65,3	97,1	100	77,7	93,9	86,5	94,5	88,9	87,5	92,0	93,2	94,5
	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Od czwartego roku życia	95,6	91,9	94,2	89,6	92,1	78,2	87,8	96,3	100		:	:	73,1	97,7	83,7	70,4	39,5	97,3	68,6	54,7
Od trzeciego roku życia	89,3	86,0	90,9	82,6	90,0	74,9	84,4	95,4	100		:	:	:	97,4	:	:	36,5	96,9	64,4	:

Źródło: Eurostat, UOE Statistics [educ_uae_enra10] i [educ_uae_enra21] (ostatnie aktualizacje: odpowiednio 7.05.2019 i 14.05.2019).

Objaśnienie

Wskaźnik obliczono na podstawie danych dotyczących uczniów według grup wiekowych zebranych w ramach UOE oraz danych demograficznych populacji według wieku. Nieścisłości mogą wynikać z zastosowania dwóch różnych źródeł danych, toteż w wypadku populacji uczniów przekraczających dane demograficzne dla danej grupy wiekowej wskaźnik ustalono jako 100%.

Za względu na różnice metodologiczne statystyki krajowe mogą znacznie się różnić. O ile są dostępne, krajowe statystyki dotyczące uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece przedstawiono w informacjach krajowych na końcu niniejszego opracowania.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia: Z wyłączeniem Wspólnoty Niemieckojęzycznej.

Luksemburg: Edukacja przedszkolna (*éducation préscolaire*) staje się obowiązkowa dla dzieci, które kończą cztery lata do 1 września, z kolei wskaźnik uczestnictwa obliczono na podstawie liczby dzieci, które kończą cztery lata w styczniu następnego roku.

Liechtenstein: Dane dotyczące dzieci od czwartego roku życia z 2016 r.

Wśród krajów ujętych w niniejszym opracowaniu najniższy wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci od czwartego roku życia do rozpoczęcia obowiązkowej szkoły podstawowej odnotowano w Macedonii Północnej (39,5%) i Turcji (54,7%).

Obowiązkowa wczesna edukacja i opieka stanowi, jak się wydaje, charakterystyczny element w wielu krajach, które jeszcze nie osiągnęły europejskiego poziomu odniesienia. W dziesięciu z nich nie osiągnięto jeszcze docelowego poziomu 95%, a w sześciu poziom ten został już osiągnięty, przy czym w jednym z nich – w Austrii – poziom ten osiągnięto po raz pierwszy w 2017 r.

Wskaźniki dotyczące dzieci od trzeciego roku życia w dużej mierze odzwierciedlają wskaźniki dotyczące grupy odniesienia od czwartego roku życia (patrz rysunek B9) (średnie wskaźniki dotyczące dzieci od trzeciego roku życia w UE wynoszą 93,3%). W większości krajów, w których osiągnięto cel dla dzieci od czwartego roku życia, występują również bardzo wysokie wskaźniki dotyczące grupy wiekowej od trzeciego roku życia. Jest tu jednak kilka wyjątków. W Grecji wskaźniki, w których uwzględnia się trzylatki, są o 16 punktów procentowych niższe niż wskaźniki dotyczące dzieci w wieku czterech lat i starszych, z kolei w Luksemburgu, Austrii, Polsce i Rumunii różnica ta wynosi około 6–9 punktów procentowych.

DZIECI UCZESTNICZĄ WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE PRZEZ CO NAJMNIEJ 30 GODZIN TYGODNIOWO

Odsetek dzieci korzystających z wczesnej edukacji i opieki odzwierciedla ogólną dostępność i zasięg usług, niemniej kolejny ważny wymiar, który należy wziąć pod uwagę, to intensywność uczestnictwa, innymi słowy: liczba godzin spędzanych w placówkach na tydzień. Ilość czasu spędzana każdego dnia w placówkach oddziałuje na dzieci, rodziców, a w wypadku usług dotowanych ze środków publicznych – na finanse publiczne. Dłuższy wymiar godzin umożliwia rodzicom podjęcie pracy zarobkowej lub nauki, jednak w środowisku naukowym toczy się obecnie debata na temat wpływu wielu godzin spędzanych w placówkach na społeczno-emocjonalny dobrostan dzieci (Broekhuizen *et al.* 2018).

Na rysunku B10 pokazano przeciętną liczbę godzin uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece nad dziećmi poniżej i powyżej trzeciego roku życia. Wskaźnik ten uwzględnia średnią liczbę godzin, jakie dziecko spędza w placówkach, które obejmują placówki opieki dziennej, placówki przedszkolne, jak również placówki opiekuńczo-edukacyjne poza godzinami lekcyjnymi (przed lub po). W związku z tym średnia liczba godzin spędzana przez dzieci w placówkach może być dłuższa niż godziny gwarantowane lub dotowane (patrz rysunek B2).

W 2017 r. w UE-28, dzieci do lat trzech uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki średnio przez 27,4 godziny tygodniowo, a dzieci powyżej trzech lat – przez 29,5 godziny. Więcej godzin dla dzieci od trzeciego roku życia może wiązać się z tym, że w większości krajów europejskich edukacja przedszkolna jest bezpłatna dla tej grupy wiekowej przez co najmniej kilka godzin tygodniowo (patrz rysunek B4).

W ujęciu średnim w Europie istnieje, jak się wydaje, silny związek między tygodniowym wymiarem godzin dla dwóch analizowanych grup wiekowych. W krajach, w których młodsze dzieci spędzają mniej godzin w placówkach, dotyczy to również starszej grupy wiekowej. I na odwrót – w krajach, w których młodsze dzieci spędzają w placówkach więcej godzin, dotyczy to też dzieci starszych. Korelacja między średnią liczbą godzin tygodniowo spędzanych w placówkach przez dzieci poniżej i powyżej trzeciego roku życia wynosi 0,93. W większości krajów różnica w intensywności uczestnictwa między tymi grupami wiekowymi wynosi mniej niż 30 minut dziennie.

W jednolitych systemach wczesnej edukacji i opieki, w których funkcjonuje ta sama struktura dla całego przedziału wiekowego, tj. placówki jednoetapowe, znacznie wyrównany wymiar godzin wydaje się naturalny. Na rysunku B10 wszystkie kraje, w których funkcjonują jedynie placówki jednoetapowe, skupione są w prawym górnym rogu, co oznacza wyższy tygodniowy wymiar godzin niż średnia UE-28 dla obu grup wiekowych.

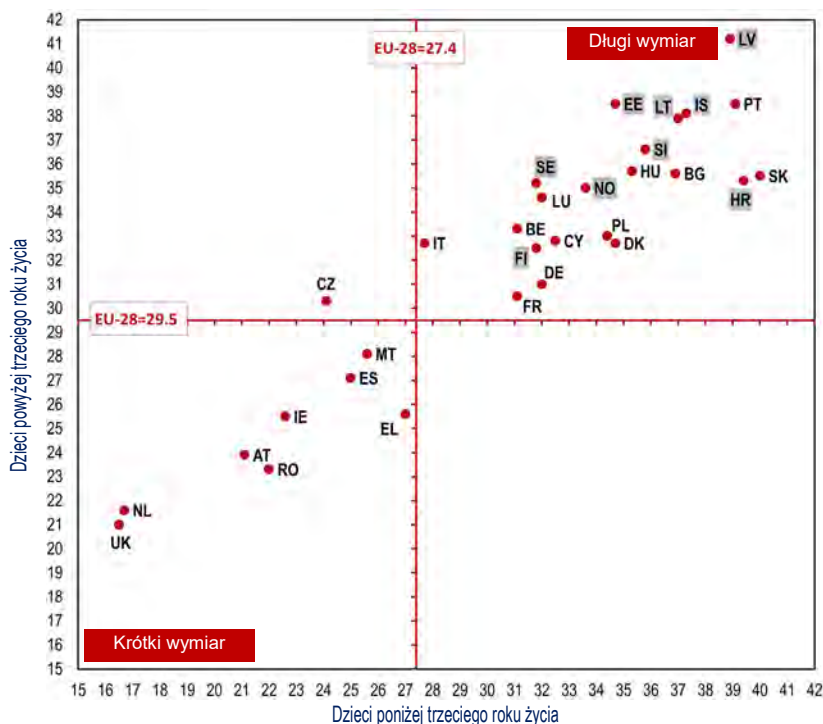
W systemach wczesnej edukacji i opieki, w których funkcjonują oddzielne placówki dla różnych grup wiekowych, średni tygodniowy czas pracy również przebiega, jak się wydaje, według tego samego schematu. Na przykład na Malcie dzieci poniżej trzeciego roku życia spędzają w placówkach średnio 26 godzin tygodniowo, a dzieci powyżej trzech lat – średnio 28 godzin tygodniowo. W Portugalii dzieci poniżej trzeciego roku życia uczęszczały do *creches*, podczas gdy dzieci w wieku powyżej trzech lat – do *jardim de infância*. Obie grupy wiekowe spędzają w placówkach średnio 39 godzin tygodniowo.

Na tle powyższego wyróżniają się dwa kraje, w których wymiar godzin wczesnej edukacji i opieki jest krótszy. W Zjednoczonym Królestwie i Holandii dzieci poniżej trzeciego roku życia spędzają średnio

17 godzin tygodniowo (czyli mniej niż cztery godziny dziennie) pod „opieką formalną”, z kolei dzieci w wieku od trzech lat – od 21 do 22 godzin tygodniowo.

Na Łotwie zarówno młodsze, jak i starsze dzieci spędzają stosunkowo wiele godzin w placówkach – do 39 godzin tygodniowo w wypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia i 41 godzin w wypadku dzieci powyżej trzeciego roku życia.

Rysunek B10: Średni tygodniowy wymiar godzin wczesnej edukacji i opieki (dane wstępne), 2017



Objaśnienie

Zacieniono kraje, w których funkcjonują wyłącznie placówki jednoetapowe (patrz rysunek A2b). Dane na podstawie typowego tygodnia w okresie referencyjnym, nieprzerywany wakacjami lub innymi szczególnymi okolicznościami (np. chorobą).

Dane Islandii z 2016 r.

Źródło: Eurostat EU-SILC Survey [ilc_camnfor0] (ostatnia aktualizacja: 30.04.2019).

	EU	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL
Poniżej trzeciego roku życia	27,4	31,1	36,9	24,1	34,7	32,0	34,7	22,6	27,0	25,0	31,1	39,4	27,7	32,5	38,9	37,0	32,0	35,3	25,6	16,7
Powyżej trzeciego roku życia	29,5	33,3	35,6	30,3	32,7	31,0	38,5	25,5	25,6	27,1	30,5	35,3	32,7	32,8	41,2	37,9	34,6	35,7	28,1	21,6
	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Poniżej trzeciego roku życia	21,1	34,4	39,1	22,0	35,8	40,0	31,8	31,8	16,5		:	:	:	37,3	:	:	38,0	33,6	33,7	:
Powyżej trzeciego roku życia	23,9	33,0	38,5	23,3	36,6	35,5	32,5	35,2	21,0		:	:	:	38,1	:	:	:	35,0	:	:

Objaśnienie

Wskaźnik dotyczy średniej liczby godzin tygodniowo, które dzieci spędzają pod „opieką formalną”, obejmującą edukację przedszkolną lub obowiązkową, opiekę zinstytucjonalizowaną poza godzinami szkolnymi oraz w placówkach opieki dziennej. Uwzględniono zarówno placówki finansowane ze środków publicznych, jak i samofinansujące się placówki prywatne i wolontariackie. Nie uwzględniono wczesnej edukacji i opieki w domu.

CZĘŚĆ I – KWALIFIKACJE I DOSKONALENIE ZAWODOWE

W maju 2019 r. europejscy ministrowie edukacji podkreślili wagę profesjonalizacji pracowników placówek wczesnej edukacji i opieki, twierdząc, że inwestycja w kadry jest kluczowa, ponieważ istnieje pozytywna korelacja między lepiej wykształconą kadrą a lepszą jakością usług. Ponadto dostępność kadr o wysokich kwalifikacjach prowadzi do lepszej interakcji między nimi a dziećmi, a tym samym do lepszych osiągnięć rozwojowych dzieci ⁽⁷¹⁾.

Pierwsza część tego rozdziału poświęcona jest kształceniu i wspieraniu kadr wczesnej edukacji i opieki. Najpierw poddano analizie kształcenie formalne, jakie wymagane jest od nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów, następnie zaś kwalifikacje i doświadczenie wymagane od dyrektorów placówek. W dalszej kolejności omówiono sytuację w sektorze uregulowanej prawem opieki w domu pod kątem tego, czy od opiekunów wymaga się wykształcenia formalnego bądź innych kwalifikacji. Później omówiono ewentualny staż odbywany przez pracowników na starcie ich pierwszej pracy, tj. czy jest on obowiązkowy dla kadr opieki zinstytucjonalizowanej. Część ta kończy się analizą ewentualnych wymagań dotyczących doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów.

W drugiej części rozdziału omówiono stosunek liczby dzieci do liczby pracowników oraz maksymalną liczbę dzieci w grupie regulowaną przez władze najwyższego szczebla. Pierwszy związany z tym obszarem wskaźnik dotyczy opieki zinstytucjonalizowanej, drugi – uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu dla dzieci poniżej trzeciego roku życia.

W niniejszym rozdziale termin „kadry wczesnej edukacji i opieki” dotyczy jedynie osób, które mają codzienny bezpośredni kontakt z dziećmi i których obowiązki obejmują edukację lub opiekę. Są oni w największym stopniu odpowiedzialni za grupy dzieci i do ich obowiązków należą zazwyczaj przygotowanie oraz realizacja bezpiecznych i odpowiednich rozwojowo zajęć, zgodnie ze wszystkimi obowiązującymi wymaganiami i programami nauczania.

Termin „kadry wczesnej edukacji i opieki” nie obejmuje personelu medycznego i opieki zdrowotnej wspierającego rozwój fizyczny dzieci, np. pediatrów, fizjoterapeutów, psychoterapeutów, terapeutów psychomotorycznych, dietetyków, psychologów czy logopedów. Nie obejmuje on również personelu obsługi, np. osób odpowiedzialnych za utrzymanie czystości czy przygotowanie posiłków.

Kwalifikacje personelu wczesnej edukacji i opieki różnią się w poszczególnych krajach europejskich. Co więcej, w wielu krajach opiekę nad jedną grupą dzieci sprawują zespoły, a nie pojedyncze osoby, jak to jest często w szkołach podstawowych. W niektórych krajach stosuje się te same minimalne wymagania dotyczące kwalifikacji całej kadry, w innych zaś funkcjonują różne profile zawodowe i wymagania wobec pracowników na różnych stanowiskach. Uwzględniając różne podejścia do kadr, w niniejszym opracowaniu rozróżnia się dwie szerokie kategorie pracowników: „nauczyciele wychowania przedszkolnego” i „asystenci”.

Nauczyciel wychowania przedszkolnego to osoba, która prowadzi zajęcia dla dzieci na poziomie klasy lub grupy i pracuje bezpośrednio z dziećmi i ich rodzinami. Nauczyciele wychowania przedszkolnego mogą również nosić miano wychowawców.

Asystent to osoba, która na co dzień wspiera nauczyciela wychowania przedszkolnego pracującego z grupą dzieci lub klasą. Asystenci muszą zazwyczaj spełniać niższe wymogi dotyczące kwalifikacji niż nauczyciele. W niektórych wypadkach może to oznaczać brak wymogów formalnych, w innych zaś wymagania mogą obejmować kwalifikacje w ramach policealnego kształcenia i szkolenia zawodowego lub krótsze studia wyższe o profilu zawodowym.

Należy zauważyć, że terminy „nauczyciel wychowania przedszkolnego” i „asystent” stosowane są w celach porównawczych i nie muszą koniecznie odpowiadać rzeczywistym tytułom czy nawet funkcjom w poszczególnych krajach. Podstawowa różnica dotyczy minimalnego poziomu kwalifikacji wymaganego przez władze najwyższego szczebla. Jeżeli zgodnie z regulacjami na szczeblu centralnym co najmniej jedna osoba w zespole pracującym z grupą dzieci musi posiadać kwalifikacje

⁽⁷¹⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. C 189, 5.6.2019, s. 6).

na wyższym poziomie niż inne, w niniejszym opracowaniu uznaje się ją za nauczyciela wychowania przedszkolnego, a pozostałe za asystentów. W sytuacji, gdy wszyscy członkowie zespołu muszą posiadać te same kwalifikacje, wszystkich uznaje się za nauczycieli wychowania przedszkolnego, niezależnie od stopnia zawodowego możliwego do uzyskania w danym kraju.

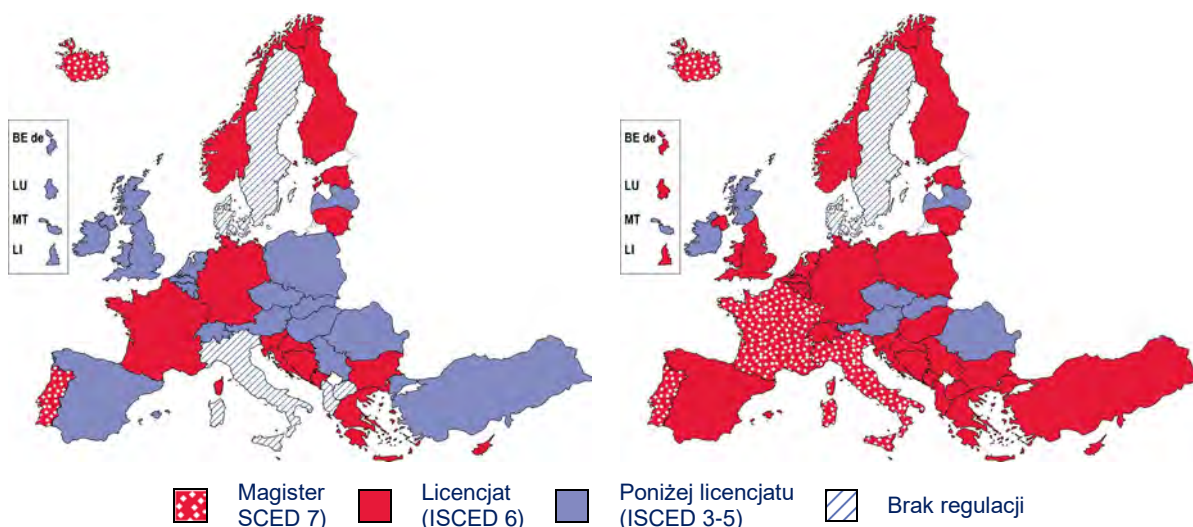
WYMAGANIA DOTYCZĄCE KWALIFIKACJI NAUCZYCIELI WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO SĄ NA OGÓL NIŻSZE WOBEC OSÓB PRACUJĄCYCH Z MŁODSZYMI DZIEĆMI NIŻ ZE STARSZYMI

W Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki z 2019 r. Rada uznała, że w wielu krajach zawód nauczyciela wychowania przedszkolnego ma stosunkowo niski status. Zaznaczono również, że „aby pracownicy placówek wczesnej edukacji i opieki mogli wypełniać swoje obowiązki zawodowe związane ze wspieraniem dzieci i ich rodzin, muszą posiadać rozległą wiedzę, umiejętności i kompetencje, a także dobrze rozumieć przebieg rozwoju dziecka i posiadać wiedzę z zakresu pedagogiki wczesnodziecięcej”⁽⁷²⁾.

Rysunek C1: Minimalny poziom kwalifikacji wymagany od nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019

a) placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia

b) placówki dla dzieci od trzeciego roku życia



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Na rysunku przedstawiono minimalny poziom kwalifikacji wymagany do pracy w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji) według regulacji na szczeblu centralnym. Informacje na temat kwalifikacji i czasu ich uzyskania w poszczególnych systemach edukacji znajdują się w *Załączniku A*. „Brak regulacji” dotyczy krajów, w których władze najwyższego szczebla wymagają od nauczycieli wychowania przedszkolnego jedynie minimalnej edukacji na poziomie szkoły średniej II stopnia, a nie kwalifikacji na poziomie kształcenia formalnego w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Estonia: Rysunek C1a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W *lapsehoiuteenus* wymaga się kwalifikacji poniżej licencjatu.

Włochy: Wymagania dotyczące minimalnych poziomów kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach dla młodszych dzieci leżą obecnie w gestii władz regionalnych. Niemniej od roku szkolnego 2019/2020 minimalną kwalifikacją przy zatrudnianiu wszystkich nauczycieli wychowania przedszkolnego będzie licencjat.

Portugalia: Brak regulacji dotyczących minimalnego poziomu kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z dziećmi poniżej pierwszego roku życia (*berçário*).

⁽⁷²⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. C 189, 5.6.2019, s. 6).



CZĘŚĆ I – KWALIFIKACJE I DOSKONALENIE ZAWODOWE

Szwecja: Nauczyciele wychowania przedszkolnego w klasach zerowych (*förskoleklass* dla sześciolatków) powinni posiadać kwalifikacje „nauczycieli klas zerowych” (licencjat) lub „nauczycieli” (magister).

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS/NIR): Rysunek C1b przedstawia sytuację w klasach wstępnych (*reception classes*) w szkołach (czterolatki). Nie ma regulacji dotyczących klas dla najmłodszych dzieci (*nursery classes*) w szkołach (trzylatki).

Na rysunku C1 przedstawiono informacje dotyczące minimalnych wymaganych poziomów kwalifikacji. Tylko w jednej trzeciej europejskich systemów edukacji wymaga się, aby nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący z młodszymi dziećmi (zazwyczaj poniżej trzeciego roku życia) posiadali co najmniej licencjat. W 13 krajach minimalny poziom kwalifikacji to licencjat (w Bułgarii, Niemczech, Estonii, Grecji, Francji, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, w Słowenii, Finlandii, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze i Norwegii). W dwóch innych wymagany jest stopień magistra (w Portugalii i na Islandii). Pod tym względem wyjątek stanowi Bułgaria, gdzie tylko jeden z dwóch nauczycieli wychowania przedszkolnego musi posiadać kwalifikacje w obszarze wczesnej edukacji i opieki.

W **Bułgarii** każda grupa dzieci poniżej trzeciego roku życia w żłobkach (*detska yasla*) i grupy dla najmłodszych dzieci w przedszkolach (*detska gradina*) musi być prowadzona przez dwóch nauczycieli wychowania przedszkolnego, którzy posiadają co najmniej licencjat. Jednak tylko jedna z nich musi być „specjalistą pedagogiem” (posiadającym kwalifikacje w dziedzinie wczesnej edukacji i opieki), a druga jest pielęgniarką.

Odsetek systemów edukacji, w których nauczyciele wychowania przedszkolnego muszą posiadać co najmniej licencjat w dziedzinie wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), jest znacznie wyższy w wypadku pracy ze starszymi dziećmi. Wymóg ten obowiązuje w trzech czwartych systemów. W 29 wymagany jest licencjat, a w czterech – stopień magistra (we Francji, Włoszech, w Portugalii i na Islandii).

W ośmiu systemach edukacji minimalny poziom kwalifikacji wymagany do pracy w charakterze nauczyciela wychowania przedszkolnego we wszystkich placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki w wypadku obu grup wiekowych jest niższy niż licencjat (w Czechach, Irlandii, na Łotwie, Malcie, w Austrii, Rumunii, Słowacji i Zjednoczonym Królestwie – w Szkocji).

W dwóch krajach władze najwyższego szczebla nie regulują kwalifikacji kadr wczesnej edukacji i opieki.

W Danii Ustawa o opiece dziennej nie ustanawia żadnych minimalnych wymogów kształcenia formalnego w obszarze wczesnej edukacji i opieki. W 2018 r. 58% wszystkich pracowników placówek posiadało licencjat pedagogiki. Jest to jedyny istniejący kierunek studiów przyznający kwalifikacje do pracy w placówkach wczesnej edukacji i opieki (źródło: Danmarks Statistik).

W Szwecji, gdzie funkcjonują jednoetapowe placówki wczesnej edukacji i opieki (*förskolor*), jedynym wymogiem wobec personelu jest, aby co najmniej jedna osoba w każdym przedszkolu, która organizuje zajęcia edukacyjne, była „wykształconym nauczycielem przedszkolnym” ze stopniem licencjata. W 2017 r. 40,1% wszystkich pracowników przedszkoli posiadało licencjat kwalifikujący ich jako „nauczycieli przedszkolnych”, 1,7% posiadało stopień magistra kwalifikujący ich jako „nauczycieli”, 19,5% posiadało kwalifikacje do sprawowania opieki nad dziećmi na poziomie szkoły średniej, 0,7% posiadało kwalifikacje nauczycieli zajęć pozaszkolnych, 8,5% posiadało inny rodzaj wykształcenia pedagogicznego, a 29,6% nie posiadało kwalifikacji do pracy z dziećmi (źródło: [Skolverket's national statistics](#)).

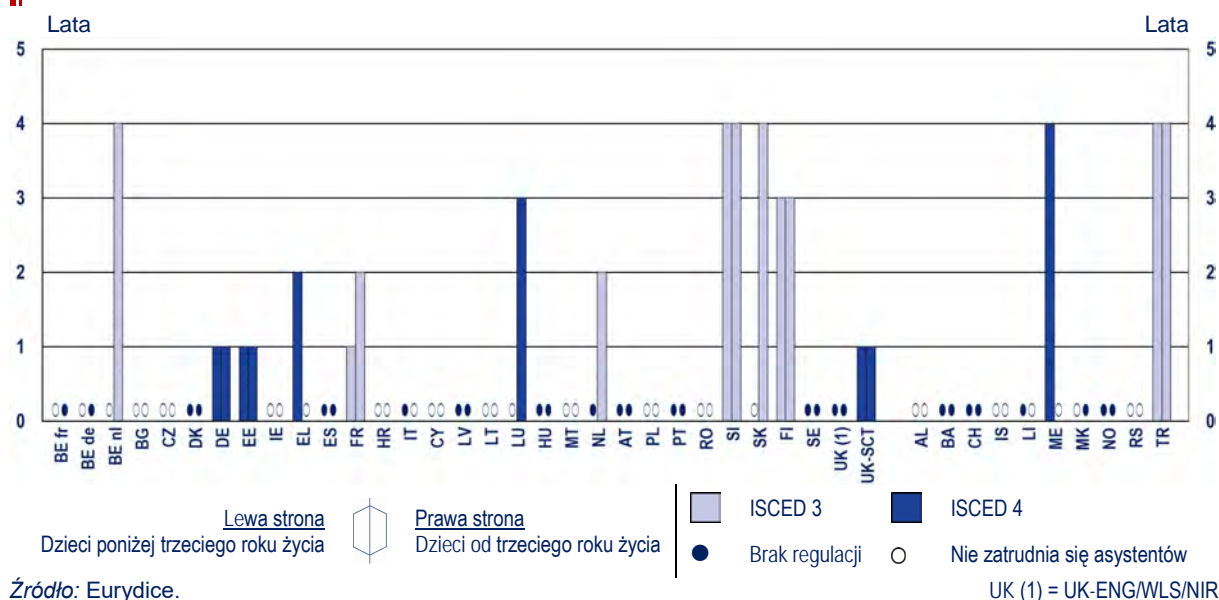
Wymagania dotyczące kwalifikacji kadr są zazwyczaj skorelowane ze sposobem organizacji opieki zinstytucjonalizowanej (patrz rysunek A2). W większości krajów, w których funkcjonują placówki jednoetapowe lub w których istnieją zarówno placówki jednoetapowe, jak i odrębne, nauczyciele wychowania przedszkolnego muszą posiadać kwalifikacje na poziomie licencjackim lub wyższym. Z kolei w prawie wszystkich krajach, w których funkcjonują placówki odrębne, wymagania wobec personelu pracującego ze starszymi dziećmi w przedszkolach są wyższe niż wobec osób pracujących z młodszymi dziećmi. Jest tu jednak kilka wyjątków. W Macedonii Północnej i Serbii, gdzie wszystkie usługi świadczone są w placówkach jednoetapowych, minimalny poziom kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego młodszych dzieci jest niższy niż nauczycieli starszych dzieci. W trzech krajach, w których obowiązuje system dwuetapowy, tj. w Grecji, na Cyprze i w Portugalii, wysokie wymagania dotyczą kadr na obu etapach. Wysokie wymagania dotyczące kwalifikacji nauczycieli wychowania przedszkolnego sugerują coraz większy stopień integracji systemów wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek 7).

W WIĘKSZOŚCI SYSTEMÓW EDUKACJI MOŻLIWE JEST ZATRUDNIANIE ASYSTENTÓW BEZ FORMALNEGO WYKSZTAŁCENIA W SEKTORZE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Aby uzyskać pełny obraz kwalifikacji kadr wczesnej edukacji i opieki, należy również przyjrzeć się innym pracownikom. Choć nauczyciele wychowania przedszkolnego stanowią na ogół główną kategorię kadr, w większości systemów edukacji w ich pracy z dziećmi wspierają ich asystenci edukacyjno-opiekuńczy (patrz rysunek C2). W niektórych krajach asystenci pracują zarówno z młodszymi, jak i ze starszymi dziećmi, w czterech – tylko z młodszymi (w Grecji, we Włoszech, w Liechtensteinie i Czarnogórze), a w kolejnych czterech – tylko w placówkach dla dzieci starszych (w Belgii, Luksemburgu, na Słowacji i w Macedonii Północnej).

W 12 krajach (w Bułgarii, Czechach, Irlandii, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, Malcie, w Polsce, Rumunii, Albanii, na Islandii i w Serbii) nie zatrudnia się asystentów.

Rysunek C2: Minimalny poziom kwalifikacji i liczba lat nauki wymaganych od asystentów w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia minimalny poziom kwalifikacji według regulacji na szczeblu centralnym.

Liczba lat nauki obejmuje wszystkie lata na tym samym poziomie ISCED w ramach szkoły średniej II stopnia lub kształcenia zawodowego. Na przykład kwalifikacja na poziomie ISCED 3, obejmująca trzy lata kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia i rok kształcenia zawodowego, przedstawiona jest jako cztery lata na poziomie ISCED 3.

„Brak regulacji” dotyczy krajów, w których władze najwyższego szczebla wymagają od asystentów jedynie minimalnego poziomu kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia, a nie określonego formalnego kształcenia zawodowego w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Rysunek nie obejmuje asystentów zatrudnionych do pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Wymagania wobec asystentów, niezależnie od grupy wiekowej, zależą od poszczególnych krajów związkowych. Liczba lat nauki wynosi od roku do trzech lat, w zależności od kraju związkowego.

Estonia: Rysunek C1a przedstawia sytuację dotyczącą młodszych dzieci w *koolieelne lasteasutus*. W *lapsehoiuteenus* nie zatrudnia się asystentów.

Włochy: Zatrudnianie asystentów i wymagane kwalifikacje leżą w gestii władz regionalnych.

Luksemburg: Nie zatrudnia się asystentów w klasach zerowych (*éducation préscolaire*).

Portugalia oraz Bośnia i Hercegowina: Wymaga się jedynie minimalnych kwalifikacji na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3), a nie konkretnych kwalifikacji w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Słowenia: Asystenci mogą również posiadać kwalifikacje na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3). W takim wypadku po ukończeniu szkoły średniej muszą dodatkowo odbyć 1136 godzin specjalnego szkolenia (cztery lata).

W większości systemów edukacji, w których zatrudnia się asystentów, władze najwyższego szczebla nie określają regulacji dotyczących ich minimalnych formalnych kwalifikacji zawodowych. Niemniej regulacje tego rodzaju obowiązują w 13 systemach. W większości z nich od asystentów wymaga się co najmniej wykształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3) w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji). Dotyczy to Belgii (Wspólnoty Flamandzkiej) i Słowacji, gdzie asystenci pracują wyłącznie z dziećmi starszymi, oraz Francji, Słowenii, Finlandii i Turcji, gdzie pracują z obiema grupami wiekowymi. W dwóch systemach minimalne wymagane kwalifikacje są różne w zależności od wieku dzieci.

We **Francji** od osób pracujących w charakterze asystenta w grupach młodszych dzieci (*accueil du jeune enfant*) wymaga się minimalnych kwalifikacji na poziomie ISCED 3. Mogą one obejmować roczne lub dwuletnie szkolenie (odpowiednio *auxiliaire de puériculture* lub *accompagnant éducatif petite enfance*). Asystenci pracujący ze starszymi dziećmi w *écoles maternelles* zatrudniani są przez władze lokalne jako personel specjalizujący się we wczesnej edukacji posiadający dwuletnie kwalifikacje na poziomie ISCED 3.

W Turcji asystenci w placówkach opieki dziennej (*kreş*) muszą odbyć roczne szkolenie (2368 godzin, w tym praktykę) po trzech latach szkoły średniej II stopnia. Szkolenie to organizuje Ministerstwo Edukacji Narodowej za pośrednictwem publicznych ośrodków oświatowych lub w ramach akredytowanych kursów prywatnych. Asystenci pracujący ze starszymi dziećmi w przedszkolach (*Bağimsız Ana Okulu* i *Ana Sınıfları*) są kwalifikowani jako „starsi instruktorzy wczesnej edukacji i opieki” (*okul öncesi eğitimi ve bakımı usta öğreticisi*) posiadający czteroletnie wykształcenie zawodowe na poziomie ISCED 3.

W Holandii wymagania dotyczące kwalifikacji nie obejmują asystentów pracujących z młodszymi dziećmi.

W Holandii nie określa się minimalnych wymogów wobec asystentów pracujących w placówkach dla młodszych dzieci (*Kinderdagverblijf*), ale w wypadku pracy ze starszymi dziećmi wymagany jest dwuletni kurs zawodowy na poziomie szkoły średniej II stopnia (*kleuterklas*).

W sześciu systemach edukacji wymaga się kwalifikacji na poziomie policealnym (ISCED 4): w Niemczech, Estonii, Grecji, Luksemburgu, Zjednoczonym Królestwie (w Szkocji) i Czarnogórze.

DYREKTORZY PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI POSIADAJĄ NA OGÓL KWALIFIKACJE CO NAJMNIEJ NA POZIOMIE LICENCJATU

Dobre przywództwo w znacznym stopniu przyczynia się do wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. Dyrektorzy placówek muszą nie tylko organizować ich pracę, ale również zarządzać zasobami ludzkimi i finansowymi. Aby sprostać tym zadaniom, dyrektorzy powinni mieć wyższe kwalifikacje (patrz rysunek C3) oraz odbyć specjalne szkolenie (patrz rysunek C4).

W większości europejskich systemów edukacji wszyscy dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki muszą posiadać kwalifikacje na poziomie co najmniej licencjackim. Tak jest w trzech z pięciu systemów w placówkach dla młodszych dzieci i w czterech z pięciu systemów w placówkach dla dzieci starszych. W siedmiu systemach minimalny poziom kwalifikacji dyrektorów jest jeszcze wyższy – muszą oni posiadać stopień magistra. Dotyczy to wszystkich dyrektorów w trzech systemach (w Bułgarii, Rumunii i Islandii) oraz tylko tych, którzy zarządzają placówkami dla starszych dzieci w czterech systemach (we Francji, Włoszech, w Luksemburgu i na Malcie).

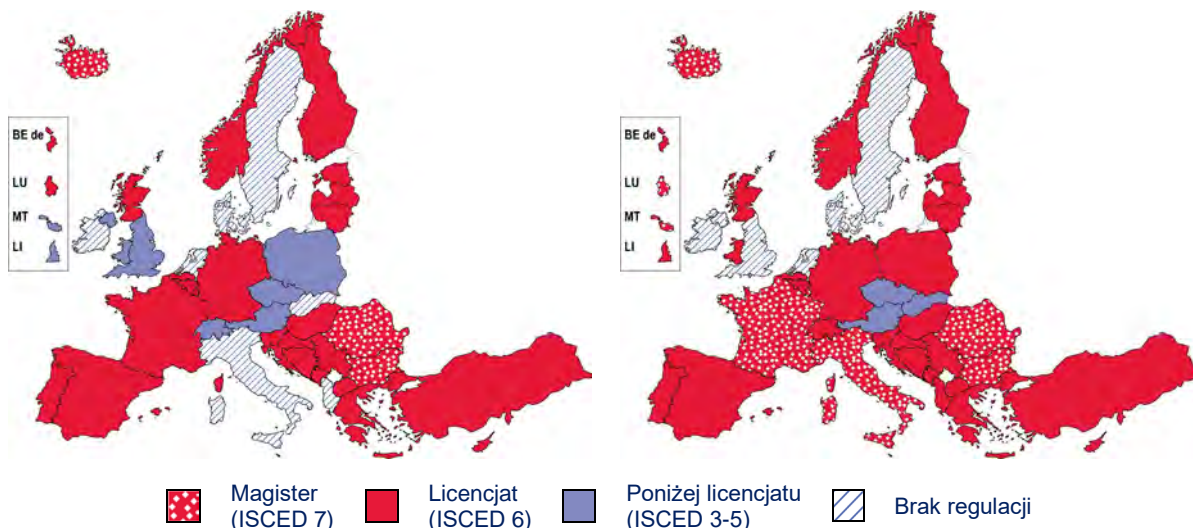
W siedmiu systemach minimalnym wymogiem uprawniającym do zarządzania placówkami dla starszych dzieci jest co najmniej stopień licencjata (ISCED 6), ale nie dotyczy to placówek dla młodszej grupy wiekowej. Na Malcie i w Liechtensteinie minimalny poziom w placówkach dla młodszych dzieci to wyższe studia zawodowe (ISCED 5), a w Polsce, Zjednoczonym Królestwie (w Walii) i Szwajcarii jest to kwalifikacja na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3). We Włoszech i Albanii regulacje dotyczące młodszych dzieci są zdecentralizowane: we Włoszech wczesna edukacja i opieka podlega władzom regionalnym w placówkach *nido d'infanzia*, a w Albanii *çerdhe* zarządzane są na poziomie lokalnym (patrz rysunek A4). W wymienionych siedmiu systemach funkcjonują odrębne placówki dla różnych grup wiekowych.

W dwóch innych krajach minimalny poziom kwalifikacji wymagany od dyrektorów placówek jest taki sam w systemie całej wczesnej edukacji i opieki. Jest on jednak niższy od ISCED 6: w Austrii minimalny poziom kwalifikacji to ISCED 5, a w Czechach – ISCED 3. Ponadto na Słowacji nie ma minimalnych wymagań dotyczących placówek dla młodszych dzieci, a minimalny poziom w placówkach dla starszych dzieci to ISCED 3.

Rysunek C3: Minimalny poziom kwalifikacji dyrektorów placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia

b) placówki dla dzieci od trzeciego roku życia



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Na rysunku pokazano minimalny poziom kwalifikacji według regulacji na szczeblu centralnym. Wymagane kwalifikacje niekoniecznie dotyczą obszaru wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji). Informacje na temat czasu trwania uzyskania kwalifikacji podano w Załączniku A.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE fr): Rysunek C3a pokazuje sytuację w sektorze publicznym i prywatnym dotowanym ze źródeł publicznych. W placówkach prywatnych samofinansujących się minimalny wymagany poziom to ISCED 4.

Belgia (BE nl): Rysunek C3a pokazuje sytuację w placówkach na co najmniej 18 miejsc. W placówkach oferujących mniej miejsc minimalny wymagany poziom to ISCED 3.

Niemcy: Rysunek przedstawia sytuację w większości krajów związkowych.

Estonia: Rysunek C3a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W wypadku *lapsehoiuteenus* nie obowiązują jakiegokolwiek regulacje.

Hiszpania: Rysunki C3a i C3b dotyczą sytuacji w sektorze publicznym. W sektorze prywatnym nie wymaga się minimalnych kwalifikacji, za wyjątkiem Asturii (ten sam poziom, co w sektorze publicznym).

Włochy: Wymagania wobec dyrektorów placówek dla młodszych dzieci leżą w gestii władz lokalnych.

Luksemburg: Rysunek C3a pokazuje sytuację w placówkach na co najmniej 40 miejsc. W placówkach na mniej miejsc minimalny poziom kwalifikacji to ISCED 4. W placówkach dla starszych dzieci nauczyciele wybierają komitet i jego przewodniczącego, który wykonuje pewien zakres zadań kierowniczych, ale nie pełni funkcji zwierzchniej, gdyż leży to w gestii dyrektora regionalnego. Na rysunku C3b pokazano wymogi dotyczące dyrektora regionalnego.

Portugalia: Pierwszeństwo przyznawane jest nauczycielom wczesnej edukacji i opieki o kwalifikacjach na poziomie ISCED 7.

W czterech systemach edukacji nie istnieją regulacje na szczeblu centralnym dotyczące minimalnych poziomów kwalifikacji dyrektorów wszelkich form zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (w Danii, Irlandii, Holandii i Szwecji). W Zjednoczonym Królestwie (w Anglii i Irlandii Północnej) również nie ma wymogów dotyczących dyrektorów placówek dla starszych dzieci, chociaż w praktyce są to wykwalifikowani nauczyciele (*qualified teachers*) ze stopniem licencjata.

Warto również porównać minimalne wymagania dotyczące kwalifikacji dyrektorów i nauczycieli wychowania przedszkolnego w krajach, w których istnieją regulacje dotyczące obu funkcji. Wcześniejsze doświadczenie nauczyciela może rzeczywiście stanowić kryterium rekrutacji dyrektorów w kilku systemach edukacji (patrz rysunek C4). Ponadto w niektórych systemach objęcie stanowiska dyrektora może być formą awansu nauczyciela. W placówkach dla młodszych dzieci dyrektorzy muszą mieć wyższe kwalifikacje niż nauczyciele w prawie połowie systemów, z kolei w dwóch trzecich krajów w placówkach dla starszych dzieci wymaga się tego samego minimalnego poziomu kwalifikacji na obu stanowiskach.

W niektórych systemach edukacji, w których przedszkola lub placówki dla dzieci od trzeciego roku życia znajdują się w tym samym budynku co szkoła podstawowa, dyrektor szkoły może również odpowiadać za edukację przedszkolną. W tym wypadku wymogiem może być raczej wykształcenie wyższe w obszarze edukacji niż w obszarze wczesnej edukacji i opieki. Dotyczy to np. Belgii (Wspólnoty Francuskiej i Wspólnoty Niemieckojęzycznej), Hiszpanii, Polski, Portugalii, Szwajcarii i Turcji.

W JEDNEJ TRZECIEJ KRAJÓW EUROPEJSKICH DYREKTORZY PLACÓWEK DLA STARSZYCH DZIECI MUSZĄ ODBYĆ ODPOWIEDNIE SZKOLENIE I POSIADAĆ WCZEŚNIEJSZE DOŚWIADCZENIE ZAWODOWE

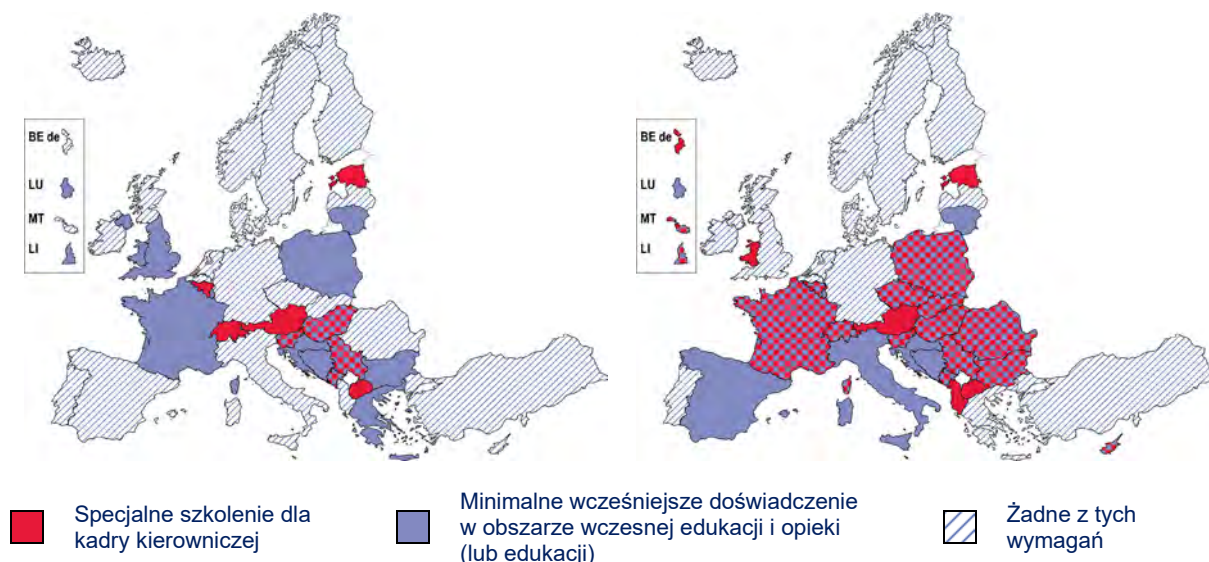
Zakres obowiązków dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki obejmuje zazwyczaj wiele różnych zadań, takich jak planowanie i organizacja zajęć dydaktycznych, koordynacja planów nauki i rozwoju, zarządzanie finansami, kadra i logistyka. Oprócz minimalnego poziomu kwalifikacji (patrz rysunek C3) wymagania mogą dotyczyć również innych aspektów, np. odbycia specjalnego szkolenia lub wcześniejszego doświadczenia w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Jak pokazano na rysunku C4, w dziewięciu systemach edukacji (w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej, w Estonii, na Węgrzech, w Austrii, Słowenii, Szwajcarii, Czarnogórze, Macedonii Północnej i Serbii) odbycia specjalnego szkolenia wymaga się od wszystkich dyrektorów placówek, bez względu na ich rodzaj. Wymaga się go również w 12 innych systemach, ale tylko od dyrektorów placówek dla starszych dzieci ⁽⁷³⁾. Minimalny czas trwania szkolenia waha się od kilku dni do dwóch lat (szczegółowe informacje znajdują się w *Załączniku A*).

Rysunek C4: Dodatkowe wymagania wobec dyrektorów placówek zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia

b) placówki dla dzieci od trzeciego roku życia



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia wymagania wyznaczone przez władze najwyższego szczebla. Uwzględniono jedynie wcześniejsze doświadczenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Informacje dotyczące czasu trwania szkoleń i minimalnego doświadczenia w latach dostępne są w *Załączniku A*.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Rysunek pokazuje sytuację w większości krajów związkowych. W niektórych wymaga się określonych szkoleń dla dyrekcji placówek lub minimum wcześniejszego doświadczenia w obszarze wczesnej edukacji i opieki.

⁽⁷³⁾ W Belgii (we Wspólnocie Niemieckojęzycznej), Bułgarii, Czechach, Francji, na Cyprze, Malcie, w Polsce, Rumunii, na Słowacji, w Zjednoczonym Królestwie (Walii), w Albanii i Liechtensteinie.



Estonia: Rysunek C4a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W wypadku *lapsehoiuteenus* nie obowiązują jakiegokolwiek regulacje.

Hiszpania: Rysunki C4a i C4b ukazują sytuację w sektorze publicznym. Wcześniejsze doświadczenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki wymagane jest jedynie od dyrektorów placówek dla młodszych dzieci we Wspólnocie Madrytu.

Francja: W placówkach dla młodszych dzieci nie wymaga się wcześniejszego doświadczenia od dyrektorów posiadających kwalifikacje medyczne na poziomie ISCED 7.

Włochy: Wymagania wobec dyrektorów placówek dla młodszych dzieci leżą w gestii władz lokalnych. Rysunek C4b przedstawia sytuację w sektorze publicznym. W sektorze prywatnym nie obowiązują żadne regulacje.

Luksemburg: W placówkach dla starszych dzieci nauczyciele wybierają komitet i jego przewodniczącego, który wykonuje pewien zakres zadań kierowniczych, ale nie pełni funkcji zwierzchniej, gdyż leży to w gestii dyrektora regionalnego. Na rysunku C4b pokazano wymogi dotyczące dyrektora regionalnego.

Austria: Minimalne wymagane wcześniejsze doświadczenie leży w gestii władz lokalnych.

Szwecja: Od dyrektorów szkół prowadzących klasy przedszkolne (*förskoleklass*) wymaga się minimum półrocznego szkolenia kierowniczego. Od roku szkolnego 2019/2020 szkolenie to będzie obowiązkowe dla wszystkich dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki.

Szwajcaria: Wymóg szkoleń dla dyrektorów placówek dla młodszych dzieci zależy od kantonu. W placówkach dla starszych dzieci są one wymagane w prawie wszystkich kantonach.

Niektóre szkolenia dla dyrektorów mogą prowadzić do uzyskania pełnej kwalifikacji.

W **Bułgarii** dyrektorzy *detska gradina* (dla starszych dzieci) muszą posiadać tytuł magistra teorii i zarządzania edukacją. Ten roczny kurs ma na celu przygotowanie profesjonalnych menedżerów w sektorze edukacji w ramach teoretycznego i praktycznego szkolenia dotyczącego różnych aspektów zarządzania edukacją (np. planowania, organizacji, wdrażania i oceny działań związanych z zarządzaniem na różnych poziomach, jak również praw i obowiązków dyrekcji placówek edukacyjnych).

Na **Malcie** dyrektorzy przedszkoli (dla dzieci starszych) muszą posiadać dyplom obejmujący 90 punktów ECTS na poziomie magisterskim w dziedzinie zarządzania edukacją lub porównywalne kwalifikacje zawodowe określone przez właściwe władze.

W niektórych systemach edukacji wymagany program można zrealizować w pierwszych latach na stanowisku dyrektora placówki.

W **Słowenii** szkolenie dla dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki trwa 144 godziny. Obejmuje ono m.in. teorię organizacji i zarządzania, planowanie i podejmowanie decyzji, umiejętności dyrektorów i kadry oraz prawo oświatowe. Program ten można zrealizować przed mianowaniem na stanowisko dyrektora lub w ciągu pierwszego roku od jego objęcia.

W **Serbii** dyrektorzy placówek muszą odbyć specjalne szkolenie w ciągu dwóch lat od objęcia stanowiska. Szkolenie to, obowiązujące od 2017 r., obejmuje praktyki edukacyjne w ramach placówek oraz rozwój ich oferty, a także moduły dotyczące sześciu głównych obszarów: zarządzania, planowania, monitorowania, współpracy z rodzicami i społecznością, zarządzania finansami oraz prawa oświatowego. Szkolenie ma na celu zaspokojenie potrzeb czterech różnych typów dyrektorów: (1) dyrektorzy sprawnie działających placówek i którzy mają niezbędne doświadczenie kierownicze; (2) dyrektorzy placówek działających mniej sprawnie i którzy mają mniej niż sześć lat doświadczenia kierowniczego; (3) początkujący dyrektorzy i nauczyciele, którzy chcą uzyskać licencję kierowniczą; (4) dyrektorzy, którzy posiadają stopień naukowy w dziedzinie polityki edukacyjnej i zarządzania. Minimalny czas trwania szkolenia wynosi dwa dni dla pierwszej kategorii i 13 dni dla pozostałych.

W dwóch systemach dostępne są obie możliwości.

W **Czechach** dyrektorzy przedszkoli (*mateřské školy* zwykle dla dzieci od trzeciego roku życia) muszą posiadać certyfikat zarządzania placówką oświatową. Kwalifikacje te uzyskuje się zazwyczaj w ramach specjalnego programu doskonalenia zawodowego dla pracowników edukacji, który nowy dyrektor musi odbyć w ciągu dwóch lat. Program szkolenia obejmuje cztery główne obszary rozłożone na 100 zajęć (75 godzin): podstawy prawne (30 zajęć), prawo pracy (25), finansowanie placówek oświatowych (25) oraz zarządzanie placówką oświatową i organizacja procesu dydaktycznego (20). Program obejmuje również trzy dni (15 godzin) szkolenia praktycznego. Na koniec organizowany jest egzamin przed komisją. Alternatywnie możliwe jest również uzyskanie certyfikatu w ramach programu kształcenia ustawicznego obejmującego 350 zajęć (263 godziny) na uczelni wyższej, kończącego się obroną pracy dyplomowej i egzaminem końcowym przed komisją. Możliwe jest również objęcie stanowiska dyrektora, posiadając tytuł licencjata w dziedzinie zarządzania placówką oświatową.

W **Polsce** dyrektorzy przedszkoli muszą ukończyć program studiów wyższych (co najmniej roczny) w dziedzinie zarządzania lub kurs kwalifikacyjny w obszarze zarządzania placówkami oświatowymi (minimum 210 godzin).

W niektórych systemach edukacji istnieją programy tego rodzaju, chociaż od dyrektorów placówek nie wymaga się ich realizacji. Sytuacja ta występuje w Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), Danii, Niemczech, Hiszpanii, Finlandii, Szwecji, Zjednoczonym Królestwie (w Anglii) i Norwegii.

W **Hiszpanii** dyrektorzy placówek dla starszych dzieci mogą odbyć studwudziestogodzinne szkolenie kierownicze. Jego ukończenie uznaje się obecnie za atut. Od roku szkolnego 2019/2020 stanie się ono obowiązkowe dla osób przystępujących do opartego na osiągnięciach konkursu na dyrektorów publicznych placówek przedszkolnych (i szkolnych).

Wcześniejsze doświadczenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji) stanowi wymóg w trzech czwartych systemów edukacji. W 12 systemach ⁽⁷⁴⁾ wszyscy dyrektorzy, niezależnie od wieku dzieci w placówce, muszą takie doświadczenie posiadać. W Grecji, Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) wymaga się tego tylko od dyrektorów placówek dla młodszych dzieci, a w dziewięciu innych dotyczy to tylko dyrektorów placówek dla starszych dzieci (w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej, Czechach, Hiszpanii, we Włoszech, na Cyprze, Malcie, w Rumunii, na Słowacji i w Szwajcarii). Minimalny wymiar doświadczenia waha się od dwóch lat (w Grecji, we Francji – w *écoles maternelles*), na Litwie, w Zjednoczonym Królestwie (Anglii, Walii i Irlandii Północnej) oraz w niektórych kantonach Bośni i Hercegowiny) do 13 lat (na Cyprze).

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW OSOBY ŚWIADCZĄCE USŁUGI UREGULOWANEJ PRAWEM WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI W DOMU MUSZĄ ODBYĆ PEWNĄ FORMĘ SZKOLENIA

W trzech czwartych europejskich systemów edukacji funkcjonuje uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu (patrz rysunek A3). W 12 systemach ⁽⁷⁵⁾ opiekunowie świadczący tego rodzaju usługi muszą odbyć odpowiednie szkolenie (patrz rysunek C5). Czas jego trwania waha się od mniej niż 50 godzin (w niektórych krajach związkowych w Niemczech, na Łotwie i w niektórych kantonach w Szwajcarii) do 1053 godzin (we Wspólnocie Francuskiej Belgii). Najczęściej jednak czas ten wynosi od 100 do 300 godzin.

Poniżej przedstawiono kilka przykładów organizacji szkoleń.

W **Niemczech** opiekunowie muszą odbyć specjalny kurs opieki dziennej w domu – o różnej treści, w zależności od kraju związkowego. W kilku krajach związkowych przyjęto program opracowany przez Niemiecki Instytut Młodzieży na zlecenie Federalnego Ministerstwa ds. Rodziny, Osób Starszych, Kobiet i Młodzieży. Kurs ten obejmuje 300 godzin szkolenia (160 w poprzedniej wersji). W innych landach wymaga się od przyszłych opiekunów ukończenia specjalnego szkolenia (30 godzin). W 2016 r. 51% opiekunów ukończyło szkolenie trwające co najmniej 160 godzin, 30% miało doświadczenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki, 15% ukończyło kurs trwający krócej niż 160 godzin, a 3% nie miało żadnych kwalifikacji (źródło: [Weiterbildungsinitiative Frühpädagogische Fachkräfte 2017: Fachkräftebarometer Frühe Bildung 2017. Weiterbildungsinitiative Frühpädagogische Fachkräfte, München, s. 50](#)).

We **Francji**, aby podjąć pracę, opiekun musi wykazać się ukończeniem studwudziestogodzinnego szkolenia prowadzonego na poziomie departamentu. Drugą połowę szkolenia musi odbyć w ciągu dwóch lat. Kandydat na opiekuna musi zostać zatwierdzony na szczeblu departamentu. W tym celu musi on zaliczyć moduł krajowego konkursu dla pracowników wczesnej edukacji i opieki (CAP *Accompagnant Éducatif Petite Enfance* na poziomie ISCED 3). Po ukończeniu kolejnych modułów w terminie późniejszym opiekun może zostać zatrudniony jako asystent w placówce opieki zinstytucjonalizowanej.

W Portugalii opiekunowie muszą posiadać podwójną certyfikację, obejmującą szkolenie praktyczne oraz określone krótkie moduły Krajowego Katalogu Kwalifikacji dotyczące pracy z dziećmi i młodzieżą. Drugą możliwością jest zaliczenie krótkoterminowego programu modułów szkoleniowych Krajowego Katalogu Kwalifikacji dotyczących pracy z dziećmi i młodzieżą.

W dziewięciu systemach edukacji wymagane są minimalne kwalifikacje w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji): kwalifikacja na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3) w Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), Holandii, Słowenii, na Słowacji i w Finlandii, oraz kwalifikacja policealna (ISCED 4) w Estonii, Irlandii, na Węgrzech i Malcie.

W dwóch krajach dostępne są alternatywne sposoby zostania opiekunem.

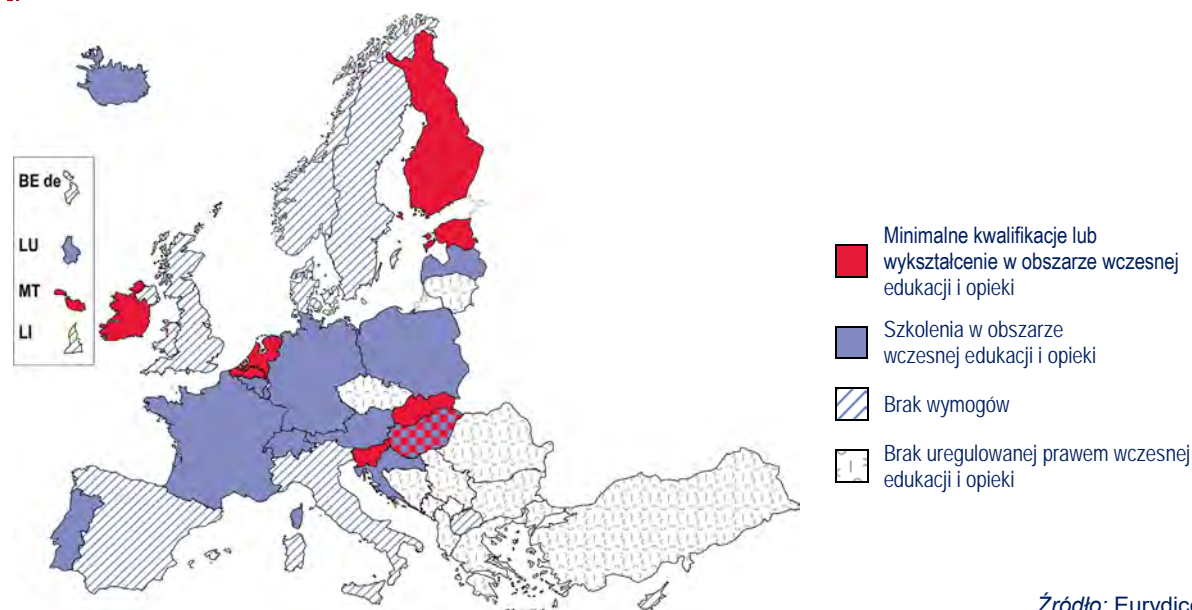
Na **Słowacji** opiekunowie powinni posiadać kwalifikacje na poziomie ISCED 3 w obszarze wczesnej edukacji i opieki lub kwalifikacje szkoły średniej II stopnia oraz ukończone dwustudwudziestogodzinne szkolenie akredytowane przez Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań Naukowych i Sportu.

W **Słowenii** w wypadku kandydatów na opiekunów, którzy nie posiadają kwalifikacji w obszarze wczesnej edukacji i opieki na poziomie ISCED 3, ale mają inny rodzaj kwalifikacji na tym poziomie, kwalifikacje te mogą zostać uznane w ramach specjalnej procedury oceniania.

⁽⁷⁴⁾ W Bułgarii, we Francji, w Chorwacji, na Litwie, w Luksemburgu, na Węgrzech, w Polsce, Słowenii, Bośni i Hercegowinie, Liechtensteinie, Czarnogórze i Serbii.

⁽⁷⁵⁾ W Belgii (we Wspólnocie Francuskiej), Niemczech, we Francji, w Chorwacji, na Łotwie, w Luksemburgu, na Węgrzech, w Austrii, Polsce, Portugalii, Szwajcarii i na Islandii.

Rysunek C5: Minimalne poziomy kwalifikacji i szkolenia wymagane od osób świadczących usługi uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki w domu, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Minimalny poziom kwalifikacji lub minimalny czas trwania szkoleń w obszarze wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji)

	BE fr	BE nl	DE	EE	IE	FR	HR	LV	LU	HU
Poziom ISCED		3		4	4					4
Szkolenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki (minimalny czas trwania [w godzinach])	1053		30–300			120	400	40	140	100
	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	CH	IS
Szkolenie w obszarze wczesnej edukacji i opieki (minimalny czas trwania [w godzinach])			60–300	160	800				25–60	różny wymiar godzin
Poziom ISCED	4	3				3	3	3		

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia minimalny poziom kwalifikacji i szkolenia w obszarze wczesnej edukacji i opieki według regulacji na szczeblu centralnym.

Nie uwzględniono minimalnej kwalifikacji, jeżeli jest ona tylko na poziomie szkoły średniej II stopnia, a nie na poziomie formalnego kształcenia zawodowego.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE fr), Chorwacja, Cypr, Portugalia i Macedonia Północna: Wymaga się minimalnej kwalifikacji na poziomie ISCED 3, ale nie musi być ona powiązana z obszarem wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji).

Belgia (BE nl): Nowa ustawa parlamentarna w sprawie opieki nad małymi dziećmi, która weszła w życie w kwietniu 2014 r., wymaga, aby do 2024 r. wszyscy opiekunowie posiadali kwalifikacje w obszarze wczesnej edukacji i opieki na poziomie ISCED 3.

Hiszpania: Regulowana prawem wczesna edukacja i opieka na dzieckiem w domu istnieje tylko w dwóch wspólnotach autonomicznych. Rysunek pokazuje minimalny poziom kwalifikacji w Nawarze i we Wspólnocie Madrytu, gdzie opiekunowie muszą posiadać kwalifikacje na poziomie co najmniej ISCED 6.

Chorwacja: Opiekunowie o kwalifikacjach w obszarze wczesnej edukacji i opieki na poziomie wyższym niż ISCED 3 odbywają krótszą wersję wymaganego szkolenia.

Włochy: Wymagania dotyczące wczesnej edukacji i opieki w domu leżą w gestii władz regionalnych.

Austria: Rysunek przedstawia sytuację w większości krajów związkowych. Minimalny czas trwania jest różny w zależności od landu. W kilku nie obowiązują żadne wymagania.

Polska: Liczba godzin wymaganego szkolenia może być obniżona do 40 w wypadku opiekunów posiadających określone kwalifikacje (np. w pielęgniarstwie, psychologii dziecięcej czy opiece społecznej).

Finlandia: Dopuszczalne jest inne odpowiednie wykształcenie.

Szwajcaria: Rysunek przedstawia sytuację w większości kantonów. Minimalny czas trwania jest różny w zależności od kantonu. W kilku nie obowiązują żadne wymagania.

Islandia: Osoby pracujące z dziećmi muszą odbyć kurs organizowany na poziomie lokalnym, oparty na standardowym programie i na materiałach opracowane przez Ministerstwo Spraw Społecznych. Czas trwania kursów jest różny.

W jednej trzeciej systemów edukacji, w których funkcjonuje uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu, władze najwyższego szczebla nie wymagają od opiekunów jakichkolwiek minimalnych kwalifikacji ani szkoleń (w Belgii – we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, Danii, we Włoszech, na Cyprze, w Szwecji, Zjednoczonym Królestwie – we wszystkich czterech jurysdykcjach, Liechtensteinie, Macedonii Północnej i Norwegii). Niemniej w Danii i Norwegii opiekunowie są regularnie monitorowani.

W **Norwegii** wszyscy opiekunowie co tydzień korzystają z poradnictwa nauczyciela wychowania przedszkolnego lub pedagoga (posiadającego kwalifikacje na poziomie licencjackim), od którego uczą się najlepszych praktyk. Liczba godzin poradnictwa w tygodniu zależy od liczby dzieci. Na przykład opiekun zajmujący się trojgiem dzieci korzysta zwykle z 3,75 godziny tygodniowo.

JEDYNIEM W SIĘDMIU SYSTEMACH EDUKACJI ISTNIEJE OBOWIĄZKOWY STAŻ DLA WSZYSTKICH PRACOWNIKÓW WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI NAD DZIECKIEM

Rozpoczęcie pracy w zawodzie związanym z wczesną edukacją i opieką to niezmiernie ważny moment dla nowych pracowników. Część z nich po raz pierwszy styka się z rzeczywistymi wyzwaniami swojego zawodu, a nawet ci, którzy odbyli praktyki w trakcie kształcenia formalnego, mogą potrzebować wsparcia.

Staż to zorganizowany etap wsparcia na starcie pierwszej pracy nowego członka kadry w placówce zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki. Podczas stażu początkujący pracownik wykonuje w całości lub częściowo zadania spoczywające na innych, bardziej doświadczonych kolegach, i otrzymuje za swoją pracę wynagrodzenie. Staż pełni ważną funkcję formatywną i obejmuje zazwyczaj szkolenia oraz indywidualną pomoc i wsparcie.

W wypadku wczesnej edukacji i opieki obowiązkowy staż w momencie podjęcia pracy w zawodzie nie jest w Europie tak powszechny jak w edukacji szkolnej (European Commission/EACEA/Eurydice 2018, s. 52). Rysunek C6 pokazuje, że tylko w siedmiu krajach obowiązek ten dotyczy wszystkich pracowników (w Bułgarii, Grecji, Chorwacji, na Litwie, w Słowenii, Bośni i Hercegowinie oraz Serbii). W sześciu innych krajach dotyczy on tylko kadry pracującej ze starszymi dziećmi (we Włoszech, w Polsce, Rumunii, na Słowacji, w Albanii i Liechtensteinie). Większą powszechność staży wśród osób pracujących ze starszymi dziećmi można tłumaczyć tym, że w kilku systemach edukacji są oni traktowani na równi z kadrami szkolnymi, dla których staże częściej są obowiązkowe.

Staże są również częściej obowiązkowe dla nauczycieli wychowania przedszkolnego niż dla asystentów, dla których może to stanowić problem, szczególnie gdy nie wymaga się od nich odpowiedniego wykształcenia formalnego (patrz rysunek C2). Obowiązkowe staże dla asystentów istnieją jedynie w Grecji, Słowenii, na Słowacji oraz w Bośni i Hercegowinie.

Etap stażu trwa na ogół rok, chociaż okres ten może być krótszy: dwa miesiące w wypadku niektórych nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów w Słowenii oraz trzy miesiące w wypadku asystentów na Słowacji.

W **Słowenii** staż trwa 10 miesięcy dla nauczycieli wychowania przedszkolnego lub sześć miesięcy dla asystentów zatrudnionych przez ministerstwo jako stażyści (*pripravništvo*), ale tylko dwa miesiące dla nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów zatrudnionych bezpośrednio przez placówkę.

W kilku systemach edukacji czas trwania stażu jest dłuższy. Trwa on dwa lata w Grecji, na Węgrzech, w Polsce i w niektórych kantonach w Szwajcarii oraz trzy lata we Francji i w Luksemburgu.

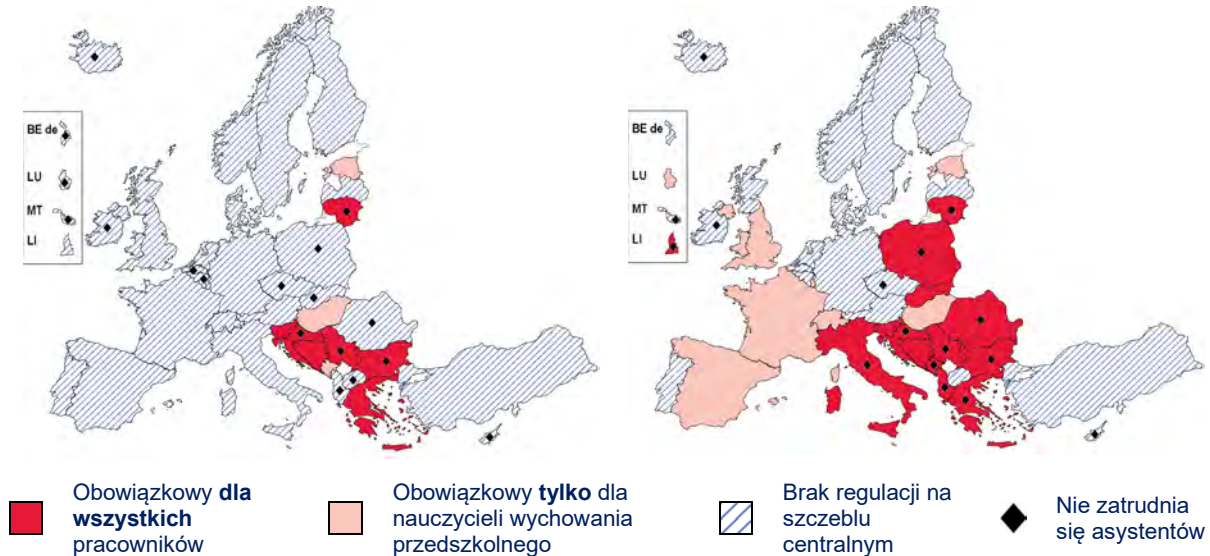
Organizacja tego etapu jest różna w zależności od kraju.

Czeski Inspektorat Szkół monitoruje i ocenia, czy przedszkola (*mateřské školy* dla starszych dzieci) zapewniają ukierunkowane wsparcie w rozwijaniu kompetencji edukacyjnych początkujących nauczycieli i czy mają one skuteczny program adaptacyjny. Według rocznego sprawozdania Inspektoratu większość początkujących nauczycieli korzysta z pewnego rodzaju wsparcia, w tym z konsultacji z dyrektorem placówki i kadrą kierowniczą (90,0%), z obserwacji koleżeńskiej (73,5%) lub z pomocy mentora (81,2%).

Rysunek C6: Status staży nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów rozpoczynających pracę w zawodzie w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) placówki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia

b) placówki dla dzieci od trzeciego roku życia



Minimalny czas trwania obowiązkowego stażu (w latach)

		BG	EE	EL	ES	FR	HR	IT	LT	LU	HU	PL	RO	SI	SK	UK (1)	AL	BA	CH	LI	ME	RS	
Nauczyciele wychowania przedszkolnego	< trzech lat	1	1		●	●		●		●		●	●	0,17 lub 0,83	●	●	●		●	●		1	1
	≥ trzy lata			2	0,25-1	3	1	1	3	2	2	1		1	1	:		12/24	1				
Asystenci	< trzech lat	○	●		●	●	○	●	○	○	●	○	○	0,17 lub 0,5	○	●	○		●	●	●	○	○
	≥ trzy lata			○				○	●						0,25					○	○		

● Brak obowiązkowego stażu ○ Nie zatrudnia się asystentów

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienie

Rysunek przedstawia status staży według regulacji na szczeblu centralnym.

„Obowiązkowy dla wszystkich pracowników” oznacza, że jest on obowiązkowy zarówno dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, jak i dla asystentów, albo że jest on obowiązkowy dla nauczycieli w krajach, w których nie zatrudnia się asystentów.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE de): Zaleca się roczny staż dla nowo mianowanych nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach dla starszych dzieci.

Niemcy: Zatrudnianie asystentów do pracy w obu przedziałach wiekowych podlega różnym wymogom w zależności od kraju związkowego.

Estonia: Rysunek C6a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W wypadku *lapsehoiuteenus* nie obowiązują jakiegokolwiek regulacje dotyczące staży nauczycieli wychowania przedszkolnego i nie zatrudnia się asystentów.

Hiszpania: Rysunek przedstawia sytuację w sektorze publicznym. Minimalny czas trwania waha się od trzech miesięcy do roku w zależności od wspólnoty autonomicznej. Brak regulacji na szczeblu centralnym dotyczących sektora prywatnego.

Luksemburg: Rysunek przedstawia sytuację w sektorze publicznym. Brak regulacji na szczeblu centralnym dotyczących sektora prywatnego.

Węgry: Staż nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z dziećmi poniżej trzeciego roku życia (w *bölcsőde*) jest obowiązkowy tylko dla nauczycieli, którzy ukończyli studia pedagogiczne (ISCED 6).

Albania: Regulacje na szczeblu centralnym nie określają minimalnego czasu trwania staży.

Szwajcaria: Minimalny czas trwania jest różny w zależności od kantonu.



We **Francji** staż nauczycieli w *écoles maternelles* (dla starszych dzieci) trwa trzy lata i jest organizowany na szczeblu lokalnym. W trakcie stażu doradca edukacyjny wizytuje początkujących nauczycieli co najmniej dwa razy w pierwszym roku ich pracy i raz w dwóch kolejnych latach. W wypadku problemów planuje się dodatkowe wizytacje. Ponadto inspektorat edukacji organizuje grupy tematyczne dla nowych nauczycieli.

We **Włoszech** staż nauczycieli wychowania przedszkolnego i nauczycieli w szkole podstawowej wynosi 180 dni pierwszym roku zatrudnienia. W tym okresie nauczyciele muszą uczęszczać na szkolenia poza placówką (organizowane przez regionalne władze oświatowe lub przez Krajowy Instytut Dokumentacji, Innowacji i Badań w Edukacji) oraz laboratoria. Działania te są nadzorowane przez nauczycieli szkolnych. Pod koniec roku szkolnego nowy nauczyciel odbywa rozmowę z Komisją Ewaluacji Nauczycieli, która wydaje opinię dyrektorowi szkoły decydującemu o przyjęciu nauczyciela do pracy. W wypadku decyzji odmownej nowy nauczyciel musi powtórzyć staż i jeśli z drugim razem go nie zaliczy, traci szansę na objęcie stanowiska.

W Polsce opiekunowie o kwalifikacjach na poziomie ISCED 3, którzy pracują z dziećmi poniżej trzeciego roku życia w żłobku lub klubie dziecięcym, muszą odbyć dwustuosiemdziesięciogodzinny kurs. Obejmuje on również 80 godzin praktyk, podczas których nowi opiekunowie pracują pod nadzorem opiekuna wykwalifikowanego. W przedszkolu lub oddziale przedszkolnym nowo zatrudniony nauczyciel rozpoczyna pracę jako „nauczyciel stażysta”. Staż trwa 21 miesięcy, podczas których nauczyciel stażysta powinien przygotować się do uzyskania statusu „nauczyciela kontraktowego”. Dyrektor placówki wyznacza nauczycielowi stażystę mentora, który służy mu wsparciem i doradztwem, w szczególności w zakresie indywidualnego planu rozwoju zawodowego.

JEDYNIEM W PIĘCIU SYSTEMACH EDUKACJI REGULACJE WYMAGAJĄ OBOWIĄZKOWEGO DOSKONALENIA ZAWODOWEGO CAŁEJ KADRY

We wniosku dotyczącym „ram jakości wczesnej edukacji i opieki” grupa robocza ekspertów Komisji Europejskiej stwierdza, że „ustawiczne kształcenie może prowadzić do zdobywania nowej wiedzy, nieustannego doskonalenia praktyki edukacyjnej oraz pogłębiania wiedzy pedagogicznej”. Z tego powodu możliwości doskonalenia zawodowego należy dostosować do potrzeb całej kadry (w tym asystentów). Grupa ekspertów zauważa również, że udział w doskonaleniu zawodowym należy postrzegać jako „wymóg do pozostania w zawodzie” (European Commission 2014, s. 32).

Podkreślając rolę doskonalenia zawodowego w rozwoju pracowników, władze najwyższego szczebla mogą je postrzegać dwojako: jako wymóg lub obowiązek zawodowy. Na rysunku C7 doskonalenie zawodowe wskazane jest jako „wymóg” tylko wtedy, gdy określone są jego minimalne ramy czasowe, i jako „obowiązek zawodowy”, jeśli za taki uznają go władze najwyższego szczebla lub gdy nie określono jego minimalnego wymiaru czasowego. Ponadto, jeżeli doskonalenia zawodowego nie wymienia się wyraźnie w regulacjach, to uznaje się je za „fakultatywne”. Nie oznacza to, że regulacje dotyczące doskonalenia zawodowego w obszarze wczesnej edukacji i opieki nie istnieją, ale że kładą one mniejszy nacisk na jego rolę w zapewnianiu wysokiej jakości kadr. W tej sytuacji, w porównaniu z systemami, w których doskonalenie zawodowe stanowi wymóg, pracownicy mogą mieć mniej możliwości lub mniejszą motywację do uczestnictwa w szkoleniach, np. gdy odpowiednie zajęcia nie odbywają się w godzinach pracy lub gdy pracownikom nie przysługują zwrot kosztów za kursy bądź dojazdy.

Jedynie w jednej czwartej systemów edukacji wymóg doskonalenia zawodowego o wyznaczonym minimalnym wymiarze czasowym dotyczy nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z młodszymi dziećmi (patrz rysunek C7). W kilku innych (ale i tak w mniej niż połowie) doskonalenia zawodowego wymaga się od nauczycieli pracujących z dziećmi starszymi.

W wypadku asystentów wymóg doskonalenia zawodowego występuje bardzo rzadko. Luksemburg, Słowenia, Zjednoczone Królestwo (Szkocja) i Serbia to jedyne systemy edukacji w Europie, w których wszyscy asystenci muszą doskonalić się zawodowo, przy czym w Luksemburgu pracują oni z młodszymi dziećmi tylko przez rok (*éducation précoce*). We Francji podnoszenia wiedzy i umiejętności wymaga się jedynie od asystentów pracujących ze starszymi dziećmi.

Doskonalenie zawodowe jest wymogiem dla całej kadry tylko w pięciu systemach: w Luksemburgu, Rumunii, Słowenii, Zjednoczonym Królestwie (w Szkocji) i Serbii. W trzech z nich minimalny czas trwania doskonalenia zawodowego jest taki sam dla wszystkich pracowników.

W **Słowenii** wszyscy nauczyciele wychowania przedszkolnego i asystenci muszą odbyć 15 dni doskonalenia zawodowego w ciągu trzech lat.

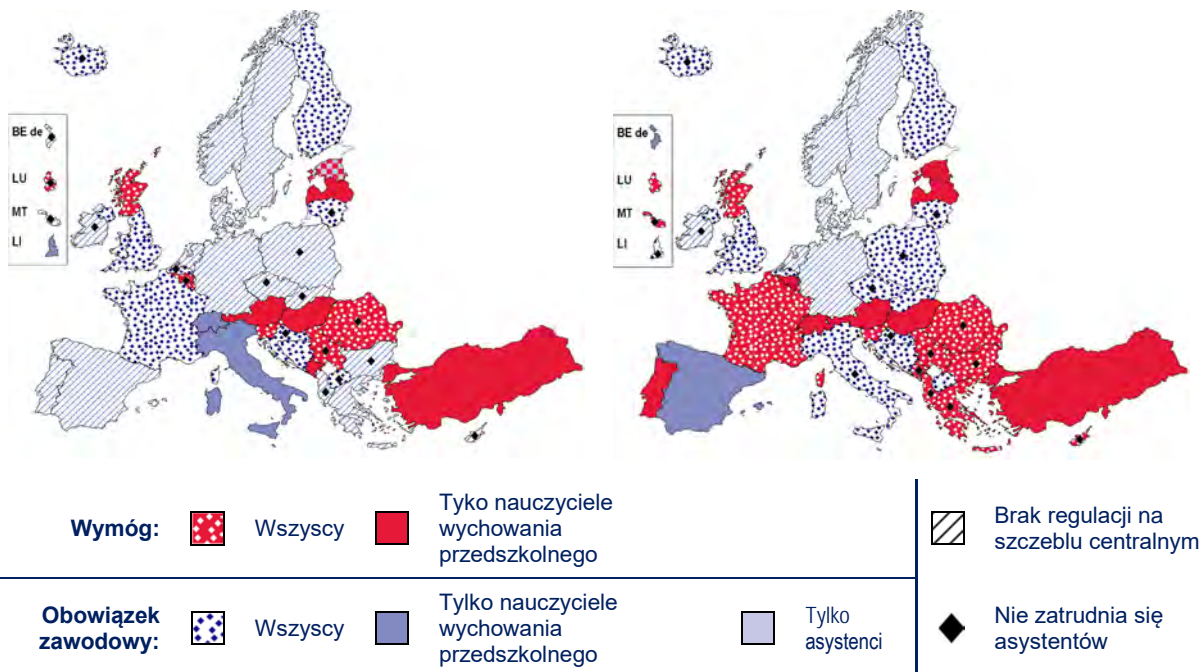
W **Zjednoczonym Królestwie (w Szkocji)** nauczyciele wychowania przedszkolnego i asystenci muszą odbyć co najmniej 60 godzin doskonalenia zawodowego rocznie.

W **Serbii** wszyscy nauczyciele wychowania przedszkolnego muszą odbyć co najmniej 64 godziny doskonalenia zawodowego rocznie. W placówkach wczesnej edukacji i opieki nie zatrudnia się asystentów.

Rysunek C7: Status doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) kadra pracująca z dziećmi poniżej trzeciego roku życia

b) kadra pracująca z dziećmi powyżej trzeciego roku życia



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia status doskonalenia zawodowego według regulacji na szczeblu centralnym.

„**Wymóg**”: Doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe i określono dla niego minimalny wymiar czasowy (dane dostępne są w Załączniku A).

„**Obowiązek zawodowy**”: Regulacje uznają doskonalenie zawodowe za obowiązek zawodowy i nie wyznaczają jego wymiaru czasowego.

„Tylko nauczyciele wychowania przedszkolnego”: zarówno wymóg, jak i obowiązek zawodowy nie dotyczy asystentów.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Rysunek przedstawia sytuację w większości krajów związkowych. Doskonalenie zawodowe stanowi wymóg jedynie w Meklemburgii-Pomorzu Przednim i Turynii. Zatrudnianie asystentów do pracy z poszczególnymi grupami wiekowymi zależy od kraju związkowego.

Estonia: Rysunek C7a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W wypadku *lapsehoiuteenus* nie obowiązują jakiegokolwiek regulacje dotyczące doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i nie zatrudnia się asystentów.

Hiszpania: Rysunek C7a pokazuje sytuację w większości wspólnot autonomicznych. Niemniej w niektórych, np. we Wspólnocie Balearów i we Wspólnocie Madrytu, doskonalenie zawodowe stanowi obowiązek zawodowy nauczycieli wychowania przedszkolnego.

Luksemburg: Sytuacja nauczycieli *éducation préscolaire* (czterolatki i pięciolatki) jest taka sama jak nauczycieli *éducation précoce* na rysunku C7b. W *éducation préscolaire* nie zatrudnia się asystentów.

Węgry: Doskonalenie zawodowe stanowi wymóg tylko dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, którzy ukończyli studia pedagogiczne (poziom ISCED 6 lub wyższy). Dla pozostałych nauczycieli jest ono fakultatywne.

W Luksemburgu i Rumunii doskonalenie zawodowe stanowi wymóg dla całej kadry, ale jego minimalny wymiar czasowy różni się w zależności od kategorii pracowników.

W **Luksemburgu** nauczyciele wychowania przedszkolnego muszą poświęcać na doskonalenie zawodowe średnio taką samą minimalną liczbę godzin rocznie – 32 godziny w ciągu dwóch lat dla osób pracujących z młodszymi dziećmi i 24 godziny w ciągu trzech lat dla osób pracujących z dziećmi starszymi. Wychowawcy pracujący wraz z nauczycielami w *éducation précoce* (których na tym poziomie edukacji do celów porównawczych uznaje się za asystentów) muszą odbyć co najmniej 40 godzin doskonalenia zawodowego rocznie.

W **Rumunii**, gdzie nie zatrudnia się asystentów w placówkach wczesnej edukacji i opieki, minimalny wymiar czasowy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli wychowania przedszkolnego jest różny dla osób pracujących w placówkach dla młodszych dzieci (90 godzin rocznie) i dla osób pracujących z dziećmi starszymi (90 punktów ECTS w ciągu pięciu lat).

W 10 systemach edukacji doskonalenie zawodowe stanowi **obowiązek zawodowy** całej kadry (w Belgii – we Wspólnocie Flamandzkiej, Chorwacji, na Litwie, w Finlandii, Zjednoczonym Królestwie – w Anglii, Walii i Irlandii Północnej, w Bośni i Hercegowinie, na Islandii i w Macedonii Północnej). Oprócz tego w pięciu krajach (w Czechach, we Włoszech, w Polsce, na Słowacji i w Liechtensteinie) dotyczy to wyłącznie osób pracujących ze starszymi dziećmi. We Francji doskonalenie zawodowe jest obowiązkiem zawodowym osób pracujących z młodszymi dziećmi i wymogiem dla osób pracujących ze starszymi dziećmi.

Na potrzebę doskonalenia zawodowego większy nacisk kładzie się w wypadku nauczycieli niż w wypadku asystentów, a także w wypadku osób pracujących ze starszymi dziećmi niż z młodszymi. Potrzeba ta nie jest też tak mocno podkreślana w wypadku kadr wczesnej edukacji i opieki jak w wypadku kadr szkolnych. Dla porównania w roku szkolnym 2016/2017 doskonalenie zawodowe było **wymogiem** wobec nauczycieli szkół podstawowych i średnich ogólnokształcących w 21 systemach edukacji (European Commission/EACEA/Eurydice 2018, s. 58) i tylko w 12 wobec nauczycieli wychowania przedszkolnego. Ponadto doskonalenie zawodowe uznano za **obowiązek zawodowy** nauczycieli szkolnych w 14 systemach w porównaniu z 12 w wypadku nauczycieli wychowania przedszkolnego.

CZĘŚĆ II – PROPORCJA LICZBY DZIECI DO LICZBY PRACOWNIKÓW

MAKSYMALNA LICZBA DZIECI PRZYPADAJĄCA NA JEDNEGO PRACOWNIKA PODWAJA SIĘ MIĘDZY DRUGIM A CZWARTYM ROKIEM ŻYCIA DZIECKA

Proporcja liczby dzieci do liczby pracowników i liczebność grup odpowiednich do wieku dzieci są zazwyczaj postrzegane jako niezbędny element efektywnej opieki nad nimi i ich edukacji. Są one również kluczowym czynnikiem skutecznego zarządzania i zatrzymywania personelu, a także jego obciążenia pracą, co przekłada się na jakość procesu wczesnej edukacji i opieki. Ponadto niskie wskaźniki i małe grupy sprawiają, że każdemu dziecku poświęca się indywidualną uwagę, co z kolei sprzyja jego rozwojowi społecznemu i emocjonalnemu, jego dobrostanowi fizycznemu oraz ogólnemu uczeniu się. Indywidualne interakcje z dorosłymi dają dzieciom poczucie bezpieczeństwa i zmniejszają poczucie przytłoczenia – zarówno wśród dzieci, jak i wśród dorosłych. Niemniej zatrudnianie większej liczby pracowników, szczególnie o wysokich kwalifikacjach, pociąga za sobą wyższe koszty, dlatego też regulacje dotyczące stosunku liczby dzieci do pracowników stanowią kompromis między tymi trudnymi do pogodzenia priorytetami.

W większości krajów europejskich wprowadzono w tym obszarze regulacje na szczeblu centralnym dotyczące zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki. Nawet gdy w praktyce rzeczywista liczebność grup jest niższa niż wyznaczone maksimum, poziomy wyznaczone w tych regulacjach mogą być użytecznym wskaźnikiem standardów funkcjonujących w całej Europie.

Władze najwyższego szczebla w różny sposób zapewniają dostępność wystarczającej liczby personelu sprawującego opiekę nad dziećmi i prowadzącego ich edukację. W wielu krajach regulacjom podlega zarówno maksymalna liczba dzieci w grupie, jak i liczba dzieci przypadających na jednego członka kadry. Jeśli zatrudnia się różne kategorie pracowników, możliwe jest ustalenie odpowiednich proporcji dzieci przypadających np. na jednego nauczyciela wychowania przedszkolnego i na asystenta. W niektórych krajach nie określa się maksymalnej liczby dzieci w grupie, ale maksymalną liczbę dzieci przypadających na pracownika lub na nauczyciela wychowania przedszkolnego. W innych określa się maksymalną liczbę dzieci w grupie, pozostawiając placówkom swobodę ustalania, jaki rodzaj personelu, tj. nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów (lub też samych nauczycieli) można przydzielić do grup i jaką powinny mieć one liczebność. Limity te są zazwyczaj formułowane, uwzględniając wiek dzieci, a im są one starsze i bardziej samodzielne, tym maksymalna liczebność grupy może wzrastać.

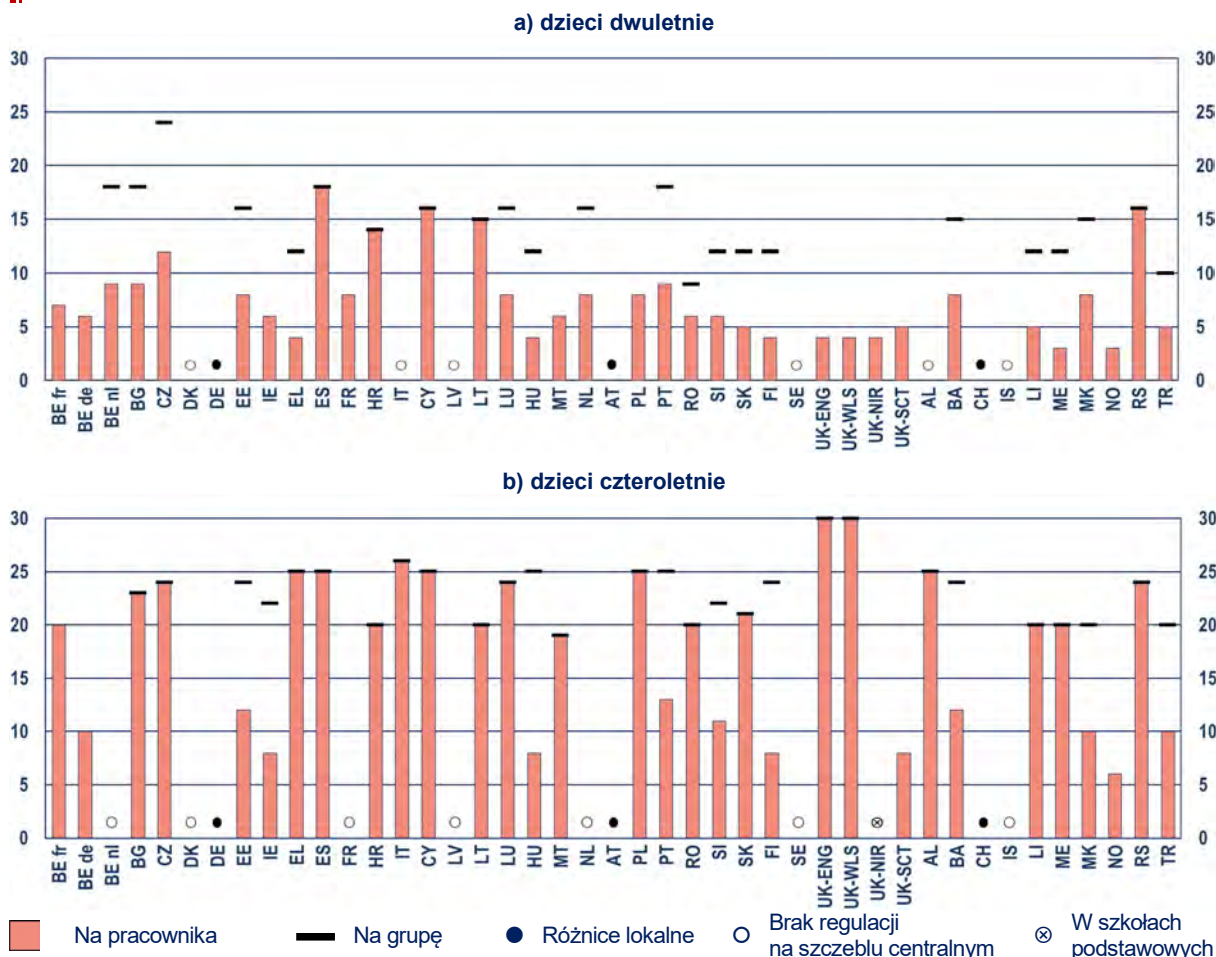
Rysunek C8 stanowi ogólną analizę liczby dzieci przypadających na jednego pracownika i na grupę dwulatków i czterolatków. Wiek ten jest istotny, ponieważ znajduje się pośrodku dwóch głównych etapów wczesnej edukacji i opieki w systemach dwuetapowych. Do trzeciego roku życia dzieci korzystają na ogół usług typu opiekuńczego lub programów wczesnodziecięcego rozwoju edukacyjnego (ISCED 010). Od trzeciego roku życia dzieci uczestniczą w programach edukacji przedszkolnej (ISCED 020). Szczegółowe tabele z danymi według wieku (0–5 lat) dostępne są w *Załączniku A*.

Nie we wszystkich systemach edukacji oba aspekty przedstawione na rysunku C8 podlegają regulacjom na szczeblu centralnym. Aby móc porównać systemy, lukę w danych wypełniono, obliczając brakujące wskaźniki. Taki wskaźnik jest zatem wskaźnikiem przybliżonym, który pozwala zrozumieć, w jaki sposób określa się stosunek liczby dzieci do liczby pracowników w poszczególnych grupach wiekowych. Więcej informacji na temat zastosowanej metody kalkulacyjnej można znaleźć w *Załączniku A*.

Maksymalna liczba dzieci w grupie jest wyższa dla dzieci w wieku czterech lat niż dla dzieci w wieku dwóch lat. W większości systemów edukacji maksymalna liczebność grupy wzrasta z 12–16 dzieci w wieku dwóch lat do 23–25 dzieci w wieku czterech lat. Różnice między krajami europejskimi są znaczne. W wypadku dzieci dwuletnich maksymalna liczba dzieci w grupie waha się od dziewięciu w Rumunii do 24 w Czechach. W wypadku czterolatków maksymalna liczebność grupy wynosi od 19 dzieci na Malcie do 30 w Zjednoczonym Królestwie (w Anglii i Walii). Tylko w jednym kraju maksymalna liczebność grupy jest taka sama w obu grupach wiekowych.

W Czechach we wszystkich przedziałach wiekowych wczesnej edukacji i opieki maksymalna liczebność grup wynosi 24 dzieci, jednak maksymalna liczba pracowników w grupie jest różna w zależności od wieku dzieci i rodzaju placówki. W placówkach dla dzieci od 12 miesięcy do sześciu lat (*dětské skupiny*) wymaga się trzech nauczycieli wychowania przedszkolnego w grupach jednolatkówek i dwóch w pozostałych grupach wiekowych. W przedszkolach (*mateřské školy*) jeden nauczyciel wychowania przedszkolnego wymagany jest we wszystkich grupach wiekowych.

Rysunek C8: Maksymalna liczba dzieci w wieku dwóch i czterech lat w grupie i przypadających na pracownika w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia maksymalną liczbę dzieci przypadającą na grupę i na pracownika obecnych jednocześnie podczas głównych godzin pracy w dniu roboczym, określoną w regulacjach i zaleceniach na szczeblu centralnym. Nie uwzględniono faktu, że niektóre grupy mogą obejmować dzieci w różnym wieku.

W zależności od systemu edukacji regulacje mogą określać maksymalną liczbę dzieci przypadającą na asystenta (gdy ma to zastosowanie), na nauczyciela wychowania przedszkolnego (bez względu na status) lub na grupę. Dane dostępne w poszczególnych systemach edukacji przekształcono do formatu wymaganego przez rysunek (stosunek liczby dzieci do liczby pracowników i liczebność grup) za pomocą specjalnie opracowanej metody (patrz *Załącznik A*).

Szczegółowe informacje dla całego przedziału wiekowego 0–5 lat (w tym maksymalną liczbę dzieci przypadającą na nauczyciela wychowania przedszkolnego) dostępne są w *Załączniku A*.

Nie uwzględniono asystentów zatrudnionych do pomocy dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów (rysunek C8)

Czechy: Rysunek C8a pokazuje sytuację w *dětské skupiny*, a rysunek C8b – w *mateřské školy*. W wypadku dwulatków uczęszczających już do *mateřské školy* sytuacja jest taka sama jak w wypadku czterolatków. W wypadku czterolatków pozostających nadal w *dětské skupiny* sytuacja jest taka sama jak w wypadku dwulatków.

Niemcy, Austria, Bośnia i Hercegowina oraz Szwajcaria: Sytuacja różni się w zależności od kraju związkowego/kantonu. Więcej informacji na temat różnic dostępnych jest w *Załączniku A*.

Estonia: Rysunek C8a przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. W przypadku *lapsehoiuteenus* maksymalna liczba dzieci przypadająca na pracownika wynosi pięcioro, a maksymalna liczebność grupy to dziesięcioro dzieci.

Grecja: Rysunek C8a przedstawia sytuację w wypadku dzieci poniżej 30. miesiąca życia. Między 30. a 36. miesiącem życia maksymalna liczba dzieci na pracownika wynosi 13, a maksymalna liczebność grupy to 25.

Francja: Rysunek C8a pokazuje sytuację w placówkach typu opiekuńczego (*accueil du jeune enfant*). W wypadku czterolatków maksymalna liczebność grupy określana jest na poziomie departamentu na podstawie potrzeb lokalnych.

Włochy: W wypadku dwulatków wymagania leżą w gestii władz regionalnych.

Słowenia: W zależności od potrzeb władze lokalne mogą zwiększyć maksymalną liczebność grupy o dwoje dzieci. Dotyczy to ponad połowy grup.

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS): Rysunek C8b przedstawia sytuację w *reception classes* w szkole podstawowej.

Maksymalny stosunek liczby dzieci do liczby pracowników zwiększa się dwukrotnie między drugim a czwartym rokiem życia dzieci. Zazwyczaj w grupach dwulatków pracują zespoły składające się z dwóch lub trzech osób, a za całą grupę czterolatków odpowiadają jedna lub dwie osoby.

Maksymalna liczba dzieci dwuletnich przypadająca na pracownika waha się od trzech (w Czarnogórze i Norwegii) do 18 (w Hiszpanii). W większości systemów edukacji, w których istnieją regulacje na poziomie centralnym, maksymalna liczba dzieci przypadających na pracownika waha się między pięciorgiem a ośmiorgiem.

W wypadku czterolatków sytuacja przedstawia się zgoła inaczej. W większości systemów, które stosują w tym obszarze regulacje, w tej grupie wiekowej maksymalna liczba dzieci przypadająca na pracownika wynosi od 20 wzwyż. Maksymalna liczba dzieci przypadających na pracownika wynosi poniżej 10 tylko w pięciu systemach (w Irlandii, na Węgrzech, w Finlandii, Zjednoczonym Królestwie – w Szkocji i w Norwegii).

Zależność między maksymalną liczebnością grupy a maksymalną liczbą dzieci przypadającą na członka personelu daje wgląd w sposób, w jaki organizowane są zespoły pracowników.

- Gdy maksymalna liczebność grupy przekracza maksymalną liczbę dzieci przypadającą na pracownika, regulacje wymagają, aby przy grupie obecne były jednocześnie co najmniej dwie osoby. Może to być zespół składający się z więcej niż jednego nauczyciela wychowania przedszkolnego o wysokich kwalifikacjach lub mogą to być zespoły składające się również z asystentów o niższych kwalifikacjach lub bez kwalifikacji (patrz rysunek C2).

W Finlandii członek kadry musi być „nauczycielem wczesnej edukacji i opieki” lub „nauczycielem przedszkolnym”, który posiada tytuł licencjata w obszarze edukacji (w tym studiów w dziedzinie edukacji przedszkolnej) lub nauk stosowanych (nauk społecznych, w tym studiów w dziedzinie wczesnej edukacji i opieki czy pedagogiki społecznej). Dwie trzecie z nich to opiekunowie dzieci z odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi na poziomie szkoły średniej II stopnia. W 2018 r. uchwalono nowe regulacje dotyczące wczesnej edukacji i opieki. Celem tej reformy jest poprawa jakości przez podniesienie kompetencji personelu. Od 2030 r. dwie trzecie pracowników mają posiadać tytuł licencjata, a co najmniej połowa z nich w dziedzinie związanej z nauczaniem.

- Gdy maksymalna liczebność grupy jest taka sama jak liczba dzieci przypadająca na pracownika, za całą grupę odpowiedzialny jest jeden nauczyciel wychowania przedszkolnego. Zdarza się to rzadko w wypadku młodszych dzieci, ale dość często w wypadku czterolatków. W większości systemów edukacji, w których istnieją odpowiednie regulacje, wymagają one, aby z grupą czterolatków pracował jeden nauczyciel wychowania przedszkolnego.

W Zjednoczonym Królestwie (w Anglii i Walii) maksymalna liczba czterolatków na grupę i jednego pracownika wynosi 30. Dotyczy to klas wstępnych (*reception classes*) w szkole podstawowej, w której pracownik ten jest wykwalifikowanym nauczycielem. Niemniej w Walii, zgodnie z zaleceniami z września 2018 r., istnieje również wymóg, aby stosunek ten wynosił 1:8 we wszystkich placówkach finansowanych ze środków publicznych w wypadku dzieci na etapie nauczania początkowego (*Foundation Phase*), w tym dzieci w klasach wstępnych.

W niektórych wypadkach o stosunku liczby dzieci do liczby pracowników oraz liczebności grup decydują same placówki lub władze lokalne, w związku z czym nie istnieją odpowiednie regulacje na szczeblu centralnym dotyczące tego przedziału wiekowego. Sytuacja ta występuje w Danii, na Łotwie, w Szwecji i na Islandii.

Jesienią 2017 r. w Szwecji, gdzie nie istnieją regulacje na szczeblu centralnym dotyczące stosunku liczby dzieci do liczby pracowników, średnia liczba dzieci przypadających na jednego pracownika w placówkach jednoetapowych (*förskola* dla dzieci wieku 1–6 lat) wynosiła 5,1:1 ([Skolverket Statistics](#)).

W 2009 r. na Islandii zmieniono obowiązujące rozporządzenie w sprawie placówek przedszkolnych (Rozporządzenie 655/2009). Na tej podstawie zniesiono minimalne wymogi dotyczące stosunku liczby dzieci do liczby nauczycieli, aby zapewnić kierownictwom przedszkoli większą autonomię umożliwiającą uwzględnienie szczególnych warunków panujących w poszczególnych placówkach. Przy podejmowaniu decyzji pomocą służy wzór na obliczanie wartości „przeliczników na dziecko” (*barnigildi*), które uwzględniają wiek



dzieci, liczbę dzieci o specjalnych potrzebach oraz liczbę godzin tygodniowo, na które zapisane są dzieci. W 2009 r. na poziomie ISCED 020 stosunek liczby dzieci do liczby nauczycieli wynosił 6:1 na. W 2016 r. spadł on do 5,3:1 (Eurostat, UOE [educ_uae_perp04]).

We Włoszech i w Albanii nie istnieją regulacje na szczeblu centralnym dotyczące liczebności grup lub stosunku liczby dzieci do liczby pracowników w grupie wiekowej poniżej trzeciego roku życia, ponieważ usługami tymi zarządza się na niższym szczeblu – odpowiednio regionalnym i lokalnym. W Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), we Francji i w Holandii władze najwyższego szczebla określają stosunek liczby dzieci do liczby pracowników i liczebność grup tylko w wypadku dzieci młodszych.

OSOBY ŚWIADCZĄCE USŁUGI UREGULOWANEJ PRAWEM WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI W DOMU OPIEKUJĄ SIĘ NA OGÓL NIE WIĘCEJ NIŻ CZWORGEM LUB PIĘCIORGEM DZIECI PONIŻEJ TRZECIEGO ROKU ŻYCIA

Prawie we wszystkich krajach, w których funkcjonuje uregulowana prawem wczesna edukacja i opieka w domu, maksymalna liczba dzieci na jednego opiekuna podlega kontroli. Tylko w kilku krajach, w których opieka w domu jest bardzo ograniczona (patrz rysunek A3), nie stosuje się w tym zakresie żadnych standardów (we Włoszech, na Łotwie, w Szwecji i Macedonii Północnej).

Regulacje dotyczące tego obszaru są często dość skomplikowane, ponieważ muszą uwzględniać wiele czynników. Na przykład dzieci mogą znacznie różnić się pod względem wieku: od całkowicie niesamodzielnymi małych dzieci do dość samodzielnych dzieci starszych, które potrzebują opieki przez zaledwie kilka godzin po zakończeniu lekcji w szkole. Dlatego regulacje te często zawierają dalsze ograniczenia dotyczące wieku, szczególnie przez zastosowanie bardziej rygorystycznych wymagań dotyczących maksymalnej liczby młodszych dzieci w grupie.

Opieka w domu jest bardziej rozpowszechnionym rodzajem opieki nad dziećmi młodszymi niż nad starszymi (patrz informacje krajowe). Na rysunku C9 pokazano regulacje na szczeblu centralnym dotyczące maksymalnej liczby dzieci poniżej trzeciego roku życia przypadające na jednego opiekuna, która wynosi od trojga na Słowacji i w Zjednoczonym Królestwie (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) do ośmiorga we Wspólnocie Flamandzkiej Belgii. W większości krajów maksymalna liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna waha się od czworga do pięciorga dzieci. Liczba ta obejmuje zazwyczaj własne dzieci opiekuna, jeżeli znajdują się również pod jego opieką. W niektórych krajach stosowane są dalsze wymagania.

W **Irlandii** regulacje stanowią, że w danym momencie pod opieką opiekuna nie powinno być więcej niż pięć dzieci poniżej czwartego roku życia (w tym własnych dzieci opiekuna), z których tylko dwoje może mieć mniej niż 15 miesięcy.

W **Chorwacji** maksymalna liczba dzieci w wieku poniżej 14 lat przypadających na opiekuna wynosi sześć, jednakże opiekun może zajmować się tylko jednym dzieckiem poniżej jednego roku życia, które liczone jest jako dwoje dzieci. Jeśli opiekun opiekuje się swoimi dziećmi poniżej dziesiątego roku życia, to łączna liczba dzieci, którymi może się zajmować, zostaje pomniejszona – o jedno dziecko na dwoje własnych dzieci lub o dwoje na troje własnych.

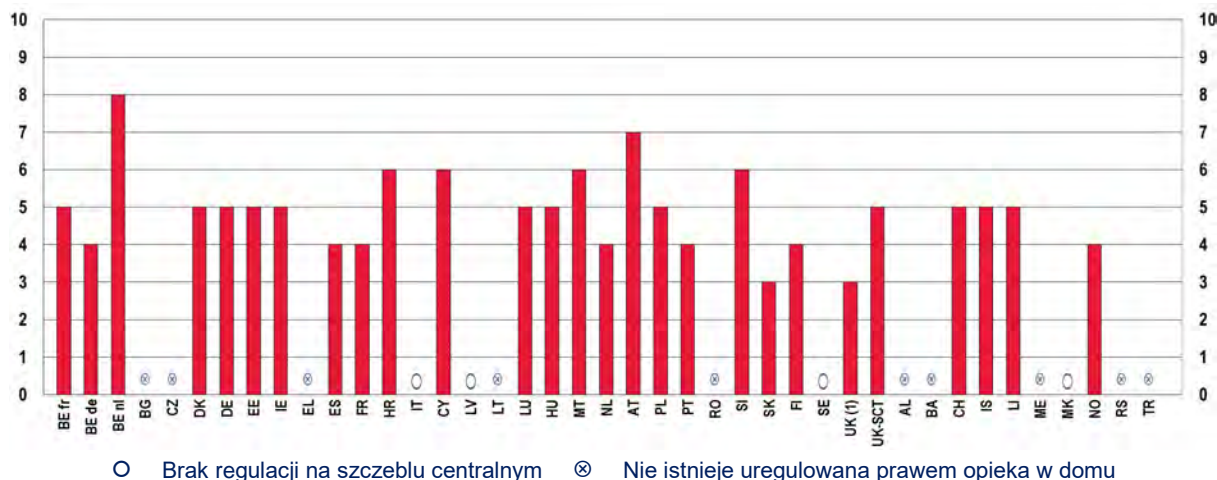
Na **Cyprze** opiekun może opiekować się nawet sześciorgiem dzieci, ale nie więcej niż trojgiem poniżej drugiego roku życia.

W **Luksemburgu** maksymalna liczba dzieci przypadających na opiekuna to pięć roku życia do 12 lat, przy czym nie może się opiekować więcej niż dwojgiem dzieci poniżej drugiego roku życia.

Na **Malcie** opiekun może opiekować się maksymalnie sześciorgiem dzieci (w tym własnymi), ale tylko jedno z nich może mieć mniej niż 18 miesięcy.

W **Holandii** maksymalna liczba dzieci poniżej czwartego roku życia przypadająca na opiekuna wynosi czworo, z czego tylko dwoje może mieć mniej niż rok.

Rysunek C9: Maksymalna liczba dzieci poniżej trzeciego roku życia przypadająca na osobę świadczącą uregulowaną prawem opiekę w domu, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Na rysunku uwzględniono maksymalną liczbę dzieci, którymi opiekun może zajmować się w tym samym czasie (bez przeliczników pełnego wymiaru godzin lub liczby zapisanych dzieci) według regulacji na szczeblu centralnym. Nie uwzględniono regulacji dotyczących dzieci ze specjalnymi potrzebami.

Na rysunku nie przedstawiono bardziej szczegółowych wymagań uwzględnionych w regulacjach (np. dalszych ograniczeń dotyczących wieku dzieci).

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Dane nie obejmują własnych dzieci opiekuna.

Włochy: Regulacje leżą w gestii władz regionalnych. Maksymalna liczba dzieci wynosi zazwyczaj od trojga do sześciorga.

Hiszpania: Uregulowana prawem opieka w domu istnieje tylko w dwóch wspólnotach autonomicznych. Rysunek przedstawia sytuację w Nawarze. We Wspólnocie Madrytu nie obowiązują regulacje dotyczące tego obszaru.

Austria: Maksymalna liczba dzieci poniżej trzeciego roku życia waha się od czworga do siedmiorga w zależności od kraju związkowego.

Szwajcaria: Rysunek odzwierciedla sytuację w większości kantonów.

Macedonia Północna: Uregulowana prawem opieka w domu jako główny rodzaj wczesnej edukacji i opieki dotyczy głównie dzieci w wieku od trzech do sześciu lat.

W **Zjednoczonym Królestwie (w Anglii)** opiekun może opiekować się jednocześnie maksymalnie sześciorgiem dzieci poniżej ósmego roku życia. Nie więcej niż troje z tych dzieci może być poniżej wieku obowiązku szkolnego i tylko jedno dziecko poniżej pierwszego roku życia.

W **Zjednoczonym Królestwie (w Walii)** opiekun może opiekować się maksymalnie dziesięciorgiem dziećmi poniżej 12. roku życia, z których nie więcej niż sześć jest w wieku poniżej ośmiu lat, nie więcej niż troje poniżej pięciu lat i nie więcej niż dwoje poniżej 18 miesięcy.

W **Zjednoczonym Królestwie (w Irlandii Północnej)** maksymalna liczba dzieci, którymi może opiekować się opiekun, to sześć dzieci poniżej 12. roku życia, z których maksymalnie troje może być poniżej wieku obowiązku szkolnego i tylko jedno poniżej pierwszego roku życia.

W **Zjednoczonym Królestwie (w Szkocji)** zalecany stosunek to jeden opiekun na troje dzieci poniżej drugiego roku życia i jeden opiekun na pięć dzieci w wieku trzech lat.

W **Islandii** opiekun w pierwszym roku pracy może opiekować się nie więcej niż czworgiem dzieci poniżej szóstego roku życia (w tym własnymi dziećmi) i nie więcej niż dwójgim dzieci poniżej pierwszego roku życia. Po roku pracy opiekun może dodać jedno dziecko. Najczęściej występująca maksymalna liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna w ramach uregulowanej prawem opieki w domu wynosi pięć dzieci. Według [islandzkich danych statystycznych](#) w 2017 r. średni stosunek liczby dzieci do liczby opiekunów wynosił 4,3:1.

W **Liechtensteinie** opiekunowie mogą opiekować się maksymalnie pięciorgiem dzieci (w tym własnymi poniżej 16. roku życia), przy czym nie więcej niż trojgiem nienależących do rodziny. Maksymalna liczba dzieci poniżej 18. miesiąca życia to dwoje. Dziecko w tym przedziale wiekowym liczy się jako półtora dziecka.



W **Norwegii** regulacje są bardziej ogólne. Na opiekuna przypada maksymalnie pięcioro dzieci, a liczbę tę należy pomniejszyć, jeśli większość dzieci w grupie nie ukończyła trzech lat.

W **Słowenii** maksymalna liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna to sześcioro, przy czym regulacje nie wspominają o ich wieku.

Regulacje mogą również zapewniać opiekunom pewien stopień elastyczności, pozwalając im na opiekę nad jednym lub dwojgiem dodatkowych dzieci, m.in. w szczególnych sytuacjach rodzinnych (np. w wypadku wieloraczków), lub gdy na danym terenie brakuje odpowiednich rozwiązań wczesnej edukacji i opieki.

WYTYCZNE EDUKACYJNE

CZĘŚĆ I – REGULACJE PRAWNE

Jak podkreślono w Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki ⁽⁷⁶⁾, kluczowe znaczenie ma podnoszenie jakości usług wczesnej edukacji i opieki równoległe z wysiłkami na rzecz zwiększenia dostępu do nich i uczestnictwa w nich. Tylko wysokiej jakości wczesna edukacja i opieka może zapewnić solidne podstawy wczesnego uczenia się i rozwoju, których dzieci potrzebują, aby z powodzeniem ukończyć naukę, zwłaszcza jeśli pochodzą ze środowisk znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Zgodnie z konkluzjami sympozjum NESSE „Early Matters” (2008), dowody wskazują na to, że niska jakość usług na etapie wczesnego dzieciństwa może niekorzystnie wpłynąć na przyszłe wyniki w nauce.

Niniejszy rozdział koncentruje się na podstawowych procesach zachodzących w ramach wczesnej edukacji i opieki. Sposób organizacji opieki, nauczania i uczenia się w dużej mierze decyduje o jakości usług w tym zakresie. Procesy opieki nie tylko zaspokajają podstawowe potrzeby, lecz również podnoszą poziom dobrostanu, uczenia się i rozwoju dzieci, ponieważ obejmują one intensywną komunikację między dziećmi a kadrami. Dobrze wyważone połączenie opieki i edukacji stwarza idealne warunki rozwoju poznawczego, społecznego i fizycznego dzieci, pomagając im rozwijać pewność siebie i budować pozytywny obraz siebie (Einarsdottir 2015; Pramling, Doverborg, Samuelsson 2017). Zajęcia, które dzieci uwielbiają – zabawa, bieganie, skakanie i wspinaczka; słuchanie opowieści, rysowanie i prace ręczne; muzykowanie, śpiewanie i taniec; obserwowanie, odkrywanie, gotowanie, praca w ogrodzie i udział w piknikach – mogą być wykorzystane do zapewnienia pozytywnych doświadczeń edukacyjnych (np. Klette, Drugli, Aandahl 2018). Bogate i zróżnicowane działania – oparte na dobrze zdefiniowanych celach, które zapewniają postęp w osiąganiu pożądaných efektów uczenia się, wspierają komunikację między dziećmi i pracownikami oraz zachęcają do udziału rodziców – stanowią kluczowe elementy wysokiej jakości usług kształcenia i opieki (European Commission 2014). Aby wspierać praktyków w osiąganiu tego poziomu świadczenia usług, większość władz na najwyższym szczeblu w całej Europie publikuje oficjalne wytyczne edukacyjne.

W pierwszej części niniejszego rozdziału przeanalizowano, w których systemach edukacji zostały wydane wytyczne władz centralnych określające komponent edukacyjny wczesnej edukacji i opieki. Zbadano również, czy placówki tego sektora opracowują własne plany pedagogiczne. Badane są cele, treści i metody nauczania, zgodnie z zaleceniami zawartymi w wytycznych centralnych. Pod koniec tej części przedstawiono analizę praktyk oceniania stosowanych w sektorze wczesnej edukacji i opieki.

Druga część rozdziału poświęcona jest środkom, które ułatwiają przechodzenie z etapu wczesnej edukacji i opieki do kształcenia w szkole podstawowej. W tej części omówione zostały zagadnienia związane z przyjmowaniem uczniów do szkoły podstawowej oraz proces podejmowania decyzji związany z tą procedurą. W rozdziale omówiono również środki mające na celu zapewnienie ciągłości pedagogicznej między wczesną edukacją i opieką a szkolnictwem podstawowym.

W rozdziale przeanalizowano dwa rodzaje ukierunkowanych środków wsparcia w ramach wczesnej edukacji i opieki: po pierwsze, środki służące rozwijaniu kompetencji językowych dzieci, zarówno w języku wykładowym, jak i w języku, jakim dziecko posługuje się w domu, po drugie, wsparcie dostępne dla rodziców dzieci korzystających z usług wczesnej edukacji i opieki.

⁽⁷⁶⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. C 189 z 5.6.2019).



JEDNA TRZECIA SYSTEMÓW EDUKACJI NIE ZAPEWNI WYTYCZNYCH EDUKACYJNYCH DLA DZIECI W WIEKU PONIŻEJ TRZECH LAT

W coraz większym stopniu uznaje się znaczenie wczesnej edukacji i opieki jako podstawy uczenia się i rozwoju dzieci ⁽⁷⁷⁾. Wszystkie systemy edukacji ustaliły wytyczne edukacyjne dla tego kluczowego etapu. Mimo jednak najnowszych postępów wytyczne edukacyjne są nadal bardziej powszechne w odniesieniu do placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych niż dla dzieci młodszych i są one rzadziej spotykane w odniesieniu do opieki domowej niż w odniesieniu do placówek wczesnej edukacji i opieki.

Wytyczne edukacyjne to oficjalne dokumenty, które mogą, ale nie muszą, obowiązywać, wydawane w celu wspierania dostawców usług wczesnej edukacji i opieki w stosowaniu podejść do opieki nad dziećmi i ich nauki, jak również w zakresie oferowanych treści edukacyjnych. Mogą one obejmować:

- główne cele i zasady,
- podejścia edukacyjne/pedagogiczne,
- cele rozwojowe i edukacyjne,
- obszary nauki, treści lub materiały szkoleniowe,
- metody oceniania.

Forma wytycznych edukacyjnych w zakresie wczesnej edukacji i opieki różni się znacznie w poszczególnych krajach. Mogą one być wydane jako plany ramowe, wytyczne dla praktyków, programy nauczania lub programy uczenia się i rozwoju, cele edukacyjne (np. podstawowe cele *vroegschoolse educatie* w Holandii). W niektórych krajach (np. Belgia – Wspólnota Flamandzka, Bułgaria lub Polska) wytyczne dotyczące edukacji są włączane do ustawodawstwa. W zależności od ich struktury, wytyczne edukacyjne umożliwiają różne stopnie elastyczności w sposobie ich stosowania w placówkach wczesnej edukacji i opieki.

W danym kraju może obowiązywać więcej niż jeden dokument mający zastosowanie do etapu wczesnej edukacji i opieki, ale wszystkie one przyczyniają się do ustanowienia podstawowych ram, na podstawie których pracownicy wczesnej edukacji i opieki są zobowiązani (lub których przestrzeganie jest doradzane w wypadku braku obowiązkowych wymogów) do opracowywania własnej praktyki w celu zaspokojenia potrzeb dzieci w zakresie nauczania i rozwoju.

W Europie dwie trzecie systemów edukacji wydały wytyczne edukacyjne obejmujące cały etap wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek D1a). W pozostałej jednej trzeciej wytyczne są kierowane wyłącznie do placówek dla starszych dzieci. Podstawy programowe wydane na najwyższym szczeblu są w dużej mierze związane z zarządzaniem (patrz rysunek A4). W prawie wszystkich krajach, w których jeden organ władz odpowiada za cały etap wczesnej edukacji i opieki, cele lub treści edukacyjne są ustalane dla całego przedziału wiekowego. Odbywa się to we wszystkich krajach skandynawskich i bałtyckich, w większości krajów Europy Środkowej i krajów bałkańskich, a także w Irlandii, Hiszpanii, Luksemburgu, na Malcie i w Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja). Jedynym wyjątkiem jest Zjednoczone Królestwo (Irlandia Północna), gdzie Departament Edukacji w rządzie Irlandii Północnej jest (współ)odpowiedzialny za cały etap wczesnej edukacji i opieki, ale doradztwo w zakresie programu nauczania jest dostępne tylko w odniesieniu do edukacji przedszkolnej trzylatków i czterolatków.

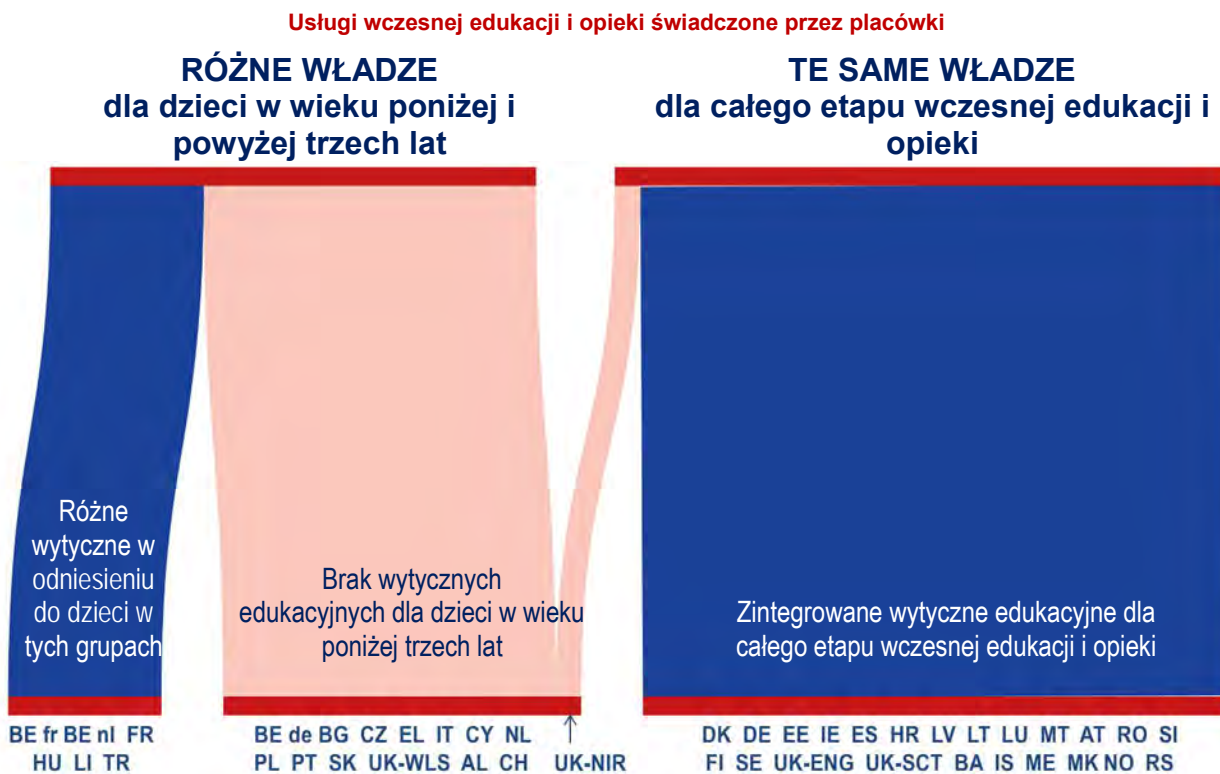
Sytuacja jest bardziej zróżnicowana w wypadku podzielonych systemów wczesnej edukacji i opieki, w których jedynie placówki dla dzieci starszych podlegają władzom oświatowym (placówki dla dzieci młodszych podlegają innym władzom). Tylko mniej więcej jedna trzecia takich systemów edukacji ustanowiła zalecenia edukacyjne dla całego przedziału wiekowego, tj. Belgia (Wspólnota Francuska i Wspólnota Flamandzka), Francja, Węgry, Liechtenstein i Turcja. Zalecenia są określone w odrębnych dokumentach koncentrujących się na młodszych i starszych dzieciach, wydawanych przez różne organy.

W ubiegłych latach władze na najwyższym szczeblu coraz częściej wydawały wytyczne edukacyjne dla młodszych dzieci. Od 2013 r. władze w Belgii (Wspólnota Flamandzka), we Francji,

⁽⁷⁷⁾ Dz.U. C 189, 5.6.2019.

w Luksemburgu i Liechtensteinie wydały po raz pierwszy specjalne wytyczne obejmujące element edukacyjny dla młodszych dzieci.

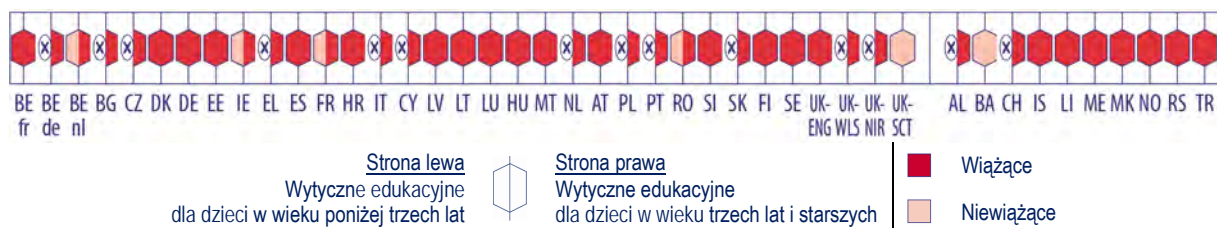
Rysunek D1a: Wytyczne władz oświatowych na najwyższym szczeblu w zakresie usług wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Niemniej jednak w 13 systemach edukacji, w których władze oświatowe najwyższego szczebla odpowiadają jedynie za placówki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych (patrz rysunek A4), wytyczne dotyczą jedynie świadczenia usług wczesnej edukacji i opieki dla dzieci starszych (Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna, Bułgaria, Czechy, Grecja, Włochy, Cypr, Holandia, Polska, Portugalia, Słowacja, Zjednoczone Królestwo – Walia, Albania i Szwajcaria). Jednakże w Portugalii wytyczne dla przedszkoli, które zostały zmienione w 2016 r., obecnie podkreślają potrzebę wspólnych podejść i zasad pedagogicznych dla całego etapu przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki szkolnej, przygotowujący jest również zestaw wytycznych edukacyjnych dla żłobków. Ponadto w Holandii obowiązują wytyczne władz na najwyższym szczeblu dotyczące dzieci ze środowisk defaworyzowanych w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat, uczestniczących w ukierunkowanych programach wczesnej edukacji (*voorschoolse educatie*), które obejmują około 45 000 dzieci. We Włoszech Ministerstwo Edukacji powołuje komisję odpowiedzialną za opracowanie wytycznych edukacyjnych dotyczących świadczenia usług dla dzieci młodszych.

Status wytycznych władz najwyższego szczebla dla placówek wczesnej edukacji i opieki jest różny w poszczególnych krajach, a w kilku wypadkach, w obrębie danego kraju, w zależności od przedziału wiekowego (patrz rysunek D1b).

Rysunek D1b: Status wytycznych władz najwyższego szczebla dla placówek wczesnej edukacji i opieki

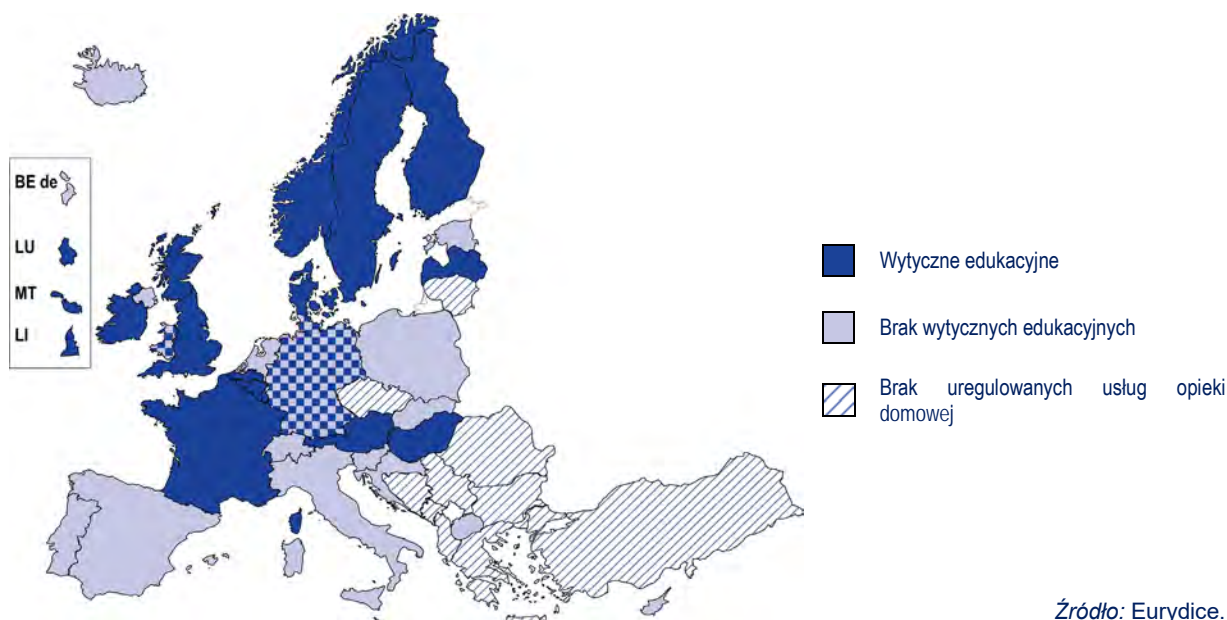


Źródło: Eurydice.

W systemach edukacji, w których wydano wytyczne edukacyjne zarówno dla młodszych, jak i dla starszych dzieci, wytyczne te są zazwyczaj wiążące na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Z kolei w Belgii (Wspólnota Flamandzka), we Francji i w Rumunii wytyczne są wiążące jedynie w odniesieniu do placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Dotyczy to również Irlandii, ale tylko placówek działających na podstawie umów z Departamentem ds. Dzieci i Młodzieży w celu zapewnienia bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci. Ponadto w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) oraz w Bośni i Hercegowinie wytyczne edukacyjne nie są wiążące na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. W krajach, w których wytyczne edukacyjne mają zastosowanie tylko do starszych dzieci, wszystkie wytyczne są wiążące.

W większości wypadków, tj. w 17 systemach edukacji (patrz rysunek D1c), wytyczne edukacyjne wydane przez władze najwyższego szczebla i skierowane do placówek mają też zastosowanie do opieki domowej. W Austrii istnieją szczególne wytyczne, które mają zastosowanie wyłącznie do usług opieki domowej. Jednakże w 15 systemach edukacji nie wydano wytycznych edukacyjnych w odniesieniu do tego typu świadczeń. W pozostałych krajach usługi opieki domowej nie są dostępne.

Rysunek D1c: Opieka domowa



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie do rysunków D1a-c

Aby zapoznać się z definicją „**wytycznych edukacyjnych**”, patrz *Glosariusz*.

Patrz *Załącznik C*, aby zapoznać się ze szczegółowymi dokumentami określanymi jako wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu w każdym kraju.

Patrz zestawienie informacji na temat krajowych systemów, aby dowiedzieć się, czemu odpowiada termin „w wieku poniżej trzech lat” i „w wieku trzech lat i starsze” w poszczególnych krajach.

Więcej informacji na temat władz odpowiedzialnych za opracowywanie regulacji dotyczących placówek w każdym kraju można znaleźć na rysunku A4 i w *Załączniku B*.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów (rysunki D1a-c)

Belgia (BE fr): W odniesieniu do dzieci w wieku trzech lat i starszych wytyczne edukacyjne wydane przez władze na najwyższym szczeblu mają zastosowanie wyłącznie do szkół publicznych i prywatnych otrzymujących dotacje, a nie do samofinansujących się szkół prywatnych.

Belgia (BE nl): W odniesieniu do dzieci w wieku trzech lat i starszych wytyczne edukacyjne wydane przez władze na najwyższym szczeblu mają zastosowanie wyłącznie do szkół uznawanych przez te władze.

Niemcy: To, czy istniejące wytyczne edukacyjne w odniesieniu do wczesnej edukacji i opieki opracowane przez kraje związkowe mają zastosowanie do opiekunek do dzieci, zależy od regulacji obowiązujących w krajach związkowych i od wieku dzieci.

Irlandia: [Podstawa programowa](#) zaprojektowana dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki (*Aistear*) jest wiążąca tylko wobec placówek działających na podstawie umów z Departamentem ds. Dzieci i Młodzieży w celu zapewnienia bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci.

Holandia: Rysunek D1a przedstawia sytuację w głównym nurcie. W wypadku dzieci w wieku poniżej trzech lat wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu mają zastosowanie wyłącznie do dzieci ze środowisk defaworyzowanych uczęszczających do *voorschoolse educatie* (w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat).

Portugalia: Nie obowiązują szczegółowe wytyczne edukacyjne dotyczące placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, z kolei wytyczne programowe dla edukacji przedszkolnej opracowane dla placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych podkreślają potrzebę stosowania wspólnego podejścia pedagogicznego i zasad pedagogicznych na całym etapie przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki szkolnej.

Zjednoczone Królestwo (WLS): Jedyne usługi opieki domowej, które otrzymały środki publiczne na zapewnienie opieki dzieciom w wieku powyżej trzech lat, muszą stosować się do obowiązujących ram programowych dla dzieci w tym wieku.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW PLACÓWKI WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI MUSZĄ SPORZĄDZIĆ WŁASNY PLAN PEDAGOGICZNY

W wielu krajach europejskich wytyczne władz najwyższego szczebla dotyczące świadczenia usług wczesnej edukacji i opieki w placówkach służą jako podstawa samodzielnego opracowania bardziej szczegółowych wytycznych, programów lub planów na poziomie regionalnym, lokalnym albo placówki. Dlatego w systemach federalnych, jak również we Włoszech, gdzie istnieje znaczna autonomia regionalna, kraje związkowe, wspólnoty autonomiczne i regiony są odpowiedzialne za zapewnienie bardziej szczegółowych programów edukacyjnych na etapie wczesnej edukacji i opieki. W Finlandii odpowiedzialność za dalsze opracowywanie krajowej podstawy programowej w sektorze wczesnej edukacji i opieki spoczywa na dostawcy usług na poziomie lokalnym, tj. na gminie. W kilku systemach edukacji wytyczne władz najwyższego szczebla służą jako punkt odniesienia opracowania planu pedagogicznego w każdej placówce wczesnej edukacji i opieki. Termin „plan pedagogiczny” obejmuje wszelkie programy nauczania lub działania związane z nauczaniem lub plan pracy, program, projekt albo model (patrz rysunek D2).

Opracowanie planu pedagogicznego na poziomie placówki pozwala na dostosowanie oferty do lokalnych uwarunkowań i potrzeb dzieci. Jest to również sposób na zapewnienie pracownikom wspólnego zrozumienia zasad pedagogicznych, którymi powinni kierować się w pracy. Może to być szczególnie przydatne w sytuacji, gdy wytyczne edukacyjne władz na najwyższym szczeblu są bardzo ogólne i nie są zróżnicowane w zależności od grupy wiekowej, lub gdy brak jest wytycznych dotyczących danego przedziału wiekowego.

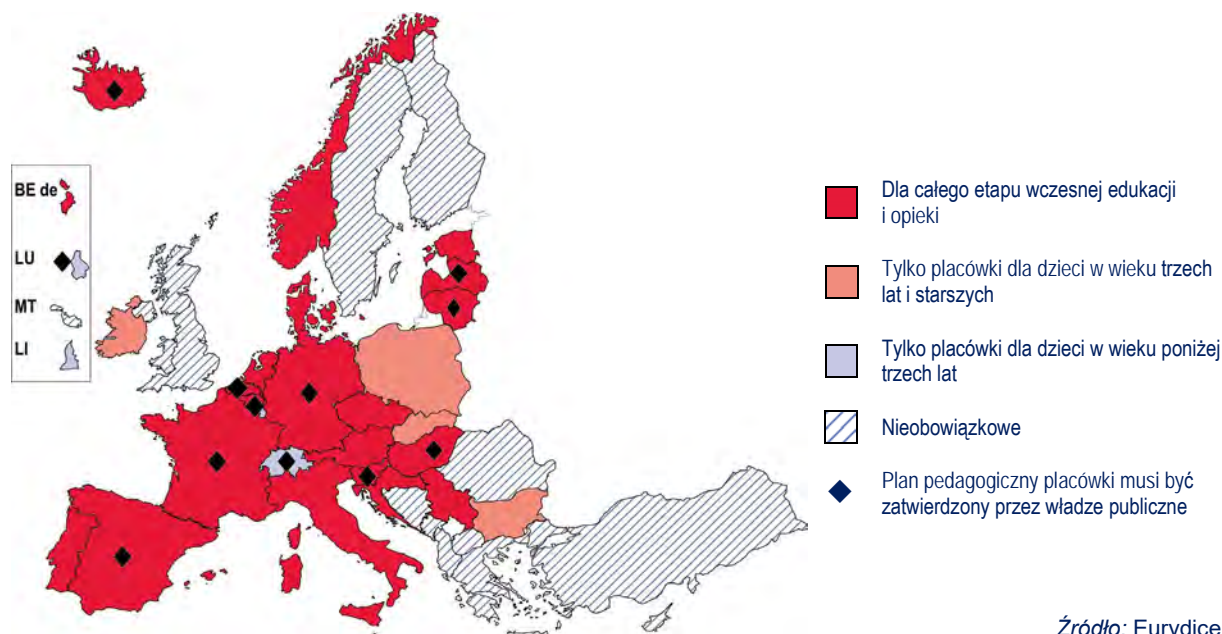
W 28 systemach edukacji placówki wczesnej edukacji i opieki muszą sporządzić własny plan pedagogiczny. W większości systemów dotyczy to placówek w całym sektorze wczesnej edukacji i opieki. Jednak jest kilka wyjątków. W Luksemburgu, Liechtensteinie i Szwajcarii ma to zastosowanie tylko do placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat. W Liechtensteinie przedszkole (dla dzieci w wieku 4–5 lat) musi realizować krajowe programy nauczania, a zatem nie tworzy własnego programu nauczania. Bardziej ogólne wytyczne są ustalane dla młodszych dzieci, placówki te muszą więc stworzyć własny, bardziej ukierunkowany plan pedagogiczny.

W Bułgarii, Irlandii, Polsce i na Słowacji obowiązek opracowania własnego planu lub programu nauczania ma zastosowanie wyłącznie do placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. W celu wspierania działań edukacyjnych w Irlandii placówki wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci mogą wdrażać różne programy nauczania według własnego wyboru, kierując się krajowymi ramami *Aistear*. Z kolei w Bułgarii, Polsce i na Słowacji nie obowiązują wytyczne władz na najwyższym szczeblu zawierające komponent edukacyjny dla młodszych dzieci, a placówki nie muszą opracowywać własnych planów pedagogicznych.

W 12 systemach edukacji programy nauczania opracowywane na poziomie placówki muszą być zatwierdzone przez władze publiczne, które często są również odpowiedzialne za akredytację, ewaluację lub poprawę jakości pracy placówek wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek E2). W Niemczech, zatwierdzenie planu pedagogicznego placówki przez regionalną lub lokalną służbę pomocy społecznej dla młodzieży jest częścią procedury akredytacyjnej. W Szwajcarii nie obowiązują wytyczne dotyczące edukacji wydawane przez władze na najwyższym szczeblu, które miałyby zastosowanie do placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat. W związku z tym, w celu zapewnienia, że niektóre cele i działania pedagogiczne są ustalone dla młodszych dzieci, większość kantonów wymaga, aby placówki opieki dziennej opracowały plan pedagogiczny jako warunek akredytacji. We Francji, w Luksemburgu i na Węgrzech organy odpowiedzialne za ewaluację placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat również zatwierdzają ich plany pedagogiczne. Na Litwie i w Islandii gminy, które są odpowiedzialne za zapewnienie jakości pracy placówek wczesnej edukacji i opieki, odpowiadają za zatwierdzanie programu placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Kuratorium zatwierdza plan lub programy nauczania opracowane przez przedszkola w Hiszpanii, na Węgrzech i we Francji, gdzie są one wykorzystywane do określenia

potrzeb pracowników w zakresie doskonalenia zawodowego. Na Łotwie Państwowe Centrum Jakości Edukacji zatwierdza programy nauczania w placówkach wczesnej edukacji i opieki. W Słowenii roczny plan pracy przedszkola musi zostać zatwierdzony przez gminę.

Rysunek D2: Obowiązek opracowania własnego planu pedagogicznego przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Termin „plan pedagogiczny” obejmuje wszelkie programy nauczania lub działania związane z nauczaniem albo plan pracy, program, projekt bądź model.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Każda placówka wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych musi realizować program nauczania zatwierdzony przez władze na najwyższym szczeblu. Szkoła może – ale nie jest zobowiązana – opracować własny program nauczania, który uwzględni cele rozwojowe ogólnego programu nauczania. W praktyce większość przedszkoli realizuje program nauczania organizacji parasolowej (*koepel*), do której należą.

Irlandia: Placówki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych uczestniczące w programie zapewnienia bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki nie tylko opracowują własny program nauczania, ale także zapewniają, że uwzględni on struktury ramowe *Aistear Síolta*.

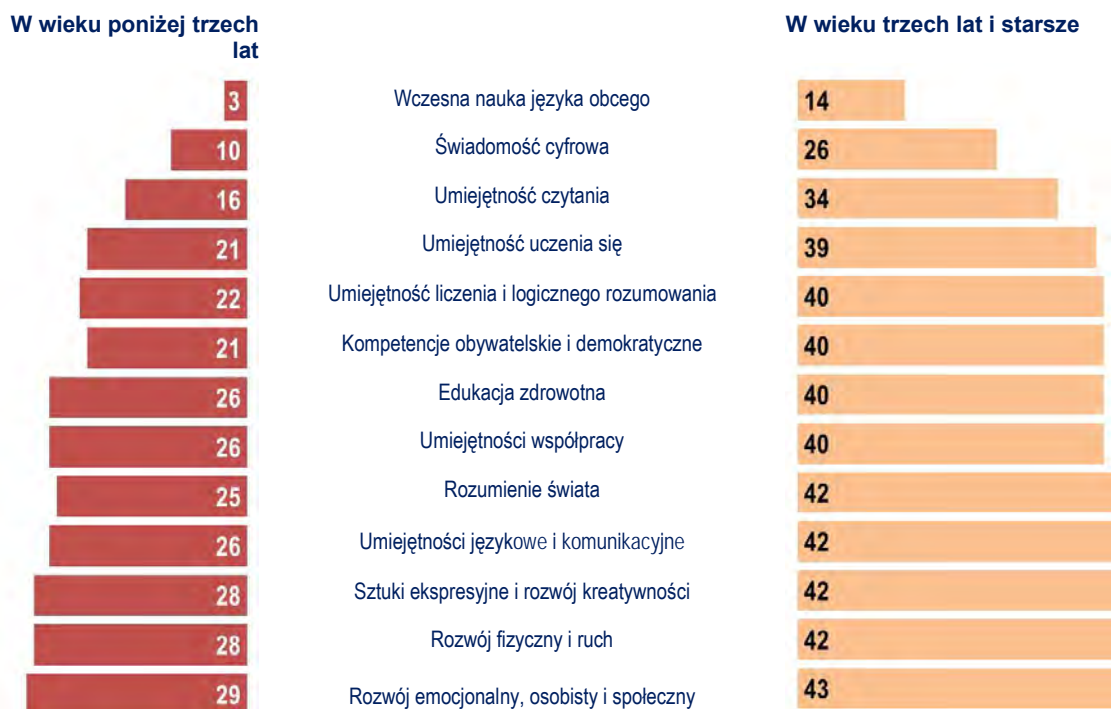
Finlandia: Dostawcy wczesnej edukacji i opieki, tj. gminy w wypadku placówek publicznych oraz prywatni dostawcy usług w wypadku placówek prywatnych otrzymujących dotacje ze środków publicznych, są zobowiązani do opracowania własnych programów nauczania zgodnych z wymogami krajowej podstawy programowej. Mogą oni decydować, w jakim stopniu przekażą to zadanie indywidualnym placówkom, które utrzymują.

KLUCZOWE OBSZARY W ZAKRESIE UCZENIA SIĘ I ROZWOJU DZIECI W RAMACH WCESNEJ EDUKACJI I OPIEKI SĄ BARDZO PODOBNE

Wytyczne edukacyjne – tam, gdzie obowiązują – określają obszary nauki i rozwoju dzieci, które powinny być przedmiotem codziennych działań w placówkach. Najczęściej wymienianymi obszarami, które są wskazywane w odniesieniu do placówek wczesnej edukacji i opieki, niezależnie od wieku, są:

- rozwój emocjonalny, osobisty i społeczny,
- rozwój fizyczny,
- umiejętności artystyczne,
- umiejętności językowe i komunikacyjne,
- rozumienie świata,
- umiejętności współpracy,
- edukacja zdrowotna.

Rysunek D3: Obszary uczenia się i rozwoju w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Dla każdego przedziału wiekowego wartość w kolumnie wskazuje liczbę systemów edukacji, które uwzględniają obszar nauki w wytycznych dotyczących edukacji wydanych przez władze na najwyższym szczeblu. Raport obejmuje łącznie 43 systemy edukacji – informacje krajowe są dostępne w załączniku.

Cztery obszary uczenia się i rozwoju są częściej kierowane do dzieci starszych:

- „umiejętność uczenia się” oraz „kompetencje obywatelskie i demokratyczne” – dwie kompetencje przekrojowe w unijnych ramach kompetencji kluczowych ⁽⁷⁸⁾,
- „rozumowanie liczbowe” i „umiejętność czytania” – dwa zagadnienia silniej związane z uczeniem się formalnym.

Warto również odnotować, że w siedmiu systemach edukacji (Dania, Irlandia, Włochy, Węgry, Holandia, Islandia i Norwegia) wytyczne dotyczące edukacji nie określają „umiejętności czytania” jako obszaru uczenia się w ramach wczesnej edukacji i opieki, chociaż wszystkie one wyznaczają cele związane z umiejętnościami językowymi i komunikacyjnymi dzieci. Może to odzwierciedlać mniejszy nacisk na pojawiające się umiejętności czytania i pisania, takie jak zrozumienie, że druk ma znaczenie, lub eksperymentowanie z dźwiękami i słowami, co może być rozwijane na etapie wczesnej edukacji i opieki (EACEA/Eurydice 2011). W Szwecji i Serbii „umiejętność czytania” dotyczy tylko dzieci uczęszczających do klas zerowych na rok przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej (patrz informacje krajowe dotyczące klas zerowych).

Spośród zbadanych tu obszarów uczenia się wczesna nauka języków obcych i edukacja cyfrowa to dwa obszary najrzadziej wspomniane w wytycznych dotyczących edukacji wydanych przez władze centralne i częściej dotyczą one dzieci starszych. Języki obce są wyszczególnione w 14 systemach edukacji, zwykle w odniesieniu do starszych dzieci. Edukacja cyfrowa jest uwzględniona w wytycznych edukacyjnych w 26 systemach edukacji. W 10 z nich świadomość cyfrowa jest propagowana od najmłodszych lat. Na Litwie obejmuje ona jedynie obowiązkowy jednoroczny program nauczania przedszkolnego.

⁽⁷⁸⁾ Zalecenie 2006/962/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (DZ.U. L 394 z 30.12.2006).

We wszystkich krajach, których to dotyczy, można znaleźć dwa różne, lecz uzupełniające się podejścia do edukacji cyfrowej: (1) wykorzystanie technologii cyfrowych w edukacji w celu wspierania i wzmocnienia procesu uczenia się oraz (2) nauczanie i rozwój kompetencji cyfrowych dzieci.

W niektórych systemach edukacji (np. w Bułgarii, Danii, Hiszpanii, na Cyprze i w Szwecji) wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu kładą nacisk na wykorzystanie technologii cyfrowych w edukacji w celu wspierania procesu uczenia się bez określania kompetencji cyfrowych, które mają być rozwijane. Zalecane działania obejmują na przykład czytanie książek cyfrowych, poznawanie przyrody i nauki za pomocą urządzeń cyfrowych, takich jak kamery internetowe i GPS, doświadczanie i tworzenie sztuki z wykorzystaniem cyfrowych form wyrazu lub granie w gry na komputerach.

W innych systemach edukacji wytyczne władz centralnych określają kompetencje cyfrowe, które dzieci powinny zacząć rozwijać na etapie wczesnej edukacji i opieki, obejmujące najbardziej podstawowe kompetencje określone w ramach Digcomp 2.0 (Carretero *et al.* 2017). Podczas gdy kompetencje w zakresie rozwiązywania problemów zostały wspomniane jedynie w *Curriculum for Excellence* (Zjednoczone Królestwo, Szkocja), to cztery inne globalne kompetencje uwzględnione w „ramach” (komunikacja, tworzenie treści cyfrowych, umiejętność korzystania z informacji i danych oraz bezpieczeństwo) zostały ujęte w kilku systemach edukacji. Na przykład kompetencje w zakresie komunikacji są zawarte w krajowych programach nauczania w przedszkolach we Francji, które zalecają, aby dzieci kontaktowały się ze sobą za pomocą urządzeń cyfrowych. Umiejętność korzystania z informacji i danych jest np. przywoływana w wytycznych władz centralnych dla przedszkoli na Litwie, w których zaleca się, aby „dzieci korzystające z materiałów edukacyjnych opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych zbierały i oceniały informacje”. Umiejętność tworzenia i edycji informacji cyfrowych jest również uwzględniona np. w programie nauczania przedszkoli we wszystkich niemieckojęzycznych kantonach Szwajcarii, który określa kompetencje, jakie dzieci powinny zdobyć: tworzenie i wyszukiwanie dokumentów, włączanie/wyłączanie urządzeń i programów oraz korzystanie z podstawowych funkcji. W Norwegii podkreśla się bezpieczne, ostrożne i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych.

Zgodnie z **norweskim** Planem ramowym dla przedszkoli (UDIR 2017) „personel powinien aktywnie angażować dzieci w korzystanie z urządzeń cyfrowych. Urządzenia cyfrowe muszą być używane ostrożnie i nie mogą stać się dominującą praktyką. Przedszkola dokonują rzetelnej oceny urządzeń cyfrowych i pomagają dzieciom w rozwijaniu wczesnego, etycznego zrozumienia mediów cyfrowych”.

Oprócz samej edukacji cyfrowej należy wspomnieć, że technologie cyfrowe są również uwzględniane w ramach wczesnej edukacji i opieki jako niezbędny element rozwoju rozumienia świata przez dzieci oraz jako potwierdzenie znaczenia tych technologii w ich życiu codziennym i w społeczeństwie.

Niewiele krajów określiło inne obszary uczenia się lub rozwoju niż te, o których już wspomniano. Polska i Serbia wskazują jednak, że ich wytyczne edukacyjne podkreślają znaczenie przyrody i ekologii.

ZRÓWNOWAŻONE PODEJŚCIA PEDAGOGICZNE W RAMACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

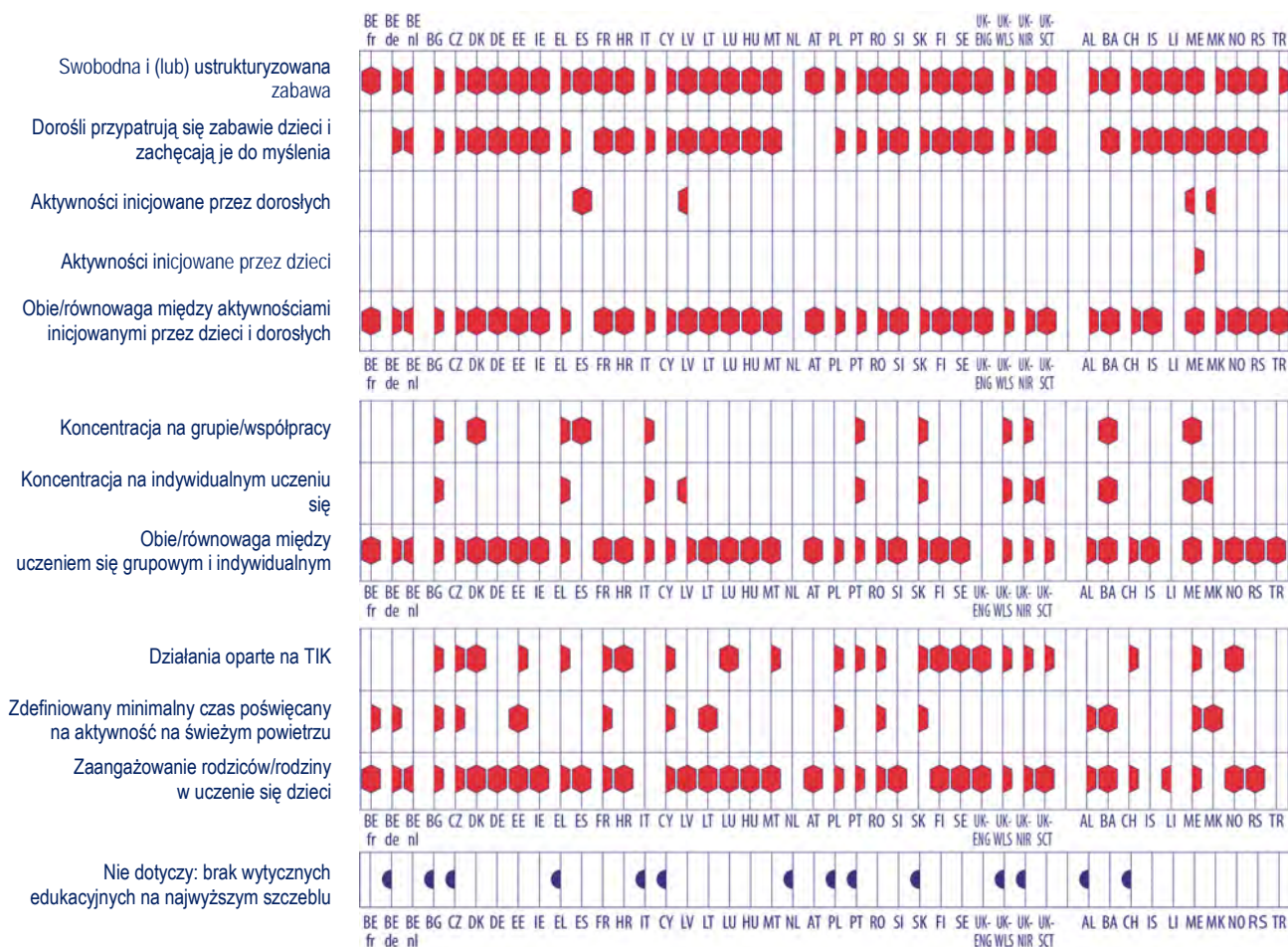
W krajach, w których obowiązują wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu, zazwyczaj zalecane są określone podejścia pedagogiczne do stosowania przez placówki wczesnej edukacji i opieki. Sytuacja dzieci starszych wygląda jednak inaczej w Belgii (Wspólnota Flamandzka) i Holandii, gdzie wytyczne mające zastosowanie do placówek są bardziej zorientowane na cele, koncentrują się na celach rozwojowych, osiągnięciach lub celach podstawowych.

W systemach edukacji, które w swoich wytycznych edukacyjnych odnoszą się do pedagogiki, zaleca się pewne wspólne podejścia dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki. Tak jest w wypadku uczenia się przez zabawę, które jest kluczowym elementem na wczesnym etapie rozwoju⁽⁷⁹⁾. W większości krajów zarówno swobodna, jak i ustrukturyzowana zabawa jest wymieniona w wytycznych dotyczących edukacji wydanych przez władze na najwyższym szczeblu. Na przykład, zgodnie z planem ramowym dla przedszkoli w Norwegii (UDIR 2017): „Zabawa powinna być główną

⁽⁷⁹⁾ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (Dz.U. 189, 5.6.2019).

aktywnością w przedszkolu, a jej wartość i znaczenie powinny być uznawane. Przedszkola powinny dbać o wysokiej jakości zabawę, przyjaźnie i kulturę dzieci. Zabawa powinna być areną rozwoju i nauki dzieci oraz interakcji społecznych i językowych. Przedszkola powinny inspirować i zapewniać miejsce na różnego rodzaju zabawy, zarówno na zewnątrz, jak i w pomieszczeniach”.

Rysunek D4: Podejścia pedagogiczne stosowane przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Strona lewa
Strona prawa
 Usługi dla dzieci w wieku poniżej trzech lat Usługi dla dzieci w wieku trzech lat i starszych

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu. Podejścia pedagogiczne ograniczające się do klas zerowych (patrz informacje krajowe i *Glosariusz*) nie są wymienione. Patrz *Załącznik C*, aby zapoznać się ze szczegółowymi dokumentami określanymi jako wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu w każdym kraju.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

- Irlandia:** Wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu odnoszą się jedynie do swobodnej zabawy (a nie do ustrukturyzowanej zabawy) na całym etapie wczesnej edukacji i opieki.
- Malta i Macedonia Północna:** Wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu skierowane do placówek dla młodszych dzieci odnoszą się tylko do swobodnej, a nie do ustrukturyzowanej zabawy.
- Portugalia:** Nie obowiązują szczegółowe wytyczne edukacyjne dotyczące placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, z kolei wytyczne programowe dotyczące edukacji przedszkolnej opracowane dla placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych podkreślają potrzebę stosowania wspólnego podejścia pedagogicznego i zasad pedagogicznych na całym etapie przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki szkolnej.
- Szwecja:** Większy nacisk na zajęcia inicjowane przez dorosłych w klasach zerowych (*förskoleklass*) dla sześciolatków.
- Bośnia i Hercegowina** Działania oparte na TIK realizowane w klasach zerowych.
- Turcja:** Wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu skierowane do placówek dla młodszych dzieci odnoszą się tylko do ustrukturyzowanej zabawy, nie obejmują one swobodnej zabawy.

Ponadto często podkreśla się kluczową rolę dorosłych w przypatrywaniu się zabawie dzieci i zachęcaniu ich do myślenia⁽⁸⁰⁾. Poza zabawą w większości krajów zaleca się utrzymywanie właściwej równowagi między zajęciami prowadzonymi przez dorosłych a inicjowanymi przez dzieci oraz między zajęciami grupowymi a indywidualnymi. W Szwecji większy nacisk na zajęcia inicjowane przez osoby dorosłe występuje w obowiązkowych klasach zerowych (*förskoleklass*), do których dzieci uczęszczają na rok przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej.

Zaangażowanie rodziców lub rodzin w proces uczenia się dzieci jest kolejnym kluczowym elementem, również często zalecanym placówkom. Jednak nie jest ono wymienione w wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu skierowanych do sektora wczesnej edukacji i opieki w Islandii, Macedonii Północnej lub Turcji, z kolei we Francji, w Rumunii i Czarnogórze jest ono zalecane tylko w odniesieniu do starszych dzieci.

Około połowa badanych systemów edukacji zaleca działania oparte na TIK, również zazwyczaj w odniesieniu do starszych dzieci. W Bośni i Hercegowinie działania oparte na TIK rozpoczynają się dopiero wtedy, gdy dzieci w wieku pięciu lat przechodzą do obowiązkowych klas zerowych.

Tylko w mniejszości systemów edukacji określa się minimalny czas na aktywność na świeżym powietrzu. Piętnaście systemów edukacji określa taki czas dla starszych dzieci, a tylko cztery określają go dla dzieci młodszych. Nie musi to koniecznie wskazywać na brak nacisku na zajęcia na świeżym powietrzu lub na naturę jako środowisko nauki, ale może odzwierciedlać fakt, że codzienne i tygodniowe aktywności są elastyczne w niektórych krajach i mogą być dostosowane do indywidualnych potrzeb dzieci. Ewentualnie może to odzwierciedlać fakt, że wytyczne edukacyjne są formułowane inaczej. W Chorwacji np. minimalny czas jest określany w odniesieniu do propagowania zdrowia i aktywności fizycznej, a nie konkretnie w odniesieniu do aktywności na świeżym powietrzu.

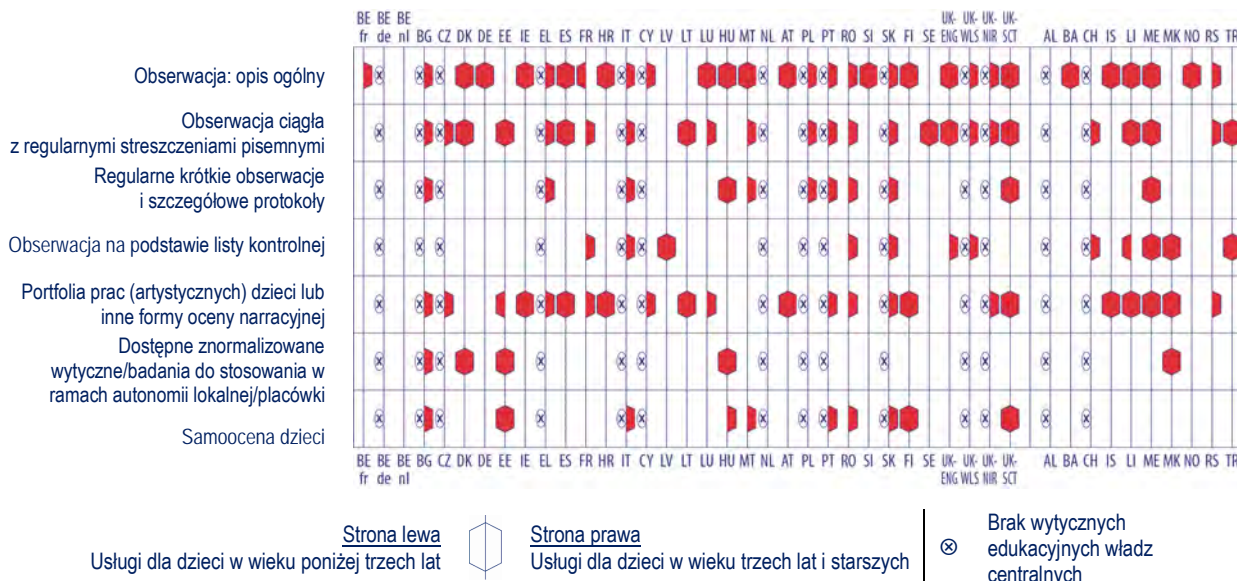
OBSERWACJA JEST KLUCZOWĄ METODĄ OCENIANIA DZIECI NA ETAPIE Wczesnej Edukacji i Opieki

Kraje europejskie ogólnie postrzegają wczesną edukację i opiekę jako etap kształcenia, na którym każde dziecko powinno być uznawane za aktywnego uczącego się, a kadra pracująca z dziećmi powinna reagować na ich indywidualne zainteresowania, potrzeby i potencjał edukacyjny. Aby realizować podejście skoncentrowane na dzieciach, ważne jest, aby planowanie codziennych czynności było poparte solidną wiedzą na temat indywidualnego rozwoju i postępu każdego dziecka zdobytą w procesie oceniania. Skuteczna ocena ma podstawowe znaczenie dla stworzenia optymalnych warunków nauki, wspierania i stawiania wyzwań dzieciom w procesie uczenia się oraz dla zapewnienia, by oferta była dostosowana do potrzeb wszystkich dzieci.

W większości krajów wytyczne edukacyjne dotyczące sektora wczesnej edukacji i opieki zawierają zalecenia co do metod oceniania stosowanych przez placówki. Jednak w niektórych systemach edukacji obszar ten podlega autonomii placówek, a zatem takie zalecenia nie obowiązują w Belgii (Wspólnota Flamandzka) na całym etapie, w Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna), w Holandii i Albanii w odniesieniu do starszych dzieci, a także w Belgii (Wspólnota Francuska), Rumunii i Serbii w odniesieniu do placówek dla młodszych dzieci. Ponadto w 14 systemach edukacji władze najwyższego szczebla nie wydały wytycznych edukacyjnych w odniesieniu do młodszych dzieci (patrz rysunek D1), a zatem nie obowiązują wytyczne dotyczące oceniania.

⁽⁸⁰⁾ Wnioski z badań podkreślają, że procesy uczenia się małych dzieci w dużym stopniu zależą od otoczenia społecznego, stabilnej i opartej na zaufaniu interakcji z innymi dziećmi i dorosłymi, a także od posiadania nieograniczonej i bezwarunkowej przestrzeni i czasu na zabawę oraz swobody wypowiedzi. Zabawa w ujęciu edukacji i opieki jest ważną częścią codziennego życia dzieci, podczas której są one w stanie dokonywać autonomicznych wyborów.

Rysunek D5: Metody oceniania stosowane przez placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla metody oceniania określone w wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu. Metody oceniania ograniczające się do klas zerowych (patrz informacje krajowe i *Glosariusz*) nie są wymienione. Patrz *Załącznik C*, aby zapoznać się ze szczegółowymi dokumentami w każdym kraju.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Luksemburg: Samoocena jest stosowana w klasach zerowych.

Portugalia: Nie obowiązują szczegółowe wytyczne edukacyjne dotyczące placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, z kolei wytyczne programowe dotyczące edukacji przedszkolnej opracowane dla placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych podkreślają potrzebę stosowania wspólnego podejścia pedagogicznego i spójnych zasad na całym etapie przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki szkolnej.

Observacja jest podstawą oceniania dzieci w ramach wczesnej edukacji i opieki. We wszystkich krajach, w których obowiązują wytyczne dotyczące oceniania, odnoszą się one do obserwacji. W około połowie krajów jest to jedyna określona metoda oceniania. Dziesięć systemów edukacji (Belgia – Wspólnota Francuska, Niemcy, Irlandia, Chorwacja, Cypr, Austria, Słowenia, Bośnia-Hercegowina, Islandia i Norwegia) odwołują się ogólnie do obserwacji, pozostawiając jednocześnie pracownikom autonomię w podejmowaniu decyzji o sposobie rejestrowania wyników. W pozostałych systemach edukacji potrzeba prowadzenia pisemnej dokumentacji wyników obserwacji jest jednak wyraźnie wymieniona w wytycznych edukacyjnych.

Na przykład zgodnie z **fińską** podstawą programową nauczania na etapie wczesnej edukacji i opieki dokumentacja pedagogiczna jest niezbędna do celów planowania, wdrażania, ewaluacji i rozwoju wczesnej edukacji i opieki. Poszczególne dokumenty, takie jak zdjęcia, rysunki lub obserwacje nauczycieli, mogą być wykorzystywane wraz z dziećmi, aby pomóc im dostrzec własne postępy. Dowody posiadanej wiedzy i umiejętności nabytych przez dzieci, jak również ich zainteresowań i potrzeb wykazanych w dokumentacji pedagogicznej, mogą być również wykorzystane jako podstawa planowania działań.

Tam, gdzie wytyczne określają bardziej szczegółowo formę, jaką powinny przybrać obserwacje, kraje skłaniają się raczej ku obserwacji ciągłej niż ku krótkim obserwacjom w regularnych odstępach czasu.

Na przykład podstawa programowa edukacji przedszkolnej w Czechach podkreśla rolę ciągłej obserwacji w procesie uczenia się: „nauczyciel powinien stale monitorować i oceniać indywidualny rozwój i postępy w nauce każdego dziecka, ponieważ długofalowe i systematyczne monitorowanie i ewaluacja [...] pozwalają nauczycielowi sprawnie kierować dzieckiem zgodnie z jego naturalnym rozwojem, stosować odpowiednie i stopniowo rosnące wymagania oraz stale zapewniać odpowiednie wsparcie w rozwoju i nauce”.

W Bułgarii, Grecji, we Włoszech, na Malcie, w Polsce, Portugalii, Rumunii, na Słowacji, w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) i Czarnogórze przywoływane są obie formy obserwacji – obserwacja ciągła i krótka w regularnych odstępach czasu.

Portfolio jest sposobem na zbieranie próbek potwierdzających uczenie się dzieci i ma na celu dokumentowanie osiągnięć w czasie.



Na przykład w **Irlandii** struktury ramowe *Early Childhood Curriculum Framework* zalecają, aby dokumentowanie uczenia się przez dzieci opierało się na wykorzystaniu indywidualnych i grupowych portfolio uczenia się na podstawie pojawiających się i aktualnych zainteresowań dzieci. Portfolia dokumentują uczenie się i rozwój dzieci w ramach czterech powiązanych ze sobą zagadnień: dobrostan, tożsamość i przynależność, komunikowanie się i odkrywanie oraz myślenie.

W połowie systemów edukacji zaleca się, aby placówki wczesnej edukacji i opieki wykorzystywały portfolio zawierające rysunki, obrazki lub innego rodzaju prace. W kilku innych krajach, takich jak Niemcy i Szwecja, które nie odnoszą się konkretnie do portfolio, wymagane jest, aby placówki wczesnej edukacji i opieki wspierały rozwój wiedzy i poznanie procesu uczenia się i rozwoju dziecka za pomocą systematycznie prowadzonej dokumentacji.

Ocenianie dzieci w odniesieniu do określonych norm, standardów lub progów nie jest powszechną praktyką w Europie. Dwanaście systemów zaleca obserwowanie dzieci z wykorzystaniem **listy kontrolnej**, zazwyczaj w połączeniu z innymi metodami. Na przykład we Francji od 2016 r. stosuje się dwa nowe narzędzia, aby pomóc nauczycielom w raportowaniu wyników obserwacji dzieci w odniesieniu do oczekiwanych poziomów osiągnięć w kilku podstawowych obszarach uczenia się na poziomie przedszkola ⁽⁸¹⁾. W większości wypadków obserwacja z wykorzystaniem listy kontrolnej jest tylko jedną z zalecanych metod, chociaż jest jedyną metodą określoną w wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu dla sektora wczesnej edukacji i opieki na Łotwie.

Pięć krajów zapewnia placówkom wczesnej edukacji i opieki **znormalizowane testy** lub wytyczne dotyczące oceniania dzieci, lecz mogą one koncentrować się na różnych zagadnieniach. Na przykład w Bułgarii i Macedonii Północnej obowiązują standardowe testy lub wytyczne dla każdego z głównych obszarów uczenia się i rozwoju na etapie wczesnej edukacji i opieki. W Danii zakres testów jest bardziej szczegółowy. W celu zapewnienia, że wszystkie dzieci otrzymują odpowiednie wsparcie w rozwoju językowym, formularz oceny słownictwa i umiejętności tworzenia zdań musi zostać wypełniony przez kadrę i rodziców, gdy dzieci mają trzy lata, lub dwa lata – jeśli władze lokalne tak postanowią.

Samoocena jest stosowana w dziesięciu krajach (Bułgaria, Estonia, Włochy, Węgry, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Finlandia i Zjednoczone Królestwo – Szkocja), a także w klasach zerowych w Luksemburgu. Ta metoda oceniania uwzględnia i nadaje priorytet doświadczeniom i poglądom dzieci. Ponadto zachęca je do aktywnego uczestnictwa w nauce, zapewniając świadomość tego, czego się nauczyły bądź osiągnęły, oraz pozwalając im zrozumieć, jakie miały trudności i co mogą zrobić, aby je pokonać. Pomaga to dzieciom budować pozytywne wyobrażenie o sobie jako o uczniach.

⁽⁸¹⁾ http://www.education.gouv.fr/pid285/bulletin_officiel.html?cid_bo=97298%20
<http://eduscol.education.fr/cid97131/suivi-et-evaluation-a-l-ecole-maternelle.html>.

WYTYCZNE EDUKACYJNE

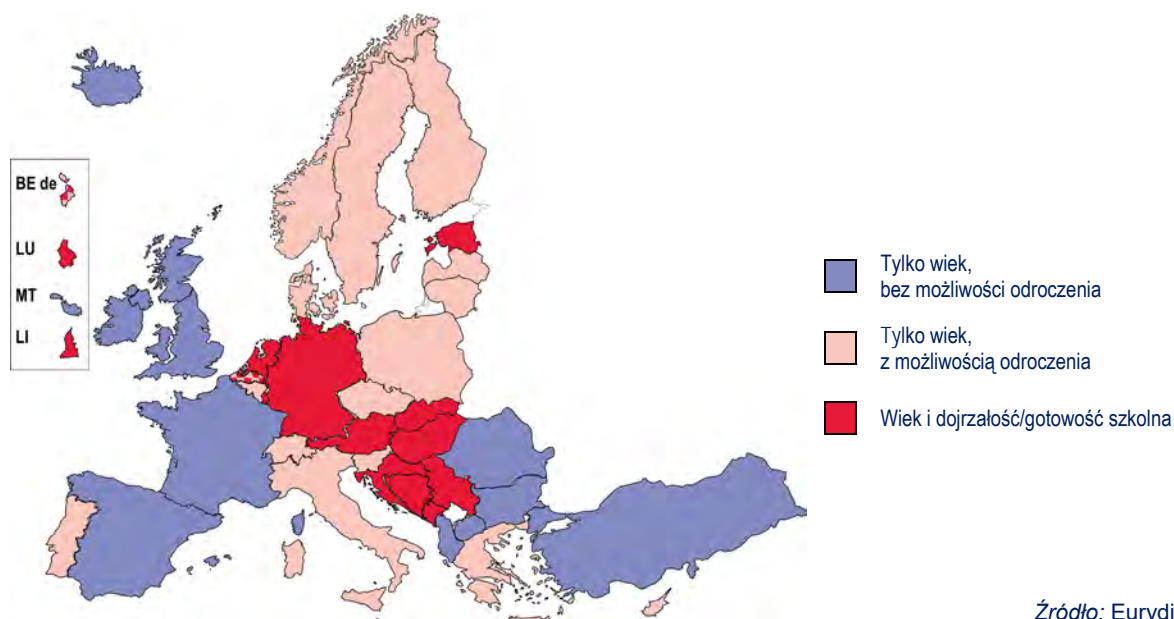
CZĘŚĆ II – PRZECHODZENIE NA KOLEJNE ETAPY

WIEK JEST GŁÓWNYM KRYTERIUM PRZYJĘCIA DO SZKOŁY PODSTAWOWEJ

W Europie wiek, w jakim dzieci podejmują naukę w szkole podstawowej, waha się od czterech lat w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) do siedmiu lat w Bułgarii, Estonii, Chorwacji, na Łotwie, Litwie, w Polsce, Finlandii i Szwecji. Jednakże kryteria inne niż wiek mogą być również stosowane w wypadku ubiegania się o przyjęcie do pierwszej klasy obowiązkowej szkoły podstawowej. Jeżeli dziecko nie spełnia koniecznych warunków, przyjęcie do szkoły może zostać odroczone.

W 29 systemach edukacji osiągnięcie **wieku obowiązku szkolnego** jest jedynym warunkiem przyjęcia dzieci do pierwszej klasy szkoły podstawowej. Należy zauważyć, że przedstawiono tu jedynie sytuację w głównym nurcie edukacji. Odroczenie ze względów zdrowotnych lub inne regulacje mające zastosowanie do dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) lub dzieci ze środowisk migracyjnych nie zostały tu wzięte pod uwagę. W wypadku 14 systemów edukacji, w których jedynym warunkiem jest wiek (Bułgaria, Irlandia, Hiszpania, Francja, Malta, Rumunia, Zjednoczone Królestwo – wszystkie cztery systemy, Albania, Islandia, Macedonia Północna i Turcja), odroczenie nie jest dopuszczalne. W pozostałych 15 systemach edukacji, w których osiągnięcie wieku szkolnego jest jedynym warunkiem przyjęcia do szkoły, odroczenie jest jednak możliwe na wniosek rodziców lub zgodnie z sugestią placówki wczesnej edukacji i opieki, jeżeli jej kadra uzna, że dziecko nie jest gotowe do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej.

|| Rysunek D6: Kryteria przyjęcia do pierwszej klasy szkoły podstawowej, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek nie uwzględnia odroczenia rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej z powodów zdrowotnych lub w wypadku poświadczonych SPE albo w wypadku dzieci ze środowisk migracyjnych, które niedawno przybyły do kraju.

Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Belgia (BE de, BE nl): Gotowość szkolna jest systematycznie oceniana tylko w wypadku dzieci, które nie uczęszczały do klas zerowych przez wystarczająco długi okres.

Gotowość szkolna jest brana pod uwagę, oprócz wieku, w 14 systemach edukacji. Warunek ten może mieć zastosowanie do wszystkich dzieci lub tylko do dzieci w szczególnych okolicznościach. Kryterium to opiera się na założeniu, że dziecko musi osiągnąć pewien poziom rozwoju i zostać uznane za gotowe do nauki w szkole. Oznacza to, że dziecko powinno być wystarczająco dojrzałe emocjonalnie, psychicznie, mentalnie i fizycznie, aby sprostać wymaganiom edukacji na poziomie szkoły podstawowej. Oczekuje się również, że nabyło ono nawyki pracy i uczenia się, a także pewne podstawowe umiejętności poznawcze.

W 11 krajach Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej (Niemcy, Estonia, Chorwacja, Luksemburg, Węgry, Austria, Słowacja, Bośnia-Hercegowina, Liechtenstein, Czarnogóra i Serbia) wszystkie dzieci są egzaminowane w celu sprawdzenia gotowości szkolnej przed przyjęciem do szkoły podstawowej. Ponadto w Niemczech i Austrii kryteria przyjęcia uwzględniają umiejętności językowe dzieci.

W dwóch wypadkach gotowość szkolna jest brana pod uwagę tylko wtedy, gdy dzieci nie korzystały z wczesnej edukacji i opieki przez wystarczający okres. W Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna) dziecko, które nie uczęszczało do przedszkola, jest oceniane przez ośrodek zdrowia i rozwoju dzieci i młodzieży. W Belgii (Wspólnota Flamandzka) dzieci, które w poprzednim roku nie osiągnęły zadowalającego poziomu uczestnictwa we flamandzkojęzycznej edukacji przedszkolnej, są oceniane przez radę klas w szkole podstawowej.

W POŁOWIE SYSTEMÓW EDUKACJI RODZICE WSPÓŁDECYDUJĄ O ODROCZENIU PRZYJĘCIA DZIECKA DO SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Przyjęcie do szkoły podstawowej może być odroczone w większości systemów edukacji. Należą do nich systemy, w których gotowość szkolna jest warunkiem przyjęcia, jak również inne, w których jedynym kryterium jest zazwyczaj osiągnięcie wieku szkolnego (patrz rysunek D6). W 14 systemach edukacji gotowość szkolna jest sprawdzana przed zapisaniem dziecka do szkoły podstawowej. Jeśli dziecko zostanie uznane za niegotowe, zazwyczaj pozostaje na etapie edukacji przedszkolnej. W pozostałych 15 systemach edukacji, gdy istnieją przesłanki wskazujące na to, że dziecko nie jest gotowe do podjęcia nauki w szkole podstawowej, wniosek o odroczenie przyjęcia może zostać złożony przez rodziców lub zasugerowany przez inne podmioty. Ostateczna decyzja w sprawie przyjęcia (lub odroczenia), która może opierać się na wynikach oceniania rozwoju dziecka przeprowadzonej w ramach określonej procedury z udziałem specjalistów, jest zazwyczaj podejmowana przez rodziców, instytucje oświatowe lub władze oświatowe albo wspólnie przez rodziców i odpowiednie instytucje/władze.

W prawie wszystkich krajach, w których dzieci zazwyczaj rozpoczynają naukę w szkole podstawowej po osiągnięciu wieku szkolnego, a gdzie możliwe jest odroczenie, rodzice odgrywają kluczową rolę w procesie decyzyjnym. Tak jest również w jednym kraju, gdzie gotowość szkolna jest warunkiem przyjęcia (Słowacja). We Włoszech, w Czechach, Polsce, na Słowacji, w Finlandii i Szwecji kwestia odroczenia pojawia się jedynie na wniosek rodziców lub jeśli wyrażą oni zgodę na złożenie wniosku. W Słowenii i Szwajcarii zarówno rodzice, jak i inne podmioty mogą zaproponować odroczenie. W Czechach, Słowenii, na Słowacji i w Polsce ostateczną decyzję podejmuje szkoła podstawowa, do której dziecko ma być zapisane. We Włoszech decyzję tę podejmuje placówka wczesnej edukacji i opieki, a w Szwecji i Szwajcarii – lokalne władze oświatowe. W Finlandii organem właściwym do podejmowania decyzji są lokalne władze oświatowe, które mogą scedować ostateczną decyzję o odroczeniu nauczania na szkołę podstawową. W Belgii, Danii, Grecji, na Cyprze, Łotwie, Litwie, w Portugalii i Norwegii albo placówka wczesnej edukacji i opieki, albo rodzice lub wyspecjalizowane służby mogą zasugerować odroczenie, ale ostateczna decyzja nie może być podjęta bez zgody rodziców. W Niemczech, gdzie odroczenie może być również zaproponowane przez inne strony, ostateczna decyzja należy do rodziców lub dyrektora szkoły podstawowej, w zależności od regulacji obowiązujących w krajach związkowych.

W kilku systemach edukacji, w których gotowość szkolna jest kryterium przyjęcia, rodzice nie są kluczowymi decydentami w procesie odroczenia.

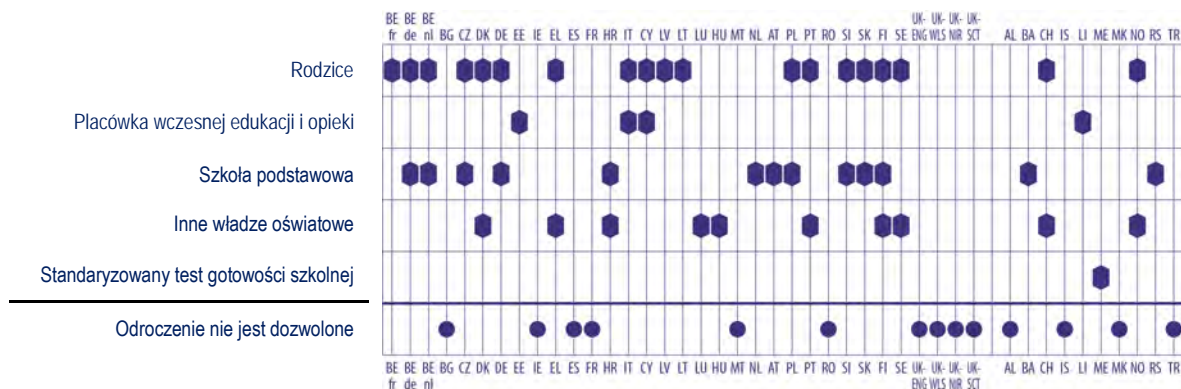
W czterech krajach pracownicy placówek wczesnej edukacji i opieki odgrywają ważną rolę w odroczeniu przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej. W Estonii, Luksemburgu, Liechtensteinie i na Węgrzech o tym, czy dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole podstawowej (ISCED 1),

decyduje placówka wczesnej edukacji i opieki. W Estonii placówka wczesnej edukacji i opieki wydaje kartę gotowości szkolnej, opisującą poziom rozwoju dziecka, którą rodzice muszą przedstawić szkole podstawowej. Na Węgrzech, w Luksemburgu i Liechtensteinie rodzice mogą kwestionować decyzję podjętą przez pracowników placówki wczesnej edukacji i opieki o tym, w jakim wypadku będą konsultowani specjaliści. W Luksemburgu regionalny kurator oświaty podejmuje ostateczną decyzję o odroczeniu, podczas gdy na Węgrzech zadanie to realizuje komisja ekspercka powołana w szkole.

Ocena przeprowadzona przez szkołę podstawową jest głównym wyznacznikiem gotowości szkolnej w pięciu innych krajach. Są to Chorwacja, Holandia, Austria, Bośnia i Hercegowina oraz Serbia. W Chorwacji, Austrii, Bośni i Hercegowinie oraz Serbii szkoła podstawowa, do której dziecko ma być zapisane, podejmuje decyzję o jego gotowości do podjęcia nauki na podstawie oceny, która jest częścią procesu rekrutacji. W Chorwacji, jeśli wynik egzaminu przeprowadzonego przez szkołę podstawową jest negatywny, ostateczna decyzja należy do lokalnego kuratorium oświaty.

W Czarnogórze ocenianie gotowości dziecka przeprowadzają władze oświatowe na poziomie powiatu. Wyniki krajowego standaryzowanego testu gotowości szkolnej określają, czy dziecko może rozpocząć naukę w szkole podstawowej.

Rysunek D7: Podejmowanie decyzji w sprawie określania gotowości szkolnej i odraczenia przyjęcia dziecka do pierwszej klasy szkoły podstawowej, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek ten skupia się na podmiotach, które odgrywają rolę decyzyjną w odroczeniu przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej: tych, którzy mogą wnioskować o odroczenie, tych, którzy podejmują ostateczną decyzję, jak również tych, których zgoda jest potrzebna. Rysunek ten nie uwzględnia podmiotów, które pełnią jedynie funkcję doradczą, takich jak specjaliści lub rodzice w wielu krajach. Rysunek nie uwzględnia odroczenia rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej z powodów zdrowotnych, w wypadku poświadczonych SPE lub w wypadku dzieci ze środowisk migracyjnych, które niedawno przybyły do kraju.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE de, BE nl): Szkoły podstawowe mogą podjąć decyzję o odroczeniu przyjęcia bez zgody rodziców tylko w odniesieniu do dzieci, które nie uczęszczały do klasy zerowej przez wystarczający okres.

Niemcy: Dzieci, które mają rozpocząć naukę w szkole, są badane przez pediatrę (badanie wstępne przed przyjęciem do szkoły) w celu sprawdzenia ich gotowości do nauki w szkole. Wyniki badania mają charakter orientacyjny; rodzice lub dyrektor szkoły podstawowej podejmują ostateczną decyzję w zależności od regulacji obowiązujących w krajach związkowych.

Finlandia: Organami właściwymi do podejmowania decyzji są lokalne władze oświatowe. Mogą one scedować ostateczną decyzję o odroczeniu na szkoły podstawowe, które utrzymują.



W DZIEWIĘCIU KRAJACH TE SAME PODSTAWY PROGRAMOWE OBEJMUJĄ ZARÓWNO WCZESNĄ EDUKACJĘ I OPIEKĘ, JAK I WYŻSZE POZIOMY KSZTAŁCENIA

Przejsie od wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej jest etapem, któremu poświęcono wiele uwagi w całej Europie. Wiele systemów wczesnej edukacji i opieki wprowadziło środki strukturalne w celu zapewnienia płynnego przejścia do szkoły podstawowej. Aby zwiększyć wskaźniki uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece oraz propagować gotowość szkolną, w ponad jednej trzeciej krajów europejskich część tego etapu określono jako obowiązkową (patrz rysunek B3). Dziesięć z tych krajów wprowadziło specjalny program przedszkolny, który trwa rok lub dwa lata (patrz informacje krajowe).

Ujednolicenie wytycznych edukacyjnych wydanych przez centralne władze oświatowe, dotyczących wczesnej edukacji i opieki oraz kształcenia w szkole podstawowej, jest kolejnym środkiem, który może pomóc w utorowaniu drogi do płynniejszego przejścia między tymi dwoma poziomami kształcenia. Większość krajów zgłosiła, że wytyczne edukacyjne w zakresie wczesnej edukacji i opieki oraz kształcenia w szkole podstawowej wydane przez władze na najwyższym szczeblu zostały ujednolicone (patrz rysunek D8). Niektóre kraje dokonały tego przez zapewnienie, że wytyczne odzwierciedlają pionową progresję w uczeniu się między tymi dwoma poziomami. Inne ujednoliciły treści nauczania, na przykład przez rozwijanie kluczowych kompetencji, obszarów uczenia się, głównych zasad, które należy realizować, lub podejść pedagogicznych, które należy wdrożyć.

We **Francji** programy nauczania w placówkach dla dzieci starszych i w pierwszych trzech latach szkoły podstawowej zostały opracowane zgodnie z jednolitymi wytycznymi – *Charte des programmes* ⁽⁸²⁾ – określającymi wspólne zasady, zgodnie z którymi uczenie się musi mieć charakter włączający, pomagać uczniom lepiej rozumieć świat i przyjmować racjonalne podejście, a także sprzyjać myśleniu krytycznemu i ideałom demokratycznym.

W **Austrii** Ministerstwo Edukacji opublikowało w 2016 r. ⁽⁸³⁾ wytyczne dotyczące propagowania wspólnych koncepcyjnych ram edukacyjnych dla przedszkoli i szkół podstawowych. Podstawą skutecznego uczenia się na obu poziomach powinno być całościowe i zorientowane na kompetencje rozumienie rozwoju i uczenia się, indywidualizacja, różnicowanie i upodmiotowienie.

W **Portugalii** struktura obszarów tematycznych, domen i subdomen w wytycznych programowych dotyczących edukacji przedszkolnej jest dostosowana do przedmiotów objętych programem nauczania w ramach pierwszego cyklu kształcenia w szkole podstawowej.

W **Słowenii** programy nauczania w przedszkolach i szkołach zostały opracowane w ramach tej samej reformy programu nauczania (1996–1999) zgodnie z zasadą, że programy edukacyjne muszą być spójne i ujednolicone pionowo i poziomo. Podobne obszary tematyczne (tj. języki, sztuka, środowisko, matematyka) są ujęte w regulacjach dla obu poziomów, zwłaszcza w pierwszym trzyletnim cyklu szkoły podstawowej (oferującej zintegrowane kształcenie w szkole podstawowej i średniej I stopnia).

W **Finlandii** krajowe programy nauczania w zakresie wczesnej edukacji i opieki, edukacji przedszkolnej i edukacji na poziomie szkoły podstawowej są zbieżne i wzajemnie się uzupełniają w celu budowania spójnej ścieżki kształcenia dziecka. Zgodnie z tymi trzema programami nauczania lokalni usługodawcy są zobowiązani do zapewnienia zbieżności, koordynacji i współpracy w opracowywaniu lokalnych programów nauczania na poziomie wczesnej edukacji i opieki oraz kształcenia w szkole podstawowej.

W **Norwegii** zarówno plan ramowy na rzecz wczesnej edukacji i opieki, jak i podstawa programowa nauczania w szkołach podkreślają znaczenie kompetencji językowych, społecznych i kulturowych.

W **Czarnogórze** podczas opracowywania programów nauczania w szkołach podstawowych obserwuje się progresję pionową, jeśli chodzi o dziedziny zajęć w ramach wychowania przedszkolnego: wychowanie fizyczne, muzyka, języki, matematyka, środowisko i sztuki wizualne.

W **Serbii** cele wczesnej edukacji i opieki oraz kształcenia w szkole podstawowej są zbieżne. Na przykład wspomina się w nich o rozwijaniu zaufania do siebie i innych; zachęca się do niezależności i podejmowania indywidualnej odpowiedzialności; rozwijania zdolności intelektualnych zgodnie z potrzebami rozwojowymi; pielęgnowania wartości społecznych i moralnych; rozwijania umiejętności motorycznych; zachęca się do kreatywności; oraz rozwijania świadomości znaczenia ochrony środowiska naturalnego i społecznego.

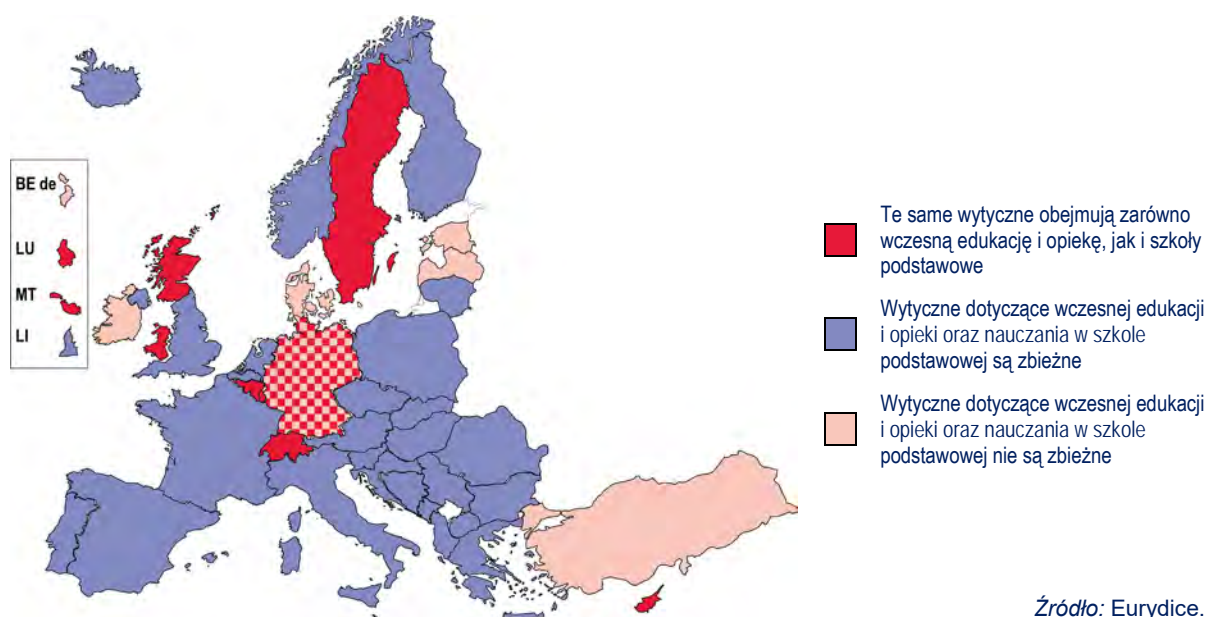
Aby wspierać ciągłość i progres w uczeniu się dzieci na różnych poziomach, te same wytyczne edukacyjne wydane przez centralne władze oświatowe obejmują zarówno wczesną edukację i opiekę (choć zazwyczaj tylko jej drugi lub obowiązkowy etap), jak i wyższe poziomy kształcenia w dziewięciu krajach. Mogą one jednak obejmować jeden lub więcej etapów kształcenia na poziomie szkoły podstawowej

⁽⁸²⁾ <https://www.education.gouv.fr/cid75495/le-conseil-superieur-des-programmes.html>

⁽⁸³⁾ *Individualisierung und differenzierte Förderung in der Schuleingangsphase*, <http://www.charlotte-buehler-institut.at/wp-content/uploads/2016/12/Individualisierung-BMB-final-2016-.pdf>

i średniej, w zależności od kraju. W Zjednoczonym Królestwie (Walia) wytyczne obejmują zarówno koniec etapu wczesnej edukacji i opieki, jak i pierwsze lata nauki w szkole podstawowej. Na Cyprze obejmują one usługi wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku trzech lat i starszymi oraz edukację w szkole podstawowej. W Luksemburgu i Szwecji mają one zastosowanie do obowiązkowej części wczesnej edukacji i opieki oraz do całego okresu nauki w szkole podstawowej. W Niemczech, w niektórych krajach związkowych (np. w Hesji, Meklemburgii-Pomorzu Przednim, Nadrenii Północnej-Westfalii i Turynii) wytyczne dotyczące edukacji obejmują zarówno wczesną edukację i opiekę, jak i nauczanie w szkole podstawowej, dzięki czemu odrębny program nauczania w szkole podstawowej zostaje uzupełniony. W Belgii (Wspólnota Francuska), Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) i Szwajcarii jeden zestaw wytycznych obejmuje ostatnie lata wczesnej edukacji i opieki, kształcenie w szkole podstawowej oraz część lub całość nauki w szkole średniej. Na Malcie struktury ramowe efektów uczenia się obejmują cały etap wczesnej edukacji i opieki, kształcenie w szkole podstawowej i naukę w szkole średniej.

Rysunek D8: Zbieżność wytycznych władz oświatowych na najwyższym szczeblu w zakresie usług wczesnej edukacji i opieki i nauczania w szkole podstawowej, 2018/2019



Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Niemcy: Wspólne wytyczne dotyczące wczesnej edukacji i opieki obowiązujące w krajach związkowych, jak również wspólna rezolucja Stałych Konferencji Ministrów Edukacji i Spraw Kulturalnych oraz Ministrów ds. Rodziny i Młodzieży zalecają wspólne treści edukacyjne i metody pedagogiczne stosowane we wczesnej edukacji i opiece oraz w szkole. W kilku krajach związkowych wytyczne/plany ramowe dotyczące edukacji obejmują zarówno wczesną edukację i opiekę, jak i szkoły podstawowe. W innych krajach wytyczne dotyczące wczesnej edukacji i opieki są odrębne.

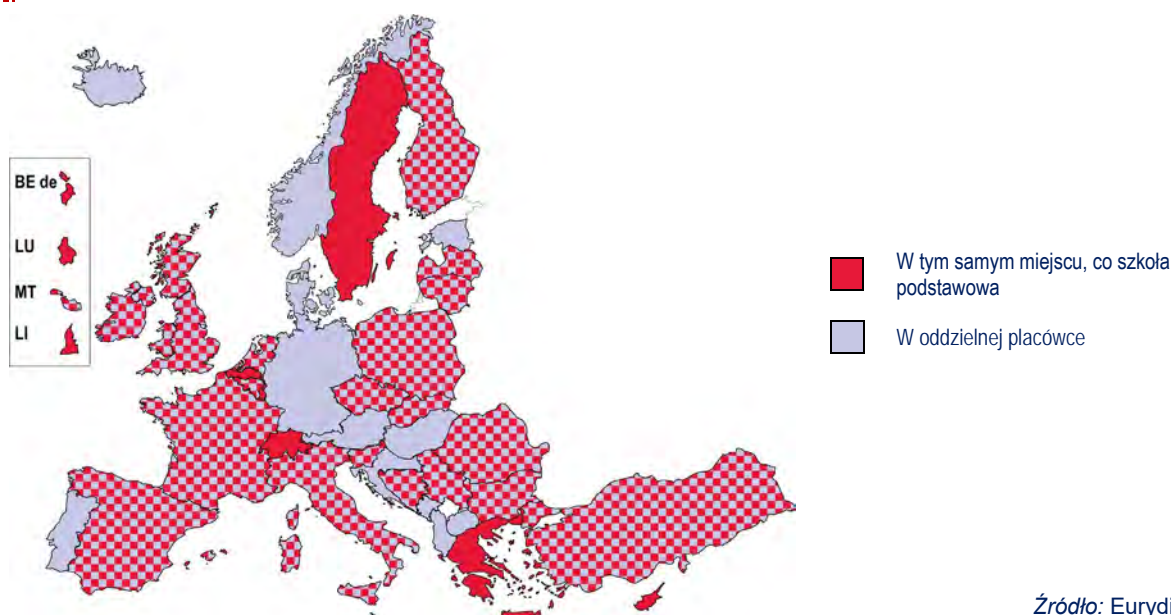
W Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Danii, Estonii, Irlandii, na Łotwie i w Turcji władze centralne wydają odrębne wytyczne dla wczesnej edukacji i opieki oraz dla szkół podstawowych, a dokumenty te nie są zbieżne. Jednakże w Irlandii, aby wspierać nauczycieli w stosowaniu zasad i zagadnień uwzględnionych w ramowym programie nauczania na etapie wczesnej edukacji i opieki (*Aistear*), dostępne jest doskonalenie zawodowe zapewniające informacje na temat nauczania w pierwszych latach szkoły podstawowej.

W WIĘKSZOŚCI SYSTEMÓW EDUKACJI W OSTATNIM ROKU Wczesnej edukacji i opieki niektóre dzieci uczęszczają do klasy zerowej w szkole podstawowej

Przejsie do szkoły podstawowej może być łatwiejsze dla dzieci, które spędziły już część etapu wczesnej edukacji i opieki w tym samym miejscu, w którym znajduje się szkoła podstawowa. Nie tylko fakt, że dzieci są już zaznajomione z miejscem, lecz również współpraca między kadrą wczesnej edukacji i opieki a pracownikami szkół może ułatwić przejście na kolejny etap.

Rysunek D9 pokazuje, w której placówce jest realizowany ostatni rok wczesnej edukacji i opieki. Może to być albo placówka w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa – z tym samym kierownictwem lub odrębnym – albo instytucja znajdująca się w innym miejscu. W większości systemów edukacji w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki niektóre dzieci uczęszczają do klasy zerowej w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa, podczas gdy pozostałe pozostają w placówce wczesnej edukacji i opieki. W ośmiu systemach edukacji wszystkie dzieci w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki uczęszczają na zajęcia na terenie szkoły (Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna i Wspólnota Flamandzka, Grecja, Cypr, Luksemburg, Szwecja, Szwajcaria i Liechtenstein). Z kolei w 12 innych dzieci przenoszą się na teren szkoły podstawowej dopiero w pierwszej klasie szkoły podstawowej (Dania, Niemcy, Estonia, Chorwacja, Węgry, Austria, Portugalia, Albania, Islandia, Czarnogóra, Macedonia Północna i Norwegia).

Rysunek D9: Miejsce świadczenia usług w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek nie uwzględnia klas zerowych w szkołach podstawowych w mniej zaludnionych obszarach.

W poszczególnych krajach dzieci rozpoczynają program nauczania w ramach wczesnej edukacji i opieki w tym samym miejscu, w którym znajduje się szkoła podstawowa, w różnym wieku. W Słowenii niektóre dzieci mogą realizować cały etap wczesnej edukacji i opieki w szkołach.

W 22 systemach edukacji przejście do budynków szkoły podstawowej następuje, gdy niektóre lub wszystkie dzieci przechodzą z placówek opiekuńczo-wychowawczych do placówek oświatowych (patrz rysunek A2), zazwyczaj dzieci mają wtedy trzy lata. W siedmiu systemach edukacji (Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna i Wspólnota Flamandzka, Grecja, Cypr, Luksemburg, Szwajcaria i Liechtenstein) wszystkie dzieci realizują program nauczania w ramach wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa. W 16 innych systemach edukacji (Belgia – Wspólnota Francuska, Czechy, Irlandia, Włochy, Hiszpania, Francja, Malta, Holandia, Polska, Rumunia, Słowacja, Zjednoczone Królestwo – wszystkie cztery jurysdykcje i Turcja) tylko część uczęszcza do placówki w tym samym miejscu, w którym znajduje się szkoła podstawowa.

W 10 krajach realizowany jest specjalny obowiązkowy program przygotowujący dzieci do nauki w szkole podstawowej w ostatnim roku lub w ostatnich dwóch latach wczesnej edukacji i opieki (patrz informacje krajowe). Na Cyprze i w Luksemburgu ⁽⁸⁴⁾ dzieci znajdują się w tym samym miejscu, co klasa zerowa, zanim zaczną uczęszczać na takie zajęcia. W Szwecji, gdzie wcześniejszy okres wczesnej edukacji

⁽⁸⁴⁾ W Luksemburgu większość dzieci uczęszcza do fakultatywnej klasy zerowej (*éducation précoce*) w tym samym miejscu, co szkoła podstawowa. W wypadku mniejszości dzieci, które przechodzą bezpośrednio z placówki dla młodszych dzieci (*service d'éducation et d'accueil*) do klas przedszkolnych (*éducation préscolaire*), przejście do budynków szkoły podstawowej następuje tylko wtedy, gdy przechodzą one do klas zerowych.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Zgodnie z regulacjami dotyczącymi wczesnej edukacji i opieki obowiązującymi na poziomie federalnym organy nadzorujące placówki wczesnej edukacji i opieki muszą zapewnić współpracę personelu/pedagogów ze szkołami, aby umożliwić dzieciom łagodne przejście na kolejny etap edukacji. Ponadto wspólne wytyczne programowe dotyczące wczesnej edukacji i opieki obowiązujące w krajach związkowych od 2004 r., jak również wspólna rezolucja Stałych Konferencji Ministrów Edukacji i Spraw Kulturalnych oraz Ministrów ds. Rodziny i Młodzieży, podkreślają obowiązki placówek wczesnej edukacji i opieki oraz szkół w zakresie zapewnienia płynnego przejścia.

Węgry: Przekazywanie do szkoły podstawowej informacji o rozwoju i postępach dziecka jest obowiązkowe tylko w wypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Drugim najczęściej stosowanym środkiem dotyczącym przejścia jest przekazywanie informacji o osiągnięciach dziecka na etapie wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej. Jest on stosowany w 17 systemach edukacji, z których część zapewnia szczegółowe instrukcje dotyczące rodzaju i formatu informacji na temat dziecka, które mają być przekazywane kolejnemu nauczycielowi. Informacje podane na standardowych formularzach mogą obejmować gotowość szkolną (Estonia), podsumowanie osiągnięć dzieci (Francja), sprawozdanie z postępów (Malta i Zjednoczone Królestwo – Anglia), portfolia zawierające dokumentację dotyczącą rozwoju dzieci oraz wyniki testów językowych (Austria) lub indywidualne plany nauki (Finlandia). Finlandia, Zjednoczone Królestwo (Irlandia Północna) i Islandia podkreślają potrzebę przekazywania przez pracowników wczesnej edukacji i opieki wszystkich informacji niezbędnych do pomyślnej adaptacji w szkole podstawowej.

Jedenaście systemów edukacji (Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Węgry, Malta, Portugalia, Rumunia, Finlandia, Szwajcaria i Norwegia) wspomina, że placówki wczesnej edukacji i opieki powinny organizować spotkania umożliwiające rodzicom zapoznanie się ze środowiskiem edukacyjnym szkoły podstawowej.

Oprócz zalecania środków dla placówek wczesnej edukacji i opieki Finlandia, Islandia i Norwegia podkreślają również odpowiedzialność władz lokalnych za ustanawianie skutecznych strategii i praktyk w celu zapewnienia płynnego przejścia z etapu wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej. W Danii, Irlandii, Słowenii, Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) i Serbii w wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu podkreślono znaczenie placówek wczesnej edukacji i opieki w propagowaniu płynnego przejścia do kształcenia na poziomie szkoły podstawowej, bez wspominania o szczególnym rodzaju środków. Takie samo podejście stosowane jest również w Holandii w wypadku programów wczesnej edukacji dla dzieci ze środowisk defaworyzowanych (*voorschoolse educatie*). We wszystkich tych krajach praktyczne środki przejściowe, które mają zostać wdrożone, pozostawia się do decyzji placówek. W krajach, w których nie obowiązują wytyczne władz na najwyższym szczeblu w tym zakresie, władze lokalne lub placówki mogą również zdecydować o wprowadzeniu odpowiednich środków. W Czechach Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu ogłosiło w 2018 r. zaproszenie do składania wniosków dla przedszkoli, aby te mogły ubiegać się o dofinansowanie środków podejmowanych w celu ułatwienia dzieciom przejścia na kolejny poziom edukacji.

WYTYCZNE EDUKACYJNE

CZĘŚĆ III – ŚRODKI WSPARCIA

ZAJĘCIA LOGOPEDYCZNE SĄ NAJCZĘSTSZĄ FORMĄ WSPARCIA JĘZYKOWEGO NA ETAPIE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Umiejętność skutecznego porozumiewania się jest niezbędna, jeśli dzieci mają pomyślnie ukończyć edukację. Język i komunikacja są zatem jednym z głównych obszarów nauki i rozwoju dzieci objętych wytycznymi edukacyjnymi dotyczącymi wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek D3). Ponadto większość krajów europejskich wydała zalecenia na najwyższym szczeblu dotyczące wsparcia językowego mającego na celu poprawę rozwoju językowego dzieci. Rysunek D11 przedstawia dwa główne podejścia do wsparcia językowego. Jest ono zapewniane dzieciom, które:

- a) mają dodatkowe potrzeby w zakresie mowy, języka i komunikacji w języku wykładowym, niezależnie od języka, jakim posługują się w domu,
- b) posługują się innymi językami w domu i muszą doskonalić swoje umiejętności w zakresie języka wykładowego.

Większość środków wsparcia językowego, o których mowa w wytycznych na najwyższym szczeblu, należy do pierwszej kategorii, przy czym wiele krajów zaleca lub wymaga, aby placówki wczesnej edukacji i opieki zajęły się takimi dodatkowymi potrzebami, zapewniając zajęcia logopedyczne lub inne rodzaje specjalistycznego wsparcia indywidualnego dzieciom.

W Portugalii zajęcia logopedyczne mogą być prowadzone w ramach Krajowego Systemu Wczesnej Interwencji. Jest on skierowany do dzieci w wieku 0–6 lat, u których występuje ryzyko, że będą miały słabe wyniki w nauce i które potrzebują dodatkowego wsparcia w celu osiągnięcia pełnych możliwości.

W **Zjednoczonym Królestwie (Walia i Irlandia Północna)** wsparcie językowe jest udzielane w ramach programów Flying Start (Walia) i Sure Start (Irlandia Północna) dla dzieci w wieku poniżej trzech lat i jest skierowane szczególnie do dzieci znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Dlatego w Walii logopedzi i terapeuci językowi mogą być częścią zespołu Flying Start we władzach lokalnych wszędzie tam, gdzie występują dodatkowe potrzeby w zakresie mowy, języka i komunikacji.

W **Zjednoczonym Królestwie (Szkocja)**, zgodnie z wytycznymi edukacyjnymi wydanymi przez władze na najwyższym szczeblu w zakresie dodatkowego wsparcia w uczeniu się, opóźnienia w mówieniu i w nauce języka zostały określone jako dziedziny potrzeb upoważniająca dzieci do dodatkowego wsparcia.

Inne rodzaje działań służące zaspokojeniu potrzeb w zakresie mowy, języka i komunikacji w języku wykładowym mogą obejmować środki naprawcze w małych grupach lub indywidualne programy nauczania.

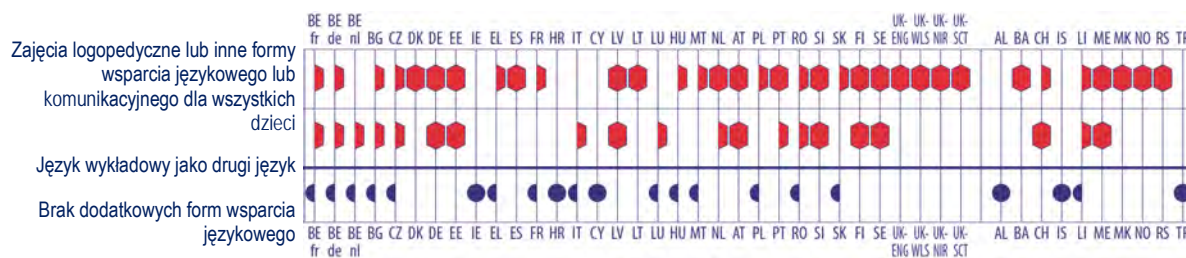
Na przykład **we Francji** wsparcie dla dzieci doświadczających trudności w nauce języka w przedszkolu udzielane jest przez nauczycieli wychowania przedszkolnego poza głównym harmonogramem nauczania, w formie zajęć w małych grupach polegających na zabawie lub odkrywaniu słowa pisanego.

Na **Łotwie** potrzeby dzieci opóźnionych w rozwijaniu umiejętności posługiwania się językiem ojczystym są zaspokajane przez adaptowany program przygotowujący do szkół podstawowych, który jest realizowany w ciągu ostatnich dwóch lat wczesnej edukacji i opieki.

Drugie podejście do zapewnienia wsparcia językowego jest skierowane do dzieci, dla których język wykładowy nie jest językiem, jakim posługują się w domu. Jest ono stosowane w około połowie systemów edukacji. Środki zalecane przez władze centralne obejmują zajęcia przygotowawcze (np. w Belgii – we Wspólnocie Francuskiej), nauczanie języka wykładowego jako drugiego języka w ramach dodatkowych zajęć (np. w Liechtensteinie i Portugalii) oraz stosowanie specjalnych narzędzi oceniania.

Na przykład w **Austrii**, w związku ze zwiększonym naciskiem na wczesne umiejętności językowe, w 2005 r. rząd federalny wprowadził specjalne narzędzia oceniania umiejętności językowych do stosowania w przedszkolach. Ocena znajomości języka niemieckiego (*Sprachstandsfestellung*) identyfikuje potencjalne potrzeby wszystkich dzieci w zakresie wsparcia językowego na 15 miesięcy przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej w celu upewnienia się, że dzieci otrzymają konkretne wsparcie. Wraz z nowym porozumieniem na lata 2018–2022, zawartym między rządem federalnym a krajami związkowymi w sprawie edukacji przedszkolnej, od roku szkolnego 2019/2020 w całym kraju będzie stosowane nowe znormalizowane narzędzie oceny znajomości języka.

Rysunek D11: Podejścia do wsparcia językowego na etapie wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Strona lewa Strona prawa
 Usługi dla dzieci w wieku poniżej trzech lat Usługi dla dzieci w wieku trzech lat i starszych

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Wsparcie językowe oznacza dodatkowe ustrukturyzowane działania wykraczające poza standardowy program nauczania, które mają na celu poprawę rozwoju językowego poszczególnych dzieci. Rysunek przedstawia wszelkie rodzaje wsparcia określone przez władze najwyższego szczebla w wytycznych edukacyjnych lub innych regulacjach, zaleceniach i programach krajowych, lub wszelkie formy dofinansowania, które zapewniają szkołom możliwość realizacji takich działań. Programy nauczania dwujęzycznego prowadzone są wyłącznie w językach państwowych danego kraju i nie są objęte zakresem tego wskaźnika.

Oba rodzaje podejść można również włączyć do całościowych programów wsparcia językowego.

W Niemczech realizowany jest program federalny (Sprach-Kitas – placówki wczesnej edukacji i opieki propagujące rozwój językowy dzieci, 2016–2019), który ma na celu poprawę umiejętności językowych dzieci w języku wykładowym. Obecnie niemal 3500 placówek wczesnej edukacji i opieki ma dostęp do wyspecjalizowanego koordynatora, który wspiera zespół nauczycieli edukacji przedszkolnej we włączaniu edukacji językowej do codziennej praktyki pedagogicznej. Uczestniczące placówki wczesnej edukacji i opieki otrzymują również profesjonalne doradztwo z zewnętrznych systemów wsparcia, takich jak Fachberatung (system doradztwa zawodowego). Program obejmuje również współpracę z rodzicami i pracę z dziećmi-uchodźcami, które zostały zmuszone do ucieczki z kraju pochodzenia.

Chociaż wiele krajów europejskich wskazuje, że wsparcie językowe powinno być dostępne przez cały okres wczesnej edukacji i opieki, niektóre z nich kierują takie działania szczególnie do dzieci powyżej trzeciego roku życia (np. Belgia – Wspólnota Flamandzka, Grecja, Francja, Włochy, Węgry, Polska i Rumunia). Władze najwyższego szczebla nie określiły dodatkowego wsparcia językowego dla żadnej z grup wiekowych w Irlandii, Chorwacji, na Cyprze, w Albanii, Islandii i Turcji. W kilku innych krajach wsparcie językowe dla dzieci, dla których język wykładowy nie jest językiem ojczystym, nie zostało wymienione. Jednak placówki w tych krajach mogą nadal zapewniać wsparcie językowe w wyniku decyzji podejmowanych na poziomie lokalnym lub miejskim. Na przykład:

W Belgii (Wspólnota Flamandzka), chociaż nie wskazano konkretnych dodatkowych form wsparcia, wytyczne pedagogiczne dla opieki nad dziećmi (w wieku poniżej trzech lat) określają, że osoby zajmujące się tą dziedziną powinny zwracać się do dzieci w języku dostosowanym do ich poziomu, który również wzbogaca i szanuje język ojczysty dziecka.

Na Litwie regulacje lub zalecenia na najwyższym szczeblu nie odnoszą się do wsparcia dla dzieci mówiących w innym języku w domu. Jednakże placówki muszą stworzyć własny program nauczania, który może obejmować wsparcie językowe.

W Zjednoczonym Królestwie (Anglia), jak określono w *Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage* (2017) „dostawcy usług muszą zapewnić dzieciom, dla których język, którym posługują się w domu nie jest językiem angielskim, [...] wystarczające możliwości nauki i osiągnięcia dobrego poziomu znajomości języka angielskiego na etapie wczesnej edukacji i opieki. Powinni oni zapewnić, że dzieci są gotowe do korzystania z możliwości, jakie są im dostępne, gdy rozpoczną naukę w pierwszej klasie”.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) uznaje się, że dzieci uczące się dwóch lub więcej języków niekoniecznie znajdują się w niekorzystnej sytuacji z tego powodu. Wsparcia udziela się w zależności od potrzeb w celu usunięcia indywidualnych barier w uczeniu się i wspierania rozwoju wszystkich dzieci.

W Islandii regulacje ustawowe i wykonawcze nie odnoszą się konkretnie do wsparcia językowego w przedszkolach. Jednakże powszechną praktyką jest to, że przedszkola i (lub) gminy opracowują własną politykę przyjmowania i wspierania dzieci, dla których język islandzki jest drugim językiem.



NA ETAPIE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI W MNIejszości KRAJÓW ZAPEWNIĄ SIĘ NAUCZANIE W JĘZYKACH, JAKIMI DZIECI POSŁUGUJĄ SIĘ W DOMU

Od 1953 r. UNESCO propaguje nauczanie w języku ojczystym w przedszkolach i szkołach podstawowych ⁽⁸⁵⁾. Akceptowanie i docenianie wszystkich języków, jakimi dzieci posługują się w domu, stanowi część zaleceń dla państw członkowskich zawartych w Zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów edukacji i opieki ⁽⁸⁶⁾. Jednakże władze oświatowe na najwyższym szczeblu w mniejszości systemów edukacji zalecają nauczanie języków, jakimi dzieci posługują się w domu, na etapie wczesnej edukacji i opieki.

Nauczanie języka, jakim dziecko posługuje się w domu, odnosi się do środków mających na celu poprawę umiejętności dzieci w posługiwaniu się językiem, który nie jest głównym językiem używanym w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz w szkołach.

Oferowane są dwa główne rodzaje wsparcia językowego: a) wsparcie dla języków regionalnych lub mniejszości oraz b) wsparcie dla języków, którymi posługują się dzieci ze środowisk migranckich (patrz rysunek D12).

W pierwszym wypadku nauczanie języków, jakimi dzieci posługują się w domu, odbywa się w językach regionalnych lub mniejszości danego kraju. Celem jest propagowanie tożsamości kulturowej mniejszości etnicznych lub narodowych. Ten rodzaj wsparcia można zaobserwować w kilku krajach Europy Środkowej i Wschodniej (Czechy, Estonia, Chorwacja, Węgry, Austria, Polska, Słowenia, Rumunia i Czarnogóra), a także w Zjednoczonym Królestwie (Walia i Irlandia Północna). Na przykład:

Estońskie Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych zapewnia wsparcie finansowe dla szkół niedzielnych, które uczą języka ojczystego w 17 różnych językach mniejszości etnicznych dzieci w wieku 3–18 lat.

W Polsce, na wniosek rodziców, dyrektorzy szkół publicznych są zobowiązani do organizowania nauki języków mniejszości narodowych lub etnicznych (np. litewskiego, niemieckiego, białoruskiego, ukraińskiego i kaszubskiego) dla dzieci w wieku od trzech lat.

Słowenia zapewnia dwujęzyczne placówki na obszarach zamieszkałych przez mniejszość włoską i węgierską. Na obszarze, na którym mieszka mniejszość włoska, wczesna edukacja i opieka jest prowadzona albo w placówkach, w których językiem wykładowym jest język słoweński, a dzieci uczą się włoskiego jako języka drugiego, albo odwrotnie. Na obszarach zamieszkałych przez mniejszość węgierską nauczanie odbywa się zarówno w języku słoweńskim, jak i węgierskim. Władze oświatowe wydały suplement do programu nauczania obejmujący pracę w obszarach o mieszanym składzie etnicznym. Placówki dwujęzyczne są uprawnione do otrzymywania dodatkowych środków na określone działania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli. Ponadto placówki te mogą korzystać z takich udogodnień, jak mniej liczebne grupy, dodatkowy personel lub wyższy poziom wykształcenia pracowników.

W **Zjednoczonym Królestwie (Walia)** niektóre placówki wczesnej edukacji i opieki są prowadzone w języku walijskim. W placówkach, w których angielski jest głównym językiem nauczania, umiejętności małych dzieci w zakresie posługiwania się językiem walijskim są rozwijane od trzeciego roku życia dzięki Welsh Language Development Area of Learning w ramach programu nauczania opracowanego przez Foundation Phase.

W **Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna)** dzieci mogą uczęszczać do przedszkoli, w których nauczanie jest prowadzone w języku irlandzkim.

W Czarnogórze w niektórych regionach przedszkola uczą w języku albańskim. Ponadto pracownicy mówiący po romsku są zatrudniani w celu wspierania rozwoju językowego dzieci romskich.

Drugim rodzajem nauczania języka, jakim dzieci posługują się w domu, jest nauczanie języka dzieci ze środowisk migranckich. Dlatego w Hiszpanii, Portugalii i Szwajcarii nauczanie języka, jakim dzieci posługują się w domu, odbywa się w językach, co do których istnieje umowa z krajami pochodzenia lub ze społecznościami imigrantów. W Hiszpanii i Portugalii umowy dwustronne, o których mowa powyżej, zostały zawarte w ramach Dyrektywy Rady z 1977 r.

Hiszpania zawarła umowy dwustronne z kilkoma krajami, na przykład z Portugalią ⁽⁸⁷⁾, w celu propagowania znajomości ich języków wśród uczniów z tych krajów, aby chronić ich tożsamość i kulturę. Na przykład Wspólnota Autonomiczna Estremadury ⁽⁸⁸⁾ realizuje

⁽⁸⁵⁾ Patrz: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000212270>.

⁽⁸⁶⁾ Dz.U. C 189, 5.6.2019.

⁽⁸⁷⁾ <https://www.educacionyfjp.gob.es/educacion/mc/bilinguismo/lc-portuguesa.html>

⁽⁸⁸⁾ http://www.educarex.es/pub/cont/com/0004/documentos/Ins_24_2013.pdf

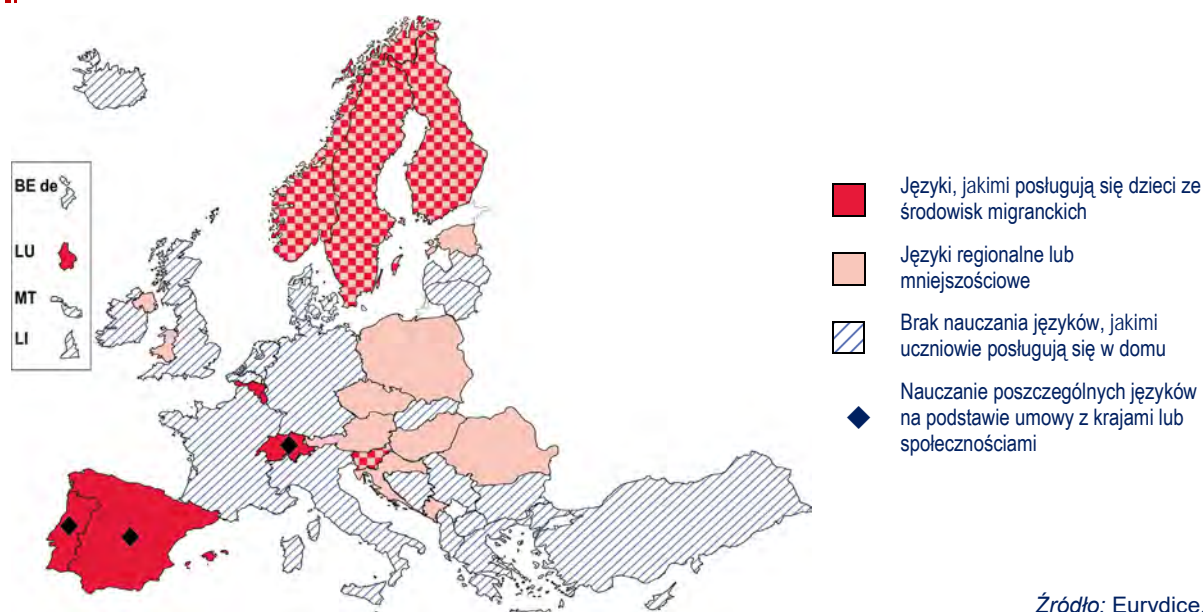
„Program nauczania języka i kultury portugalskiej” w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz w szkołach podstawowych. Program jest integralną częścią wszystkich zajęć szkolnych. Inne działania obejmują wymiany uczniów, wizyty studyjne, tygodnie kultury itp.

Portugalia zawarła dwustronną umowę z Rumunią w sprawie prowadzenia zajęć z języka i kultury rumuńskiej dla dzieci w wieku od trzech lat pochodzących z Rumunii. Ich celem jest rozwój tożsamości i świadomości kulturowej dzieci. Zajęcia te są dostępne dla wszystkich dzieci.

W Szwajcarii poszczególne kantony wspierają kursy języków i kultury ojczystej organizowane dla dzieci ze środowisk migranckich, które są prowadzone przez kraje pochodzenia i różne społeczności językowe.

Ponadto w sześciu systemach edukacji regulacje i zalecenia na najwyższym szczeblu propagują nauczanie języka ojczystego wszystkich dzieci ze środowisk migranckich, niezależnie od ich pochodzenia. Takie podejście stosowane jest w Belgii (Wspólnota Francuska), Luksemburgu, Słowenii i trzech krajach skandynawskich (Finlandia, Szwecja i Norwegia).

Rysunek D12: Wspieranie nauczania języka ojczystego na etapie wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych dotyczących edukacji, jak również innych regulacji i zaleceń wydanych przez władze najwyższego szczebla. Patrz *Glosariusz*, aby zapoznać się z definicją języka regionalnego lub mniejszościowego oraz języka, jakim dzieci posługują się w domu. Nauczanie języków regionalnych lub mniejszościowych ma zastosowanie wyłącznie w wypadku dzieci starszych (w wieku od około trzech lat), z wyjątkiem Słowenii, Finlandii, Szwecji i Norwegii, gdzie ma zastosowanie do całego etapu wczesnej edukacji i opieki. Nauczanie języka ojczystego dzieci ze środowisk migranckich ma zastosowanie do całego etapu wczesnej edukacji i opieki, z wyjątkiem Portugalii i Szwajcarii, gdzie ma zastosowanie wyłącznie do placówek dla dzieci starszych.

Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Austria: Nauka języka mniejszościowego, jakim dziecko posługuje się w domu, jest dostępna w krajach związkowych Burgenland i Karyntia.

W niektórych wypadkach wspierane są oba podejścia do nauczania języka, jakim dzieci posługują się w domu: zapewnienie ram wsparcia dla nauki języków dzieci ze środowisk migranckich, jak również zapewnienie dodatkowego finansowania przeznaczonego na nauczanie konkretnych języków mniejszości.

Na przykład w Szwecji ustawa o edukacji (SFS 2010:800) stanowi, że: „Przedszkola przyczyniają się do zapewnienia dzieciom, które w domu posługują się językiem innym niż szwedzki, możliwości rozwoju kompetencji zarówno w zakresie języka szwedzkiego, jak i ich języka ojczystego”⁽⁸⁹⁾. Ponadto specjalna ochrona praw mniejszości przysługuje Saamom, Finom i Meänkieli w tak zwanych obszarach administracyjnych (*förvaltningsområden*). Zapewnia to osobom fizycznym prawo do używania języka saami, fińskiego i meänkieli w kontaktach z władzami, a także prawo do uczęszczania do przedszkola, w którym nauka częściowo lub całkowicie prowadzona jest w języku mniejszości. Gminy w obrębie obszarów administracyjnych otrzymują środki rządowe na pokrycie dodatkowych kosztów.

⁽⁸⁹⁾ http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#K8

Zgodnie z regulacjami lub zaleceniami centralnych władz oświatowych w krajach, których to dotyczy, można zidentyfikować trzy różne cele nauczania języka, jakim dzieci ze środowisk migranckich posługują się w domu (patrz rysunek D13).

|| Rysunek D13: Główne cele nauczania języka, jakim uczniowie posługują się w domu

Cel 1	Cel 2	Cel 3
Ułatwienie nauczania języka dominującego, który w tym kontekście jest językiem wykładowym	Wspieranie utrzymania języka/kultury uczniów ze środowisk migranckich oraz nauki czytania i pisania	Propagowanie dwujęzyczności i wielojęzyczności wśród wszystkich dzieci

Źródło: European Commission/EACEA/Eurydice 2019, rysunek II.2.2.

Pierwszym celem jest zapewnienie pomocy dzieciom w doskonaleniu umiejętności posługiwania się językiem wykładowym. Uznaje się, że biegła znajomość języka ojczystego ma pozytywny wpływ na ogólne umiejętności poznawcze ucznia, w tym na jego zdolność do uczenia się i opanowania języka wykładowego.

W **Luksemburgu**, w ramach edukacji przedszkolnej (*éducation précoce, éducation préscolaire*), koncepcja edukacji wielojęzycznej dzieci w wieku 3–6 lat wyraźnie podkreśla rolę języka ojczystego jako podstawy do nauki nowych języków.

Drugim celem jest propagowanie umiejętności językowych w zakresie języka ojczystego i tożsamości kulturowej dzieci migrantów. Ostatecznie skupienie się na nauce języka ojczystego ma na celu zapewnienie pomocy tym dzieciom w budowaniu wielokulturowej tożsamości, a w konsekwencji ułatwienie ich integracji. Znajomość języka, jakim dziecko posługuje się w domu, może być również postrzegana jako sposób na uznanie różnorodności kapitału językowego i wartości dziedzictwa kulturowego.

Na przykład w **Belgii (Wspólnota Francuska)**, w nowych wytycznych dotyczących rozwoju językowego dzieci, wprowadzonych w roku szkolnym 2018/2019 ⁽⁹⁰⁾, organ odpowiedzialny za wczesną edukację i opiekę nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat zaleca pracownikom placówek korzystanie z książek i piosenek również w innych językach oraz zachęcanie rodziców, którzy nie opanowali języka francuskiego, do rozmawiania z dziećmi w ich języku ojczystym. Celem jest propagowanie kultury pochodzenia i tożsamości kulturowej, docenianie każdego języka i ułatwianie nauki języka wykładowego.

Wielojęzyczny program edukacyjny wprowadzony w **Luksemburgu** w październiku 2017 r., skierowany do dzieci w wieku od roku do czterech lat w ramach kształcenia pozaformalnego (*Service d'éducation et d'accueil*), zaleca, aby wszystkie dzieci były zachęcane do wyrażania siebie w swoim języku, tak by mogły rozwijać silne poczucie tożsamości.

Trzecim celem nauczania języka ojczystego jest wspieranie wielojęzyczności wśród wszystkich osób uczących się.

W **Luksemburgu** wielojęzyczność jest uważana za atut, który należy wykorzystać, aby wspierać naukę języka i otwartość na różnorodność.

W **Finlandii** wszystkie języki, jakimi posługują się dzieci w placówkach wczesnej edukacji i opieki, powinny być doceniane i używane, ponieważ wszystkie one tworzą wspólną kulturę. Program nauczania propaguje wielojęzyczność i ma na celu rozwój świadomości językowej uczniów.

W **Norwegii**, zgodnie z planem ramowym, personel przedszkoli powinien starać się zapewnić, że różnorodność językowa wzbogaca wszystkie dzieci i powinien zachęcać dzieci wielojęzyczne do używania języka ojczystego.

TYLKO JEDNA CZWARTA KRAJÓW EUROPEJSKICH ZAPEWNI PORADNICTWO W ZAKRESIE UCZENIA SIĘ W DOMU

Zgodnie z *Proposal for the key principles of a quality framework for early childhood education and care* (Wniosek w sprawie kluczowych zasad ram jakościowych wczesnej edukacji i opieki) (European Commission 2014) udział rodziców w kształceniu ich dzieci ma podstawowe znaczenie, dlatego rodzice są najważniejszymi partnerami w zapewnianiu wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. We wniosku stwierdza się również, że „rodzina powinna być w pełni zaangażowana we wszystkie aspekty

⁽⁹⁰⁾ [Accompagner le développement du langage du jeune enfant en milieu d'accueil.](#)

edukacji i opieki” oraz że usługi wczesnej edukacji i opieki powinny wspierać uczenie się i opiekę sprawowaną przez rodziny (European Commission 2014, s. 8).

Większość krajów europejskich podkreśla znaczenie partnerstwa z rodzicami i zachęca placówki do włączania konkretnych środków do swoich planów pracy. Ponadto władze centralne w wielu krajach zalecają typy wsparcia, jakie placówki powinny zapewniać rodzicom. Rysunek D14 przedstawia władze najwyższego szczebla, które stosują następujące środki wsparcia dla rodziców dzieci korzystających z usług wczesnej edukacji i opieki:

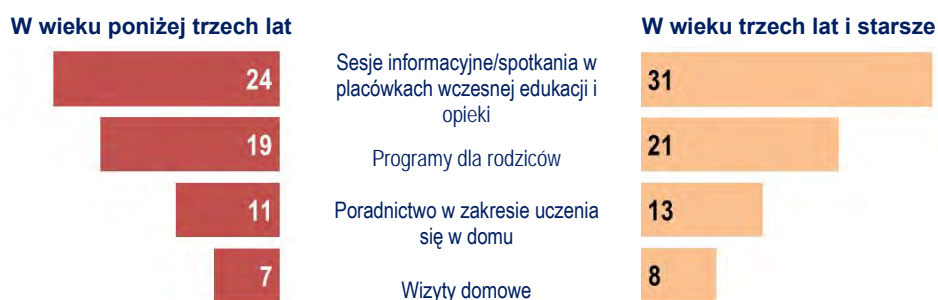
- Sesje informacyjne i spotkania rodziców z nauczycielami w placówce wczesnej edukacji i opieki.
- Programy dla rodziców, obejmujące formalne zajęcia, aby pomóc rodzinom w stworzeniu w domu środowiska, które wspiera uczenie się dzieci. Zajęcia obejmują wiele tematów związanych z edukacją i rozwojem dziecka (na przykład zachęcanie dziecka do rozwoju mowy/języka, utrzymanie dyscypliny, budowanie poczucia własnej wartości, rozumienie trudnych zachowań).
- Poradnictwo w zakresie uczenia się w domu, które wspiera rodziców w zachęcaniu dzieci do uczenia się w domu przez dostarczanie rodzinom informacji i pomysłów na to, w jaki sposób pomagać dzieciom w zajęciach związanych z programem nauczania, w podejmowaniu decyzji i planowaniu.
- Wizyty domowe.

Potrzeba wielu środków, aby odpowiedzieć na potrzeby różnych typów rodzin oraz rodzin z dziećmi w różnym wieku. Dlatego liczne systemy edukacji stosują całościowe podejście do wspierania rodziców, które obejmuje kilka z tych środków.

W **Niemczech**, zgodnie z prawem federalnym, rodzice są uprawnieni do otrzymania wsparcia i doradztwa ze strony Opieki Społecznej nad Dziećmi i Młodzieżą w zakresie zagadnień związanych z wychowaniem dzieci i edukacją rodzinną (§ 1, § 16 SGB VIII). Krajowa inicjatywa na rzecz zapobiegania i wczesnej interwencji ([Bundesinitiative Frühe Hilfen](#)) propaguje zrównoważone wdrażanie usług wczesnej interwencji na poziomie gminy. Myślą przewodnią jest wspieranie kompetencji edukacyjnych rodziców za pomocą programów profilaktycznych mających na celu zmniejszenia ryzyka ponoszonego przez dzieci i wzmocnienie rodzin. Świadczenie usług jest bardzo niejednorodne i obejmuje zarówno programy uniwersalne, jak i programy ukierunkowane na konkretne grupy. Najpopularniejsze usługi to: listy powitalne od gmin, wizyty domowe u nowych członków społeczności, kursy dla rodziców, grupy dla rodziców i dzieci/malych dzieci i niemowląt, projekty prewencyjne dotyczące potrzeb uczniów, specjaliści wspierający rodziny na zasadzie wolontariatu, usługi doradcze dla rodziców, wsparcie edukacyjne przez zespoły, w których skład wchodzi różni specjaliści (*Erziehungshilfen*).

W **Zjednoczonym Królestwie (Walia)** w dokumencie [Parenting in Wales: Guidance on engagement and support](#) stwierdza się, że podejście typu „jedno rozwiązanie dla wszystkich” ma niewielkie szanse na sukces. Określono w nim wiele możliwych środków wsparcia dla rodziców oraz ogólne zasady, zgodnie z którymi wsparcie dla rodziców polega na pracy z rodzicami w celu zmniejszenia ryzyka, wzmacnianiu umiejętności rodzicielskich, rozwijaniu i budowaniu odporności oraz podtrzymywaniu pozytywnych zmian, przy czym nadrzędnym celem jest poprawa wyników osiągniętych przez dzieci.

Rysunek D14: Wsparcie dla rodziców dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia wszystkie formy wsparcia określone przez władze najwyższego szczebla w wytycznych edukacyjnych, innych regulacjach, zaleceniach lub programach krajowych. Dla każdego przedziału wiekowego liczba na słupku oznacza liczbę europejskich systemów edukacji (łącznie 43) oferujących każde działanie wspierające. Informacje według krajów są dostępne w informacjach krajowych.

Najpowszechniejszą formą wsparcia dla rodziców, których dzieci uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki, są **sesje informacyjne i spotkania rodziców z kadrami instytucji**, które powinny stanowić podstawę regularnego dialogu między rodzinami a osobami zawodowo zajmującymi się wczesną edukacją i opieką. Rodzice otrzymują informacje o postępach i rozwoju dziecka oraz mogą uzyskać porady, jak wspierać edukację dziecka. Niektóre kraje określają na przykład częstotliwość lub format takich spotkań:

W **Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna)**, zgodnie z art. 97 dekretu z dnia 31 sierpnia 1998 r., obowiązki każdego członka kadry nauczycielskiej obejmują komunikację z rodzicami, w tym udział w konsultacjach z rodzicami.

W **Bulgarii** ustawa regulująca edukację przedszkolną i szkolną określa, że przynajmniej raz w roku rodzice mają prawo do otrzymania informacji, wsparcia i poradnictwa w przedszkolu lub szkole w sprawach związanych z edukacją, poradnictwem szkolnym i rozwojem osobistym dziecka.

W **Czechach**, zgodnie z programem nauczania, nauczyciele powinni regularnie informować rodziców o osiągnięciach i postępach dzieci. Przedszkola (*mateřské školy*) powinny również wspierać edukację rodzinną i zapewniać doradztwo. Nie zostały jednak podane metody takich działań. Zgodnie ze sprawozdaniem rocznym Czeskiego Inspektoratu Szkół większość szkół organizuje spotkania z rodzicami. Odbywają się również indywidualne konsultacje z rodzicami.

We **Francji** okólnik 15/10/2013 w sprawie współpracy między przedszkolami a rodzicami zaleca sposoby zapewnienia, że prawa rodziców do informacji są zagwarantowane w praktyce. Podkreśla się w nim potrzebę używania języka dostępnego dla wszystkich rodziców, w tym rodziców o szczególnych potrzebach lub tych, którzy nie posługują się biegle językiem pisany. W okólniku sugeruje się również posiadanie specjalnych sal do spotkań z rodzicami w szkołach.

W większości krajów związkowych w **Austrii** wieczorki dla rodziców (*Elternabende*) są wymagane ustawowo i są organizowane dwa razy w roku. Jednakże wiele placówek wczesnej edukacji i opieki organizuje spotkania i zapewnia wskazówki częściej niż wymaga tego prawo.

W **Macedonii Północnej** placówki wczesnej edukacji i opieki organizują trzy rodzaje sesji informacyjnych dla rodziców: (1) spotkania grupowe z rodzicami, (2) warsztaty i (3) dni otwarte.

W krajach, w których nie obowiązują konkretne zalecenia dotyczące form wsparcia, jakie należy zapewnić rodzicom, częstą praktyką są również nieformalne spotkania pracowników placówek i rodziców.

Programy dla rodziców obejmują wiele tematów związanych z edukacją i rozwojem dzieci i mają cele podobne do tych, które zostały określone w odniesieniu do poradnictwa w zakresie uczenia się w domu. Podczas gdy jednak programy dla rodziców obejmują udział rodziców w formalnych kursach, to poradnictwo w zakresie nauki w domu jest zazwyczaj udzielane w formie pisemnej – najczęściej w internecie. Władze najwyższego szczebla w połowie systemów edukacji wspierają lub organizują programy dla rodziców.

W **Niemczech** niektóre programy są realizowane w domach (np. „Praktyczne porady dla rodziców przedszkolaków udzielane w domu”, „Rodzice nauczycielami”), inne odbywają się w placówkach wczesnej edukacji i opieki (np. w ramach programu „Sprache macht stark!” rodzice biorą udział w sesjach edukacji językowej w placówkach wczesnej edukacji i opieki).

W **Estonii**, w ramach strategii na rzecz dzieci i rodzin oraz powiązanego z nią programu rozwoju, programy dla rodziców są realizowane od 2012 r. i obejmują następujące zagadnienia: zdrowie i rozwój dziecka, nękanie w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz prawa dzieci i rodziców. Niektóre kursy szkoleniowe są prowadzone w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Od 2017 r. Narodowy Instytut Rozwoju Zdrowia realizuje program dla rodziców „Cudowne lata”, którego celem jest wzmocnienie umiejętności rodzicielskich i wspieranie zaangażowania rodziców w edukację dzieci. Program ma także na celu poprawę umiejętności akademickich, społecznych i emocjonalnych dzieci, jak również ograniczenie problemów związanych z zachowaniem.

W **Hiszpanii** szkoły dla rodzin i szkoły dla rodziców (*Escuela de Familias, Escuela de Padres*) mają na celu zapewnienie rodzinom informacji, zasobów, wsparcia psychospołecznego i pedagogicznego. Ponadto są one miejscem spotkań, w którym rodzice mogą dzielić się z innymi rodzinami lub ze specjalistami swoimi sposobami na zapewnienie dobrostanu swoich dzieci. Zazwyczaj są to pozaformalne formy kształcenia: konferencje, spotkania, warsztaty itp. Szkoły rodzinne są organizowane przez administrację publiczną (wspólnoty autonomiczne, rady miejskie lub szkoły) lub przez organizacje prywatne (stowarzyszenia rodziców lub przedsiębiorstwa).

Poradnictwo w zakresie uczenia się w domu jest zapewniane przez władze najwyższego szczebla lub uwzględniane w wytycznych edukacyjnych w jednej czwartej krajów europejskich. W celu pobudzenia rozwoju językowego dzieci, rozwoju poznawczego i zwiększenia osiągnięć w nauce, uczenie się w domu określa się czasem mianem „domowego programu nauczania” (OECD 2012). Celem poradnictwa jest inspirowanie rodziców, jak zapewnić dzieciom zróżnicowane doświadczenia związane z nauką w domu, zarówno bezpośrednią, jak i pośrednią, np. przez zaangażowanie dzieci w rutynowe czynności (sporządzanie list zakupów, robienie zakupów, przygotowywanie posiłków,

ubieranie się, wykonywanie telefonów) Często władze najwyższego szczebla zakładają strony internetowe lub dostarczają rodzicom drukowane informacje na temat edukacji dzieci.

Irlandzka podstawa programowa wychowania przedszkolnego (*Curriculum Framework for ECEC*) zawiera informacje nie tylko dla praktyków wczesnej edukacji i opieki, lecz również dla rodziców. Informacje te mają pomóc rodzicom w „planowaniu i zapewnianiu doświadczeń związanych z nauką, które stanowią wyzwanie dla dzieci i sprawiają im przyjemność, umożliwiając dzieciom rozwój, zdobywanie kompetencji i budowanie pewności siebie”.

We **Francji** od 1999 r. ministerstwo odpowiedzialne za rodzinę zapewnia dofinansowanie wielu działań i narzędzi opracowanych na poziomie regionalnym lub lokalnym, które mają na celu pomóc praktykom w słuchaniu głosu rodziców, wspieraniu ich i dzieleniu się doświadczeniami z nimi ⁽⁹¹⁾, w tym dzięki rozwijaniu pewności siebie rodziców w zakresie odgrywania roli edukacyjnej. Ponadto w krajowym planie wspierania rodziców, przyjętym w czerwcu 2018 r., realizowanym pod hasłem „Narysuj mi rodzica”, zachęca się placówki wczesnej edukacji i opieki do tworzenia własnej polityki w zakresie wsparcia dla rodziców i opracowania powiązanych projektów. Plany takie obejmują również ostrzeżenia dla rodziców i specjalistów przed np. nadmiernym używaniem przez dzieci urządzeń cyfrowych.

Litewskie Ministerstwo Edukacji i Nauki udostępnia internetową [stronę dla rodziców](#). Dostępne są również materiały zawierające wytyczne dla rodziców, np. [„Twoje dziecko – przedszkolak”](#), [„Drugi język obcy od najmłodszych lat”](#) i [„Twoje dziecko w przedszkolu”](#). Publikacje te mają na celu pomóc rodzicom lepiej zrozumieć swoje dziecko, pomóc im w rozwijaniu wiedzy i śledzeniu rozwoju ich dziecka. Dostępny jest również [portal z zasobami](#) dla nauczycieli i rodziców dzieci uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki.

W **Austrii** [strona internetowa poświęcona edukacji dla rodziców](#) jest prowadzona przez urząd kanclerza federalnego.

Wizyty domowe z udziałem pracowników wczesnej edukacji i opieki (nauczycieli lub specjalistów) zalecane są tylko w kilku europejskich systemach edukacji. Ich głównym celem jest wspieranie rodzin ze środowisk defaworyzowanych, ale często też służą one wsparciem rodzicom dzieci mających trudności z nauką. Cel takich wizyt jest dwojaki: 1) udzielenie porad rodzicom i 2) lepsze poznanie środowiska rodzinnego dziecka w celu głębszego zrozumienia jego potrzeb.

W **Rumunii** wizyty domowe mogą być przeprowadzane w szczególnych okolicznościach: gdy rodzice nie mają regularnego kontaktu z (kadram) placówki wczesnej edukacji i opieki, gdy rozważane są szczególne środki wsparcia, gdy dziecko ma trudności z dostosowaniem się do nowej placówki i (lub) z komunikowaniem się z personelem lub innymi dziećmi itp. Chociaż nie jest to wyraźnie zalecane w dokumentach strategicznych najwyższego szczebla, wizyty domowe są powszechną praktyką.

W **Słowenii** i na **Słowacji** wizyty domowe są najczęściej kierowane do rodzin romskich w celu tworzenia powiązań ze społecznością romską i propagowania usług wczesnej edukacji i opieki.

W wypadku braku zaleceń na szczeblu centralnym władze lokalne i (lub) dostawcy usług wczesnej edukacji i opieki mogą samodzielnie decydować o sposobach współpracy z rodzinami i udzielanej im pomocy. Na przykład:

We **Włoszech**, zgodnie z zasadą autonomii organizacyjnej szkół, centralne wytyczne nie mogą określać, jakie środki należy wdrożyć. Oprócz regularnie odbywających się obowiązkowych rad klasowych z udziałem przedstawicieli rodziców, organizowanych w celu omówienia ogólnego rozwoju dzieci oraz pracy wykonywanej przez nauczycieli wychowania przedszkolnego, wiele szkół inicjuje również indywidualne i (lub) grupowe spotkania z rodzicami.

W **Holandii**, w dekrety w sprawie podstawowych warunków wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, wspomina się, że dostawcy usług wczesnej edukacji i opieki powinni opracować działania angażujące rodziców. Inspektorat ds. programów edukacyjnych monitoruje pracę placówek wczesnej edukacji i opieki w tym zakresie.

W Polsce przedszkola od dawna organizują regularne spotkania z rodzicami, jednak działania te nie są uregulowane prawnie.

Należy zaznaczyć, że placówki wczesnej edukacji i opieki nie są jedynym źródłem wsparcia.

W **Belgii (Wspólnota Francuska)** ośrodki pomocy psychologicznej, medycznej i socjalnej (PSM) organizują poradnictwo i programy dla rodziców.

W **Austrii** różne organy (na ogół organizacje pozarządowe) prowadzą finansowane centralnie programy edukacyjne dla rodziców.

W **Finlandii** udział rodziców i współpraca z nimi są uwzględnione w regulacjach i wytycznych dotyczących wczesnej edukacji i opieki oraz wychowania przedszkolnego. Jednakże gminne ośrodki zdrowia dla dzieci monitorują dobrostan całej rodziny i wspierają rodzicielstwo.

W **Wielkiej Brytanii** (w Szkocji), w ramach [Krajowej strategii rodzicielstwa](#) (National Parenting Strategy) wprowadzonej w 2012 r., wszyscy rodzice, niezależnie od tego, czy ich dzieci uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki, mogą korzystać ze wsparcia oferowanego przez kluby i szkoleń dla rodziców oraz z dostępu do książek, zabawek i materiałów internetowych wspomagających rozwój przez zabawę.

⁽⁹¹⁾ [Réseaux d'Ecoute, d'Appui et d'Accompagnement des Parents](#), http://cache.media.eduscol.education.fr/file/Parents_eleves/04/6/SoutienParentalite-FicheREAAP_159046.pdf.

EWALUACJA I MONITOROWANIE

Systemy ewaluacji i monitorowania są opracowywane w celu osiągnięcia, utrzymania lub rozwoju wysokiej jakości usług w zakresie wczesnej edukacji i opieki. W zaleceniu w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki ⁽⁹²⁾ określono ewaluację i monitorowanie jako jeden z pięciu wymiarów kluczowych dla zapewnienia wysokiej jakości tych usług. Ewaluacja i monitorowanie mogą koncentrować się na dowolnym poziomie administracji lub świadczenia usług: na indywidualnych placówkach, na poziomie lokalnym lub na całym systemie wczesnej edukacji i opieki. Działania te mogą być prowadzone wewnętrznie przez same placówki lub przez ewaluatorów z zewnątrz, którzy nie są bezpośrednio zaangażowani w pracę ocenianej placówki. W ogólnych wytycznych na rzecz poprawy jakości kształcenia monitorowanie i ewaluacja obejmują wiele różnych procesów i procedur. Na przykład sprawdzenie, czy przestrzegane są regulacje lub czy procesy mające na celu wspieranie i gwarantowanie dobrostanu i rozwoju dzieci są wysokiej jakości. W tym rozdziale termin „ewaluacja” jest stosowany w odniesieniu do pojedynczych placówek, podczas gdy monitorowanie odnosi się do systemu wczesnej edukacji i opieki jako całości.

Systemy ewaluacji i monitorowania w Europie są bardzo zróżnicowane w tym sensie, że zaangażowane podmioty, ich misja i poziom swobody, z jaką realizują swoje zadania, znacznie się różnią w zależności od kraju. W niniejszym rozdziale przedstawiono procesy i procedury stosowane w systemach monitorowania i ewaluacji wczesnej edukacji i opieki w całej Europie, a także uwzględniono powiązane aspekty zarządzania.

Opisano tu podejścia stosowane w ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, przeanalizowano ich zakres oraz wymieniono rodzaje odpowiedzialnych organów. Następnie przedstawiono typologię sposobów regulowania przez władze publiczne wewnętrznej ewaluacji placówek, o ile takie podejście jest stosowane. Zbadano również zaangażowanie rodziców i dzieci w procesy ewaluacji i monitorowania. W rozdziale tym zbadano sposoby wykorzystania wyników ewaluacji placówek wczesnej edukacji i opieki lub innych analiz, które pomagają uzyskać obraz systemu wczesnej edukacji i opieki jako całości, prowadząc tym samym do dalszych usprawnień.

WSPIERANIE PROCESU UCZENIA SIĘ JEST CZĘSTO PRZEDMIOTEM EWALUACJI ZEWNĘTRZNEJ PLACÓWEK DLA STARSZYCH DZIECI

Ewaluacja poszczególnych placówek jest jednym ze sposobów na zapewnienie jakości usług wczesnej edukacji i opieki oraz ich poprawy. Ewaluacja zewnętrzna placówek jest procesem kontroli jakości, który ma na celu:

- ewaluację lub monitorowanie pracy placówki,
- raportowanie na temat jakości usług,
- sugerowanie sposobów na podniesienie jakości pracy.

Dwa główne wymiary jakości, często podkreślane w wymiarze wczesnej edukacji i opieki, to: jakość struktury organizacyjnej i jakość procesu (European Commission 2014; Slot *et al.* 2015).

Jakość struktury organizacyjnej, która odnosi się do warunków ramowych wspierających codzienną pracę placówek, jest oceniana na podstawie sprawdzenia, czy placówka przestrzega regulacji lub wytycznych dotyczących systemu wczesnej edukacji i opieki, a zwłaszcza tych w zakresie:

- zdrowia i bezpieczeństwa,
- kwalifikacji personelu,
- wielkości grup lub stosunku liczby dzieci do liczby personelu.

W niektórych wypadkach sprawdzany jest również plan pedagogiczny w celu upewnienia się, że spełnia on standardy określone w wytycznych dotyczących edukacji wydanych przez władze na najwyższym szczeblu.

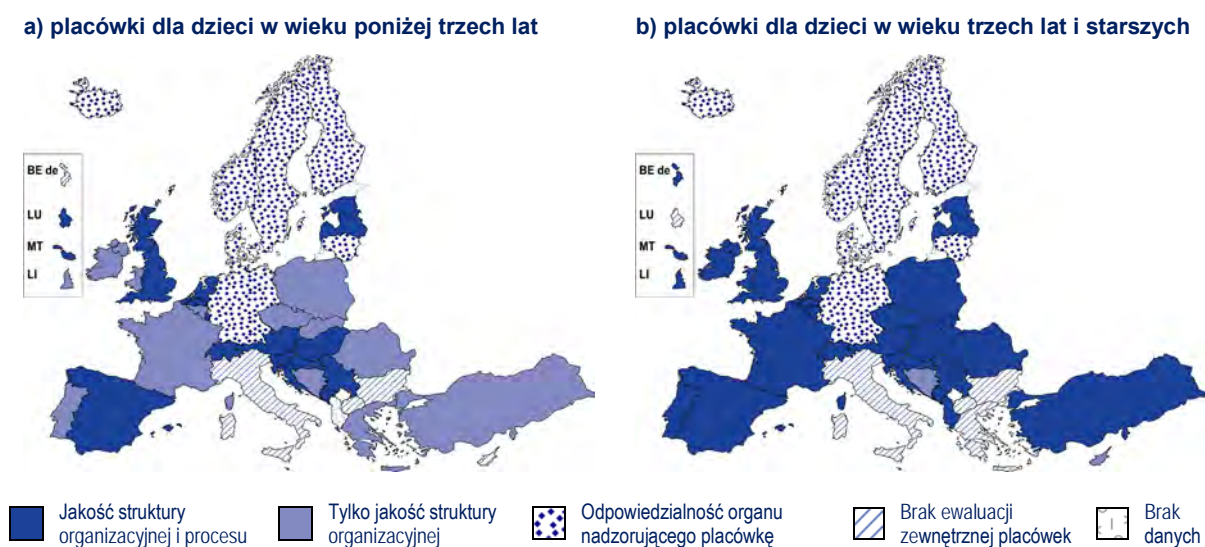
Jakość procesu odnosi się do tego, jak skutecznie placówka wspiera proces uczenia się. Główne obszary poddawane ewaluacji to:

⁽⁹²⁾ Dz.U. C 189, 5.6.2019.

- sposób realizacji programu nauczania (jakość i różnorodność zajęć),
- jakość interakcji i relacji między personelem a dziećmi (w jaki sposób kadra propaguje rozwój dzieci),
- jak dobrze dzieci wchodzi w interakcje ze sobą.

Analizując wytyczne na najwyższym szczeblu, rysunek E1 określa, czy zakres ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki koncentruje się przede wszystkim na jakości struktury organizacyjnej, czy też obejmuje również jakość procesu. Jakość zarówno struktury organizacyjnej, jak i procesu są niezbędne, aby zapewnić wysoką jakość usług i stworzyć skuteczne systemy wczesnej edukacji i opieki (European Commission 2014).

Rysunek E1: Główne obszary podlegające ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych dotyczących edukacji, jak również innych regulacji i zaleceń wydanych przez władze najwyższego szczebla. **Ewaluacja zewnętrzna placówek**: proces kontroli jakości przeprowadzany przez osoby indywidualne lub zespoły, które raportują do władz lokalnych, regionalnych lub centralnych i które nie są bezpośrednio zaangażowane w pracę placówki, którą oceniają. Ewaluacja ma na celu przeprowadzenie oceny i monitorowanie działania placówek, raportowanie na temat jakości usług oraz sugerowanie sposobów podnoszenia jakości. **Jakość struktury organizacyjnej** odnosi się do warunków ramowych wspierających codzienną pracę placówek i jest oceniana na podstawie sprawdzenia tego, czy placówka przestrzega regulacji i standardów dotyczących systemu wczesnej edukacji i opieki. **Jakość procesu** odnosi się do tego, jak skutecznie placówka wspiera proces uczenia się.

Odpowiedzialność organu sprawującego nadzór nad placówką: odnosi się do krajów, w których regulacje na najwyższym szczeblu nie koncentrują się tak bardzo na placówkach, lecz raczej na obowiązku dostawców usług w zakresie prowadzenia oceny jakości pracy, tj. władz lokalnych (gminy), organizacji pozarządowych lub innych podmiotów prywatnych. Usługodawcy ci mają dużą swobodę w ustanawianiu procesów i procedur ewaluacji pracy podległych im placówek, a zagregowane informacje są ograniczone.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Bułgaria: Po przyjęciu w 2016 r. ustawy regulującej zagadnienia inspekcji przedszkoli i szkół wdrażany jest system kontroli. Inspektorzy skupią się zarówno na procesach kształcenia, jak i na przestrzeganiu regulacji zgodnie z zestawem wspólnych kryteriów, które zostaną opublikowane. W okresie od lutego do czerwca 2019 r. skontrolowano pierwsze 80 przedszkoli i szkół.

Francja: Regulacje centralne zezwalają na ewaluację zewnętrzną przedszkoli. Takie ewaluacje są prowadzone pod kontrolą lokalnych władz oświatowych i nie są realizowane systematycznie. System ewaluacji tradycyjnie koncentruje się na poszczególnych pracownikach szkoły.

Włochy: Ewaluacja zewnętrzna nie jest prowadzona, ale regionalne kuratoria oświaty sprawdzają, czy niektóre placówki wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci (*scuole dell'infanzia paritarie*) działają zgodnie z regulacjami, gdy co trzy lata ubiegają się o odnawianie akredytacji.

Austria: Ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki jest prowadzona przez inspektorów powiatowych zgodnie z prawem obowiązującym w poszczególnych krajach związkowych i ma różny zakres. Nowa umowa między rządem federalnym a krajami związkowymi (2018–2022) ⁽⁹³⁾ stanowi, że kraje związkowe mają obowiązek zapewnić, że placówki

⁽⁹³⁾ <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bqbl/I/2018/103/20181222>

wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych wypełniają swoje obowiązki w zakresie wsparcia językowego.

Pierwszy wniosek jest taki, że w kilku krajach o (częściowo lub w pełni) zintegrowanym systemie wczesnej edukacji i opieki (Niemcy, Litwa i kraje nordyckie – patrz rysunek 7) wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze najwyższego szczebla oraz inne regulacje i zalecenia nie koncentrują się tak bardzo na placówkach, lecz raczej na obowiązku dostawców usług w zakresie oceniania jakości świadczonych przez nie usług. W krajach tych władze lokalne (gminy), organizacje pozarządowe lub inne podmioty prywatne mają dużą swobodę w ustanawianiu procesów i procedur ewaluacji podległych im placówek wczesnej edukacji i opieki. W związku z tym zagregowane informacje na temat ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki w tych krajach mają ograniczony zakres.

W **Niemczech** odpowiedzialność za monitorowanie i ewaluację jakości spoczywa na władzach lokalnych lub innych organach nadzorujących placówki wczesnej edukacji i opieki. Aby uzyskać licencję na prowadzenie działalności, poszczególni dostawcy usług wczesnej edukacji i opieki muszą wyjaśnić w swoim planie usług, w jaki sposób będą oni poddawać ewaluacji i rozwijać świadczenie wysokiej jakości usług przez placówki wczesnej edukacji i opieki (SGB, VIII § 45 ust. 3).

W **Danii**, zgodnie z ustawą o opiece dziennej, gminy są odpowiedzialne za ewaluację w sektorze wczesnej edukacji i opieki i tym samym za zapewnienie, że treści i działania pedagogiczne są realizowane zgodnie z prawem.

Na **Litwie**, zgodnie z art. 37 ustawy o edukacji, za jakość kształcenia odpowiada dostawca usług edukacyjnych oraz instytucja realizująca prawa i obowiązki właściciela. Każda gmina opracowuje własne regulacje i procedury.

W **Finlandii** na gminach spoczywa ustawowy obowiązek ewaluacji świadczonych usług, ale struktury i procedury oceny podlegają autonomii gmin. Ewaluacja ma na celu wspieranie rozwoju edukacji i poprawę warunków nauki. Dokumenty programowe opracowane przez gminę muszą również wyjaśniać, w jaki sposób krajowa podstawa programowa w sektorze wczesnej edukacji i opieki oraz różne usługi mają być wdrażane w placówkach oraz w jaki sposób placówki będą monitorowane, poddawane ewaluacji i ulepszone.

W **Szwecji**, zgodnie z programem nauczania dla przedszkoli, jednym z zadań gminy jest ciągła ewaluacja i monitorowanie przedszkoli. Główny organ nadzorujący przedszkola – gmina lub operator niezależnego przedszkola – jest odpowiedzialny za jakość i wyniki.

W **Islandii**, zgodnie z rozporządzeniem nr 893/2009, komitety oświatowe w gminach są odpowiedzialne za ewaluację i monitorowanie wczesnej edukacji i opieki w swoich okręgach.

W **Norwegii**, zgodnie z ustawą o przedszkolach, gminy są odpowiedzialne za rozwój i nadzór nad placówkami wczesnej edukacji i opieki oraz za zapewnienie, że są one prowadzone zgodnie z planem ramowym i ustawą o przedszkolach.

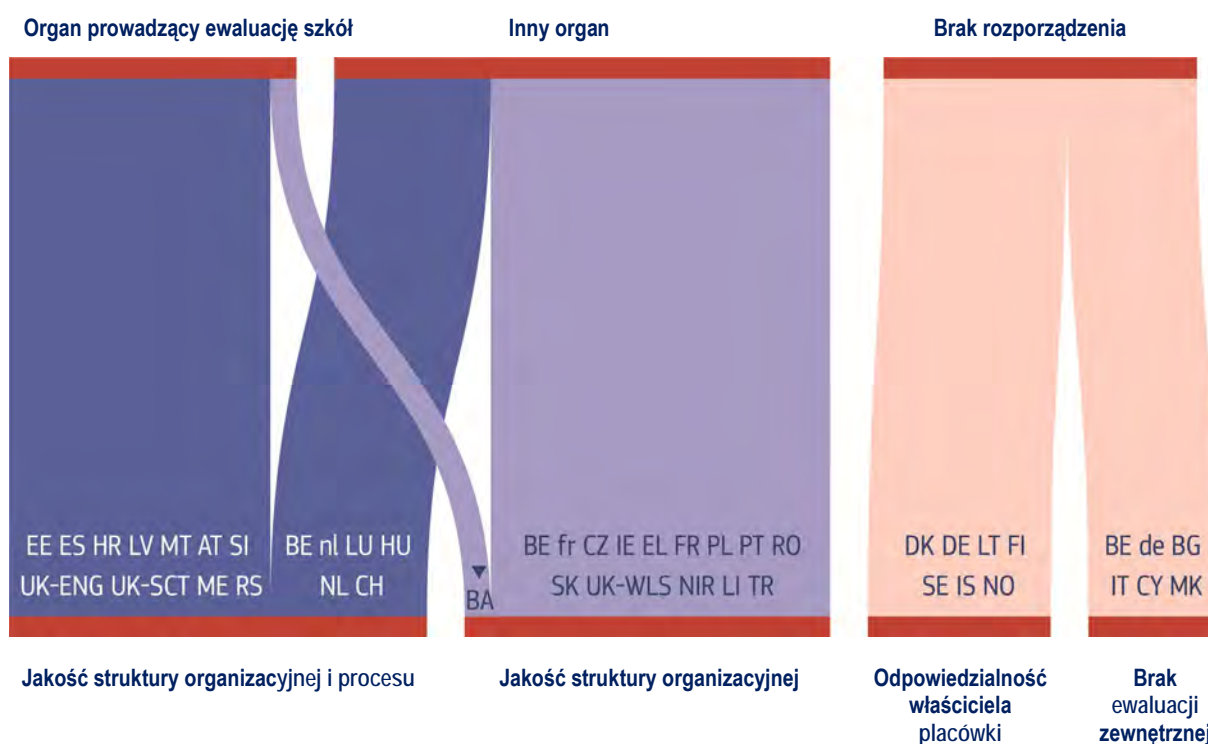
Chociaż w krajach tych główna odpowiedzialność za zapewnienie jakości wczesnej edukacji i opieki spoczywa na szczeblu lokalnym, to mogą jednak wystąpić sytuacje, w których władze najwyższego szczebla są zaangażowane w ewaluację placówki. Agencje centralne zajmujące się jakością wczesnej edukacji i opieki mogą przeprowadzać wizyty w niektórych placówkach wczesnej edukacji i opieki, aby poddać ewaluacji konkretny aspekt regulacji i ocenić jakość tej regulacji w odniesieniu do całego systemu wczesnej edukacji i opieki. Działanie indywidualnej placówki nie jest kwestią pierwszoplanową. Mogą istnieć również mechanizmy gwarantujące, że władze lokalne wypełniają swoje obowiązki w zakresie zapewniania jakości. Na przykład w Niemczech na lokalnych służbach opieki społecznej dla młodzieży spoczywa prawny obowiązek sprawdzenia, czy dostawcy usług wczesnej edukacji i opieki wprowadzili instrumenty i środki ewaluacji. Niektóre z tych krajów posiadają również rozwiązania w zakresie oceny ryzyka, aby zapewnić, że w wypadku wykrycia poważnych problemów w konkretnej placówce, agencja krajowa/regionalna zainterweniuje w celu zapewnienia, że problemy zostaną rozwiązane. Na przykład w Niemczech w wypadku skarg interweniuje lokalne służby opieki społecznej dla młodzieży. Podobnie w Szwecji, jeśli ktoś, np. rodzice, zgłasza skargę do szwedzkiego kuratorium oświaty, kuratorium bada te sprawy i podejmuje decyzję na temat tego, co placówka musi zrobić, aby podnieść jakość świadczonych usług.

W sytuacjach, w których regulacje wydane przez władze centralne ustanawiają zasady ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, można zaobserwować różnice w odniesieniu do zakresu ewaluacji w zależności od przedziału wiekowego (patrz rysunek E1). W wypadku starszych dzieci ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki zazwyczaj koncentruje się zarówno na jakości struktury organizacyjnej, jak i na jakości procesu. Z kolei w wypadku młodszych dzieci ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki koncentruje się głównie na jakości

struktury organizacyjnej w 14 systemach edukacji, podczas gdy w 16 innych systemach edukacji ewaluacja zewnętrzna obejmuje również jakość procesu.

Różnice w odniesieniu do zakresu ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki są z kolei często związane z rodzajem organu odpowiedzialnego za tę ewaluację (patrz rysunek E2). Kiedy kuratorium oświaty lub inny departament ministerstwa odpowiedzialny za ewaluację edukacji na wyższych poziomach kształcenia (takich jak szkoły podstawowe) przeprowadza ewaluację zewnętrzną placówek wczesnej edukacji i opieki, zazwyczaj zwraca uwagę na to, jak dobrze placówka wspiera proces uczenia się (jakość procesu). Jednak gdy ewaluacja zewnętrzna placówek jest realizowana przez organy publiczne zajmujące się sprawami rodzinnymi, społecznymi lub młodzieżowymi, które nie są odpowiedzialne za ocenę szkół na wyższych poziomach kształcenia, częściej skupia się ona na zgodności z normami i ze standardami (jakość struktury organizacyjnej).

Rysunek E2: Ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, typy odpowiedzialnych organów oraz główny obszar zainteresowania, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz objaśnienie do rysunku E1. **Odpowiedzialność właściciela placówki:** odnosi się do krajów, w których regulacje na najwyższym szczeblu nie koncentrują się tak bardzo na placówkach, lecz raczej na obowiązku dostawców usług w zakresie prowadzenia ewaluacji ich jakości, tj. władz lokalnych (gmin), organizacji pozarządowych lub innych podmiotów prywatnych.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Holandia: Służba zdrowia na poziomie gminy jest przede wszystkim odpowiedzialna za ewaluację zewnętrzną placówek dla młodszych dzieci. Gdy jednak zgłasza ona niedociągnięcia dotyczące programów celowych w placówkach dla dzieci ze środowisk defaworyzowanych, kuratorium oświaty musi przeprowadzić kontrolę uzupełniającą.

Austria: Patrz objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów do rysunku 1.

Albania: Brak informacji.

Dlatego w 13 systemach edukacji, w których ewaluacja zewnętrzna placówek dla młodszych dzieci koncentruje się głównie na jakości struktury organizacyjnej (patrz rysunek E2), jest ona przeprowadzana przez organy inne niż te odpowiedzialne za ewaluację edukacji. Mogą to być: ministerstwo lub inny organ najwyższego szczebla odpowiedzialny za rodzinę, dzieci lub sprawy społeczne (Belgia – Wspólnota Francuska, Czechy, Irlandia, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Liechtenstein i Turcja), służby odpowiedzialne za kontrole w sektorze opieki (Zjednoczone Królestwo – Walia), regionalne organy opieki zdrowotnej i społecznej (Zjednoczone Królestwo – Irlandia Północna), regionalni doradcy społeczni (Grecja), władze lokalne (Polska) lub lokalne służby ochrony dzieci (Francja).

W Czechach, we Francji, w Polsce, Rumunii i na Słowacji władze centralne nie ustalają częstotliwości ewaluacji zewnętrznej placówek dla młodszych dzieci. Decyzja należy do organu odpowiedzialnego za ewaluację lub ewaluacja jest prowadzona tylko w szczególnych okolicznościach, takich jak otrzymanie skarg na placówkę. Na przykład na Słowacji ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat jest realizowana na podstawie rocznego planu ewaluacji przygotowanego przez Ministerstwo Pracy, Rodziny i Spraw Społecznych, a także w szczególnych okolicznościach, takich jak po otrzymaniu skargi. Z kolei w Belgii (Wspólnota Francuska), Irlandii, Grecji, Portugalii, Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna), Liechtensteinie i Turcji placówki dla młodszych dzieci są regularnie poddawane ewaluacji (w przedziale od co sześć miesięcy do co trzy lata).

W **Belgii (Wspólnota Francuska)** koordynatorzy placówek opieki dziennej z Urzędu ds. Narodzin i Dzieciństwa co trzy lata oceniają plan edukacji i opieki każdej placówki, ustalany w odniesieniu do zasad pedagogicznych ustanowionych w ramach *Code de qualité de l'Accueil*.

W **Irlandii** Agencja ds. Dzieci i Rodziny (Tusla) co trzy lata kontroluje dostawców usług wczesnej edukacji i opieki pod kątem ram prawnych w zakresie jakości ⁽⁹⁴⁾. Takie działania obejmują ocenę zgodności z regulacjami promującymi opiekę, bezpieczeństwo, uczenie się i rozwój dziecka.

Co ciekawe, w pięciu systemach edukacji, nawet jeśli ewaluacja zewnętrzna placówek dla młodszych dzieci jest prowadzona przez kuratorium lub organ odpowiedzialny za sprawy społeczne lub młodzież (a nie edukację), to skupia się ona na tym, jak dobrze dana placówka wspiera proces uczenia się.

W **Belgii (Wspólnota Flamandzka)**, w ramach wizyt kontrolnych, inspektorzy oceniają jakość pedagogiki stosowanej przez placówki wczesnej edukacji i opieki na podstawie wspólnych wytycznych określających sześć głównych wymiarów ⁽⁹⁵⁾. Inspekcje odbywają się co trzy lata. W szczególnych okolicznościach, takich jak skargi, możliwe jest przeprowadzenie inspekcji w krótszych odstępach czasu.

W **Luksemburgu** agenci regionalni ds. młodzieży odwiedzają placówki dla młodszych dzieci (*service d'éducation et d'accueil*) średnio dwa razy w roku, aby sprawdzić, czy praktyki i plany pedagogiczne osiągają podstawowe cele pedagogiczne w odniesieniu do małych dzieci ustanowione w 2016 r. w dokumencie *Struktury ramowe programu kształcenia nieformalnego dla dzieci i młodzieży*.

Na **Węgrzech** samorządy przeprowadzają kontrole zgodności z prawem co dwa lata. Węgierskie Stowarzyszenie Żłobków jest proszone o dostarczanie informacji na temat edukacji zapewnianej w placówkach wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci. Lista poruszanych zagadnień jest publikowana na ich stronie internetowej ⁽⁹⁶⁾.

W **Holandii** gminne służby zdrowia co roku przeprowadzają inspekcje w placówkach dla młodszych dzieci przy użyciu arkusza oceny opracowanego wspólnie z Holenderskim Instytutem Młodzieży w celu prowadzenia obserwacji praktyki pedagogicznej w tej dziedzinie ⁽⁹⁷⁾.

W **Szwajcarii**, na przykład w kantonie Solothurn, ewaluatorzy zewnętrzni muszą korzystać z podręcznika zawierającego wytyczne dla kantonów w zakresie akredytacji i nadzoru nad ośrodkami opieki dziennej ⁽⁹⁸⁾, który określa, że ewaluacja powinna być realizowana na podstawie dwóch głównych ram zasad pedagogicznych: zasad ogólnych wczesnej edukacji i opieki w Szwajcarii ⁽⁹⁹⁾ oraz standardów jakościowych Kita ⁽¹⁰⁰⁾.

Jak stwierdzono powyżej, gdy organy kontrolne lub inne ciała odpowiedzialne za ewaluację kształcenia w szkołach podstawowych również oceniają placówki wczesnej edukacji i opieki nad młodszymi dziećmi, zazwyczaj koncentrują się one zarówno na jakości struktury organizacyjnej, jak i procesów. Jedynym wyjątkiem jest Bośnia i Hercegowina, gdzie organy odpowiedzialne za ewaluację edukacji sprawdzają dwa razy do roku przestrzeganie wymogów/standardów przez placówki wczesnej edukacji i opieki. W Hiszpanii, na Łotwie, Malcie, w Słowenii, Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja), Czarnogórze i Serbii ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki nad młodszymi dziećmi jest prowadzona zgodnie z modelem cyklicznym, w którym wszystkie placówki są oceniane w regularnych odstępach czasu określonych przez władze najwyższego szczebla. W Estonii ewaluację zewnętrzną przeprowadza się co roku w około 10% przedszkoli na podstawie priorytetów tematycznych określonych na dany rok (np. specjalne potrzeby edukacyjne lub środowisko uczenia się), ocenę przeprowadza się również w wyniku złożonych skarg. W Chorwacji zespół inspektorów jest wysyłany do placówki wczesnej edukacji i opieki, gdy istnieje podejrzenie, że instytucja nie działa zgodnie z prawem. Taka kontrola ma

⁽⁹⁴⁾ <https://www.tusla.ie/services/preschool-services/early-years-quality-and-regulatory-framework>

⁽⁹⁵⁾ <https://www.kindengezin.be/img/monitoringsinstrument-korte-voorstelling.pdf>

⁽⁹⁶⁾ http://www.magyarbolcsodek.hu/tagoknak/modszertani_feladatok

⁽⁹⁷⁾ <https://www.nji.nl/nl/Producten-en-diensten/Publicaties/Publicaties-Veldinstrument-observatie-pedagogische-praktijk>

⁽⁹⁸⁾ https://www.so.ch/fileadmin/internet/ddi/ddi-aso/13_2_Familie_Generationen/KITA/2016_03_08_Handbuch_KITA_v1.pdf

⁽⁹⁹⁾ <https://www.unesco.ch/wp-content/uploads/2017/03/FRÜHKINDLICHE-BILDUNG-2.pdf>

⁽¹⁰⁰⁾ <https://www.quali-kita.ch>

na celu zbadanie, czy praktyki stosowane przez placówkę są zgodne ze standardami pedagogicznymi ustalonymi przez władze najwyższego szczebla.

W wypadku dzieci starszych ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki jest często obowiązkiem organów odpowiedzialnych za ewaluację wyższych poziomów edukacji. Ewaluacja obejmuje przede wszystkim jakość procesu. W niektórych krajach (np. w Irlandii) wyspecjalizowane organy prowadzą ewaluację poszczególnych aspektów wraz z kuratorium, które ocenia treści edukacyjne. Regularność i poziom standaryzacji tych ewaluacji różni się w zależności od kraju. Zazwyczaj są one realizowane zgodnie z ustaloną częstotliwością i na podstawie ram ewaluacji. Jednak w Belgii (Wspólnota Francuska) i w Polsce kryteria ewaluacji i wyboru placówek wczesnej edukacji i opieki określone są co roku odpowiednio przez kuratorium i ministra odpowiedzialnego za edukację. We Francji system ewaluacji tradycyjnie skupia się na indywidualnych pracownikach, ale przeprowadza się pewne ewaluacje zewnętrzne przedszkoli. Poza wskazówkami dostarczonymi przez ministerstwo odpowiedzialne za edukację nie obowiązuje znormalizowana procedura ewaluacji zewnętrznej przedszkoli. Przygotowywane prawo („Szkoły godne zaufania”) wprowadzi wiele ważnych środków w zakresie ewaluacji.

JEDNA TRZECIA EUROPEJSKICH SYSTEMÓW EDUKACJI NIE STOSUJE REGULACJI DOTYCZĄCYCH EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DLA DZIECI W WIEKU PONIŻEJ TRZECH LAT

Oprócz ewaluacji prowadzonej przez organy zewnętrzne kolejnym ważnym elementem zapewnienia jakości i jej poprawy jest ewaluacja wewnętrzna prowadzona przez pracowników placówki. Ewaluacja wewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki to proces kontroli jakości, który ma na celu przeprowadzenie ewaluacji lub monitorowanie działania takich instytucji, raportowanie na temat jakości usług oraz proponowanie sposobów podnoszenia jakości pracy i usług. Wyniki ewaluacji mogą obejmować np. raport samooceny, roczny raport z działalności, plan rozwoju lub zmieniony plan pedagogiczny. Nie we wszystkich krajach europejskich obowiązują regulacje lub zalecenia dotyczące ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek E3). Dotyczy to szczególnie placówek dla młodszych dzieci w krajach, w których działają odrębne instytucje dla dwóch grup wiekowych (patrz rysunek A2): Belgia (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Bułgaria, Czechy, Grecja, Francja, Węgry, Malta, Polska, Rumunia i Liechtenstein. Ponadto we Włoszech, w Austrii i Macedonii Północnej nie obowiązują zalecenia czy wymogi na najwyższym szczeblu w odniesieniu do placówek, które miałyby prowadzić ewaluację wewnętrzną na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. W Austrii ustalenia dotyczące ewaluacji wewnętrznej placówek leżą w gestii każdego kraju związkowego.

Rysunek E3 przedstawia regulacje centralne dotyczące ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki w całej Europie. Trzy wyróżnione tu kategorie (słabo, umiarkowanie lub silnie [uregulowana ewaluacja]) opierają się na stopniu obowiązku, określonej częstotliwości i zadeklarowanym oczekiwanym wyniku ewaluacji wewnętrznej. Uwzględnia się również wymóg opracowania przez placówki własnej strategii ewaluacji wewnętrznej. Nie ma wyraźnej korelacji między tymi kategoriami a poprawą jakości usług świadczonych przez placówkę. Na przykład silnie uregulowana ewaluacja wewnętrzna może przełożyć się na zbyt sformalizowany proces, który polega na prostym zatwierdzeniu raportu przez członków organu zarządzającego. Taka ewaluacja będzie miała niewielki wpływ na poprawę jakości pracy placówki.

W ośmiu systemach edukacji obowiązują regulacje dotyczące ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, ale można je uznać za raczej „słabe” (Niemcy, Irlandia, Chorwacja i Holandia na całym etapie, Portugalia i Zjednoczone Królestwo – Anglia, Walia i Irlandia Północna – w odniesieniu do placówek dla młodszych dzieci). W tych systemach edukacji ewaluacja wewnętrzna nie jest obowiązkowa, ale jest zalecana. Ogólnie rzecz biorąc, placówki wczesnej edukacji i opieki mają dużą autonomię w sposobie realizacji tego zadania, ponieważ nie określono częstotliwości ani oczekiwanych rezultatów działań. W dwóch z tych krajów sytuacja wygląda nieco inaczej, ponieważ w Irlandii i Chorwacji standardowy proces samooceny jest zapewniany placówkom wczesnej edukacji i opieki.

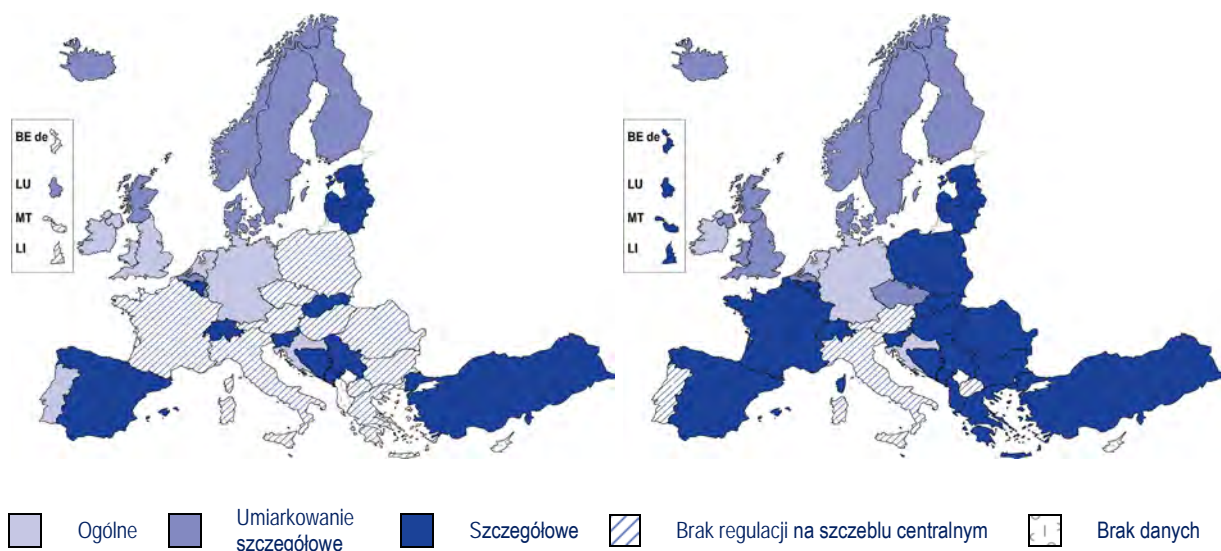
W Irlandii proces zapewniania jakości (QAP) został zaprojektowany w celu zapewnienia zorganizowanych, wspierających ram dla placówek, które chcą oceniać swoje działania w odniesieniu do standardów jakości Siolta. Wykorzystywanym instrumentem jest formularz samooceny oparty na ramach Siolta. Placówka wypełnia formularz i korzysta z „portfolio jakości” dostarczającego dowodów na poparcie informacji zapewnionych w ramach samooceny.

W Chorwacji od roku szkolnego 2012/2013 Narodowe Centrum Ewaluacji Zewnętrznej Edukacji publikuje co roku zaproszenie do składania wniosków przez placówki wczesnej edukacji i opieki zainteresowane przeprowadzeniem samooceny zgodnie ze znormalizowanym procesem określonym w podręczniku samooceny placówek wczesnej edukacji i opieki. Proces ten obejmuje raport samooceny oraz wdrożenie planu rozwoju opracowanego przy wsparciu Narodowego Centrum Ewaluacji Zewnętrznej Edukacji.

Rysunek E3: Regulacje prawne na najwyższym szczeblu w odniesieniu do ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019

a) placówki dla dzieci w wieku poniżej trzech lat

b) placówki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych



Ogólne regulacje:	Umiarkowanie szczegółowe regulacje:	Szczegółowe regulacje:
<ul style="list-style-type: none"> – zalecana – brak zdefiniowanej częstotliwości – brak zdefiniowanych rezultatów – brak wymogu opracowania własnej strategii 	<ul style="list-style-type: none"> – obowiązkowa – nie ma określonej częstotliwości, ale musi być regularna lub ciągła – wymóg opracowania własnej strategii przez placówki – rezultaty nie zawsze są zdefiniowane 	<ul style="list-style-type: none"> – obowiązkowa – określona częstotliwość od jednego roku do trzech lat – zdefiniowane rezultaty – brak wymogu opracowania własnej strategii

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Ewaluacja wewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki to proces kontroli jakości, który ma na celu przeprowadzenie ewaluacji lub monitorowanie działania takich instytucji, raportowanie na temat jakości usług oraz sugerowanie sposobów podnoszenia jakości pracy i usług. Głównie realizowana jest przez personel placówki. W zależności od kraju zasady ewaluacji wewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki mogą odnosić się do wytycznych dotyczących edukacji wydanych przez władze centralne lub innych regulacji i zaleceń.

Objaśnienie dotyczące jednego kraju

Austria: Ustalenia dotyczące ewaluacji wewnętrznej placówek leżą w gestii każdego kraju związkowego. Na przykład kraj związkowy Górna Austria opracował instrument samooceny „Charakterystyka jakości pracy pedagogicznej”⁽¹⁰¹⁾.

W większości systemów edukacji regulacje dotyczące ewaluacji wewnętrznej wydane przez władze na najwyższym szczeblu można uznać za szczegółowe. Ewaluacja wewnętrzna jest obowiązkowa i musi być przeprowadzana w regularnych odstępach czasu, od jednego roku do trzech lat. Władze najwyższego szczebla określają główny wynik ewaluacji wewnętrznej, którym może być sporządzenie raportu samooceny, rocznego sprawozdania z działalności, planu rozwoju lub zmiana planu pedagogicznego placówki. Ewaluacja wewnętrzna jest silnie osadzona na całym etapie wczesnej edukacji i opieki w Belgii (Wspólnota Francuska), Hiszpanii, w trzech krajach bałtyckich, Słowenii, na Słowacji, w Bośni i Hercegowinie, Szwajcarii, Czarnogórze, Serbii i Turcji. W większości tych krajów, a mianowicie w Hiszpanii, trzech krajach bałtyckich, Słowenii, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze i Serbii, wczesna edukacja i opieka podlega tym samym władzom niezależnie od przedziału wiekowego (patrz rysunek A4).

⁽¹⁰¹⁾ <https://www.oee-kindernet.at/1989.htm>

W **Estonii** każde przedszkole musi opracować plan rozwoju co najmniej raz na trzy lata.

Na **Litwie** każdy dyrektor placówki oświatowej musi przedstawić radzie gminy roczne sprawozdanie z działalności.

Na **Łotwie** co dwa lata instytucje oświatowe muszą przysyłać raporty z ewaluacji wewnętrznej do organu założycielskiego (samorządu lokalnego), który dokona ewaluacji instytucji na jego podstawie.

Cztery europejskie systemy edukacji, w których różne organy są odpowiedzialne za zapewnienie usług dla dzieci w wieku poniżej i powyżej trzech lat, mają szczegółowe regulacje dotyczące ewaluacji w obu fazach (Belgia – Wspólnota Francuska, Słowacja, Szwajcaria i Turcja). Jednakże regulacje dotyczące ewaluacji wewnętrznej mogą się różnić, ponieważ są one regulowane przez różne władze. Na przykład:

W **Belgii (Wspólnota Francuska)**, w celu odnowienia certyfikatu jakości, placówki wczesnej edukacji i opieki nad młodszymi dziećmi muszą co trzy lata oceniać realizację planu poprawy jakości i wraz z koordynatorem placówek opieki dziennej z Urzędu ds. Narodzin i Dzieciństwa rewidują plan edukacji i opieki oraz opracowują nowy plan podnoszenia jakości. Co roku *conseil de participation* ocenia osiągnięcia przedszkola w odniesieniu do planu, który musi zostać odpowiednio zmieniony.

W kilku krajach, w których działają odrębne placówki dla dzieci młodszych i starszych (patrz rysunek A2), szczegółowe regulacje dotyczące ewaluacji wewnętrznej opracowane przez władze centralne mają zastosowanie tylko do placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci starszych.

W Grecji, zgodnie z art. 10 dekretu prezydenckiego nr 79 (Dz.U. nr 109, t. A, 01-08-2017), rada pedagogiczna przedszkola musi oceniać swoją pracę edukacyjną na koniec każdego roku i przygotować propozycje ulepszeń na następny rok szkolny. Zgodnie z nowymi regulacjami przyjętymi w 2018 r. (Dz.U. nr 102, t. A, 12-06-2018) i 2019 r. (Dz.U. nr 16, t. 2, 11-01-2019, art. 2 ust. 6), nowe regulacje, które wejdą w życie od roku szkolnego 2019/2020 określają obszary tematyczne ewaluacji i dostarczą wzory dokumentów do raportowania.

We **Francji** personel przedszkola musi ocenić plan nauczania i odpowiednio go zmienić.

W **Luksemburgu** przedszkola (zapewniające *éducation précoce et préscolaire*) regularnie oceniają jakość nauczania i uczenia się w różnych dziedzinach pod kątem celów określonych w planie rozwoju przedszkola. Na tej podstawie co trzy lata przeprowadzana jest szeroko zakrojona ewaluacja planu rozwoju szkoły w ramach przygotowań do nowej wersji.

Na **Malcie** co roku przeprowadzana jest ewaluacja wewnętrzna przedszkola, która prowadzi do opracowania nowego planu rozwoju.

W Polsce dyrektor przedszkola przygotowuje nowy plan nadzoru, który jest przedstawiany radzie pedagogicznej na początku każdego roku szkolnego. Plan ten uwzględnia wyniki poprzedniego planu oraz priorytety ustalone przez ministra edukacji.

Niewielka grupa krajów należy do kategorii „umiarkowanej”, w ramach której ewaluacja wewnętrzna jest obowiązkowa, ale to placówki są odpowiedzialne za opracowanie własnej strategii. Zazwyczaj regulacje centralne kładą nacisk na potrzebę prowadzenia regularnych lub ciągłych ocen wewnętrznych, ale nie określają dokładnych odstępów czasowych. Ponadto rezultaty lub wykorzystanie wyników ewaluacji wewnętrznej pozostawia się również do ustalenia przez placówki wczesnej edukacji i opieki w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Czechach, Danii, Finlandii, Szwecji i Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna). Z kolei w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja), Islandii i Norwegii ustalenia i ulepszenia, które należy wprowadzić, muszą zostać uwzględnione w raportach lub planach rozwoju. W Luksemburgu wyniki ewaluacji wewnętrznej placówek dla młodszych dzieci muszą być wykorzystane do celów zrewidowania planu pedagogicznego placówki.

W **Belgii (Wspólnota Flamandzka)**, zgodnie z wytycznymi na rzecz jakości kształcenia wydanymi przez inspektorat oświaty, oczekuje się, że szkoły (w tym *kleuteronderwijs*) opracują procedury zapewnienia jakości na podstawie uzasadnionej wizji przełożonej na praktykę edukacyjną oraz że będą oceniać tę praktykę w cyklicznie, systematycznie i wiarygodnie, poczynając od wyników pracy i wpływu na uczniów. Ma to na celu zagwarantowanie jakości praktyki edukacyjnej i jej poprawy. Ewaluacja wewnętrzna w placówkach dla młodszych dzieci musi być prowadzona co pięć lat.

W Czechach przedszkola oceniają swoją pracę systematycznie, całościowo i regularnie, zgodnie z wcześniej przygotowanym planem. Narzędzia, metody i techniki ewaluacji są wybierane przez każde przedszkole i opisane w jego dokumentach programowych.

W Danii, zgodnie z ustawą o opiece dziennej, dyrektor placówki wczesnej edukacji i opieki jest odpowiedzialny za stworzenie kultury ewaluacji w celu rozwoju środowiska uczenia się przez kadre pedagogiczną i jego poprawy. Dyrektor musi również przeprowadzić ocenę co najmniej raz na dwa lata.

W Finlandii regularne ocenianie na poziomie lokalnym jest ustawowym obowiązkiem usługodawców zgodnie z ustawą o wczesnej edukacji i opiece. Krajowa podstawa programowa dalej określa obowiązek prowadzenia ewaluacji zarówno na poziomie usługodawcy (gminy lub prywatnego usługodawcy), jak i placówki. Program nauczania musi opisywać, w jaki sposób ma być realizowana krajowa podstawa programowa nauczania we wczesnej edukacji i opiece, a także wyjaśniać, w jaki sposób taka realizacja będzie monitorowana i poddawana ewaluacji. Jesienią 2018 r. fińskie Centrum Ewaluacji Edukacji (FINEEC) opublikowało krajowe wytyczne i zalecenia ⁽¹⁰²⁾, które mają na celu wspieranie placówek wczesnej edukacji i opieki w prowadzeniu systematycznej i zorientowanej na cele samooceny.

W Szwecji, zgodnie z programem wychowania przedszkolnego, dyrektor musi systematycznie i stale planować, monitorować, oceniać i ulepszać ofertę przedszkola.

W Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna) oczekuje się, że placówki wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci będą stale oceniać wyniki pracy zgodnie z zasadami inspekcji. Na przykład w Irlandii Północnej, zgodnie z zasadami inspekcji, oczekuje się, że placówki rozwiną kulturę samooceny, w ramach której pracownicy będą mogli wykazać się wyraźnymi efektami działań podjętych w wyniku samooceny.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja), zgodnie z regulacjami dotyczącymi jakości – *Plan działania na rok 2020. Rozwój wczesnej edukacji i opieki w Szkocji: plan działania na rzecz jakości* – oczekuje się, że placówki wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci opracują wiarygodny proces samooceny. W przewodniku po wczesnej edukacji i opiece wydanym przez inspektorat oświaty podkreślono, że zamiast jednorazowych działań przygotowujących do kontroli samoocena jest dynamicznym procesem, który powinien trwać przez cały rok. Samoocena stanowi wkład do celów kontroli, która może obejmować zapoznanie się z planem rozwoju placówki.

W Islandii przedszkola muszą uwzględniać procedury ewaluacji wewnętrznej w programie nauczania. Są one zobowiązane do sporządzenia raportu wraz z planem poprawy. Oba te dokumenty muszą zostać podane do wiadomości publicznej.

W Norwegii wszystkie przedszkola muszą regularnie oceniać swoje praktyki pedagogiczne w odniesieniu do własnych planów, ustawy o przedszkolach i planu ramowego. W planie rocznym każde przedszkole musi wyjaśnić, w jaki sposób będzie oceniać własne działania pedagogiczne.

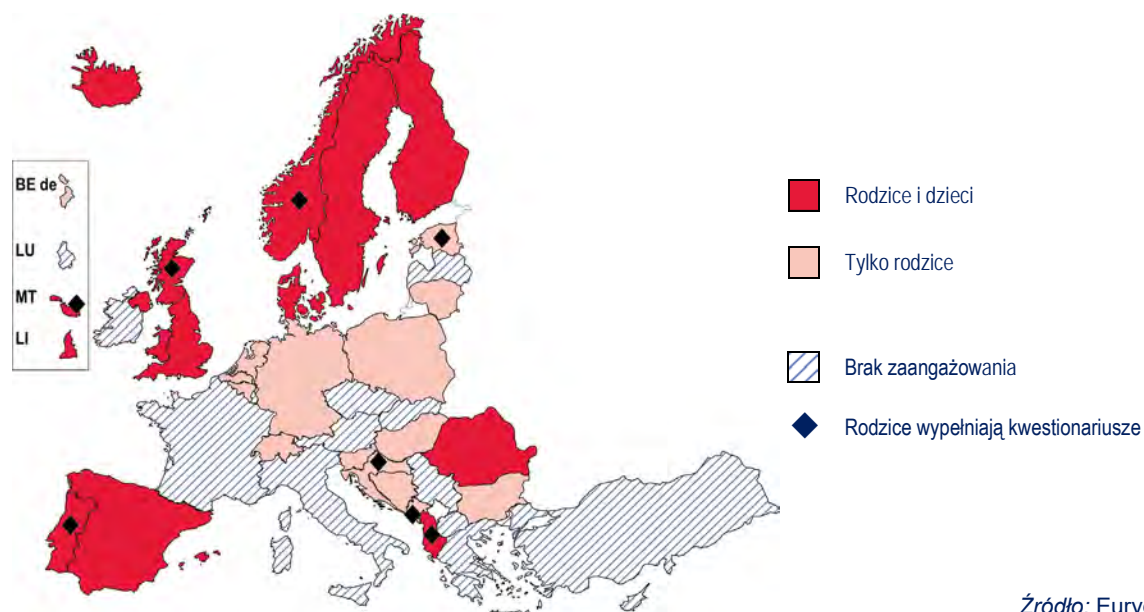
DZIECI RZADKO UCZESTNICZĄ W EWALUACJI PLACÓWKI

Uwzględnienie opinii różnych zainteresowanych stron na temat sposobów poprawy jakości jest postrzegane jako bardzo korzystne dla świadczenia usług w sektorze wczesnej edukacji i opieki. Ewaluacja placówek – zarówno zewnętrzna, jak i wewnętrzna – zapewnia możliwość zaangażowania rodziców i dzieci. Wskaźnik ten koncentruje się na treści regulacji centralnych i nie uwzględnia standardowych praktyk stosowanych przez ewaluatorów zewnętrznych lub przez placówki.

Rysunek E4 pokazuje, że rodzice są zaangażowani w ewaluację placówek znacznie częściej niż dzieci. W 30 systemach edukacji obowiązują wytyczne dotyczące angażowania rodziców w ten proces, a tylko w 15 systemach edukacji obowiązują wytyczne odnoszące się do udziału dzieci w tym procesie. Ponadto bardziej powszechne jest angażowanie zarówno rodziców, jak i dzieci w ewaluację placówek dla starszych dzieci. Rodzice uczestniczą w ewaluacji placówek dla młodszych dzieci w 17 systemach edukacji, co stanowi około połowę liczby placówek dla dzieci starszych. Poglądy młodszych dzieci są brane pod uwagę tylko w krajach nordyckich, dwóch wspólnotach autonomicznych w Hiszpanii (Katalonia i Walencja) oraz w jednej części Zjednoczonego Królestwa (Szkocja). Zapewniane są ogólne wytyczne dotyczące sposobu osiągnięcia tego celu lub brak jest takich wytycznych, co oznacza, że ewaluatorzy mają dużą autonomię w projektowaniu instrumentów i procesów. We wszystkich krajach, w których obowiązują centralne regulacje lub zalecenia dotyczące udziału dzieci, również rodzice są zaangażowani w ten proces.

⁽¹⁰²⁾ <https://karvi.fi/en/publication/varhaiskasvatuksen-laadun-arviointin-perusteet-ja-suositukset-2/>

Rysunek E4: Zaangażowanie rodziców i dzieci w ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Zaangażowanie rodziców i dzieci w ewaluację zinstytucjonalizowanych placówek wczesnej edukacji i opieki – według grupy wiekowej

		BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	
< 3 lat	Dzieci						●					●											
	Rodzice			●			●	●	●			●		●					●				●
≥ 3 lata	Dzieci						●					●									●	●	●
	Rodzice	●	●	●	●		●	●	●			●		●					●		●	●	●
		AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT												
< 3 lat	Dzieci							●	●		●		(:)			●				●			
	Rodzice					●		●	●	●	●		(:)	●		●				●			
≥ 3 lata	Dzieci			●	●			●	●	●	●		●		●	●				●			
	Rodzice		●	●	●	●		●	●	●	●		●	●	●	●	●			●			

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienia

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych dotyczących edukacji, jak również innych regulacji i zaleceń wydanych przez władze najwyższego szczebla. Przedstawia zaangażowanie rodziców i dzieci w ewaluację wewnętrzną i (lub) zewnętrzną placówek. Rysunek uwzględnia jedynie znormalizowane kwestionariusze opracowane przez ewaluatorów zewnętrznych oceniających placówki wczesnej edukacji i opieki lub przez władze najwyższego szczebla w celu wspierania ewaluacji placówek.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Regulacje krajów związkowych dotyczące zaangażowania rodziców różnią się między sobą. Na przykład w Bawarii dostawcy usług wczesnej edukacji i opieki są zobowiązani do regularnego oceniania poziomu zadowolenia rodziców. Jest to warunek wstępny otrzymania finansowania.

Hiszpania: Ma zastosowanie do dzieci i rodziców w całym przedziale wiekowym w Katalonii i we Wspólnocie Autonomicznej Walencji oraz do dzieci i rodziców w placówkach dla dzieci w wieku trzech lat i starszych w Andaluzji.

Słowenia: Chociaż nie obowiązują centralne regulacje lub zalecenia dotyczące uwzględniania opinii dzieci podczas ewaluacji przedszkola, praktyka ta jest zalecana w ramach opcjonalnego narzędzia oceny wewnętrznej opracowanego przez Krajową Szkołę Przywództwa.

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS/NIR): Informacje na temat zaangażowania rodziców w ewaluację wewnętrzną placówek wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci dotyczą tylko Anglii.

W wielu krajach poglądy rodziców wyrażane są przez ich przedstawicieli zasiadających w formalnym gremium na poziomie placówki, które ma prawo uczestniczyć w procesie ewaluacji wewnętrznej. Dotyczy to obu faz wczesnej edukacji i opieki w Estonii, Hiszpanii (niektóre wspólnoty autonomiczne), na Litwie, w Słowenii, Bośni i Hercegowinie oraz Czarnogórze. Ma to również zastosowanie w dziewięciu

systemach w odniesieniu do placówek dla starszych dzieci: Belgia (Wspólnota Francuska i Wspólnota Niemieckojęzyczna), Bułgaria, Węgry, Malta, Polska, Rumunia, Albania i niektóre kantony w Szwajcarii. Sposoby, w jaki rodzice uczestniczą w procesie ewaluacji wewnętrznej jako członkowie formalnego gremium, różnią się w zależności od kraju, począwszy od omówienia i zatwierdzenia raportu z ewaluacji, a skończywszy na wkładzie w rozwój procesu oceny wewnętrznej.

W **Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna)** rodzice wchodzić w skład rady pedagogicznej, która sprawdza, czy i w jakim stopniu struktury, metody i rezultaty pracy przedszkola są zgodne z celami określonymi w planie rozwoju przedszkola.

W **Hiszpanii** zarząd szkoły, w skład którego wchodzi rodzice, ocenia ogólne funkcjonowanie instytucji oraz osiągnięcia przedszkola w odniesieniu do planu rozwoju i rocznego programu ogólnego.

Na **Litwie** rada ds. wczesnej edukacji i opieki określa zakres i metody ewaluacji wewnętrznej oraz analizuje jej wyniki.

W **Słowenii** rodzice będący członkami rady przedszkola przyjmują raport z ewaluacji wewnętrznej.

W Belgii (Wspólnota Flamandzka), Zjednoczonym Królestwie (wszystkie części) i Liechtensteinie centralne wytyczne stanowią lub zalecają zaangażowanie rodziców w ewaluację wewnętrzną placówek, ale nie określają sposobów osiągnięcia tego celu. W Belgii (Wspólnota Flamandzka) i w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) oczekuje się, że inspektorzy sprawdzą, czy rodzice mieli możliwość przyczynienia się do ewaluacji wewnętrznej placówki.

W **Belgii (Wspólnota Flamandzka)** inspektorzy przeprowadzają wywiady z nauczycielami w celu sprawdzenia, czy w ramach ewaluacji wewnętrznej placówki dla dzieci w wieku poniżej trzeciego roku życia przestrzegają regulacji dotyczących ubiegania się o i uwzględniania opinii rodziców na temat jakości usług.

W **Zjednoczonym Królestwie (Anglia)** podręcznik kontroli w sektorze wczesnej edukacji i opieki (*Early Years Inspection Handbook* z 2018 r.) określa, że inspektorzy powinni sprawdzić, czy placówki uwzględniają poglądy rodziców. Tam, gdzie to możliwe, od samych inspektorów oczekuje się również zasięgnięcia opinii rodziców podczas kontroli.

Inne sposoby angażowania rodziców w ewaluację jakości usług edukacji i opieki świadczonych przez placówkę lub poznania ich poglądów na temat świadczonych usług obejmują wywiady, ankiety lub grupy fokusowe na poziomie placówki. Takie metody są zalecane, np. w Hiszpanii, dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki, lub na Węgrzech, Malcie, w Polsce i Portugalii w wypadku usług dla starszych dzieci.

W kilku krajach kwestionariusze zostały opracowane na najwyższym szczeblu, aby wspierać placówki wczesnej edukacji i opieki w angażowaniu rodziców w ewaluację wewnętrzną. W Estonii i Norwegii władze najwyższego szczebla regularnie badają opinie rodziców za pomocą kwestionariuszy i przekazują informacje zwrotne placówkom wczesnej edukacji i opieki na temat ich indywidualnych wyników w celu wspierania wewnętrznego procesu zapewniania jakości. W Chorwacji proces samooceny ustanowiony przez Krajowe Centrum Ewaluacji Zewnętrznej Edukacji, w który zaangażowani są przedstawiciele rodziców tworzących ustanowioną w tym celu grupę, obejmuje regulacje, zgodnie z którym rodzice zobowiązani są wypełnić standardowe kwestionariusze.

Opinie rodziców mogą być również zbierane w ramach procedur ustalonych do celów ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki. Standardowe kwestionariusze są przekazywane rodzicom w Czarnogórze i Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) na całym etapie, a także na Malcie, w Portugalii i Albanii w ostatnich latach wczesnej edukacji i opieki. W Holandii rodzice biorą udział w kontrolach placówek dla młodszych dzieci przeprowadzanych przez gminną służbę zdrowia w konsultacji z komitetem rodziców. W Rumunii niektóre wskaźniki ram stosowanych przez inspektorat ds. ewaluacji placówek wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci (krajowe szczególne standardy jakości edukacji przedszkolnej) koncentrują się na opiniach rodziców.

Opinie rodziców na różne tematy są zbierane za pomocą standardowych kwestionariuszy. Podstawowe pytania dotyczą współpracy i komunikacji z rodzicami, kwestii bezpieczeństwa, jakości nauki i opieki nad dziećmi oraz ogólnego zadowolenia. Uwzględniono również inne obszary, takie jak dobrostan dzieci (Malta, Zjednoczone Królestwo – Szkocja, Norwegia), dostosowanie do potrzeb dzieci lub wspieranie przechodzenia na kolejny etap (Zjednoczone Królestwo – Szkocja, Norwegia), zajęcia na świeżym powietrzu (Portugalia i Norwegia) oraz personel (Chorwacja).

Kilka krajów nordyckich deleguje odpowiedzialność za zaangażowanie rodziców na poziom lokalny. W Danii, Finlandii, Szwecji i Islandii regulacje stanowią, że rodzice muszą mieć możliwość ewaluacji

placówki, do której uczęszczają dzieci, jednakże pozostawiają decyzję, w jaki sposób należy to zrobić władzom lokalnym lub samym placówkom.

W **Danii**, zgodnie z ustawą o opiece dziennej, rodzice muszą być zaangażowani w rozwój, ocen i monitorowanie programu nauczania placówki.

W **Finlandii** krajowa podstawa programowa zawiera kilka odniesień do udziału rodziców w ewaluacji: powinni oni być zaangażowani w rozwój i ewaluację np. programu nauczania w gminie, kultury operacyjnej i działań placówki wczesnej edukacji i opieki.

W **Szwecji**, zgodnie z programem nauczania przedszkoli, dyrektor przedszkola jest odpowiedzialny za zapewnienie opiekunowi dziecka możliwości uczestniczenia w pracy nad jakością.

W **Norwegii** plan ramowy (UDIR 2017, s. 37) stanowi, że: „Przedszkola to instytucje oświatowe, których praca musi być planowana i poddawana ewaluacji. Dzieci i ich rodzice mają prawo uczestniczyć w tych procesach”.

W sześciu krajach uwzględnianie poglądów dzieci jest zapisane w regulacjach lub w programie nauczania.

W **Danii**, zgodnie z ustawą o opiece dziennej i wzmocnionym programem nauczania, środowisko powinno być oceniane z perspektywy dziecka, a doświadczenia dzieci związane ze środowiskiem powinny być brane pod uwagę.

W **Hiszpanii** trzy wspólnoty autonomiczne: Andaluzja (druga faza wczesnej edukacji i opieki), Katalonia i Wspólnota Autonomiczna Walencji (cały etap) wprowadziły regulacje mające na celu zaangażowanie dzieci w ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki. Na przykład we Wspólnocie Autonomicznej Walencji ([Decree 39/2008, 4 April, art. 19](#)) placówki (ewaluacja wewnętrzna) i inspektorat oświaty (ocena zewnętrzna) muszą tworzyć instrumenty, za pomocą których można zbierać opinie dzieci.

W **Finlandii**, jak określono w ustawie o wczesnej edukacji i opiece, na podmiotach świadczących usługi w zakresie wczesnej edukacji i opieki spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia dzieciom i ich rodzicom możliwości uczestniczenia w planowaniu i ewaluacji pracy placówek wczesnej edukacji i opieki.

W **Szwecji**, zgodnie z programem nauczania dla przedszkoli, jednym z zadań gminy jest ciągła ewaluacja i monitorowanie przedszkoli. Dzieci powinny być włączone w proces ewaluacji i monitorowania i muszą mieć możliwość wpływania na niego.

W **Islandii** art. 18 ustawy o przedszkolach nr 90/2008 podkreśla zasadę uczestnictwa dzieci. Grupy fokusowe obejmujące dzieci w wieku pięciu i sześciu lat są częścią procesu ewaluacji zewnętrznej.

W **Norwegii**, zgodnie z Planem ramowym dla przedszkoli (UDIR 2017), „dzieci powinny mieć możliwość aktywnego uczestniczenia w planowaniu i regularnej ocenie pracy przedszkola. Wszystkie dzieci mają prawo głosu w sprawie tego, co dzieje się w przedszkolu”. Instrumenty lub procedury angażowania dzieci są ustalane na poziomie lokalnym.

W sześciu innych krajach uwzględnianie opinii dzieci jest wymagane na podstawie wytycznych władz najwyższego szczebla lub ram ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki.

Na **Malcie** ewaluacja zewnętrzna placówek dla starszych dzieci powinna obejmować grupy fokusowe i wywiady z uczniami, a także nieformalne dyskusje podczas obserwacji zajęć.

W **Portugalii** podręcznik kontroli placówek przedszkolnych (*jardins de infância*) zawiera rozdział poświęcony zagadnieniom, w odniesieniu do których inspektorzy powinni poznać opinie dzieci. Należą do nich ulubione zajęcia, swoboda w wyborze zabaw oraz interakcje z kadrą pedagogiczną.

W **Rumunii** niektóre wskaźniki ram stosowanych do ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci (krajowe szczegółowe standardy jakości edukacji przedszkolnej) wymagają od ewaluatora zwrócenia uwagi na opinie dzieci w wieku przedszkolnym.

W **Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna)**, zgodnie z obowiązującymi ramami inspekcji w szkołach, poglądy dzieci w wieku trzech lat i starszych mogą być uwzględniane w ewaluacji zewnętrznej przedszkoli/szkół podstawowych.

W **Zjednoczonym Królestwie (Szkocja)**, Education Scotland i metodologia inspekcji Inspektoratu Opieki obejmuje rozmowę z dziećmi w każdym wieku na temat ich opinii o poziomie usług. Dokumentacja dotycząca tego, w jaki sposób na bieżąco konsultowano się z dziećmi, jest również traktowana jako część procesu kontroli. Ponadto, zgodnie z ramami ewaluacji wewnętrznej sektora wczesnej edukacji i opieki, efektywne wykorzystanie opinii dzieci, rodziców/opiekunów i rodzin w celu poprawy jakości życia i pracy placówek jest uznawane za wysoce skuteczną praktykę.

W **Albanii** wytyczne „Inspekcja i ewaluacja przedszkoli” odnoszą się do uwzględniania opinii dzieci na temat atmosfery w przedszkolu, etyki i opieki nad dziećmi.

W **Liechtensteinie** centralne władze oświatowe publikują wytyczne dotyczące zapewniania jakości i poprawy systemu edukacji, które obejmują uwzględnianie opinii dzieci w ewaluacji zewnętrznej przedszkoli.

WIĘKSZOŚĆ KRAJÓW MONITORUJE SYSTEM WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI NA PODSTAWIE USTALEŃ NA POZIOMIE PLACÓWKI

Ustalenia z ewaluacji poszczególnych placówek wczesnej edukacji i opieki mogą być wykorzystywane do poprawy ich praktyki, ale mogą również służyć do celów monitorowania i ewaluacji całego systemu wczesnej edukacji i opieki. Agregacja i raportowanie ustaleń na poziomie lokalnym, regionalnym lub centralnym jest powszechną metodą prowadzenia ewaluacji na poziomie systemowym.

Prawie dwie trzecie systemów edukacji ma jakąś formę mechanizmu gwarantującego, że wyniki ewaluacji placówek wczesnej edukacji i opieki są gromadzone i wykorzystywane w ten sposób (patrz rysunek E5). Raporty mogą dotyczyć tylko wczesnej edukacji i opieki lub mogą obejmować również inne poziomy edukacji. Na przykład w Portugalii inspektorat wykorzystuje zagregowane dane do przygotowania raportów przeglądowych na temat pracy placówek dla starszych dzieci (*jardim de infância*). W Holandii wyniki ewaluacji na poziomie lokalnym przeprowadzanych przez gminną służbę zdrowia są corocznie przedstawiane w raporcie na temat stanu edukacji przygotowywanym przez inspektorat.

Tematyka sprawozdań jest różna. Na przykład w Hiszpanii, Słowenii i Szwecji działania organu oceniającego są głównym przedmiotem zainteresowania. W innych krajach (np. w Belgii, Holandii, na Malcie, w Zjednoczonym Królestwie i na Słowacji) sprawozdania przygotowane przez inspektoraty zawierają ogólny przegląd mocnych i słabych stron systemu edukacji, w tym wczesnej edukacji i opieki.

W **Belgii (Wspólnota Flamandzka)** inspektorat odpowiedzialny za ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci przygotowuje sprawozdanie roczne *De Onderwijspeegel* (Zwierciadło edukacji). Sprawozdanie zawiera przegląd wyników wizyt kontrolnych przeprowadzonych w poprzednim roku szkolnym oraz jeden lub więcej przeglądów tematycznych przeprowadzonych przez inspektorat.

W **Słowenii** główny inspektor musi co najmniej raz w roku składać ministrowi sprawozdanie z pracy Inspektoratu Szkół. Sprawozdanie musi zawierać informacje na temat liczby kontroli przeprowadzonych w poszczególnych przedszkolach i szkołach, a także informacje na temat zaobserwowanych naruszeń i nałożonych sankcji, w tym reakcji na wcześniej nałożone sankcje. Musi również przedstawiać ogólną ocenę zgodności z wymogami prawnymi i ochrony praw dzieci w przedszkolach i szkołach.

W Szwecji Inspektorat Szkół składa rządowi roczne sprawozdanie z badania skarg na placówki wczesnej edukacji i opieki.

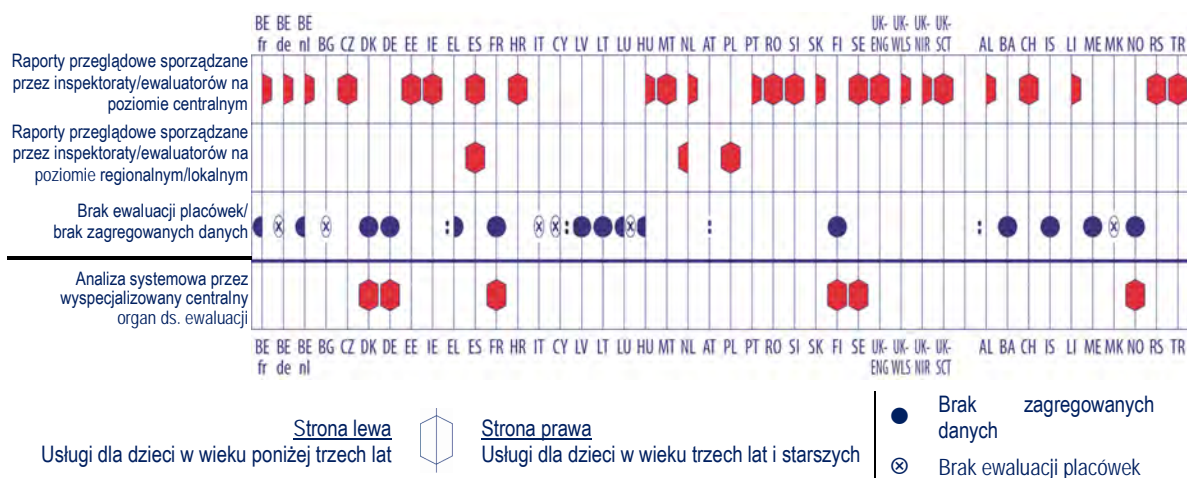
W **Zjednoczonym Królestwie (Anglia)** Ofsted, organ kontrolny szkół, publikuje w swoim rocznym raporcie, wraz z raportami z badań dotyczących wczesnych lat szkolnych, przegląd wyników kontroli przeprowadzonych w poszczególnych szkołach i placówkach. Przyczyniają się one do poprawy ogólnej jakości edukacji i mogą być wykorzystywane w sprawozdawczości dla osób odpowiedzialnych za tworzenie polityki na temat skuteczności systemu.

Chociaż te zagregowane sprawozdania zazwyczaj zawierają przegląd sytuacji na poziomie krajowym, mogą one również koncentrować się na mniejszym obszarze terytorialnym, np. na obszarze podlegającym władzom niższego szczebla lub na obszarach podlegających władzom regionalnym/lokalnym, w zależności od poziomu, na którym działają osoby dokonujące ewaluacji zewnętrznej.

W Polsce, na podstawie raportów z ewaluacji zewnętrznej przekazywanych przez lokalnych dostawców usług, władze regionalne sporządzają raport na temat sytuacji w zakresie wczesnej edukacji i opieki w regionie, który następnie przekazywany jest do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Raporty koncentrują się na aspektach strukturalnych i organizacyjnych (np. liczba pracowników, liczba klastrów placówek, poziom finansowania publicznego).

W Szwajcarii raporty dotyczą poszczególnych kantonów.

Rysunek E5: Monitorowanie systemu wczesnej edukacji i opieki: wykorzystanie zagregowanych wyników ewaluacji placówek i innych analiz systemowych, 2018/2019



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Analiza na poziomie całego systemu przeprowadzana przez „wyspecjalizowany centralny organ ds. ewaluacji” odnosi się do organu krajowego najwyższego szczebla, często odpowiedzialnego przede wszystkim za oceny systemowe lub oceny sektora wczesnej edukacji i opieki, ale nie za ewaluację poszczególnych placówek lub pracowników.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Bulgaria: Patrz objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów do rysunku E1.

Niemcy: Wyspecjalizowany organ centralny działa wyłącznie w kraju związkowym Berlin.

Hiszpania: Raporty na poziomie centralnym są opracowywane we wspólnotach autonomicznych Andaluzja, Baleary, Katalonia, Kastylia i León, Galicja oraz i w mieście autonomicznym Ceuta. Raporty na poziomie lokalnym przygotowują się we wspólnotach Baleary, Katalonia i w mieście autonomicznym Melilla.

Austria: Każdy kraj związkowy ma swobodę w decydowaniu o tym, czy korzystać z wyników ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki.

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS/NIR): W wypadku dzieci w wieku trzech lat i starszych liczba ta oznacza wyłącznie usługi świadczone przez przedszkola i szkoły podstawowe finansowane ze środków publicznych.

Chociaż w kilku krajach (np. Irlandia, niektóre wspólnoty autonomiczne Hiszpanii, Rumunia, Bośnia i Hercegowina oraz Liechtenstein) raporty z ewaluacji wewnętrznej poszczególnych placówek są przesyłane do władz centralnych, zazwyczaj nie są one przetwarzane w celu sporządzenia szerszych sprawozdań na temat systemu wczesnej edukacji i opieki. Jednakże w Estonii departament zajmujący się ewaluacją zewnętrzną w Ministerstwie Edukacji i Badań Naukowych gromadzi dane z ewaluacji wewnętrznych przeprowadzanych przez przedszkola co najmniej raz na trzy lata. W Chorwacji Krajowe Centrum Ewaluacji Zewnętrznej Edukacji opublikowało w 2017 r. sprawozdanie podsumowujące wyniki procesu samooceny, które jest dostępne dla placówek wczesnej edukacji i opieki od roku szkolnego 2012/2013 (Majcen *et al.* 2017). Ponadto w Liechtensteinie raporty z ewaluacji wewnętrznej przedszkoli są udostępniane i omawiane w ramach organizacji patronackiej ds. usług opiekuńczych dla dzieci.

Sporządzanie raportów na podstawie zagregowanych wyników to tylko jeden ze sposobów monitorowania systemu wczesnej edukacji i opieki. W niektórych krajach w ramach ministerstwa edukacji działają departamenty specjalizujące się w sporządzaniu krajowych statystyk i raportów tematycznych dotyczących systemu wczesnej edukacji i opieki. Ważnymi źródłami informacji mogą być również krajowe badania opinii oraz zleczone projekty badawcze.

W Szwajcarii konfederacja i kantony wspólnie zlecają Szwajcarskiemu Centrum Koordynacji Badań Edukacyjnych sporządzenie co cztery lata krajowego raportu na temat całego systemu, w tym na temat przedszkoli.

W niektórych krajach ustanowiono krajowe ciała specjalizujące się w ewaluacji jakości systemu edukacji jako całości, w tym sektora wczesnej edukacji i opieki (patrz rysunek E5). Ciała te, jak w Szwecji, mogą być zaangażowane w ewaluację poszczególnych placówek wczesnej edukacji i opieki, ale ich głównym przedmiotem zainteresowania jest system edukacji. Organy te przetwarzają

wiele danych pochodzących z różnych (lokalnych i centralnych) szczebli władzy i są odpowiedzialne za rozpowszechnianie danych i analiz.

W **Danii** Duński Instytut Ewaluacji (EVA) systematycznie gromadzi, analizuje i rozpowszechnia wiedzę na temat opieki dziennej. Przeprowadza ocenę programową, jak również ocenia na poziomie krajowym zarządzanie jakością, perspektywy dla dzieci, kulturę ewaluacji w opiece dziennej, współpracę z rodzicami, organizację środowisk edukacyjnych lub przejście z opieki dziennej do szkoły. Ocenianie to obejmuje próby, w których skład wchodzi placówki opieki dziennej, i mają na celu dostarczanie informacji na temat sytuacji wczesnej edukacji i opieki na poziomie krajowym. W roku szkolnym 2018/2019 EVA koncentruje się na ocenie wdrażania zmienionego i rozbudowanego programu nauczania we wczesnej edukacji i opiece we wszystkich gminach.

W **Niemczech** Berlin jest jedynym krajem związkowym, który prowadzi systematyczną i scentralizowaną ewaluację systemu wczesnej edukacji i opieki. Organem odpowiedzialnym jest Instytut Poprawy Jakości Usług Wczesnej Edukacji i Opieki.

We **Francji** Inspektorat Generalny jest odpowiedzialny za monitorowanie systemu wdrażania polityki oświatowej oraz jakości nauczania i uczenia się. Inspektorat prowadzi badania tematyczne, które obejmują wrywkowe wizyty i obserwacje w placówkach oświatowych. W 2017 r. Inspektorat Generalny opublikował raport tematyczny na temat przedszkoli (Leloup *et al.* 2017). Ponadto, urząd statystyczny ds. edukacji (DEPP) opracowuje i publikuje dane i wyniki badań na poziomie systemowym.

W **Szwecji** Inspektorat Szkół jest organem państwowym odpowiedzialnym za monitorowanie i przeprowadzanie audytów jakości sektora szkolnictwa, w tym wczesnej edukacji i opieki. W latach 2015–2017 rząd powierzył Inspektoratowi zadanie polegające na monitorowaniu i ewaluacji jakości pracy pedagogicznej przedszkoli w formie specjalnego audytu. Raport końcowy został opublikowany w 2018 r. (*Skolinspektionen* 2018).

W **Finlandii** Fińskie Centrum Ewaluacji Edukacji (FINEEC) jest niezależną agencją rządową odpowiedzialną za ewaluację edukacji na poziomie krajowym. Jego zadaniem jest przeprowadzanie ewaluacji zewnętrznych w sektorze wczesnej edukacji i opieki zgodnie z krajowym planem ewaluacji zatwierdzonym przez Ministerstwo Edukacji i Kultury oraz wspieranie dostawców usług wczesnej edukacji i opieki w kwestiach związanych z zarządzaniem jakością. Ewaluacja sektora wczesnej edukacji i opieki ma na celu: promowanie warunków sprzyjających dobrostanowi, rozwojowi i uczeniu się dzieci; zapewnienie przestrzegania prawa; dostarczanie informacji na potrzeby rozwoju wczesnej edukacji i opieki na poziomie lokalnym; oraz służyć za podstawę podejmowania decyzji politycznych. W roku szkolnym 2018/2019 projekt ewaluacyjny skupia się na realizacji krajowej podstawy programowej dla wczesnej edukacji i opieki.

W **Norwegii** Dyrekcja ds. Kształcenia i Szkolenia jest odpowiedzialna za propagowanie poprawy jakości w systemie wczesnej edukacji i opieki. Dyrekcja gromadzi i publikuje opracowania, dane i statystyki do wykorzystania w celu poprawy jakości.

BIBLIOGRAFIA

- Alt, C. *et al.*, 2019. *DJI-Kinderbetreuungsreport, 2018. Inanspruchnahme und Bedarfe bei Kinder bis 14 Jahre aus Elternperspektive – ein Bundesländervergleich*. München: Deutsches Jugendinstitut. [pdf] dostępny pod adresem: https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs2019/DJI_Kinderbetreuungsreport2018.pdf [dostęp: 19 marca 2019].
- Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2018. *Bildung in Deutschland 2018*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.bildungsbericht.de/de/bildungsberichte-seit-2006/bildungsbericht-2018/pdf-bildungsbericht-2018/bildungsbericht-2018.pdf> [dostęp: 8 kwietnia 2019].
- Balduzzi, L. *et al.*, 2019. *Literature Review on Transitions across Early Childhood and Compulsory School Settings in Europe*. [pdf] dostępny pod adresem: http://start.pei.si/wp-content/uploads/sites/11/2017/01/01_LITERATURE-REVIEW.pdf. [dostęp 16 maja 2019].
- Barnett, W.S., 2011. Effectiveness of Early Educational Intervention. *Science*, 333(6045), s. 975–977.
- BHAS (Agencja Statystyczna Bośni i Hercegowiny), 2018. *Demography and social statistics. Education statistics: pre-school upbringing and education in the school year 2017/2018*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/EDU_02_2017_Y2_0_BS.pdf [dostęp: 26 czerwca 2018].
- BMFSFJ (Bundesministeriums für Familie, Senioren, Frauen und Jugend), 2016. *Monitor zur Familienforschung*. Ausgabe 35. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.bmfsfj.de/blob/112458/5c2232640b25469ea1ad63711f1312d7/familie-und-fruehe-bildung--monitor-familienforschung-ausgabe-35-data.pdf> [dostęp: 26 stycznia 2019].
- Broekhuizen, M.L. *et al.*, 2018. Child care quality and Dutch 2-and 3-year-olds' socio-emotional outcomes: Does the amount of care matter? *Infant and Child Development* (27). <https://doi.org/10.1002/icd.2043> [dostęp: 29 czerwca 2018].
- Bundesamt für Sozialversicherungen, 2017. Evaluation «Anstossfinanzierung». Entspricht das bestehende Angebot an familien-ergänzender Kinderbetreuung der Nachfrage? [pdf] dostępny pod adresem: https://www.bsv.admin.ch/dam/bsv/de/dokumente/familie/studien/Evaluation_Angebot_Nachfrage_2017.pdf.download.pdf/14_17d_eBericht.pdf [dostęp: 23 stycznia 2019].
- Burger, K., 2010. How does early childhood care and education affect cognitive development? An international review of the effects of early interventions for children from different social backgrounds. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(2), s. 140–165.
- Care Inspectorate, 2018. *Early learning and childcare statistics 2017*. [pdf] dostępny pod adresem: <http://www.careinspectorate.com/images/documents/4680/Early%20Learning%20and%20Childcare%20Stats%202017.pdf> [dostęp: 8 marca 2019].
- Carretero, S., Vuorikari, R., Punie, Y., 2017. *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej. <http://dx.doi.org/10.2760/38842> [dostęp: 29 czerwca 2018].
- Centre of Information Technologies in Education, 2018. [Švietimo informacinių technologijų centras]. [online] dostępny pod adresem: <https://www.itc.smm.lt/> [dostęp: 10 lipca 2018].
- CIS (Central Statistics Office), 2018. *Population estimates by gender, single year of age and year*. [online] dostępny pod adresem: <https://www.cso.ie> [dostęp: 10 lipca 2018].

- CNAF (Caisse nationale des Allocations familiales, FR), 2018. *Baromètre d'accueil du jeune enfant 2017: Stabilité du recours et des souhaits d'accueil*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.caf.fr/sites/default/files/cnaf/Documents/Dser/observatoire_petite_enfance/AJE_2018_bd.pdf [dostęp: 17 czerwca 2019].
- Cyprus Ministry of Education and Culture, 2018. *All-day Optional public Pre-Primary schools*. [online] dostępny pod adresem: http://www.moec.gov.cy/dde/en/allday_preprimary.html [dostęp: 27 listopada 2018].
- Department for Education, 2018a. *Early education and childcare: statutory guidance for local authorities, June 2018*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.gov.uk/government/publications/early-education-and-childcare--2> [dostęp: 28 marca 2019].
- Department for Education, 2018b. *National Statistics. Education provision: children under 5 years of age, January 2018*. Tab. 4, 6. [online] dostępny pod adresem: <https://www.gov.uk/government/statistics/education-provision-children-under-5-years-of-age-january-2018> [dostęp: 28 marca 2019].
- Department of Education, 2018. *Annual Report and Accounts for the year ended 31 March 2018*. [online] dostępny pod adresem: <https://www.education-ni.gov.uk/publications/department-education-resource-accounts-year-ended-31-march-2018> [dostęp: 28 marca 2019].
- DGEEC (Direção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência [General Directorate for Education and Science Statistics, PT]), 2017. *Perfil do aluno 2016/2017*. [pdf] dostępny pod adresem: [http://www.dgeec.mec.pt/np4/97/%7B\\$clientServletPath%7D/?newsId=147&fileName=DGEEC_DSEE_PERFIL_DO_ALUNO_1617.pdf](http://www.dgeec.mec.pt/np4/97/%7B$clientServletPath%7D/?newsId=147&fileName=DGEEC_DSEE_PERFIL_DO_ALUNO_1617.pdf) [dostęp: 3 października 2018].
- Dobrotić, I., Matković, T., Menger V., 2018. *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*, [Ministry of Demographics, Family, Youth and Social Policy of the Republic of Croatia]. [pdf] dostępny pod adresem: <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Publikacije/Analiza%20pristupa%C4%8Dnosti%20%2C%20kvalitete%2C%20kapaciteta%20i%20financiranja%20sustava%20ranog%20i%20pred%C5%A1kolskog%20odgoja%20i%20obrazovanja%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf> [dostęp: 19 marca 2019].
- Dumas, A., Lefranc, A., 2010. Early schooling and later outcomes: Evidence from pre-school extension in France. *Thema Working Paper 2010-07*. Université de Cergy Pontoise. [pdf] dostępny pod adresem: <https://thema.u-cergy.fr/IMG/documents/2010-07.pdf> [dostęp: 19 marca 2019].
- EHIS. *Eesti Hariduse Infosüsteem* [Estonian education information system]. [online] dostępny pod adresem: <http://www.ehis.ee/> [dostęp: 28 sierpnia 2018].
- Einarsdottir, J. et al., 2015. Democracy, caring and competence: values perspectives in ECEC curricula in the Nordic countries. *International Journal of Early Years Education*, 23(1), s. 97–114. <http://dx.doi.org/10.1080/09669760.2014.970521> [dostęp: 29 czerwca 2018].
- Eurofound, 2019. *Out-of-school care: Provision and public policy*. Dostępny w sierpniu 2019 r. na stronie internetowej: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2019/out-of-school-care-provision-and-public-policy>.

- European Commission, 2013. *Barcelona objectives. The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth*. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- European Commission, 2014. *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care*. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission. [pdf] dostępny pod adresem: http://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf [dostęp: 25 stycznia 2018].
- European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat, 2014. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition*. Eurydice and Eurostat Report. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *Assuring Quality in Education: Policies and Approaches to School Education in Europe*. Eurydice Report. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej. [pdf] dostępny pod adresem: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-careers-europe-access-progression-and-support_en [dostęp: 1 lutego 2019].
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2019. *Integracja uczniów ze środowisk migranckich w szkołach w Europie. Polityka i działania poszczególnych krajów*. Raport Eurydice Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- Fédération Wallonie-Bruxelles, 2018. *Les indicateurs de l'enseignement 2017*. [pdf] dostępny pod adresem: <http://www.enseignement.be/index.php?page=28089&navi=4532> [dostęp 3: października 2018].
- GEP/MTSSS (Gabinete de Estratégia e Planeamento [Office of Strategy and Planning], Ministério do Trabalho, Solidariedade e Segurança Social [Ministry of Labour, Solidarity and Social Security, PT]), 2017. *Carta social – rede de serviços e equipamentos 2016*. [pdf] dostępny pod adresem: <http://www.cartasocial.pt/pdf/csocial2016.pdf> [dostęp: 2 kwietnia 2019].
- Goffin, S.G., Barnett, W.S., 2015. Assessing QRIS as a change agent. *Early Childhood Research Quarterly*, 30, s. 179–182.
- Government of Malta, 2016. *Free Childcare Scheme*. [online] dostępny pod adresem: <https://education.gov.mt/en/Pages/Free-Childcare.aspx> [dostęp: 8 kwietnia 2019].
- Guerin, B., 2014. *Breaking the cycle of disadvantage: Early Childhood Interventions and Progression to Higher Education in Europe*. Study prepared for the European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. RAND Corporation, Santa Monica, CA [pdf] dostępny pod adresem: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR500/RR553/RAND_RR553.pdf [dostęp: 8 kwietnia 2019].
- IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement), 2016. *Early Childhood Policies and Systems in Eight Countries Findings from IEA's Early Childhood Education Study*. [pdf] dostępny pod adresem: https://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ECES-policies_and_systems-report.pdf [dostęp: 10 maja 2019].

- Infostat, 2018a. *Детски ясли*. [online] dostępny pod adresem: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=60.
- Infostat, 2018b. *Образование и учене през целия живот*. [online] dostępny pod adresem: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=42.
- Istituto degli Innocenti (IT), 2018. *Monitoraggio del piano di sviluppo dei servizi socio-educativi per la prima infanzia*. Rapporto al 31.12.2016. (opublikowany w marcu 2018). [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.minori.it/it/minori/rapporto-di-monitoraggio-del-piano-nidi-al-31-dicembre-2016> [dostęp: 9 kwietnia 2019].
- Kaga, Y., Bennett, J., Moss, P., 2010. *Caring and learning together: A cross-national study on the integration of early childhood care and education within education*. Paris: UNESCO.
- Kind en Gezin, 2017. *Het kind in Vlaanderen 2017*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.kindengezin.be/cijfers-en-rapporten/kind-in-vlaanderen/> [dostęp: 29 marca 2018].
- Klette, T., Drugli, M.B., Aandahl, A.M., 2018. Together and alone a study of interactions between toddlers and childcare providers during mealtime in Norwegian childcare centres. *Early Child Development and Care*, 188(3), s. 387–398. DOI: 10,108003004430,2016/1220943
- Leloup M. et al., 2017. *La scolarisation en petite section de maternelle*. [pdf] dostępny pod adresem: http://cache.media.education.gouv.fr/file/2017/81/5/2017-032-Rapport-IGEN-Scolarisation-petite-section-maternelle_800815.pdf [dostęp: 25 czerwca 2019].
- Ministerio de Educación y Formación Profesional, 2019. *Anuario estadístico. Las cifras clave de la educación en España*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.educacionyfp.gob.es/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/educacion/indicadores/cifras-educacion-espana/2016-17/C1-pdf.pdf> [dostęp: 11 marca 2019].
- Ministry for Children, Education and Gender Equality (DK). *High quality ECEC makes a difference*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/5/ecec_in_denmark_presentation25.01.pdf [dostęp: 27 listopada 2018].
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (PL), 2017. *Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 w 2017 r.* Dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacje-statystyczne-opieka-nad-dzieckiem/> [dostęp: 14 grudnia 2018].
- Ministry of Health and Solidarity (FR), 2019. *Charte nationale pour l'accueil du jeune enfant*. [online] dostępny pod adresem: <https://solidarites-sante.gouv.fr/affaires-sociales/familles-enfance/accueil-du-jeune-enfant/article/charte-nationale-pour-l-accueil-du-jeune-enfant> [dostęp: 11 marca 2019].
- MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) [Ministry of Education, Youth and Sports], 2018. *Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele* [Statistical Yearbook – Education. Performance Statistic Indicators]. [online] dostępny pod adresem: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp> [dostęp: 23 marca 2018].
- Majcen A., Pribela-Hodap, S., 2017. *Prvi koraci na putu prema kvaliteti: Samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* [First Steps Towards quality: Self-Evaluation of Early Childhood and Preschool Education Institutions], National Centre for External Evaluation of Education.
- National statistical Institute (BG), 2018. [online] dostępny pod adresem: www.nsi.bg.

- Network of Experts in Social Sciences of Education and Training (NESSE), *Early Matters: Symposium Conclusions, 2008*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.nesse.fr/nesse/activities/symposia/symposia10-08/ecec_symposium_conclusions.pdf [dostęp: 8 maja 2018].
- NIS (National Institute for Statistics) [Institutul Național de Statistică (RO)], 2016. *Caiet Statistic 2014–2015*. București.
- NSO (National Statistics Office – MT), 2017. *Childcare and Early Years in MALTA: 2017. News release, 147*. [pdf] dostępny pod adresem: https://nso.gov.mt/en/News_Releases/View_by_Unit/Unit_02/Regional_and_Geospatial_Statistics/Documents/2017/News2017_147.pdf [dostęp: 29 czerwca 2018].
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), 2012. *Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing.
- OECD, 2017. *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. Paris: OECD Publishing. [online] dostępny pod adresem: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264276253-en> [dostęp: 29 czerwca 2018].
- ONAPE (Observatoire national de la petite enfance), CNAF (Caisse nationale des allocations familiales – FR), 2018. *L'accueil du jeune enfant en 2017: Données statistiques*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.caf.fr/sites/default/files/cnaf/Documents/Dser/observatoire_petite_enfance/aje_2016.pdf [dostęp: 21 marca 2019].
- ONE (Office de la Naissance et de l'Enfance - BE), 2016. *Rapport d'activité 2016, l'ONE en chiffres*. [pdf] dostępny pod adresem: https://www.one.be/fileadmin/user_upload/siteone/PRESENTATION/Rapports_d_activite/2016/Rapport_activite_2016_ONE_en_chiffres.pdf [dostęp: 26 czerwca 2019].
- Pobal, 2017. *Early Years Sector Profile 2016-2017*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.pobal.ie/app/uploads/2018/06/Early-Years-Sector-Profile-Report-2016-2017.pdf> [dostęp: 10 lipca 2018].
- Pramling N., Doverborg E., Samuelsson I.P., 2017. Re-metaphorizing Teaching and Learning in Early Childhood Education Beyond the Instruction – Social Fostering Divide, [w:] Ringsmose C., Kragh-Müller G. (red.), *Nordic Social Pedagogical Approach to Early Years*. International Perspectives on Early Childhood Education and Development, vol 15. Springer, Cham.
- Republic of Estonia Ministry of Social Affairs 2017. [online] dostępny pod adresem: <http://www.sm.ee/en> [dostęp: 28 sierpnia 2018].
- Schreyer, I., Oberhuemer, P., 2017. Germany – Key Contextual Data, [w:] Oberhuemer P., Schreyer I. (red.), *Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe*. [pdf] dostępny pod adresem: www.seeepro.eu/English/Country_Reports.htm [dostęp: 27 listopada 2018].
- Skolinspektionen [Swedish Schools Inspectorate], 2018. *Slutrapport. Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskol*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/regeringsrapporter/redovisningar-regeringsuppdrag/2018/forskolans-kvalitet-och-maluppfyllelse/forskolans-kvalitet-och-maluppfyllelse-slutrapport-feb-2018.pdf> [dostęp: 25 czerwca 2019].
- Skolverket, 2018. *Sök statistik om förskola, skola och vuxenutbildning [database]*. Dostępne pod adresem: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning> [dostęp: 4 września 2018].

- Slot, P., Leseman, P., Verhagen, J., Mulder, H, 2015. Associations between structural quality aspects and process quality in Dutch early childhood education and care settings. *Early Childhood Research Quarterly*, 33(4), s. 64–76.
- Statistical Office of the Republic of Serbia, 2019. *Profil April 2019*. [pdf] dostępny pod adresem: http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Republika%20Srbija_EURSRB.pdf [dostęp: 17 czerwca 2019].
- Statistical Office RS, 2018. *Podatkovni portal SI-STAT Demografsko in socialno področje [database]*. [online] dostępny pod adresem: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0971411S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/03_predsol_vzgoja/03_09714_vrtci_kazalniki/&lang=2 [dostęp: 27 sierpnia 2018].
- Statistics Iceland, 2018a. *Children in pre-primary schools in December 1998–2016*. [online] dostępny pod adresem: http://px.hagstofa.is/pxen/pxweb/en/Samfelag/Samfelag_skolamal_1_leikskolastig_0_IsNemendur/SKO01000.px [dostęp: 4 lipca 2018].
- Statistics Iceland, 2018b. *Börn í dagvistun á einkaheimilum eftir aldri og landsvæðum 1998-2017*. [online] dostępny pod adresem: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_felagsmal_felagsthjonusta_sveitarfelaga_dagvist/HEI09300.px/?rxid=f8eebfc5-cc8a-4459-a232-b5e2b0b4eb7d [dostęp: 6 września 2018].
- Statistik Austria, 2017. *Kindertagesheimstatistik 2016/17*. [pdf] dostępny pod adresem: http://www.statistik.at/web_de/services/publikationen/5/index.html?includePage=detailedView§ionName=Bildung%2C+Kultur&pubId=746 [dostęp: 22 sierpnia 2018].
- THL (National Institute for Health and Welfare – FI), 2017. *Varhaiskasvatus 2016: Kuntakyselyn osaraportti. Tilastoraportti 30/2017*. [online] dostępny pod adresem: <http://www.julkari.fi/handle/10024/135184> [dostęp: 15 kwietnia 2019].
- THL (National Institute for Health and Welfare), 2018. [online] dostępny pod adresem: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/perhevapaatutkimus/tilastotietoa-perhevapaiden-kaytosta> [dostęp: 15 kwietnia 2019].
- UDIR (Utdannings-direktoratet), [Norwegian Directorate for Education and Training], 2017. *Framework Plan for Kindergartens*. [pdf] dostępny pod adresem: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/framework-plan-for-kindergartens2-2017.pdf> [dostęp: 25 czerwca 2019].
- UNESCO-UIS, 2012. *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. [pdf] dostępny pod adresem: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> [dostęp: 5 kwietnia 2019].
- Van Belle, J. 2016. *Early Childhood Education and Care (ECEC) and its long-term effects on educational and labour market outcomes*. RAND Corporation, Santa Monica, CA [online] dostępny pod adresem: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1667.html [dostęp: 5 kwietnia 2019].

GLOSARIUSZ

Akredytacja placówek wczesnej edukacji i opieki: proces, w ramach którego prowadzona jest ocena tego, czy warunki świadczenia wczesnej edukacji i opieki są zgodne z obowiązującymi regulacjami, tj. z obowiązującymi zasadami i minimalnymi wymaganiami.

Arkusze obserwacji: narzędzie służące do zgłaszania zaobserwowanych faktów dotyczących praktyk stosowanych w danej placówce w celu oceny ich jakości.

Asystent: osoba, która na co dzień wspiera nauczyciela/nauczycielki wychowania przedszkolnego pracującego z grupą dzieci lub klasą. Asystenci zazwyczaj muszą spełniać niższe wymagania dotyczące kwalifikacji niż nauczyciele/nauczycielki wychowania przedszkolnego, których zakres może wahać się od braku wymogów formalnych do uzyskania kwalifikacji w ramach kształcenia i szkolenia zawodowego (zaadaptowano z: OECD 2017). W raporcie uwzględniono jedynie asystentów uznawanych za niezbędnych członków kadry, pracujących ze wszystkimi grupami dzieci. Asystenci zatrudnieni w celu zaspokojenia określonych potrzeb (np. aby zapewnić dodatkowe wsparcie grupom obejmującym dzieci ze specjalnymi potrzebami) lub potrzeb związanych z warunkami lokalnymi nie są brani pod uwagę.

Badanie ankietowe: metoda gromadzenia danych oparta na znormalizowanym kwestionariuszu wypełnianym przez grupę docelową.

Doskonalenie zawodowe: formalne doskonalenie zawodowe, które umożliwia kadrze wczesnej edukacji i opieki poszerzanie, rozwijanie i aktualizację wiedzy, umiejętności i postaw w trakcie całej ich kariery zawodowej. Obejmuje ono szkolenia zarówno przedmiotowe, jak i pedagogiczne. Doskonalenie może przybierać różne formy, takie jak kursy, seminaria, obserwacja koleżeńska i wsparcie ze strony sieci skupiających nauczycieli. W niektórych wypadkach działania w zakresie doskonalenia zawodowego mogą prowadzić do uzyskania dalszych kwalifikacji.

Dotowane ze źródeł publicznych: placówki otrzymują część lub całość funduszy od władz publicznych (dostosowano z: OECD 2017).

Dyrektor placówki wczesnej edukacji i opieki: osoba odpowiedzialna za zagadnienia administracyjne, związane z zarządzaniem i (lub) pedagogiczne w placówce. W ramach roli przywódczej dyrektorzy placówek mogą być odpowiedzialni za monitorowanie dzieci, nadzór nad innymi pracownikami, kontakt z rodzicami i opiekunami i (lub) planowanie, przygotowanie i realizację obowiązków pedagogicznych w placówce. Dyrektorzy placówek mogą również poświęcać część swojego czasu na pracę z dziećmi (zaadaptowano z: OECD 2017).

Dzieci zagrożone niekorzystną sytuacją: dzieci, którym zagraża niekorzystna sytuacja w zakresie dobrobytu, rozwoju i edukacji ze względu na niekorzystne warunki wynikające przede wszystkim z czynników społeczno-ekonomicznych, kulturowych i (lub) językowych (zaadaptowano na podstawie: OECD 2000).

Dzieci ze specjalnymi potrzebami (edukacyjnymi) to dzieci, u których formalnie zidentyfikowano specjalne potrzeby edukacyjne ze względu na niepełnosprawność umysłową, fizyczną lub emocjonalną. Często będą to dzieci, którym zapewnia się dodatkowe zasoby publiczne lub prywatne (personel, pomoc materialną lub finansową) w celu wspierania ich edukacji (zaadaptowano na podstawie: OECD 2017).

Dzieci ze środowisk migranckich: odnosi się tutaj do nowo przybyłych osób/osób z pierwszego pokolenia i drugiego pokolenia lub dzieci i młodzieży powracających z emigracji. Ich status prawny może być różny (osoba ubiegająca się o azyl, uchodźca, małoletni bez opieki, nielegalny migrant itp.), podobnie jak długość pobytu w kraju przyjmującym (np. krótko- lub długoterminowy) oraz powody ich migracji mogą być różne (np. w celu poszukiwania ochrony, z powodów ekonomicznych) Mogą, ale nie muszą mieć prawa do uczestnictwa w formalnym systemie edukacji kraju przyjmującego.

Ewaluacja wewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki: procedura kontroli jakości, która ma na celu przeprowadzenie ewaluacji i monitorowanie działania takich instytucji, raportowanie na temat jakości usług oraz sugerowanie sposobów podnoszenia jakości. W przeciwieństwie do **ewaluacji zewnętrznej** jest ona przeprowadzana przede wszystkim przez pracowników placówki.

Ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki: procedura kontroli jakości, która ma na celu przeprowadzenie ewaluacji i monitorowanie działania takich instytucji, raportowanie na temat jakości usług oraz sugerowanie sposobów podnoszenia jakości. W przeciwieństwie do **ewaluacji wewnętrznej** ewaluacja zewnętrzna jest prowadzona przez osoby indywidualne lub zespoły, które raportują do władz lokalnych, regionalnych lub centralnych i które nie są bezpośrednio zaangażowane w działania placówki, którą oceniają.

Gotowość szkolna: definicje gotowości szkolnej są zróżnicowane, ponieważ nadal toczy się dyskusja na temat tego, co oznacza być „gotowym” do pójścia do szkoły. Tutaj termin ten oznacza, że dziecko posiada motywację, zdolności poznawcze i społeczno-emocjonalne, które są niezbędne do podjęcia nauki i osiągnięcia sukcesu w szkole.

Grupa fokusowa: wywiady, podczas których pracownicy placówek wczesnej edukacji i opieki lub zainteresowane osoby są pytane o ich punkt widzenia na kwestie związane z jakością wczesnej edukacji i opieki.

Gwarancja miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki: dziecku może przysługiwać miejsce w placówce wczesnej edukacji i opiece w formie **ustawowego prawa** jako część obowiązkowej edukacji przedszkolnej lub jako część pozaustawowego zobowiązania do zapewnienia opieki przedszkolnej. Gwarancja miejsca może mieć charakter uniwersalny, może mieć zastosowanie do wszystkich dzieci od określonego wieku lub może obejmować niektóre grupy w niekorzystnej sytuacji.

Język regionalny lub język mniejszościowy: język, którym „tradycyjnie posługują się obywatele danego państwa, którzy tworzą grupę liczebnie mniejszą niż reszta populacji w obrębie danego terytorium państwa; nie jest on tożsamy z językiem państwowym (językami państwowymi) tego państwa” (Rada Europy 1992). Ogólna zasada jest taka, że są to języki, jakimi posługuje się ludność, której korzenie etniczne wywodzą się z tych obszarów lub która osiedliła się w danym regionie wiele pokoleń temu. Języki mniejszościowe/regionalne mogą mieć status języka urzędowego, ale zgodnie z definicją status ten będzie ograniczony do obszaru, na którym są one używane.

Język, jakim dziecko posługuje się w domu: jest to język, którym dziecko głównie posługuje się w domu. Różni się on od głównego języka używanego w placówce wczesnej edukacji i opieki. W większości wypadków język używany w domu jest również językiem ojczystym dziecka.

Klasy zerowe: obowiązkowy etap wczesnej edukacji i opieki, który występuje w okresie roku, dwóch lat kończących etap ISCED 020, na którym realizowany jest program kształcenia odmienny od programu dla etapu ISCED 020. Klasy zerowe mogą być organizowane w placówkach wczesnej edukacji i opieki lub w szkołach podstawowych.

Kształcenie formalne: wszelkie formalne kształcenie lub szkolenie przygotowujące personel wczesnej edukacji i opieki do pracy z dziećmi. Zazwyczaj obejmuje kształcenie ogólne i przygotowanie pedagogiczne.

Monitorowanie systemu wczesnej edukacji i opieki: proces obejmujący gromadzenie i analizę danych ilościowych i jakościowych w celu sprawdzenia funkcjonowania systemu wczesnej edukacji i opieki w odniesieniu do celów i norm oraz w celu określenia wszelkich niezbędnych usprawnień. Monitorowanie może koncentrować się na danych strukturalnych (np. śledzenie wskaźników uczestnictwa dzieci lub stosunku liczby pracowników do liczby dzieci) lub na informacjach dotyczących rozwoju i świadczenia usług (np. postępów dzieci, realizacji programów nauczania lub kwestii kadrowych). Monitorowanie może być stosowane na różnych poziomach systemu wczesnej edukacji i opieki: lokalnym, regionalnym lub systemowym.

Nauczyciel/nauczyciel wychowania przedszkolnego: osoba prowadząca nauczanie dzieci na poziomie klasy lub grupy przedszkolnej, pracująca bezpośrednio z dziećmi i ich rodzinami. Nauczyciele/nauczyciele wychowania przedszkolnego mogą być również określani mianem pedagogów, edukatorów, osób zajmujących się opieką nad dziećmi, kadry pedagogicznej, wychowawców w przedszkolu lub nauczycieli nauczania początkowego (zaadaptowano z: OECD 2017). W małych placówkach nauczyciele/nauczyciele wychowania przedszkolnego mogą również pełnić funkcję dyrektorów i jednocześnie pracować z dziećmi.

- Nieodpłatne:** oznacza, że nie oczekuje się zapłaty za zajęcia edukacyjne i usługi opiekuńcze. Jednakże opłaty mogą być pobierane za posiłki zapewniane podczas zajęć, transport do placówki, dodatkowe godziny świadczenia usług i (lub) dodatkowe zajęcia (np. nauka języka angielskiego, lekcje pływania).
- Obowiązki (zadania) zawodowe:** oznacza zadania opisane jako takie w regulaminie pracy/umowie/regulacjach lub innych regulacjach dotyczących zawodu nauczyciela.
- Obowiązkowa wczesna edukacja i opieka:** odnosi się do obowiązku uczestnictwa dzieci we wczesnej edukacji i opiece.
- Ocena narracyjna:** opisy rozwoju dziecka w formie narracji/historyjek. Ocena narracyjna jest bardziej włączającym podejściem do oceny rozwoju dziecka, ponieważ dotyczy pracy nie tylko specjalistów, ale także dzieci. Może również obejmować wkład lub informacje zwrotne od rodziców. Stanowi połączenie tego, co dziecko zrobiło/osiągnęło i czego się nauczyło, na przykład obejmuje opisy rysunków i ćwiczeń, informacje zwrotne od personelu oraz w zakresie planowania pracy personelu, lub przykłady stosowanych praktyk. Portfolia lub zbiory historyjek poświęconych rozwojowi dzieci są dobrze znanymi przykładami oceny narracyjnej (OECD 2015).
- Odpowiednio opłacany urlop wychowawczy:** łączna długość urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego, podczas którego rodzice otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszego wynagrodzenia. W wypadku ryczałtu płatność uważana jest za odpowiedni wymiar, jeżeli stanowi 65% minimalnego miesięcznego wynagrodzenia w kraju.
- Oficjalne (główne) dokumenty:** różnego rodzaju legislacja zawierająca uregulowania prawne, wytyczne i (lub) zalecenia dla instytucji edukacyjnych.
- Opieka pozalekcyjna:** dodatkowe usługi mające na celu uzupełnienie gwarantowanych lub obowiązkowych godzin wczesnej edukacji i opieki. Opieka pozalekcyjna może być świadczona poza godzinami zajęć, podczas przerw obiadowych i w dni, w których szkoła nie pracuje. Może być określana jako opieka zapewniana po zakończeniu zajęć szkolnych.
- Plan pedagogiczny:** plan opracowany w placówce wczesnej edukacji i opieki określający program nauczania, działania edukacyjne i podejścia pedagogiczne. Plan pozwala na dostosowanie oferty do lokalnych uwarunkowań i potrzeb dzieci.
- Poradnictwo w zakresie uczenia się w domu:** odnosi się do wspierania uczenia się dziecka w domu przez dostarczanie rodzinom informacji i pomysłów na to, w jaki sposób pomagać dzieciom w zajęciach związanych z programem nauczania. Wczesna edukacja i opieka może inspirować rodziców w zakresie zapewniania dzieciom wszelkiego rodzaju doświadczeń związanych z nauką w domu, zarówno pośrednio, jak i bezpośrednio, np. przez angażowanie dzieci w codzienne czynności (posiłki, rozmowy telefoniczne, sporządzanie list zakupów, ubieranie się itp.) oraz rozmawianie o tych czynnościach.
- Programy dla rodziców:** odnoszą się do formalnych zajęć dla rodziców, mających pomóc rodzinom w stworzeniu środowiska, które wspiera uczenie się przez dzieci. Rodzice uczęszczają na formalne kursy obejmujące różne zagadnienia związane z edukacją i rozwojem dzieci (np. rozwój mowy/języka, egzekwowanie dyscypliny, budowanie poczucia własnej wartości, rozumienie trudnych zachowań).
- Prywatne instytucje wczesnej edukacji i opieki:** mogą być prowadzone lub zarządzane przez przedsiębiorstwa, które nie są zorientowane na zysk, lub przez organizacje wolontariackie (*non profit*), które mogą obejmować organizacje charytatywne (Kościoły, związki zawodowe lub inne). Często ich działalność wymaga licencji i mogą być zobowiązane spełniać minimalne standardy opieki. Placówki prywatne mogą być dotowane ze środków publicznych lub nie uzyskiwać takich dotacji.
- Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki:** są prowadzone przez władze publiczne na poziomie centralnym, regionalnym lub lokalnym i są własnością tych władz. Nie są zorientowane na zysk i mają na celu zapewnienie usług publicznych.
- Regulacje/zalecenia na szczeblu centralnym:** odnoszą się do regulacji/zaleceń wydanych przez władze centralne.

Rozmowa sterowana: rozmowa prowadzona wokół zestawu wcześniej ustalonych pytań.

Samofinansujące się (niedotowane): pozyskują fundusze ze źródeł prywatnych, często z opłat wnoszonych przez rodziców. Prywatne samofinansujące się placówki wczesnej edukacji i opieki nie są finansowane przez władze publiczne.

Skale ratingowe: narzędzie służące do zgłaszania zaobserwowanych faktów dotyczących praktyk stosowanych w danej placówce w celu oceny ich jakości w odniesieniu do zestawu z góry ustalonych standardów. (<http://ers.fpg.unc.edu>).

Standardy ewaluacji: poziom referencyjny, poziom działania lub standard, na podstawie których oceniany jest mierzalny aspekt danego obszaru.

Staż: zorganizowany etap wsparcia udzielanego początkującym członkom kadry wczesnej edukacji i opieki na starcie ich pierwszej pracy w placówce wczesnej edukacji i opieki. Podczas stażu początkujący nauczyciele/nauczyciele wychowania przedszkolnego realizują wszystkie zadania lub część zadań, które należą do obowiązków doświadczonych pracowników wczesnej edukacji i opieki i otrzymują wynagrodzenie za swoją pracę. Staż zazwyczaj obejmuje szkolenie i ocenę, a także wyznaczony zostaje mentor, który zapewnia wsparcie personalne, społeczne i zawodowe w ramach zorganizowanego systemu. Etap stażu trwa co najmniej kilka miesięcy i może wystąpić podczas próbnego okresu zatrudnienia.

Stosunek liczby dzieci do liczby pracowników: liczba dzieci przypadających na jednego pracownika zatrudnionego w pełnym wymiarze czasu pracy. Może to być maksymalna (regulowana) liczba, która określa maksymalną liczbę dzieci, za które może być odpowiedzialny jeden pełnoetatowy pracownik, lub może to być średnia liczba dzieci, za które może być odpowiedzialny pełnoetatowy pracownik (zaadaptowano na podstawie danych: OECD 2017).

Struktury ramowe ewaluacji: dokument wydany (dokumenty wydane) przez organy najwyższego szczebla, w którym (w których) określa się główny cel, treść, procedury i wykorzystanie wyników monitorowania i ewaluacji. Struktury ramowe ewaluacji różnią się pod względem formy i zastosowania. Dokument tworzący (dokumenty tworzące) struktury ramowe może (mogą) obejmować jedno lub więcej podejść do monitorowania i oceny (np. inspekcja, akredytacja, samoocena).

Struktury ramowe jakości: oficjalny dokument strategiczny wydany przez władze najwyższego szczebla w celu zapewnienia wspólnego rozumienia jakości w kilku lub we wszystkich ważnych obszarach wczesnej edukacji i opieki (personel, treści pedagogiczne, dostępność, zarządzanie i finansowanie) oraz w celu wspierania poprawy jakości dzięki odpowiednim politykom na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym lub placówki. Struktury ramowe jakości mogą zawierać wytyczne, cele lub standardy jakości, określają one również główne zasady leżące u podstaw systemu monitorowania i ewaluacji w celu zapewnienia i dalszego rozwoju jakości wczesnej edukacji i opieki.

Swobodna zabawa: spontaniczna i nieustrukturyzowana zabawa, która jest aktywnym procesem bez wyznaczonego celu i ma nieograniczone możliwości. Jest pomysłowa, kreatywna, spowodowana wewnętrzną motywacją i łączy to, co dziecko wie, czuje i rozumie. Niektóre przykłady swobodnej zabawy to zabawa klockami, rysowanie lub malowanie na pustej kartce papieru, wymyślanie zabaw lub bieganie po placu zabaw.

Szkolenia dla dyrektorów: w zależności od okoliczności szkolenia można prowadzić przed procesem aplikowania na stanowisko i rekrutacji dyrektorów lub w ciągu roku, dwóch lat po podjęciu przez nich pracy. Głównym celem jest wyposażenie przyszłych dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki w umiejętności wymagane do wykonywania nowych obowiązków. Nie należy ich mylić z kształceniem formalnym pracowników wczesnej edukacji i opieki ani z doskonaleniem zawodowym.

Testy/egzaminy krajowe: testy/egzaminy standaryzowane, ustanowione przez centralne władze publiczne i prowadzone w ramach ich obowiązków. Testy/egzaminy standaryzowane to testy w dowolnej formie, w ramach których: a) wszyscy zdający odpowiadają na te same pytania (lub pytania wybrane ze wspólnego banku pytań) oraz b) których ocena jest standaryzowana i spójna. Testy/egzaminy krajowe należy odróżnić od znormalizowanych wytycznych i innych narzędzi mających na celu zapewnienie pomocy nauczycielom w podejmowaniu innych form oceny uczniów niż tylko testy/egzaminy krajowe.

Uchodźcy: osoby, których wnioski o udzielenie azylu zostały uznane przez kraj przyjmujący i które w związku z tym mają prawo do otrzymania ochrony prawnej i innej pomocy.

Ulga podatkowa: system lub zachęta, która umożliwia osobom prywatnym lub przedsiębiorstwom zmniejszenie zobowiązań podatkowych. Przykłady ulg podatkowych obejmują dozwolone odliczenia określonych wydatków, takich jak odliczenie opłat czesnego od dochodu podlegającego opodatkowaniu lub dostępność zasiłków w celu zrekompensowania kosztów edukacji i opieki.

Urlop macierzyński: okres płatnej nieobecności w pracy, do którego kobieta jest uprawniona bezpośrednio przed porodem i po porodzie. Część urlopu macierzyńskiego można wykorzystać przed porodem, a część po nim.

Urlop ojcowski: ustawowe prawo do nieobecności w pracy, które może zostać wykorzystane przez biologicznego ojca lub partnera matki bezpośrednio po porodzie lub w ciągu pierwszego roku (pierwszych lat) życia dziecka.

Urlop rodzicielski: płatny czas wolny od pracy przyznawany na opiekę, przy zachowaniu wszystkich praw pracowników w zakresie zabezpieczenia społecznego.

Urlop wychowawczy: urlop wychowawczy to skumulowana długość trzech możliwych rodzajów urlopu: macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (zob. również **odpowiednio opłacany urlop wychowawczy**).

Ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki: odnosi się do ustawowego obowiązku, jaki spoczywa na instytucjach wczesnej edukacji i opieki do zapewnienia publicznie dotowanej opieki wszystkim dzieciom mieszkającym w danym rejonie, których rodzice chcą, by dziecko korzystało z takich usług. Ustawowe prawo oznacza, że dziecko ma możliwe do wyegzekwowania prawo do korzystania z usług wczesnej edukacji i opieki.

Ustrukturyzowana zabawa (zabawa zorientowana na cel): ćwiczenie, które ma cel edukacyjny. Ustrukturyzowana lub zorientowana na cel zabawa polega na przestrzeganiu zasad lub instrukcji, aby osiągnąć określony cel. Ustrukturyzowana zabawa zazwyczaj wiąże się z aktywnością poznawczą lub fizyczną. Niektóre przykłady ustrukturyzowanej zabawy obejmują: przestrzeganie wskazówek dotyczących montażu zabawki, modelu samolotu lub zestawu tematycznego klocków Lego, zorganizowane sporty, takie jak piłka nożna, gry karciane lub gry planszowe obejmujące zasady.

Wczesna edukacja i opieka w domu: odnosi się do uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki, która jest świadczona w domu osoby sprawującej opiekę. Regulacje zwykle wymagają, by osoby świadczące takie usługi spełniały minimalne wymagania w zakresie standardów zdrowotnych, bezpieczeństwa i higieny oraz żywienia. Wczesna edukacja i opieka w domu wyklucza opiekę domową (tj. opiekę zapewnianą przez opiekunki mieszkające w domu dziecka lub dochodzące), nawet jeśli takie usługi muszą być zgodne z minimalnymi wymogami w zakresie jakości (np. akredytacja personelu).

Wczesna edukacja i opieka: opieka na dziećmi od urodzenia do szkoły podstawowej, która jest uregulowana prawnie na poziomie krajowym, tzn. jest zgodna z odpowiednimi zasadami, minimalnymi wymogami i (lub) poddawana procedurom akredytacji.

Władze centralne: władze na najwyższym szczeblu odpowiedzialne za edukację w danym kraju, zazwyczaj są to władze na szczeblu krajowym (władze państwowe). W Belgii, Niemczech, Hiszpanii, Zjednoczonymi Królestwie i Szwajcarii, *Communautés*, *Länder*, *Comunidades Autónomas* zdecentralizowane organy administracji i kantony są odpowiedzialne w odniesieniu do wszystkich lub do większości obszarów związanych z edukacją. Dlatego te organy administracji są traktowane jako władze centralne w obszarach, za które są odpowiedzialne, oraz w odniesieniu do obszarów, w których dzielą się odpowiedzialnością z władzami krajowymi (państwowymi) – oba szczeble są traktowane jako władze centralne.

Wsparcie językowe: dodatkowe ustrukturyzowane działania wykraczające poza standardowy program nauczania, które mają na celu poprawę rozwoju językowego poszczególnych dzieci.

Wytyczne edukacyjne: oficjalnie wiążące dokumenty wydawane w celu kierowania placówkami wczesnej edukacji i opieki lub zapewnienia im wytycznych w zakresie treści i podejścia do opieki nad dziećmi i ich nauki. Mogą one obejmować główne zasady, wartości, wytyczne, cele rozwojowe i edukacyjne lub obszary uczenia się, podejścia edukacyjne/pedagogiczne, materiały szkoleniowe i metody oceny. Takie dokumenty mogą obejmować krajowe podstawy programowe lub kryteria opracowywania lokalnych programów nauczania, mogą przybierać formę praktycznych wytycznych dla kadry wczesnej edukacji i opieki, mogą być uwzględnione w ustawodawstwie jako część programu wczesnej edukacji i opieki, publikowane jako wytyczne dla standardów edukacji/opieki, planów opieki i edukacji itp. W zależności od tego, w jakim stopniu są one formalne lub wiążące, wytyczne edukacyjne pozwalają na różny stopień elastyczności w sposobie ich stosowania w placówkach wczesnej edukacji i opieki. W danym kraju może obowiązywać więcej niż jeden dokument mający zastosowanie do wczesnej edukacji i opieki, ale wszystkie one przyczyniają się do ustanowienia podstawowych ram, do których przestrzegania pracownicy wczesnej edukacji i opieki są zobowiązani (lub które są rekomendowane w przypadku braku obowiązkowych wymogów).

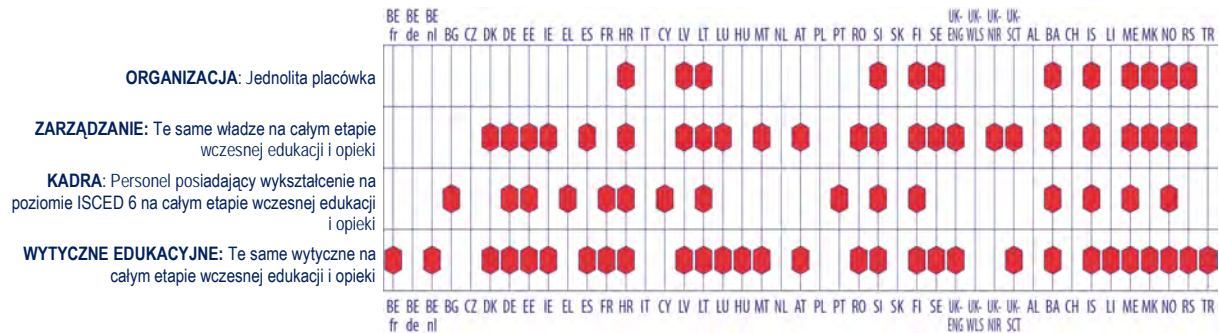
Zajęcia przygotowawcze: są to oddzielne lekcje lub godziny przeznaczone dla nowo przybyłych dzieci-migrantów, podczas których prowadzone jest intensywne nauczanie języka. Dzieci mogą uczęszczać na zajęcia przygotowawcze w niepełnym wymiarze godzin i jednocześnie uczestniczyć w zajęciach ogólnodostępnych w ciągu pozostałej części dnia szkolnego lub mogą uczęszczać na zajęcia przygotowawcze, które są realizowane w pełnym wymiarze godzin, zwykle przez pewien czas, zanim nie dołączą do grup/klas ogólnodostępnych. Zależnie od kraju zajęcia takie mogą nosić nazwę „zajęć wprowadzających”, „zajęć przejściowych” lub „zajęć wstępnych”.

Zinstytucjonalizowana opieka: obejmuje usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone poza domem zgodnie z obowiązującym prawem. Najczęściej usługi takie są oferowane przez żłobki, przedszkola i inne ośrodki opieki dziennej (zaadaptowano z: OECD 2012).

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK A: DANE DODATKOWE DO RYSUNKÓW

Kryteria pomiaru stopnia integracji systemów wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku 7)



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Kadra: Co najmniej jeden członek personelu na grupę dzieci (niezależnie od grupy wiekowej) musi posiadać kwalifikacje na poziomie ISCED 6 lub wyższym.

Dalsze informacje i definicje znajdują się na rysunku A2 (organizacja), rysunku A4 (zarządzanie), rysunku 4 i rysunku C1 (kadra) oraz na rysunku D1 i w Załączniku C (wytyczne edukacyjne).

Czas trwania odpowiednio opłaconego poporodowego urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (w tygodniach), 2018/2019 (dane do rysunku B3)

	BE	FR	DE	NL	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
Urlop macierzyński	14	14	14	52	22	14	8	20	0	12	16	13	26	12	16	16	8	12	24	18	16	9	
Urlop ojcowski	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Urlop rodzicielski	0	0	0	0	43	32	60	62	0	36	0	0	35	4	0	0	44	26	80	0	0	52	
Ogółem	16	16	16	52	65	46	68	82	0	48	22	15	61	16	16	16	52	38	104	18	17	61	
	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR	
Urlop macierzyński	20	21	9	11	28	13	13	6	6	6	6		0	52	14	13	20	52	35	15	48	12	
Urlop ojcowski	0	4	0	4	28	9	13	0	0	0	0		0	0	0	13	0	0	0	15	1	0	
Urlop rodzicielski	32	0	43	37	0	26	30	0	0	0	0		52	0	0	13	0	0	0	23	0	0	
Ogółem	52	25	52	52	56	48	56	6	6	6	6		52	52	14	39	20	52	35	53	49	12	

Objaśnienie

Długość urlopu liczy się z perspektywy dziecka. Urlopy, które się zbiegają, tzn. kiedy oboje rodzice mogą wziąć urlop jednocześnie, są traktowane jako jeden urlop. Urlop uznaje się za odpowiednio opłacony, jeżeli rodzice otrzymują co najmniej 65% poprzednich zarobków. W wypadku ryczałtu płatność jest w odpowiednim wymiarze, jeżeli stanowi 65% średniego miesięcznego wynagrodzenia w kraju. Dane opierają się na najczęściej spotykanej sytuacji, tj. na rodzinie składającej się z dwójki rodziców i jednego dziecka. Szczególne okoliczności, takie jak powikłania porodowe, długotrwała hospitalizacja, dzieci z problemami zdrowotnymi itp., nie są brane pod uwagę. Jeżeli istnieje kilka wariantów, przedstawia się wariant przewidujący najdłuższy urlop (65% wynagrodzenia).

Urlop macierzyński to okres płatnej nieobecności w pracy, do którego kobieta jest uprawniona bezpośrednio przed porodem i po nim. Część urlopu macierzyńskiego można wykorzystać przed porodem, a część po nim. W tabeli uwzględniono tylko urlop wykorzystywany po narodzinach dziecka.

Urlop ojcowski to prawo do nieobecności w pracy, z której może skorzystać ojciec biologiczny lub partner matki. Zazwyczaj urlop ten należy wykorzystać bezpośrednio po porodzie i równoległe z urlopem matki. Jednakże urlop ojcowski jest wykazany w tabeli tylko wtedy, gdy może być wykorzystany po urlopie macierzyńskim i tym samym wydłuża całkowity urlop opiekuńczy.

Urlop rodzicielski to płatny czas wolny od pracy w celu opieki, przy zachowaniu wszystkich praw pracowników w zakresie zabezpieczenia społecznego.

Objaśnienie dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Maksymalna długość odpowiednio płatnego urlopu rodzicielskiego wynosi 60 tygodni (14 miesięcy), jeśli oboje rodzice biorą co najmniej osiem tygodni (dwa miesiące) urlopu.

Grecja: Rysunek przedstawia sektor publiczny. Dziewięć tygodni urlopu macierzyńskiego i 36 tygodni urlopu wychowawczego w sektorze prywatnym.

Holandia: Począwszy od 2020 r. urlop ojcowski zostanie przedłużony do maksymalnie pięciu tygodni i będzie opłacany w wymiarze 70% wynagrodzenia.

Austria: Zasiłek z tytułu opieki zależy od poziomu dochodów, jeśli oboje rodzice skorzystają z urlopu (maksymalnie 52 tygodnie na jednego z rodziców).

Finlandia: Tabela przedstawia bezwzględne maksimum, co jest mniej typową sytuacją, gdy ojciec bierze cały urlop po zasiłku rodzicielskim – 78% ojców korzysta z urlopu ojcowskiego w wymiarze do 18 dni razem z matką, podczas gdy tylko 38% z nich korzysta z 54 dni urlopu ojcowskiego po okresie zasiłku wychowawczego (patrz THL 2018).

Kryteria stosowania obniżonych opłat i pierwszeństwa naboru dla dzieci w wieku poniżej trzeciego roku życia, 2018/2019 (dane do rysunku B6)



Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek przedstawia kryteria określone w rozporządzeniach/zaleceniach władz najwyższego szczebla. Nie dotyczy (⊗) jest stosowane w celu wskazania krajów po lewej stronie, w których wczesna edukacja i opieka jest nieodpłatna dla wszystkich dzieci w wieku poniżej trzech lat, oraz krajów po prawej stronie, w których ustawowe prawo przysługuje dzieciom od najmłodszych lat. Jednak niektóre kraje, w których dostępna jest bezpłatna wczesna edukacja i opieka, wskazują kryteria zapewnienia dopłat do posiłków. Podobnie w niektórych krajach, gdzie ustawowe prawo przysługuje dzieciom od najmłodszych lat, obserwuje się wyższy popyt niż podaż i dlatego wymienia się kryteria pierwszeństwa w dostępie. W wielu krajach kryteria te mają zastosowanie wyłącznie do placówek publicznych i placówek dotowanych ze źródeł publicznych.

* **Nadzwyczajna potrzeba:** Dzieci przebywające w placówkach opiekuńczych lub skierowane przez służby socjalne, dzieci, których rodzice nie mogą zapewnić im niezbędnej opieki, dzieci bezdomne lub dzieci kobiet przebywające w schroniskach, które uciekły przed przemocą domową, dzieci, które straciły rodzica w czasie jego/jej służby wojskowej, w wyniku ataku terrorystycznego lub w podobnych okoliczności.

Minimalny poziom kwalifikacji i czas kształcenia w latach wymagany od nauczycieli wychowania przedszkolnego w placówkach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki (lub edukacji), 2018/2019 (dane do rysunku C1)

		BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL
< 3 lata	Poziom ISCED	3	3	3	6	3	0	6	6	4	6	5	6	6	0	6	5	6	4	4	4	3
	Czas trwania	4	3	4	4	3	0	3	3	2	4	2	3	3	0	3	2	3	3	2	1	3
≥ 3 lata	Poziom ISCED	6	6	6	6	3	0	6	6	4	6	6	7	6	7	6	5	6	6	6	4	6
	Czas trwania	3	3	3	4	4	0	3	3	2	4	4	2	3	5	3	2	3	3	3	2	4
		AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
< 3 lata	Poziom ISCED	5	3	7	3	6	3	6	0	3	5		0	6	3	7	3	6	0	6	3	3
	Czas trwania	2	3	1,5	4	3	4	3	0	4	1		0	3	3	2	3	3	0	3	4	4
≥ 3 lata	Poziom ISCED	5	6	7	3	6	3	6	0	6	5		6	6	6	7	6	6	6	6	6	6
	Czas trwania	2	3	1,5	4	3	4	3	0	3	1		3	3	3	2	3	3	4	3	3	4

○ Brak wymogów minimalnych

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienie

Tabela przedstawia minimalne poziomy kwalifikacji wymagane w sektorze wczesnej edukacji i opieki lub edukacji zgodnie z regulacjami na szczeblu centralnym. Minimalny czas trwania wskazuje jedynie lata studiów odbytych na tym samym poziomie ISCED, co wyznaczone kwalifikacje. Są one nadal liczone, jeśli są na tym samym poziomie, ale dotyczą kształcenia ogólnego, a ewentualne kwalifikacje mają charakter zawodowy. Na przykład:

- Kwalifikacja na poziomie ISCED 3 z trzyletnim okresem kształcenia ogólnego i rokiem kształcenia zawodowego jest przedstawiona jako cztery lata na poziomie ISCED 3.
- Kwalifikacja na poziomie ISCED 7, obejmująca trzy poprzednie lata studiów licencjackich (poziom ISCED 6) i dwa lata studiów magisterskich (poziom ISCED 7), jest wykazana jako dwa lata na poziomie ISCED 7.

Jeśli władze najwyższego szczebla od nauczycieli wychowania przedszkolnego wymagają jedynie minimalnego poziomu wykształcenia ogólnego, a nie konkretnych kwalifikacji zawodowych w ramach wczesnej edukacji i opieki lub edukacji, wykazuje się, że w takim kraju nie obowiązują żadne regulacje.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Estonia: W odniesieniu do młodszych dzieci tabela przedstawia sytuację nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących w *koolieelne lastasutus*. W *lapsehoiuteenus* minimum stanowi kwalifikacja na poziomie ISCED 4 uzyskana po jednym roku nauki.

Włochy: Minimalne kwalifikacje nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z młodszymi dziećmi podlegają obecnie autonomii regionów. Jednak od roku szkolnego 2019/2020 władze najwyższego szczebla będą wymagać od wszystkich nauczycieli wychowania przedszkolnego posiadania kwalifikacji na poziomie licencjata lub wyższym.

Luksemburg: W placówkach dla młodszych dzieci (*services d'éducation et d'accueil*) stopniowo wprowadza się poziom ISCED 4 jako minimalny poziom kwalifikacji. W 2001 r. odsetek nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących w tego typu placówkach posiadających kwalifikacje uzyskane w ramach kształcenia ogólnego na poziomie ISCED 3 i którzy ukończyli szkolenie specjalistyczne w wymiarze 118 godzin wynosił 50%. W 2013 r. liczba ta spadła do 20%, a w 2018 r. – do 10%.

Portugalia: Brak regulacji dotyczących minimalnego poziomu kwalifikacji posiadanych przez nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących z grupami dzieci w wieku poniżej jednego roku życia (*berçário*).

Szwecja: Nauczyciele wychowania przedszkolnego w klasach zerowych (*förskolleklass* dla sześciolatków) powinni posiadać kwalifikacje „nauczycieli wychowania przedszkolnego” (ISCED 6) lub „nauczycieli” (ISCED 7).

Zjednoczone Królestwo (ENG): W odniesieniu do dzieci starszych tabela przedstawia sytuację w *reception classes* w szkołach (czterolatki). Nie obowiązują regulacje dotyczące minimalnych kwalifikacji kadry pracującej w *nursery classes* w szkołach (trzylatki).

- Minimalne poziomy kwalifikacji, czas trwania studiów i szkolenia specjalistycznego dyrektorów placówek oraz lata wcześniejszego doświadczenia wymaganego do objęcia stanowiska dyrektora zinstytucjonalizowanej placówki wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunków C3 i C4)**

		BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES
< 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	6	6	6	7	3	○	6	6	○	6	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	3	3	3	1	3	○	3	3	○	4	4
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego	120 h							1 rok			
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego				5						2	
≥ 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	6	6	6	7	3	○	6	6	○	6	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	3	3	3	1	4	○	3	3	○	4	4
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego	120 h	1 rok		1 rok	75 h			1 rok			
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego	5			5	3						5
		FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
< 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	6	6	○	6	6	6	6	6	5	○	5
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	3	3	○	3	3	3	3	3	2	○	2
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego								120 h			160 h
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego	3	5				2	3	5			
≥ 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	7	6	7	6	6	6	7	6	7	○	5
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	2	3	5	3	3	3	2	3	2	○	2
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego	150 h			104 h				2 lata	90 ECTS		160 h
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego	2	5	7	13		2	5	5	10		

		PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT
< 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	3	6	7	6	○	6	○	3	3	5	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	3	3	2	3	○	3	○	4	4	2	3
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego				144 h							
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego	3			5				2	2	2	
≥ 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)	6	6	7	6	3	6	○	○	6	○	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji	3	3	2	3	4	3	○	○	3	○	3
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego	210 h		90 h	144 h	160 h				:		
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego	5		8	5	5						
			AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
< 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)		○	6	3	7	5	6	6	6	6	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji		○	3	3	2	2	3	4	3	3	4
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego				1 rok			176 h	40 h		2-13 dni	
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego			2-3			5	5			10	
≥ 3 lata	Kwalifikacje (poziom ISCED)		6	6	6	7	6	6	6	6	6	6
	Czas trwania studiów w celu uzyskania kwalifikacji		3	3	3	2	3	3	4	3	3	4
	Czas trwania szkolenia specjalistycznego		1 m		1 rok		15 ECTS	176 h	40 h		2-13 dni	
	Czas trwania wcześniejszego doświadczenia zawodowego			2-3	3-5		3	5			10	

○ Brak wymogów minimalnych : Brak danych

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Minimalny czas trwania szkolenia specjalistycznego przygotowującego do pracy na stanowisku dyrektora ma charakter wyłącznie orientacyjny, ponieważ nie jest on wyrażony w porównywalnych jednostkach. Może być wyrażony w godzinach (h), dniach (d), miesiącach (m), latach (rok) lub punktach zaliczeniowych (Europejski System Transferu Punktów – ECTS).

Jeśli szkolenie specjalistyczne przygotowujące do pracy na stanowisku dyrektora stanowi kwalifikację lub jej część, to minimalny czas trwania szkolenia jest również uwzględniany w czasie trwania studiów prowadzących do uzyskania kwalifikacji.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE fr): W wypadku dyrektorów placówek dla młodszych dzieci tabela przedstawia minimalne kwalifikacje w sektorze publicznym i prywatnym finansowanym ze środków publicznych. W samofinansującym się sektorze prywatnym minimalnym wymogiem jest kwalifikacja na poziomie ISCED 4 uzyskana po jednym roku nauki.

Belgia (BE nl): W wypadku placówek dla młodszych dzieci, które zapewniają mniej niż 18 miejsc, dyrektorzy muszą posiadać kwalifikację na poziomie ISCED 3 uzyskaną po czterech latach nauki.

Niemcy: W wypadku minimalnego wymaganego wcześniejszego doświadczenia tabela przedstawia sytuację w większości krajów związkowych. Niektóre kraje związkowe dopuszczają alternatywne kwalifikacje kandydatów na stanowisko dyrektora.

Estonia: W wypadku placówek dla młodszych dzieci tabela pokazuje sytuację w placówkach *koolieelne lasteasutus*. Brak regulacji dotyczących *lapsehoiuteenus*.

Hiszpania: Tabela przedstawia sytuację w sektorze publicznym. W sektorze prywatnym nie jest wymagany minimalny poziom kwalifikacji, z wyjątkiem Wspólnoty Autonomicznej Księstwa Asturii (taki sam jak w sektorze publicznym). Wcześniejsze doświadczenie w sektorze wczesnej edukacji i opieki jest wymagane, aby zostać dyrektorem placówki dla młodszych dzieci tylko we Wspólnocie Madrytu, ale minimalny czas jego trwania nie jest określony.

Francja: W placówkach dla młodszych dzieci wcześniejsze doświadczenie nie jest wymagane od kandydatów na stanowisko dyrektora posiadających kwalifikację na poziomie ISCED 7 w zakresie medycyny.

Włochy: Wymagania wobec kandydatów na stanowisko dyrektora placówki dla młodszych dzieci podlegają autonomii regionów. W sektorze prywatnym nie obowiązują regulacje dotyczące minimalnego wcześniejszego doświadczenia dyrektorów placówek dla starszych dzieci.

Luksemburg: W wypadku placówek dla młodszych dzieci, które zapewniają mniej niż 40 miejsc, dyrektorzy muszą posiadać kwalifikację na poziomie ISCED 4 uzyskaną po czterech latach nauki. W placówkach dla starszych dzieci nauczyciele wybierają komitet i jego przewodniczącego. Osoba ta ma pewne zadania w zakresie zarządzania, ale nie sprawuje władzy hierarchicznej, ponieważ za to odpowiada dyrektor regionalny. W tabeli przedstawiono wymagania, które musi spełnić kandydat na stanowisko dyrektora regionalnego.

Austria: Minimalny czas trwania szkolenia specjalistycznego przygotowującego do pracy na stanowisku dyrektora jest różny w poszczególnych krajach związkowych. W tabeli podano średni czas. W krajach związkowych, w których wymagana jest minimalna liczba lat doświadczenia, zazwyczaj wynosi ona dwa lata.

Portugalia: Pierwszeństwo mają nauczyciele wychowania przedszkolnego posiadający kwalifikacje na poziomie ISCED 7 uzyskane po półtora roku nauki.

Szwecja: W wypadku dyrektorów szkół, w których prowadzone są klasy zerowe (*förskoledklass*), wymagane jest ukończenie szkolenia trwającego co najmniej pół roku. Od roku szkolnego 2019/2020 szkolenie to stanie się obowiązkowe dla wszystkich dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki.

Zjednoczone Królestwo (WLS): Wytyczne dotyczące krajowych kwalifikacji zawodowych wymaganych na stanowisku dyrektora nie określają minimalnego czasu trwania.

Bośnia i Hercegowina: Minimalna liczba lat wcześniejszego doświadczenia różni się w zależności od władz oświatowych.

Szwajcaria: Wymagania dotyczące specjalnego szkolenia dla dyrektorów różnią się w zależności od kantonu. W wypadku placówek dla młodszych dzieci specjalne szkolenie jest wymagane w połowie kantonów, a w drugiej połowie jest tylko zalecane. W wypadku placówek dla starszych dzieci wymóg ten obowiązuje w większości kantonów.

Serbia: Minimalny czas trwania szkolenia specjalistycznego dla przyszłych dyrektorów jest zależny od profilu kandydata. Kandydaci na dyrektora posiadający kwalifikacje na poziomie magistra muszą mieć tylko osiem lat doświadczenia.

Minimalny czas obowiązkowego doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego i asystentów pracujących w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku C7)

	Nauczyciele wychowania przedszkolnego		Asystenci	
	< trzy lata	≥ trzy lata	< trzy lata	≥ trzy lata
BE fr	trzy dni w roku		○	●
BG	●	48 godzin w ciągu czterech lat	○	
EE	32 godziny rocznie		●	
EL	●	24 godziny rocznie	●	○
FR	●	18 godzin rocznie	●	dwa dni w ciągu pięciu lat
CY	●	10 godzin rocznie	○	
LV	36 godzin w ciągu trzech lat		●	
LU	32 godziny w ciągu dwóch lat	24 godziny w ciągu trzech lat	○	40 godzin rocznie
HU	120 godzin w ciągu siedmiu lat		●	
MT	●	40 godzin rocznie	○	
AT	16 godzin rocznie		●	
PT	●	25 godzin rocznie	●	●
RO	90 godzin rocznie	90 punktów ECTS w ciągu pięciu lat	○	
SI	15 dni w ciągu trzech lat			
UK-SCT	60 godzin w ciągu pięciu lat			
AL	●	trzy dni rocznie	○	○
CH	●	60 godzin rocznie	●	
ME	24 godziny w ciągu pięciu lat		●	○
RS	64 godzin rocznie		○	
TR	10 godzin rocznie	różnie	●	

● Doskonalenie zawodowe nie jest obowiązkowe ○ Brak asystentów

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Tabela przedstawia minimalny czas trwania obowiązkowego doskonalenia zawodowego zgodnie z regulacjami na szczeblu centralnym.

Obowiązkowe: Doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe i określa się minimalny czas, jaki należy na nie poświęcić.

Minimalny czas trwania jest wyrażony jako liczba godzin lub dni w ciągu określonej liczby lat. Informacje te nie są zatem porównywane i mają jedynie charakter orientacyjny.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe tylko w dwóch krajach związkowych (Meklemburgia-Pomorze Przednie i Turynia).

Estonia: Tabela przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus*. Regulacje dotyczące doskonalenia zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego nie obowiązują nauczycieli w *lapsehoiuteenus*. W tych placówkach nie pracują asystenci.

Luksemburg: Sytuacja nauczycieli w *éducation préscolaire* (dla dzieci w wieku czterech i pięciu lat) jest taka sama jak w wypadku nauczycieli wychowania przedszkolnego w *éducation précoce*. Jednak w *éducation précoce* nie pracują asystenci.

Węgry: Doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe tylko dla nauczycieli wychowania przedszkolnego posiadających kwalifikacje w dziedzinie pedagogiki na poziomie ISCED 6 lub wyższym. Dla wszystkich pozostałych jest ono opcjonalne.

Szwajcaria: Minimalna obowiązkowa liczba godzin jest różna w poszczególnych kantonach. Dane wskazane w tabeli to dane uśrednione.

Turcja: Doskonalenie zawodowe nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących ze starszymi dziećmi (w *bağimsiz ana okulu* i *ana sınıfı*) jest organizowane w formie dwutygodniowych seminariów szkoleniowych w czerwcu i we wrześniu każdego roku. Jego minimalny czas trwania w zakresie liczby godzin jest mocno zróżnicowany.

□ Maksymalna liczba dzieci w wieku dwóch i czterech lat tworzących grupę i przypadających na pracownika i na nauczyciela wychowania przedszkolnego w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku C8)

Wiek		BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT
0	p	7	6	9	9	○	●	4-8	○	3	4	8	5	5	●	6	○	6	6	4	3	3	4-5
	nwp	7	6	9	9	○	●	4-8	○	3	6	8	●	5	●	6	○	6	6	6	3	6	8-10
	gr	●	●	18	18	○	●	●/8-15	○	●	12	8	●	5	●	6	○	6	12	12	●	12	8-10
1	p	7	6	9	9	8	●	4-8	8	5	4	13	5	8	●	6	●	10	6	4	5	5	4-8
	nwp	7	6	9	9	8	●	4-8	16	5	6	13	●	8	●	6	●	10	6	6	5	16	8-15
	gr	●	●	18	18	24	●	●/8-15	16	●	12	13	●	8	●	6	●	10	12	12	●	16	8-15
2	p	7	6	9	9	12	●	4-8	8	6	4	18	8	14	●	16	●	15	8	4	6	8	4-8
	nwp	7	6	9	9	12	●	4-8	16	6	6	18	●	14	●	16	●	15	8	6	6	16	8-15
	gr	●	●	18	18	24	●	●/8-15	16	●	12	18	●	14	●	16	●	15	16	12	●	16	8-15
3	p	20	10	●	23	24	●	9-20	12	8	13	25	●	18	26	25	●	20	10	8	14	8	10-13
	nwp	20	19	●	23	24	●	9-20	24	8	25	25	●	18	26	25	●	20	20	12	14	16	20-25
	gr	●	●	●	23	24	●	●/15-28	24	22	25	25	●	18	26	25	●	20	20	25	14	16	20-25
4	p	20	10	●	23	24	●	9-20	12	8	25	25	●	20	26	25	●	20	24	8	19	●	10-13
	nwp	20	19	●	23	24	●	9-20	24	8	25	25	●	20	26	25	●	20	24	12	19	●	20-25
	gr	●	●	●	23	24	●	●/15-28	24	22	25	25	●	20	26	25	●	20	24	25	19	●	20-25
5	p	20	10	●	23	24	●	9-20	12	8	25	25	●	23	26	25	●	20	24	8	○	●	10-13
	nwp	20	19	●	23	24	●	9-20	24	8	25	25	●	23	26	25	●	20	24	12	○	●	20-25
	gr	●	●	●	23	24	●	●/15-28	24	22	25	25	●	23	26	25	●	20	24	25	○	●	20-25

		PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT		AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
0	p	5	5	4	6	5	4	○	3	3	3	3		●	3	3-6	●	3	3	4	○	7	5
	nwp	5	10	4	12	5	12	○	●	●	●	●		●	6	●	●	8	6	4	○	7	10
	gr	●	10	7	12	12	12	○	●	●	●	●		●	6	12	●	8	12	8	○	7	10
1	p	8	7	5	6	5	4	●	3	3	3	3		●	6	3-6	●	3	3	6	3	12	5
	nwp	8	14	5	12	5	12	●	●	●	●	●		●	12	●	●	8	6	6	7	12	10
	gr	●	14	9	12	12	12	●	●	●	●	●		●	12	12	●	8	12	12	●	12	10
2	p	8	9	6	6	5	4	●	4	4	4	5		●	8	4-8	●	5	3	8	3	16	5
	nwp	8	18	6	12	5	12	●	●	●	●	●		●	15	●	●	12	6	8	7	16	10
	gr	●	18	9	12	12	12	●	●	●	●	●		●	15	12	●	12	12	15	●	16	10
3	p	25	13	20	9	20	8	●	13	13	13	8		25	11	4-8	●	5	14	9	6	20	10
	nwp	25	25	20	17	20	24	●	26	26	26	●		25	21	●	●	12	14	18	14	20	20
	gr	25	25	20	17	20	24	●	26	26	26	●		25	21	12	●	12	14	18	●	20	20
4	p	25	13	20	11	21	8	●	30	30	○	8		25	12	22-26	●	20	20	10	6	24	10
	nwp	25	25	20	22	21	24	●	30	30	○	●		25	24	22-26	●	20	20	20	14	24	20
	gr	25	25	20	22	21	24	●	30	30	○	●		25	24	22-26	●	20	20	20	●	24	20
5	p	25	13	20	11	22	8	●	○	○	○	○		25	13	22-26	●	20	25	13	6	26	10
	nwp	25	25	20	22	22	24	●	○	○	○	○		25	25	22-26	●	20	25	25	14	26	20
	gr	25	25	20	22	22	24	●	○	○	○	○		25	25	22-26	●	20	25	25	●	26	20

● brak regulacji ○ brak usług wczesnej edukacji i opieki dla tej grupy wiekowej

p na pracownika nwp na nauczyciela wychowania przedszkolnego gr liczba dzieci w grupie

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Tabela odnosi się do maksymalnej liczby dzieci w grupie przypadających na jednego pracownika oraz jednego nauczyciela wychowania przedszkolnego obecnych jednocześnie podczas głównych godzin pracy w dniu roboczym, określoną w regulacjach/zaleceniach na szczeblu centralnym. Rysunek nie uwzględnia faktu, że grupy mogą obejmować dzieci w różnym wieku.

W zależności od systemu edukacji regulacje mogą określać maksymalną liczbę dzieci przypadającą na asystenta (gdy ma to zastosowanie), na nauczyciela wychowania przedszkolnego, na pracownika (bez względu na status) lub na grupę.

W systemach edukacji w których podano maksymalną liczebność grupy, a nie określono maksymalnej liczby dzieci przypadającej na pracownika lub nauczyciela wychowania przedszkolnego, informacje obliczono zgodnie z następującą metodologią:

- Kiedy asystent jest wymagany w każdej grupie dzieci:
 - ❖ Maksymalna liczba dzieci przypadająca na pracownika odpowiada maksymalnej liczbie dzieci w grupie podzielonej przez dwóch pracowników (jeden nauczyciel wychowania przedszkolnego + jeden asystent). Liczba ta została podzielona przez więcej niż dwa, gdy regulacje stanowią, że więcej niż jeden nauczyciel wychowania przedszkolnego lub asystent powinien być obecny w tym samym czasie w każdej grupie dzieci.
 - ❖ Maksymalna liczba dzieci przypadająca na nauczyciela wychowania przedszkolnego odpowiada maksymalnej liczbie dzieci w grupie. Liczba ta została podzielona przez więcej niż dwa, gdy regulacje stanowią, że dwóch lub więcej nauczycieli wychowania przedszkolnego powinno być obecnych w tym samym czasie w każdej grupie dzieci.
- Jeżeli nie ma wymogu, by asystent pracował w każdej placówce dla starszych dzieci – jak jest to np. w Belgii (Wspólnota Francuska i Wspólnota Niemieckojęzyczna) – lub na całym etapie wczesnej edukacji i opieki (w Hiszpanii i Szwajcarii), to maksymalna liczba dzieci przypadających na pracownika jest taka sama jak maksymalna liczba dzieci przypadających na nauczyciela wychowania przedszkolnego.

Asystenci zatrudnieni w celu wspierania dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych nie są uwzględnieni.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Czechy: Dla wieku dwóch lat tabela przedstawia sytuację w *dětské skupiny*. Dzieci, które już są w *mateřské školy*, są w tej samej sytuacji, co trzylatki. W wypadku dzieci w wieku od trzech do pięciu lat tabela przedstawia sytuację w *mateřských školach*. W wypadku dzieci w tym samym przedziale wiekowym, które jeszcze uczęszczają do *dětské skupiny*, sytuacja jest taka sama jak dzieci dwuletnich.

Niemcy, Austria, Bośnia i Hercegowina oraz Szwajcaria: Tabela przedstawia różnice w regulacjach w poszczególnych krajach związkowych/kantonach.

Estonia: Tabela przedstawia sytuację w *koolieelne lasteasutus* (dla dzieci w wieku od roku do siedmiu lat). W *lapsehoiuteenus* maksymalna liczba pracowników i nauczycieli wychowania przedszkolnego na grupę dzieci wynosi pięcioro dla wszystkich grup wiekowych, a maksymalna liczba dzieci w grupie to 10.

Grecja: W wypadku grupy dzieci w wieku dwóch lat tabela przedstawia sytuację dzieci w wieku poniżej 30 miesięcy. Powyżej tej granicy wieku dzieci są w tej samej sytuacji, co trzylatki.

Francja: W wypadku dwulatków tabela przedstawia sytuację w placówkach opiekuńczych (*accueil du jeune enfant*). W wypadku czterolatków maksymalna wielkość grupy jest uregulowana na poziomie lokalnym (*département*) w zależności od warunków lokalnych.

Chorwacja: W wypadku dzieci w kategorii wiekowej „dzieci roczne” tabela przedstawia sytuację dzieci w wieku od 12 do 18 miesięcy. W wypadku dzieci w wieku od 18 do 24 miesięcy maksymalna liczba dzieci wynosi 12.

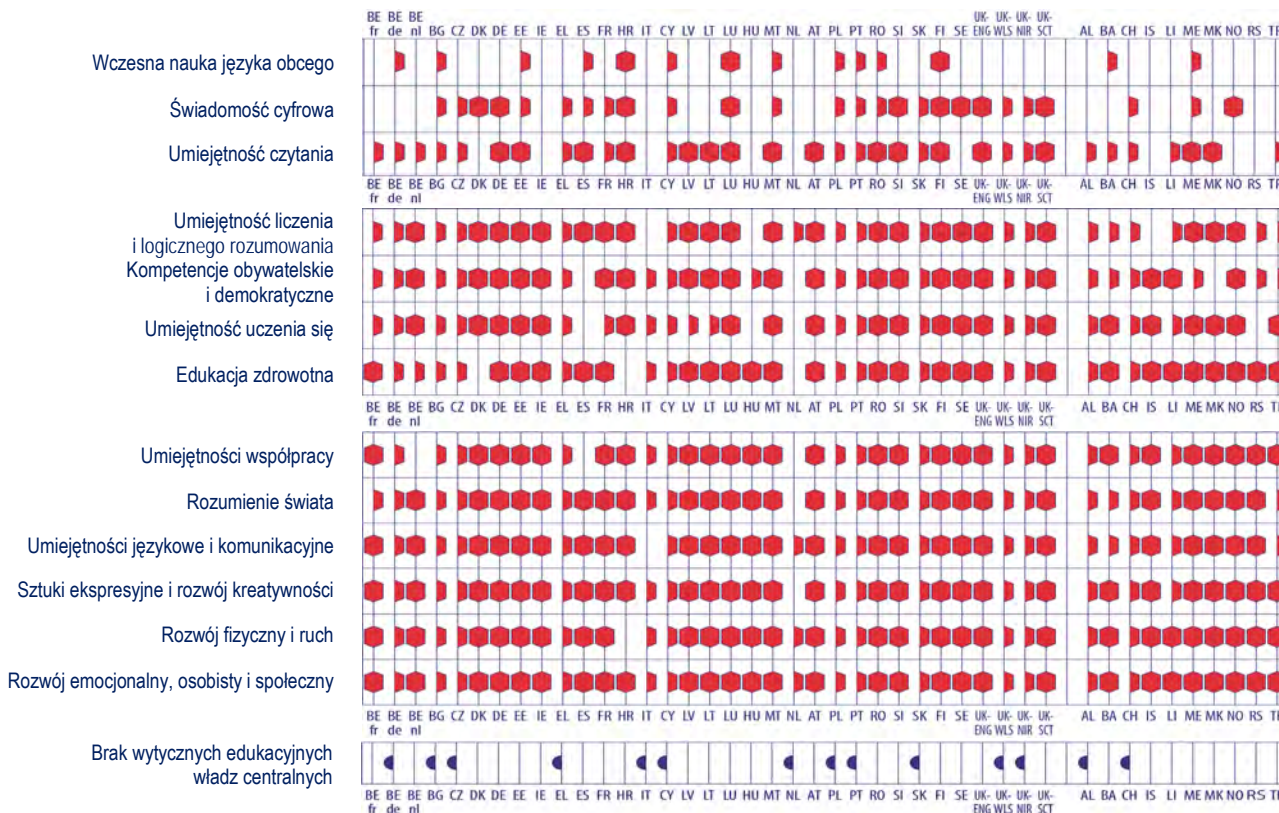
Włochy: *Nido d'infanzia* dla dzieci w wieku do dwóch lat są zarządzane na poziomie regionalnym.

Słowenia: W zależności od okoliczności gminy mogą zwiększyć maksymalną liczbę dzieci w grupie o dwoje. Dotyczy to ponad połowy grup.

Zjednoczone Królestwo (ENG/WLS): W wypadku trzylatków tabela przedstawia sytuację dzieci w *nursery classes* lub *nursery schools*. W wypadku czterolatków przedstawiono sytuację w *reception class* w szkole podstawowej. W Walii, zgodnie z wytycznymi wydanymi w 2018 r., istnieje wymóg ponoszenia wysiłków na rzecz zapewnienia stosunku liczby dzieci do liczby pracowników na poziomie 8:1 w obu grupach wiekowych.

Zjednoczone Królestwo (NIR): W wypadku trzylatków tabela przedstawia sytuację dzieci w *nursery classes* lub *nursery schools*.

Obszary uczenia się i rozwoju w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2018/2019 (dane do rysunku D3)



Strona lewa Strona prawa
 Usługi dla dzieci w wieku poniżej trzech lat Usługi dla dzieci w wieku trzech lat i starszych

Źródło: Eurydice.

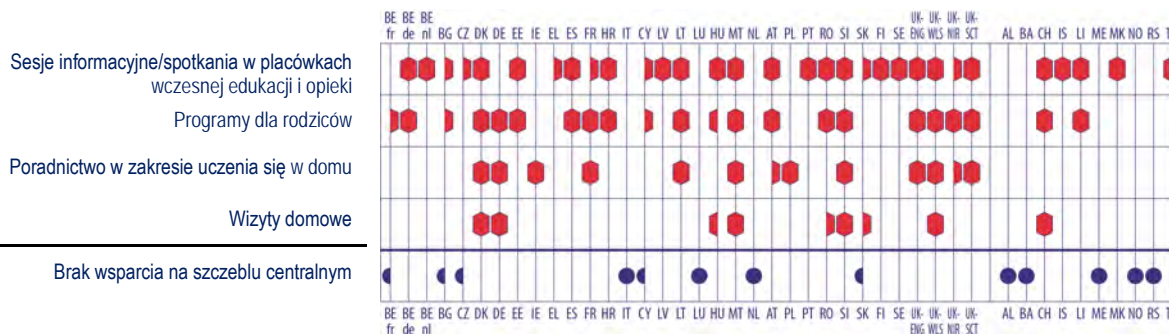
Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych edukacyjnych wydanych przez władze na najwyższym szczeblu. Obszary uczenia się i rozwoju ograniczające się do klas zerowych (patrz informacje krajowe i *Glosariusz*) nie są wymienione. Patrz *Załącznik C*, aby zapoznać się ze szczegółowymi dokumentami określanymi jako wytyczne edukacyjne wydane przez władze oświatowe na najwyższym szczeblu w każdym kraju.

Objaśnienie dotyczące poszczególnych krajów

- Litwa:** Świadomość cyfrowa jest nauczana od klasy zerowej.
- Portugalia:** Nie obowiązują szczegółowe wytyczne edukacyjne dotyczące placówek dla dzieci w wieku poniżej trzech lat, z kolei wytyczne programowe dotyczące edukacji przedszkolnej opracowane dla placówek wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku trzech lat i starszych podkreślają potrzebę stosowania wspólnego podejścia pedagogicznego i spójnych zasad na całym etapie przed rozpoczęciem obowiązkowej nauki szkolnej.
- Szwecja i Serbia:** Umiejętność czytania jest nauczana od klasy zerowej.

Wsparcie zapewniane rodzicom dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2018/2019 (dane do rysunku D14)



Lewa strona Prawa strona
 Poniżej trzech lat Od trzech lat

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek odzwierciedla treść wytycznych dotyczących edukacji, jak również innych regulacji i zaleceń wydanych przez władze najwyższego szczebla. Niektóre środki wsparcia mogą nie mieć zastosowania do wszystkich placówek.

ZAŁĄCZNIK B: WŁADZE ODPOWIEDZIALNE ZA ZARZĄDZANIE PLACÓWKAMI W CZĘSNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Kraj	Odpowiedzialne władze	Dzieci w wieku poniżej 3 lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa	Internet:
		● Odpowiedzialne władze	□ Brak usług			
BE fr	Ministerstwo Kultury, Dzieci i Kształcenia Ustawicznego	●			●	http://gouvernement.cfwb.be/competences-de-la-federation-wallonie-bruxelles/enfance http://www.one.be/
	Ministerstwo Edukacji		●			www.enseignement.be
BE de	Departament Rodziny Zdrowia i Spraw Społecznych, Ministerstwo Wspólnoty Niemieckojęzycznej	●			●	http://www.ostbelgienlive.be/
	Departament Edukacji, Ministerstwo Wspólnoty Niemieckojęzycznej		●			http://www.ostbelgienlive.be/
BE nl	Flamandzkie Ministerstwo Opieki Społecznej, Zdrowia i Rodziny	●			●	https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/vlaams-minister-van-welzijn-volksgezondheid-en-gezin
	Flamandzkie Ministerstwo Edukacji i Szkoleń		●			https://onderwijs.vlaanderen.be/
BG	Ministerstwo Zdrowia	●				www.mh.government.bg www.mon.bg
	Ministerstwo Edukacji i Nauki		●	●		www.mon.bg
CZ	Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych	●				www.mpsv.cz
	Ministerstwo Przemysłu i Handlu	●				www.mpo.cz
	Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu		●			www.msmt.cz
DK	Ministerstwo ds. Dzieci i Spraw Społecznych	●	●		●	http://socialministeriet.dk/
DE	Federalne Ministerstwo ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży	●	●		●	https://www.bmfsfj.de/bmfsfj
EE	Ministerstwo Spraw Społecznych	●			●	http://www.sm.ee/en
	Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych	●	●			https://www.hm.ee/en
IE	Department of Children and Youth Affairs	●	●		●	www.dcy.gov.ie
	Department of Education and Skills	●	●			
EL	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwo Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Solidarności Społecznej (wspólnie)	●				http://www.ypes.gr/ http://www.yeka.gr/
	Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych i Spraw Religijnych		●			www.minedu.gov.gr
ES	Administracje ds. polityki społecznej				●	http://www.comunidad.madrid/servicios/asuntos-sociales http://www.navarra.es/home_es/Gobierno+de+Navarra/Vicepresidencia+Derechos+ Sociales/
	Administracje oświatowe wspólnot autonomicznych	●				http://www.educacionyfp.gob.es/contenidos/in/comunidades-autonomas.html
	Ministerstwo Edukacji i Kształcenia Zawodowego wraz z administracją oświatową wspólnot autonomicznych		●			http://www.educacionyfp.gob.es/portada.html
FR	Ministerstwo Zdrowia i Solidarności	●			●	https://solidarites-sante.gouv.fr/affaires-sociales
	Ministerstwo Edukacji		●			http://www.education.gouv.fr/
HR	Ministerstwo Demografii, Rodziny, Młodzieży i Polityki Społecznej				●	https://mdomsp.gov.hr/
	Ministerstwo Nauki i Edukacji	●	●	●		https://mzo.hr/

Kraj	Odpowiedzialne władze	Dzieci w wieku poniżej 3 lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa	Internet:
		● Odpowiedzialne władze	■ Brak usług			
IT	Administracje regionalne odpowiedzialne za edukację lub sprawy społeczne	●			●	(-)
	Ministerstwo Edukacji, Uniwersytetów i Badań		●			http://www.miur.gov.it/
CY	Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance	●			●	www.mlsi.gov.cy
	Ministry of Education and Culture		●	●		www.moec.gov.cy
LV	Ministerstwo Edukacji i Nauki				●	http://www.izm.gov.lv/lv/
	Ministerstwo Opieki Społecznej (wspólnie)					https://www.lm.gov.lv/
	Ministerstwo Edukacji i Nauki	●	●	●		http://www.izm.gov.lv/lv/
LT	Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu	●	●	●		http://www.smm.lt
LU	Ministerstwo Edukacji, Dzieci i Młodzieży	●	●	●	●	http://www.men.public.lu/fr
HU	Sekretariat Stanu ds. Rodziny i Młodzieży, Ministerstwo Zasobów Ludzkich	●			●	http://www.kormany.hu/en/ministry-of-human-resources
	Sekretariat Stanu ds. Edukacji, Ministerstwo Zasobów Ludzkich		●			http://www.kormany.hu/en/ministry-of-human-resources
MT	Ministry for Education and Employment	●	●		●	https://education.gov.mt
NL	Ministerstwo Spraw Społecznych i Zatrudnienia	●			●	https://www.government.nl/ministries/ministry-of-social-affairs-and-employment
	Ministerstwo Edukacji, Kultury i Nauki		●			https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science
AT	głównie administracje odpowiedzialne za sprawy społeczne w krajach związkowych				●	(-)+
	Administracje oświatowe krajów związkowych	●	●			(-)
PL	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	●			●	https://www.mpips.gov.pl/
	Ministerstwo Edukacji Narodowej		●			https://men.gov.pl/
PT	Ministerstwo Pracy, Solidarności i Zabezpieczenia Społecznego	●			●	http://www.seg-social.pt/inicio
	Ministerstwo Edukacji		●			http://www.dge.mec.pt/
RO	Ministerstwo Edukacji					https://www.edu.ro/
	Ministerstwo Zdrowia	●				http://www.ms.ro/
	Ministerstwo Pracy i Sprawiedliwości Społecznej (wspólnie)					http://www.mmuncii.ro
	Ministerstwo Edukacji		●			https://www.edu.ro/
SI	Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu	●	●		●	http://www.mizs.gov.si/si/
SK	Ministerstwo Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny	●			●	https://www.employment.gov.sk/
	Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań i Sportu		●			https://www.minedu.sk/
FI	Ministerstwo Edukacji i Kultury	●	●	●	●	http://minedu.fi
SE	Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych	●	●	●	●	http://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-education-and-research/
UK-ENG	Department for Education	●	●		●	https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-education
UK-WLS	Minister for Health and Social Services Welsh Government	●			●	https://gov.wales/?lang=en
	Minister for Education, Welsh Government		●			https://gov.wales/?lang=en
UK-NIR	Department of Education, Northern Ireland Executive	●	●		●	https://www.education-ni.gov.uk/
	Department of Health, Northern Ireland Executive	●			●	https://www.health-ni.gov.uk/
UK-SCT	Early Learning and Childcare Directorate, Scottish Government	●	●		●	https://beta.gov.scot/policies/early-education-and-care/early-learning-and-childcare
AL	Ministerstwo Zdrowia i Ochrony Społecznej	●				http://www.shendetesia.gov.al
	Ministerstwo Edukacji, Sportu i Młodzieży		●			www.arsimi.gov.al

Kraj	Odpowiedzialne władze	Dzieci w wieku poniżej 3 lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa	Internet:
		● Odpowiedzialne władze	□ Brak usług			
BA	Federalne Ministerstwo Edukacji i Nauki i jego biura kantonalne	●	●	●	□	http://www.fmon.gov.ba/Link/Index
	Ministerstwo Edukacji i Kultury Republika Serbska	●	●	●	□	http://www.vladars.net/eng/vlada/ministries/MEC/Pages/default.aspx W internecie
	Departament Edukacji Rząd Dystryktu Brčko	●	●	●	□	http://www.bdcentral.net/index.php/sr/odjeljenja-vlade-brko-dsitrikta-bih/obrazovanje
CH	głównie administracja do spraw społecznych w kantonach	●	□	□	●	http://www.sodk.ch/fr/liens/cantons-et-communes/
	Szwajcarska Konferencja Ministerstw Spraw Społecznych	●	□	□	□	http://www.sodk.ch
	administracja oświatowa w kantonach	□	●	□	□	http://www.edk.ch/dyn/11589.php
	Szwajcarska Konferencja Ministerstw Edukacji	□	●	□	□	http://www.edk.ch/dyn/11553.php
IS	Ministerstwo Opieki Społecznej	□	□	□	●	https://www.government.is/ministries/ministry-of-welfare/
	Ministerstwo Edukacji, Nauki i Kultury	●	●	□	□	https://www.government.is/ministries/ministry-of-education-science-and-culture/
LI	Ministerstwo Spraw Społecznych	●	□	□	●	https://www.lv.li/#/11915/amt-fur-soziale-dienste
	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Edukacji i Środowiska	□	●	□	□	https://www.lv.li/#/11631/schulamt
ME	Ministerstwo Edukacji	●	●	□	□	http://www.mps.gov.me/ministarstvo
MK	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej	□	□	□	●	http://www.mtsp.gov.mk/detski-gradinki-ns_article-fizicki-lica-koi-vrshat-domashno-zgrizivanje-na-deca-od-preducilishna-vozzrast.nsp
	Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (wspólnie)	●	●	□	□	http://www.mon.gov.mk/ http://www.mtsp.gov.mk/
NO	Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych	●	●	□	●	https://www.regjeringen.no/en/dep/kd/td586/
RS	Ministerstwo Edukacji, Nauki i Rozwoju Technologii	●	●	●	□	http://www.mpn.gov.rs/
TR	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej	●	□	□	□	www.aile.gov.tr
	Ministerstwo Edukacji Narodowej	□	●	□	□	www.meb.gov.tr

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Informacje na temat opieki domowej odnoszą się głównie do usług opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Czechy: Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych jest odpowiedzialne za placówki typu *dětská skupina* (dla dzieci w wieku od roku do pięciu lat), a Ministerstwo Przemysłu i Handlu – za *zařízení pro péči o děti do 3 let* (dla dzieci w wieku do dwóch lat). Prawodawstwo zezwala na świadczenie usług w domu, ale są one bardzo rzadkie.

Niemcy: W niektórych krajach związkowych nie występują usługi opieki świadczone w domu (np. Nadrenia-Palatynat).

Estonia: W wypadku placówek dla dzieci poniżej trzeciego roku życia Ministerstwo Spraw Społecznych jest odpowiedzialne za *lapsehoiuteenus*, podczas gdy Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych jest odpowiedzialne za *koolieelne lasteasutus*.

Hiszpania: Uregulowane prawnie usługi opieki w domu są dostępne tylko w dwóch wspólnotach autonomicznych: Madrytu i Nawarry. Ministerstwo Edukacji i Kształcenia Zawodowego jest odpowiedzialne za usługi opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia świadczone w placówkach w miastach autonomicznych Ceuta i Melilla. Usługi opieki dla młodszych dzieci świadczone w placówkach są zarządzane wspólnie z administracją odpowiedzialną za politykę społeczną we Wspólnocie Autonomicznej Galicja.

Włochy: Poza niektórymi aspektami finansowymi i edukacyjnymi uregulowanymi na poziomie centralnym regiony są odpowiedzialne za usługi wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat świadczone w placówkach, jak również za uregulowane prawnie usługi opieki w domu.

Czarnogóra: Prawodawstwo zezwala na świadczenie usług w domu, ale w praktyce są to rzadkie sytuacje.

ZAŁĄCZNIK C: WYTYCZNE CENTRALNYCH WŁADZ OŚWIATOWYCH W ZAKRESIE USŁUG WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

Kraj	Wytyczne edukacyjne władz centralnych	Dzieci w wieku poniżej trzech lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa
● Przedział wiekowy, do którego mają zastosowanie wytyczne		☐ Usługi nie są dostępne			
BE fr	Code de Qualité de l'Accueil	●			●
	Podstawowe umiejętności: Socles de Compétences		●		
BE de	Dekret w sprawie kształcenia w szkołach podstawowych		●		
	Dekret w sprawie przekazania władzom oświatowym, kadrye szkolnej ogólnych regulacji pedagogicznych i organizacyjnych mających zastosowanie w szkołach w głównym nurcie i szkołach specjalnych		●		
BE nl	Ramy pedagogiczne opieki nad niemowlętami i małymi dziećmi	●			●
	Cele rozwojowe i edukacyjne kształcenia w szkołach podstawowych w głównym nurcie edukacji		●		
	Decyzja rządu flamandzkiego w sprawie określenia celów rozwojowych i edukacyjnych kształcenia w szkołach podstawowych w głównym nurcie edukacji		●		
BG	Ustawa o przedszkolach i szkołach		●	●	
	Rozporządzenie nr 5 w sprawie przedszkoli.../costeis/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8w ekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/ndbr5_2016_predUchilishtno_3107_18.pdf		●	●	
CZ	Podstawa programowa wychowania przedszkolnego		●		
DK	Rozporządzenie ministerialne w sprawie celów kształcenia nauczycieli i sześciu celów uczenia się	●	●		●
DE	Podstawa programowa dla placówek wczesnej edukacji i opieki obowiązująca na poziomie federalnym	●	●		
EE	Podstawa programowa dla placówek wczesnej edukacji i opieki	●	●		
IE	Aistear: Podstawa programowa wczesnej edukacji i opieki. National Council for Curriculum and Assessment	●	●		●
EL	Wspólna podstawa programowa		●		
	Wytyczne dla nauczycieli wychowania przedszkolnego		●		
ES	Dekret Królewski 1630/2006 z 29 grudnia ustanawiający minimalny poziom nauczania na drugim etapie wczesnej edukacji i opieki		●		
	Prawo Organiczne 2/2006 z 3 maja w sprawie edukacji zmienione Prawem Organicznym 8/2103 z 9 grudnia. Tekst ujednoczony. Ostatnia zmiana: 6 grudnia 2018 r.	●	●		
	Dekrety zatwierdzone przez Wspólnoty Autonomiczne stanowiące podstawę programowa dla pierwszego i drugiego etapu wczesnej edukacji i opieki	●	●		
FR	Krajowa podstawa programowa wczesnej edukacji i opieki	●			●
	Edukacja przedszkolna jednoetapowa podstawą sukcesu dla wszystkich		●		
HR	Krajowa podstawa programowa wczesnej edukacji i opieki i nauczania w przedszkolach	●	●		
	Nowelizacja krajowej podstawy programowej wczesnej edukacji i opieki i nauczania w przedszkolach, rozdział 5.2. Program wychowania przedszkolnego			●	
IT	Krajowe wytyczne w sprawie programu nauczania w przedszkolach i na pierwszym etapie edukacji		●		
CY	Preschool Education Curriculum		●	●	
LV	Regulacje w sprawie wytycznych dotyczących państwowej edukacji przedszkolnej	●	●	●	●
LT	Ustawa o edukacji w Republice Litewskiej	●	●	●	
	Zarys kryteriów obowiązujących w programach edukacji przedszkolnej	●	●	●	
	Zalecenia metodologiczne w sprawie opracowywania programu nauczania w przedszkolach	●	●	●	

Kraj	Wytyczne edukacyjne władz centralnych	Dzieci w wieku poniżej trzech lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa
● Przedział wiekowy, do którego mają zastosowanie wytyczne		☐ Usługi nie są dostępne			
	Opis osiągnięć dzieci w wieku przedszkolnym	●	●	●	☐
	Podstawa programowa nauczania w przedszkolach			●	☐
LU	Podstawa programowa kształcenia pozaformalnego dzieci i młodzieży	●			●
	Podstawa programowa nauczania w przedszkolach (éducation précoce)		●		
	Podstawa programowa kształcenia w szkole podstawowej – cykl 1 (edukacja przedszkolna) (4–6 lat)			●	
HU	Krajowa podstawa programowa edukacji i opieki w żłobkach	●		☐	●
	Krajowa podstawa programowa nauczania w przedszkolach		●	☐	
MT	A National Curriculum Framework for All 2012	●	●	☐	●
	Kinder 1 – Scholastic Year 218/19 – Learning Outcomes Programmes Kindergarten Level 1 and 2 – Kindergarten Level 3		●	☐	
NL	Podstawowe cele voorschoolse educatie	●		☐	
	Cele kształcenia w szkole podstawowej		●	☐	
AT	Dzieci na rok przed pójściem do szkoły. Wytyczne dotyczące opieki domowej i rodziców sprawujących opiekę dzienną			☐	●
	Krajowa podstawa programowa usług wczesnej edukacji i opieki w Austrii	●	●	☐	
	Moduł: ostatni rok usług wczesnej edukacji i opieki	●	●	☐	
	Propagowanie języka na rzecz przejścia z przedszkola do szkoły podstawowej – trzylatki i dzieci starsze	●	●	☐	
PL	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej		●	☐	
PT	Wytyczne programowe wychowania przedszkolnego		●	☐	
RO	Podstawowe standardy rozwojowe i w zakresie uczenia się	●	●	☐	☐
	Program nauczania dla wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku od trzech do sześciu, siedmiu lat		●	☐	☐
SI	Program wychowania przedszkolnego	●	●	☐	
	Suplement do programu wychowania przedszkolnego dla dzieci romskich	●	●	☐	
	Suplement do programu wychowania przedszkolnego – praca w grupach dwujęzycznych	●	●	☐	
	Instrukcje dotyczące zmodyfikowanego programu wychowania przedszkolnego i dodatkowego wsparcia dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	●	●	☐	
	Wytyczne dotyczące usług doradztwa w przedszkolach	●	●	☐	
	Wytyczne dotyczące integracji dzieci ze środowisk migranckich w przedszkolach i szkołach	●	●	☐	
SK	Program nauczania wychowania przedszkolnego w przedszkolach		●	☐	
FI	Krajowa podstawa programowa wczesnej edukacji i opieki	●	●	●	●
	Krajowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego			●	
SE	Ustawa o edukacji	●	●	●	●
	Program nauczania w przedszkolach	●	●	●	●
	Program nauczania w szkołach podstawowych, klasach zerowych i zajęć pozalekcyjnych			●	
UK-ENG	Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage	●	●	☐	●
UK-WLS	Foundation Phase Framework		●	☐	●
UK-NIR	Curricular Guidance for Pre-School Education		●	☐	

Kraj	Wytyczne edukacyjne władz centralnych	Dzieci w wieku poniżej trzech lat	Dzieci w wieku od trzech lat	Klasy zerowe	Opieka domowa
● Przedział wiekowy, do którego mają zastosowanie wytyczne		☐ Usługi nie są dostępne			
UK-SCT	Pre-Birth to Three: Positive Outcomes for Scotland's Children and Families	●			●
	Curriculum for Excellence		●		
	Building the Ambition	●	●		
AL	Podstawa programowa wychowania przedszkolnego		●		
BA	Wytyczne do realizacji podstawy programowej zdefiniowanej na podstawie efektów uczenia się	●	●	●	
CH	Kantony niemieckojęzyczne: Lehrplan 21		●		
	Kantony francuskojęzyczne: Curriculum romand		●		
	Kanton włoskojęzyczny: Program nauczania obowiązkowej edukacji				
IS	Islandzka podstawa programowa – poradnik dla przedszkoli	●	●		
LI	Wytyczne dla Biura spraw społecznych w sprawie akredytacji i zapewnienia jakości usług opiekuńczych dla dzieci	●			●
	Podstawa programowa dla przedszkola, szkoły podstawowej i średniej I stopnia (kształcenie obowiązkowe)		●		
ME	Program opieki i wychowania dzieci w wieku poniżej i powyżej trzech lat	●			
	Program zajęć w wychowaniu przedszkolnym (dzieci w wieku od trzech do sześciu lat)		●		
	Trzygodzinny program nauczania w przedszkolach		●		
	Skrócony program pracy z dziećmi przed rozpoczęciem nauki w szkole		●		
	Koncepcja programowa przejścia z przedszkola do szkoły podstawowej		●		
MK	Standardy wczesnej edukacji i rozwoju	●	●		
	Zmiana rozporządzenia w sprawie standardów i norm świadczenia usług przez placówki wczesnej edukacji i opieki	●	●		
NO	Ramowy plan dla przedszkoli – treści i zadania	●	●		●
RS	Rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	●	●	●	
TR	Rozporządzenie w sprawie ustanowienia i pracy prywatnych żłobków, centrów opieki dziennej i klubów dziecięcych	●			
	Program nauczania dla wczesnej edukacji i opieki		●		

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Informacje na temat opieki domowej odnoszą się głównie do usług opieki nad dziećmi poniżej trzeciego roku życia.

Objaśnienia dotyczące poszczególnych krajów

Holandia: Podstawowe cele *voorschoolse educatie* mają zastosowanie wyłącznie w placówkach wczesnej edukacji i opieki zapewniających *voorschoolse educatie*.

Zjednoczone Królestwo (WLS): Jedynie usługi opieki domowej, które otrzymały środki publiczne na zapewnienie opieki dzieciom w wieku powyżej trzech lat, muszą stosować się do obowiązującej podstawy programowej nauczania dzieci w tym wieku.

INFORMACJE KRAJOWE

Diagram

Diagramy przedstawiają strukturę usług wczesnej edukacji i opieki w głównym nurcie w każdym kraju. Specjalistyczne usługi świadczone na rzecz dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nie zostały uwzględnione w zestawieniu.

Przedstawione są tylko główne struktury, w których dziecko spędza większą część dnia. „Opieka pozaszkolna” lub dodatkowe usługi wczesnej edukacji i opieki w celu zapewnienia opieki w pozostałej części dnia nie są przedstawione na wykresie. Na przykład gdy dziecko musi uczestniczyć w obowiązkowym programie wczesnej edukacji i opieki w placówce przez pół dnia, ale może korzystać z usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu w godzinach popołudniowych, na wykresie pokazano jedynie usługi świadczone przez placówki.

Diagramy zbudowano na osi „wieku dzieci”. Podane przedziały wiekowe są teoretyczne i wskazują na oficjalny minimalny wiek, w jakim dzieci mogą zostać przyjęte do określonych typów placówek wczesnej edukacji i opieki.

Pierwsza linia oznacza teoretyczną długość odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego, podczas którego rodzice otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszego wynagrodzenia ⁽¹⁰³⁾. Urlop wychowawczy to skumulowana długość trzech możliwych rodzajów urlopu: macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (patrz załącznik do rysunku B3).

Kolejna linia (kolejne linie) przedstawia (przedstawiają) podział wieku, w jakim dzieci mogą uczęszczać do określonych typów placówek wczesnej edukacji i opieki. W wypadku większości krajów na diagramie podano nazwę placówki w oryginalnym brzmieniu. Jednak w wypadku niektórych krajów za bardziej odpowiednie uznano podanie typu placówki i w takich sytuacjach podano typy placówek. Wszystkie nazwy typów placówek podano również w oryginalnym brzmieniu. Placówki w zinstytucjonalizowanym systemie podświetlono na niebiesko, usługi świadczone w domach podświetlono na różowo. Zaangażowanie władz oświatowych (np. ministerstwa edukacji) oznaczono jaśniejszym odcieniem danego koloru.

W stosownych sytuacjach podkreślenie wskazuje poziom kształcenia określony w [Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Edukacji \(International Standard Classification of Education\) z 2011 r.](#) (ISCED): kreski oznaczają ISCED 010, a kropki

ISCED 020. Zastosowano specjalne symbole oznaczające wiek rozpoczęcia prawa do wczesnej edukacji i opieki oraz dostępność nieodpłatnych usług przez przynajmniej kilka godzin w tygodniu. Wskazano również wiek, w jakim rozpoczyna się obowiązkowa edukacja.

W stosownych sytuacjach wprowadzono krótkie pionowe linie w polu placówki, które oznaczają podział na różne typy usług, cykle lub kluczowe etapy. Linia może również wskazywać na początek odrębnego programu, np. klas zerowych.

Pod każdym diagramem przedstawiono objaśnienie pomocne w zrozumieniu, które placówki w danym kraju świadczą usługi na rzecz dzieci w wieku do trzech lat, a które na rzecz dzieci w wieku trzech lat i starszych. W niektórych systemach edukacji placówki mogą głównie świadczyć usługi dla jednej z tych grup wiekowych, ale mogą też przyjmować dzieci, które są nieco młodsze lub starsze. Terminy placówki dla „młodszych” i „starszych” dzieci są niekiedy stosowane zamiennie.

Organizacja

Krótki opis głównych typów usług wczesnej edukacji i opieki przedstawiono w części *Organizacja*. Określono tam również, które władze odpowiedzialne są za poszczególne typy placówek. W stosownych sytuacjach podano informacje na temat usług innych niż ogólnodostępne.

Poziomy uczestnictwa

Aby dokonać porównań między poszczególnymi krajami, poziomy uczestnictwa na poziomie ISCED 0 i ISCED 1 przedstawiono na podstawie danych Eurostatu. Kiedy ta sama grupa wiekowa uczęszcza do placówek na poziomie ISCED 010 i ISCED 020, w tabelach przedstawiono to rozróżnienie. Dane krajowe na temat uczestnictwa dzieci w wieku poniżej trzech lat lub poziomy uczestnictwa według typu placówek, z określeniem roku odniesienia i źródła, przedstawiono dla krajów, w których takie informacje są dostępne. Różnice w danych pochodzących z różnych źródeł mogą wynikać z różnic w zastosowanych metodologiach.

Wytyczne edukacyjne

Przedstawiono krótki znormalizowany opis zakresu wytycznych edukacyjnych i ich statusu (patrz *Załącznik C*, aby zapoznać się z dokumentami określonymi w każdym kraju jako wytyczne edukacyjne na najwyższym szczeblu).

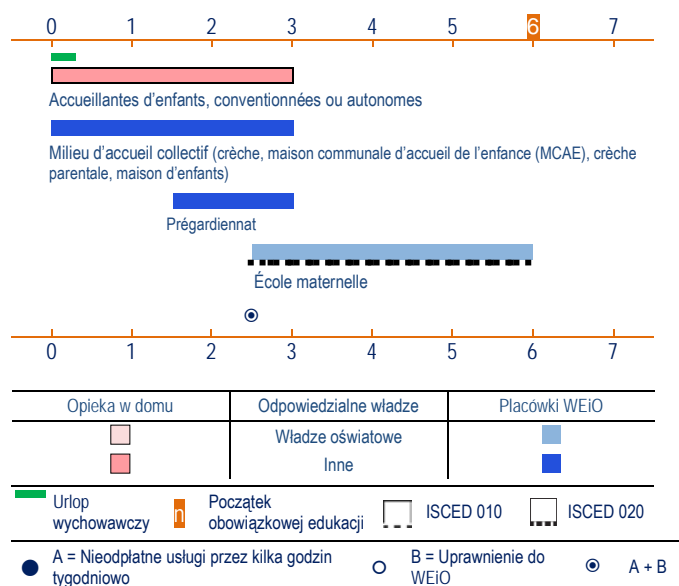
⁽¹⁰³⁾ W wypadku ryczałtu płatność uważana jest za odpowiedni wymiar, jeżeli stanowi 65% średniego miesięcznego wynagrodzenia w kraju.

Belgia – Wspólnota Francuska	165	Polska	187
Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna	166	Portugalia	188
Belgia – Wspólnota Flamandzka	167	Rumunia	189
Bułgaria	168	Słowenia	190
Czechy	169	Słowacja	191
Dania	170	Finlandia	192
Niemcy	171	Szwecja	193
Estonia	172	Zjednoczone Królestwo – Anglia	194
Irlandia	173	Zjednoczone Królestwo – Walia	195
Grecja	174	Zjednoczone Królestwo – Irlandia Północna	196
Hiszpania	175	Zjednoczone Królestwo – Szkocja	197
Francja	176	Albania	198
Chorwacja	177	Bośnia i Hercegowina	199
Włochy	178	Szwajcaria	200
Cypr	179	Islandia	201
Łotwa	180	Liechtenstein	202
Litwa	181	Czarnogóra	203
Luksemburg	182	Macedonia Północna	204
Węgry	183	Norwegia	205
Malta	184	Serbia	206
Holandia	185	Turcja	207
Austria	186		

Belgia – Wspólnota Francuska

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Belgii (Wspólnota Francuska) termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do placówek wchodzących w zakres *milieu d'accueil collectif* oraz do *préguardiennat*. Kategoria „w wieku trzy lata i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *école maternelle*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	Poniżej trzech lat
Accueillantes d'enfants, conventionnées ou autonomes	46%
Milieu d'accueil collectif (crèche, préguardiennat, maison communale d'accueil de l'enfance (MCAE), crèche parentale, maison d'enfants)	

Źródło: ONE 2016, s. 19.

(%) Rok odniesienia 2016	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześciolatki
École maternelle	47,9	97,3	97,6	96,0	2,2

Źródło: Fédération Wallonie-Bruxelles 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześciolatki	siedmiolatki
ISCED 0*	(-)	52,8	97,9	98,6	97,9	3,5	0,1
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	(-)	0,8	95,0	98,3

* Dane dotyczące Belgii (z wyjątkiem Wspólnoty Niemieckojęzycznej).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci od narodzin do wieku trzech lat mogą uczęszczać do placówek różnego typu (*milieu d'accueil collectif*), w tym do *crèche*, *préguardiennat*, *maison communale d'accueil de l'enfance* (MCAE) lub *maison d'enfants*. Ponadto usługi *préguardiennat* są dostępne dla dzieci w wieku od 18 do 36 miesięcy. Działa również system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, które są świadczone przez opiekunów (*accueillantes d'enfants*) pracujących na własny rachunek (*accueillantes d'enfants autonomes*) lub dla organizacji zajmujących się opieką nad dziećmi (*accueillantes d'enfants conventionnées*). Usługi opieki nad młodszymi dziećmi świadczone w domach i w placówkach są nadzorowane przez organizację ONE (Office de la Naissance et de l'Enfance), która podlega ministrowi kultury, dzieci i kształcenia ustawicznego. Dzieci dwuipółletnie są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji świadczonych przez placówki typu *école maternelle*. Ten etap edukacji podlega ministrowi edukacji. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

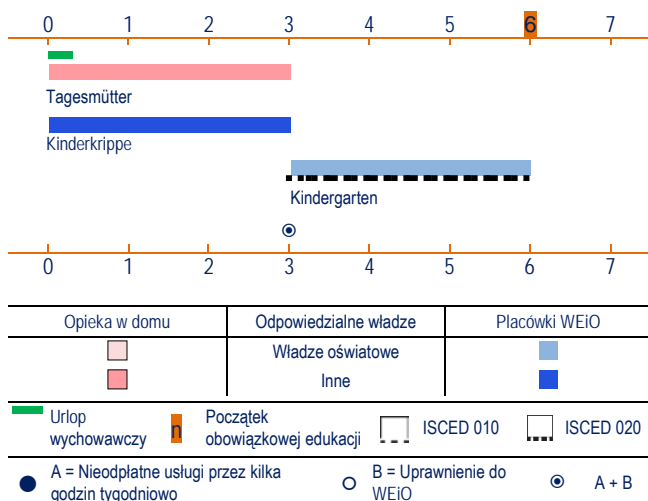
Obecnie wprowadzane reformy

W marcu 2019 r. belgijski parlament federalny przyjął ustawę o obniżeniu wieku obowiązku szkolnego z sześciu do pięciu lat, co również ma zastosowanie do jednego roku wczesnej edukacji i opieki. Ustawa wejdzie w życie we wrześniu 2020 r.

Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna) kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kinderkrippe*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten*.

Organizacja

Dzieci w wieku do lat trzech zazwyczaj korzystają z uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, które są świadczone przez opiekunów (*Tagesmütter*) pracujących na własny rachunek (*Selbstständige Tagesmütter*) lub dla organizacji zajmujących się opieką nad dziećmi (*Tagesmütterdienst*, TMD). Działają również placówki zwane *Kinderkrippe*. Usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci nadzorowane są przez Ministerstwo Rodziny, Zdrowia i Spraw Społecznych. Dzieci w wieku od lat trzech są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji świadczonych przez placówki typu *Kindergarten*. Ten obszar podlega Ministerstwu Edukacji.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Obecnie wprowadzane reformy

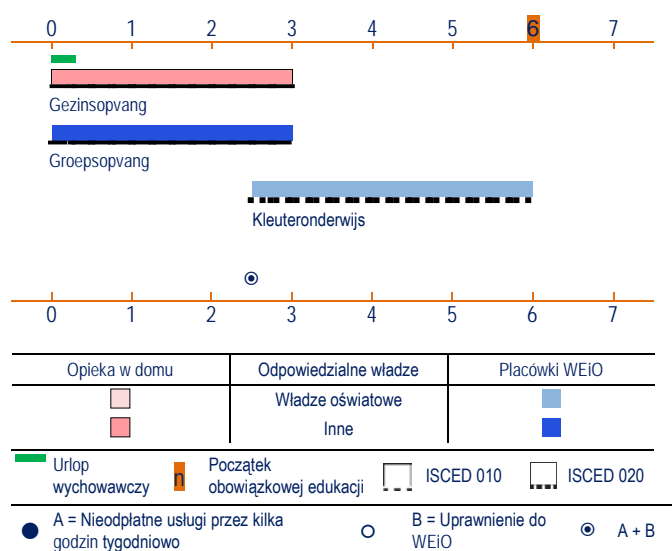
Od 2022 r. placówki *Kindergarten* będą przyjmować dzieci dwuipółletnie.

W marcu 2019 r. belgijski parlament federalny przyjął ustawę o obniżeniu wieku obowiązku szkolnego z sześciu do pięciu lat, co również ma zastosowanie do jednego roku wczesnej edukacji i opieki. Ustawa wejdzie w życie we wrześniu 2020 r.

Belgia – Wspólnota Flamandzka

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Belgii (Wspólnota Flamandzka), kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Groepsopvang*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kleuteronderwijs*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	poniżej roku	roczne	dwulatki
<i>Gezinsopvang</i> i <i>groepsopvang</i>	51,5	67,7	58,7

Źródło: Kind en Gezin 2017, s. 115.

(%) Rok odniesienia 2017/2018	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
<i>Kleuteronderwijs</i>	(*)	98,6	98,9	99,0	(-)

Uwaga: (*) Poziomy uczestnictwa dwulatków nie mają zastosowania, ponieważ dzieci są przyjmowane w wieku od dwóch i pół roku.

Źródło: AGODI (Agencja Usług Edukacyjnych Flamandzkiego Ministerstwa Edukacji i Szkoleń), niepublikowane dane.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0*	(-)	52,8	97,9	98,6	97,9	3,5	0,1
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	(-)	0,8	95,0	98,3

* Dane dotyczące Belgii (z wyjątkiem Wspólnoty Niemieckojęzycznej).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Formalna opieka nad dziećmi od urodzenia do trzeciego roku życia może mieć charakter zinstytucjonalizowany (jest świadczona w placówkach *groepsopvang*) lub może być świadczona w domu (*gezinsopvang*). Pierwsza kategoria usług podlega flamandzkiemu Ministerstwu Opieki Społecznej, Zdrowia i Rodziny i jest administrowana przez agencję Kind en Gezin.

Dzieci dwupółletnie są uprawnione do nieodpłatnej edukacji przedszkolnej (*kleuteronderwijs*). Obszar ten jest nadzorowany przez Ministerstwo Edukacji i Szkoleń.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Wytyczne są wiążące tylko dla zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące usług dla dzieci w wieku poniżej trzech lat obejmują zarówno ofertę placówek (*groepsopvang*), jak i usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone w domu (*gezinsopvang*).

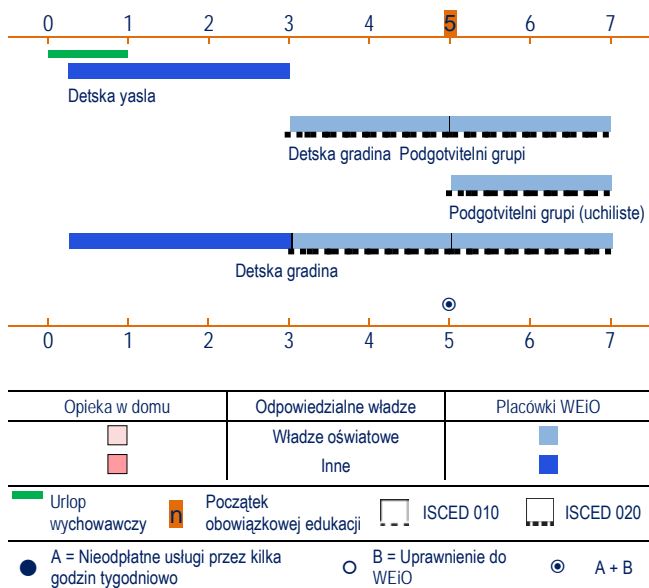
Obecnie wprowadzane reformy

W marcu 2019 r. belgijski parlament federalny przyjął ustawę o obniżeniu wieku obowiązku szkolnego z sześciu do pięciu lat, co również ma zastosowanie do jednego roku wczesnej edukacji i opieki. Ustawa wejdzie w życie we wrześniu 2020 r.

Bułgaria

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Bułgarii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *detska yasla* i grup dla dzieci w wieku poniżej trzech lat w *detska gradina*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku uczęszczających do *detska gradina* i *podgotvitelni grupi*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	poniżej trzech lat	3–6 lat	5–6 lat
<i>Detska yasla</i>	16,6	(-)	(-)
<i>Detska gradina</i> i <i>podgotvitelni grupi</i>	(-)	78,4	91

Źródło: Krajowy Instytut Statystyczny [BG] 2018; Infostat 2018a; 2018b.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	12,7	71,8	75,7	84,2	85,4	0,9
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,1	6,3	92,6

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci w wieku od trzech miesięcy do trzech lat mogą uczęszczać do placówek zwanych *detska yasla*, które podlegają Ministerstwu Zdrowia. Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone przez placówki typu *detska gradina* są dostępne dla dzieci w wieku od trzech lat. Ministerstwo Edukacji i Nauki jest odpowiedzialne za nadzorowanie procesu edukacji na tym etapie. Dzieci w wieku od 10 miesięcy mogą również uczęszczać do grup opiekuńczych w placówkach typu *detska gradina*. Grupy te podlegają wspólnie Ministerstwu Zdrowia oraz Ministerstwu Edukacji i Nauki.

Ostatnie dwa lata edukacji przedszkolnej (tj. dzieci w wieku 5–7 lat) noszą nazwę grup przygotowawczych (*podgotvitelni grupi*) i są obowiązkowe, a dzieci mogą uczęszczać do nich albo w *detska gradina*, albo w szkole podstawowej (*uchiliste*).

Poza odrębnymi placówkami dla dzieci młodszych i starszych niektóre *placówki detska gradina* obejmują grupy opiekuńcze. Usługi w tych placówkach dzielą się na następujące etapy: dzieci w wieku do trzech lat, dzieci w wieku od trzech do pięciu lat i dzieci w wieku od pięciu do siedmiu lat).

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat. Dziecko gotowe do szkoły może rozpocząć naukę w wieku sześciu lat, jeśli rodzice wyrażą takie życzenia.

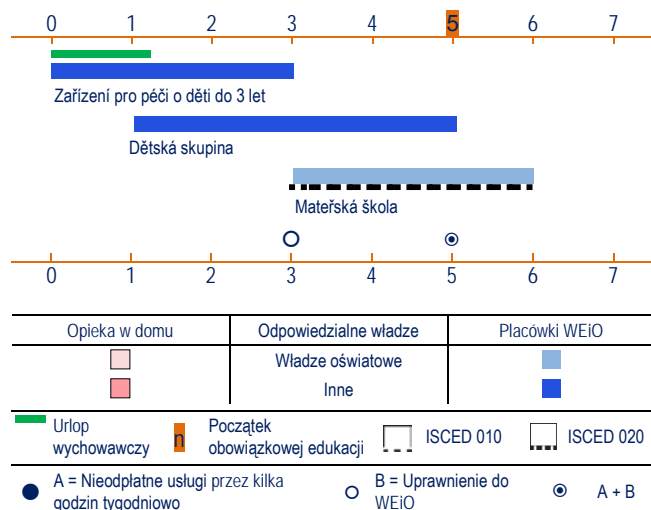
Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Czechy

Rok odniesienia 2018/19

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Czech kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *dětská skupina*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *mateřská škola*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześciolatki
<i>Mateřská škola</i>	39,9	82,1	91,5	95,2	18,7

Źródło: MSMT 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześciolatki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	17,4	79,1	88,4	95,6	47,6	1,9
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	48,5	95,1

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Obecnie wprowadzane reformy

Od roku szkolnego 2020/2021 w ustawie o edukacji będzie obowiązywał zapis, że wychowanie przedszkolne (*mateřské školy*) jest zapewniane dzieciom od roku szkolnego następującego po ich drugich urodzinach. W wypadku dzieci do lat trzech obowiązują specjalne warunki.

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci są rozdzielone i charakteryzują się niskim poziomem uczestnictwa. Grupy dziecięce (*dětská skupina*) zostały wprowadzone w 2014 r., a liczba uczęszczających do nich dzieci stopniowo wzrasta. Chociaż są one przeznaczone dla dzieci od pierwszego roku życia do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego (sześć lat), uczęszcza do nich niewiele pięciolatek, przeważają dzieci roczne lub dwuletnie. Grupy dziecięce podlegają Ministerstwu Pracy i Spraw Socjalnych.

Placówki dla dzieci młodszych niż trzyletnie (*zařízení pro péči o děti do 3 let*) podlegają Ministerstwu Przemysłu i Handlu. Placówki te nie są uwzględnione w niniejszym raporcie, ponieważ informacji na ich temat jest niewiele.

Przedszkola (*mateřské školy*), które podlegają Ministerstwu Edukacji, Młodzieży i Sportu, zapewniają wychowanie przedszkolne (ISCED 020) głównie dzieciom w wieku od trzech do sześciu lat, najwcześniej dzieciom w wieku dwóch lat. Jest to najbardziej rozpowszechniona forma wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem w tej grupie wiekowej. Przedszkola są otwierane głównie przez gminy i inne władze publiczne, ale istnieją również placówki prywatne.

Klasy przygotowawcze (*přípravné třídy*) przeznaczone są dla dzieci, w wypadku których kształcenie w szkole podstawowej zostało odroczone. Są one prowadzone w szkołach podstawowych (*základní školy*).

Dzieci w wieku od trzech lat są uprawnione do miejsca w publicznych placówkach (*mateřské školy*). Ostatni rok wczesnej edukacji i opieki jest obowiązkowy i bezpłatny w publicznych przedszkolach. Pod pewnymi warunkami możliwe jest nauczanie indywidualne.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

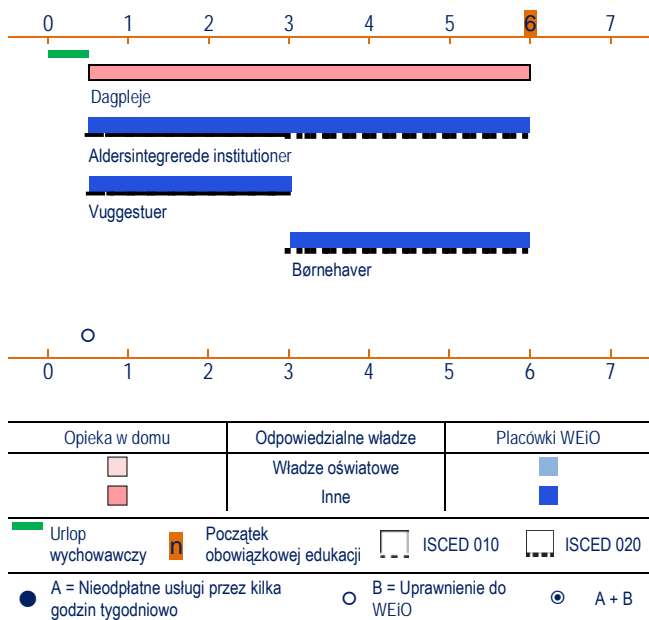
Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie tylko do przedszkoli (*mateřské školy*). Wytyczne są wiążące.

Dania

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Danii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vuggestuer* i grup dla dzieci w wieku poniżej trzech lat w *aldersintegrerede institutioner*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *børnehaver* i grup dzieci w tym wieku w placówkach *aldersintegrerede institutioner*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 010	39,1	87,4	0,4	0,4	0,7	0,3	0,0
ISCED 020	0,2	1,4	96,1	97,7	96,1	6,3	0,0
ISCED 0	39,3	88,8	96,5	98,0	96,9	6,5	0,1
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	1,2	92,9	99,4

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

W skład systemu usług wczesnej edukacji i opieki wchodzi publiczne i prywatne placówki opieki dziennej (*daginstitutioner*), które podlegają Ministerstwu ds. Dzieci i Spraw Społecznych i mogą być tworzone jako placówki dla poszczególnych grup wiekowych dzieci w wieku do sześciu lat (*aldersintegrerede institutioner*) lub jako odrębne placówki dla dzieci w wieku poniżej i powyżej trzech lat (odpowiednio *vuggestuer* i *børnehaver*). Poza placówkami wczesnej edukacji i opieki działają również uregulowane prawnie usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*dagpleje*), z których większość jest finansowana ze źródeł publicznych.

Dzieci w wieku od 26 tygodni (sześciu miesięcy) są uprawnione do korzystania z usług wczesnej edukacji i opieki finansowanych ze źródeł publicznych.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

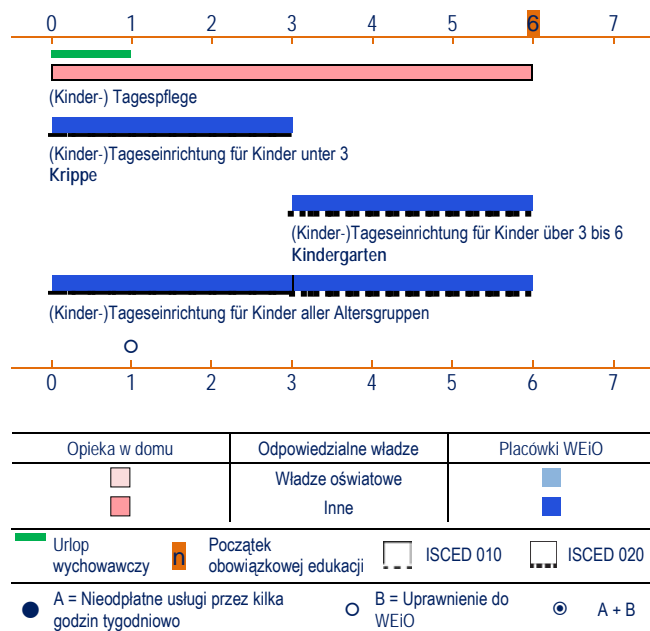
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Niemcy

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Niemiec termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Krippen* i grup dla dzieci poniżej trzech lat w *Tageseinrichtung für Kinder aller Altersgruppen*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten* i grup dzieci w tym wieku w placówkach *Tageseinrichtung für Kinder aller Altersgruppen*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki
(Kinder-) Tagespflege	0,7	7,6	7,2	1,3	0,4	0,2
(Kinder-) Tageseinrichtung	1,6	29,0	54,7	88,0	94,1	97,0
Ogółem	2,2	36,6	61,9	89,3	94,5	97,3

Źródło: Autorengruppe Bildungsberichterstattung 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
ISCED 0	23,1	66,1	91,2	95,1	97,4	35,7	0,6
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,3	63,1	98,4

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

System usług wczesnej edukacji i opieki jest silnie zdecentralizowany i obejmuje kilka różnych typów placówek. Ośrodki opieki nad dziećmi (*Tageseinrichtung*) świadczą usługi osobno dla młodszych i dla starszych dzieci (*Krippen* i *Kindergarten*) lub działają jako jednolite placówki obejmujące cały etap wczesnej edukacji i opieki. Poza zinstytucjonalizowanym systemem wczesnej edukacji i opieki działa również system uregulowanych prawnie i finansowanych ze źródeł publicznych usług opieki w domu (*Tagespflege*), które skierowane są głównie do młodszych dzieci (w wieku do trzech lat). Placówki te mogą również opiekować się starszymi dziećmi w niepełnym wymiarze godzin.

Przed rozpoczęciem kształcenia na poziomie szkoły podstawowej niektóre kraje związkowe zapewniają klasy zerowe (*Vorklasse*). Jednak usługami tymi objęta jest tylko niewielka część dzieci, dlatego nie są one przedstawione na diagramie.

Na poziomie federalnym/krajowym Federalne Ministerstwo ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży jest odpowiedzialne za zinstytucjonalizowane i domowe usługi wczesnej edukacji i opieki. Na poziomie landów może to być ministerstwo odpowiedzialne za sprawy rodziny lub ministerstwo edukacji.

Dzieci, które ukończyły rok, są uprawnione do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki dotowanej ze źródeł publicznych. W niektórych krajach związkowych wybrane godziny lub niektóre lata wczesnej edukacji i opieki są dostępne nieodpłatnie.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

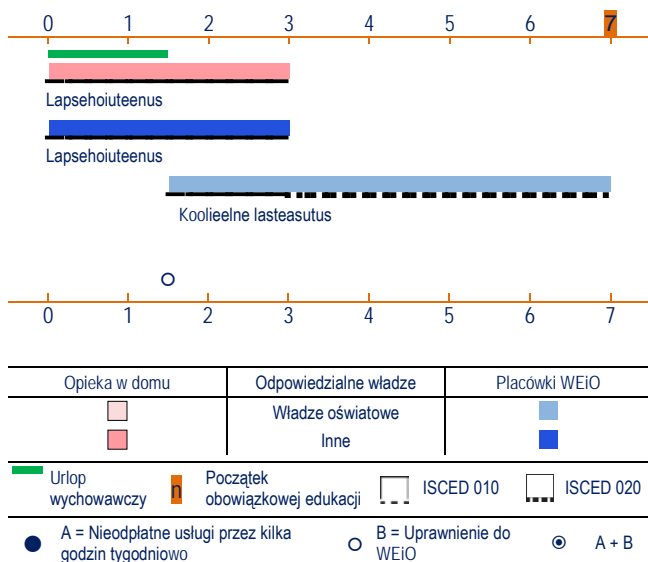
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mogą również mieć zastosowanie do usług świadczonych w domu. Zależy to od regulacji krajów związkowych.

Estonia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Estonii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *lapsehoiuteenus* i dzieci w tym wieku w *koolieelne lasteasutus*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *koolieelne lasteasutus*.

Poziomy uczestnictwa

(% Rok odniesienia 2017/2018)	Wiek							
	0	1	2	3	4	5	6	7
<i>Lapsehoiuteenus</i>	3	10	10	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
<i>Koolieelne lasteasutus</i>	0,2	55	77	91	92	90	92	2

Źródło: EHIS 2018; Republika Estońska, Ministerstwo Spraw Społecznych 2017.

(% Rok odniesienia 2017)	Wiek						
	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	6,2	65,8	87,9	91,8	93,3	92,3	20,5
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	1,1	76,1

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Większość dzieci objętych wczesną edukacją i opieką uczęszcza do jednolitych instytucji opieki nad dziećmi (*koolieelne lasteasutus*). Placówki te podlegają Ministerstwu Edukacji i Badań Naukowych. Ponadto działa również system usług w zakresie opieki nad dziećmi (*lapsehoiuteenus*), dostępny dla dzieci do wieku szkolnego, chociaż usługi te świadczone są głównie na rzecz dzieci młodszych (poniżej trzech lat). Usługi te mogą być świadczone zarówno w placówkach, jak i w domach. Wchodzą w zakres odpowiedzialności Ministerstwa Spraw Społecznych.

Zgodnie z ustawą o przedszkolnych instytucjach opieki nad dziećmi, wszystkie dzieci w wieku od 18 miesięcy do siedmiu lat są uprawnione do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki. Opłaty wynoszą 20% minimalnego wynagrodzenia. Rodziny o niskim poziomie dochodów są zwolnione z opłat.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

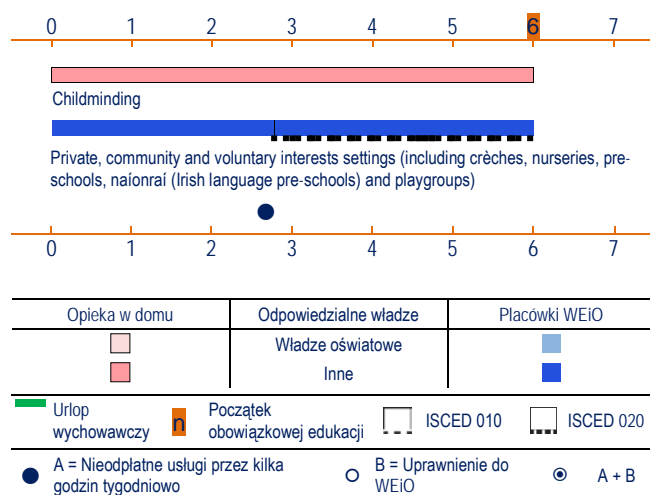
Obecnie wprowadzane reformy

Nowa ustawa o wychowaniu przedszkolnym jest w przygotowaniu. Ma ona na celu zapewnienie dostępu do wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki wszystkim dzieciom w wieku od 18 miesięcy do siedmiu lat oraz ustanowienie zintegrowanego podejścia zamiast istniejących obecnie dwóch równoległych systemów (ustawa o instytucjach opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym i ustawa o opiece społecznej).

Irlandia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Irlandii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do zróżnicowanych prywatnych, gminnych i wolontariackich placówek. Termin „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki (ISCED 0).

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016/17	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki
Najmłodsze dzieci	6%	17%	30%	94%	76%	20%

Źródło: Pobal (2017) i CIS (2018).

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
ISCED 0	4,1	14,9	92,1	73,2	0,7	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0,4	28,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23-05-2019).

Obecnie wprowadzane reformy

„Pierwsza piątka”, strategia na rzecz wspierania niemowląt, małych dzieci i ich rodzin, została ogłoszona w 2018 r. ⁽¹⁰⁴⁾ Ta dziesięcioletnia strategia ma na celu zapewnienie rodzicom szerszego wachlarza możliwości pogodzenia obowiązków zawodowych i opieki, a także nowego modelu wsparcia rodziców i nowych rozwiązań →

⁽¹⁰⁴⁾ https://www.dcy.gov.ie/documents/earlyyears/19112018_4966_DCYA_EarlyYears_Booklet_A4_v22_WEB.pdf

Organizacja

Dla dzieci w wieku poniżej sześciu lat dostępne są usługi opieki w domu i w placówkach.

Dzieciom w wieku od dwóch lat i ośmiu miesięcy przysługuje nieodpłatnie 15 godzin tygodniowo przez 38 tygodni w roku w ramach systemu wczesnej edukacji i opieki. Od września 2018 r. wszystkie dzieci są uprawnione do dwóch pełnych lat szkolnych lub 76 tygodni.

Dzieci w wieku od czterech lat mogą uczęszczać do *infant classes* w szkołach podstawowych, które formalnie są traktowane jako kształcenie w szkole podstawowej (ISCED 1). Choć kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku czterech lat, kształcenie jest obowiązkowe dla dzieci w wieku od lat sześciu. Większość dzieci rozpoczyna naukę w szkole podstawowej w wieku czterech lub pięciu lat.

Departament ds. Dzieci i Młodzieży (DCYA) ponosi główną odpowiedzialność za regulacje prawne i wiążące zasady dotyczące opieki nad dziećmi. DCYA współpracuje z Departamentem Edukacji i Umiejętności w zakresie opracowywania programów nauczania i nadzoru.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są wiążące tylko dla placówek dla dzieci w wieku od trzech lat.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

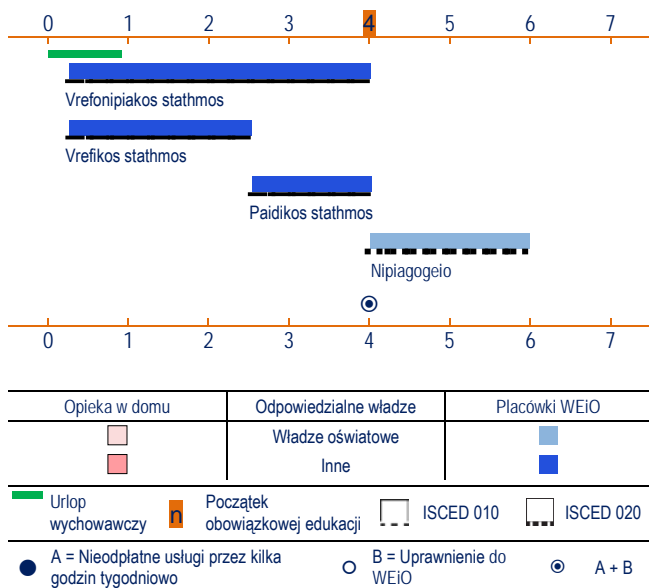
→ W obszarze zdrowia dzieci, planowana jest reforma systemu wczesnej edukacji i opieki (ELC), w tym nowy model finansowania i pakiet środków służących zwalczaniu ubóstwa wśród najmłodszych dzieci. Plan realizacji pierwszego etapu został opublikowany w maju 2019 r. ⁽¹⁰⁵⁾

⁽¹⁰⁵⁾ https://www.dcy.gov.ie/documents/earlyyears/20190522_First5ImplementationPlan22May2019.pdf

Grecja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Grecji kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do *vrefikos stathmos*, *vrefonipiakos stathmos* i *paidikos stathmos*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *nipiagogeio*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/18	czterolatki	pięcioletki
Państwowe <i>nipiagogeio</i>	57%	89%
Prywatne <i>nipiagogeio</i>		10%
Gminne i prywatne <i>paidikos stathmos</i> (vouchery)	20%	
Gminne <i>paidikos stathmos</i> (bez vouchera)	8%	
Prywatne <i>paidikos stathmos</i> (bez vouchera)	10%	
Ogółem	95%	99%

Źródło: Ministerstwo Edukacji, Badań i Spraw Religijnych.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 010	2,3	13,8	30,4	18,4	(-)	(-)	(-)
ISCED 020	(-)	(-)	(-)	52,1	92,0	3,1	(-)
ISCED 0	2,3	13,8	30,4	70,5	92,0	3,1	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	93,5	96,2

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dostępne są różne formy wczesnej edukacji i opieki dla dzieci poniżej czwartego roku życia: placówki (*vrefonipiakos stathmos*) dla małych dzieci w wieku od dwóch miesięcy do czterech lat, placówki opieki dziennej (*vrefikos stathmos*) dla dzieci w wieku od dwóch miesięcy do dwóch i pół roku oraz placówki (*paidikos stathmos*) dla dzieci w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwo Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Solidarności Społecznej są odpowiedzialne za zapewnienie usług dla dzieci poniżej czwartego roku życia.

Dzieci w wieku czterech i pięciu lat uczęszczają do przedszkoli (*nipiagogeio*), za które odpowiada Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych i Spraw Religijnych. Od roku szkolnego 2018/2019 początek obowiązkowego kształcenia (przedszkole/*nipiagogeio*) został obniżony z wieku pięciu do czterech lat i będzie on stopniowo wdrażany przez okres trzech lat.

ISCED 1 (*dimotiko*) rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

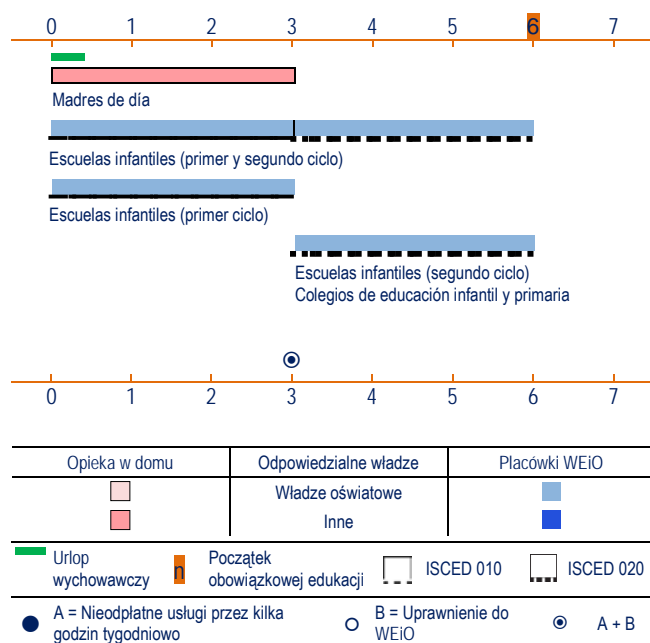
Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie tylko do przedszkoli (*nipiagogeia*). Wytyczne są wiążące.

Hiszpania

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Hiszpanii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *scuelas infantiles (primer ciclo)*. Kategoria „trzy lata i więcej” odnosi się do dzieci uczęszczających do *escuelas infantiles (segundo ciclo)* oraz do *colegios de educación infantil y primaria*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016/2017	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki
<i>Escuelas Infantiles</i>	10,9	38,4	58,7	(-)	(-)	(-)
<i>Colegios de Educación Infantil y Primaria*</i>	(-)	(-)	(-)	96,3	97,7	97,1

Źródło: Ministerio de Educación y Formación Profesional 2019.

* Obejmuje uczniów zapisanych na drugi cykl w *escuelas infantiles (segundo ciclo)*.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
ISCED 010	24,9	58,7	0,1	(-)	(-)	(-)	(-)
ISCED 020	0,0	0,0	96,2	97,7	96,8	0,8	(-)
ISCED 0	24,9	58,7	96,3	97,7	96,8	0,8	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,3	97,3	97,8

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Edukacja przedszkolna podzielona jest na dwa etapy (dzieci poniżej i powyżej trzech lat), w ramach których usługi mogą być świadczone w osobnych lub w jednolitych placówkach, świadczących usługi na obu poziomach (*escuelas infantiles*).

Za pierwszy cykl wczesnej edukacji i opieki odpowiadają departamenty edukacji we wspólnotach autonomicznych, z wyjątkiem Wspólnoty Autonomicznej Galicja, gdzie odpowiedzialność spoczywa również na Departamencie Polityki Społecznej.

Za drugi cykl wczesnej edukacji i opieki odpowiadają departamenty edukacji we wspólnotach autonomicznych.

Miasta Ceuta i Melilla są zarządzane ze szczebla centralnego: za pierwszy i drugi cykl wczesnej edukacji i opieki odpowiada Ministerstwo Edukacji i Kształcenia Zawodowego.

Usługi opieki w domu są dostępne w dwóch wspólnotach autonomicznych: Madrytu i Nawarry.

Dzieci w wieku od lat trzech są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

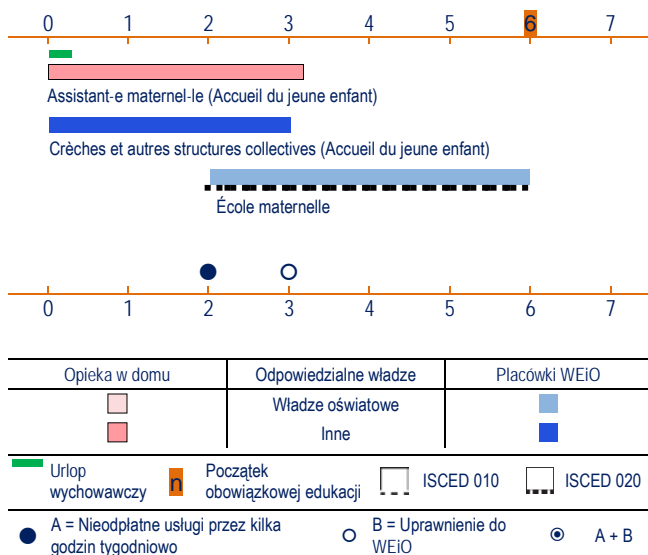
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Francja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Francji kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *accueil du jeune enfant*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *école maternelle*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	poniżej trzech lat
<i>Assistant-e maternel-le</i>	33,4
<i>Crèches et autres structures collectives</i>	18,5
<i>École maternelle</i>	4,1
Ogółem	56,0

Tabela przedstawia oferowane miejsca (teoretyczna dostępność). Źródło: ONAPE, CNAF 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	(-)	12,4	99,6	100,0	100,0	1,3*	0,3*
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,7	99,6	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

* Tylko w szczególnych wypadkach, np. w przypadku dzieci niepełnosprawnych.

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje różne typy usług, szczególnie dla najmłodszych dzieci. Opiekunki do dzieci (*assistantes maternelles*) zapewniają większość usług wczesnej edukacji i opieki dla tej grupy, ale dostępne są również usługi świadczone przez *crèches* i inne zinstytucjonalizowane placówki (np. *jardins d'enfant*). Opieka nad niemowlętami (*accueil du jeune enfant*) podlega Ministerstwu Zdrowia i Solidarności.

Dzieci w wieku od lat trzech są uprawnione do miejsca w przedszkolu (*écoles maternelles*). Niektóre z *écoles maternelles* są dostępne dla dzieci od drugiego roku życia, szczególnie na obszarach defaworyzowanych. Te przedszkola są koordynowane przez Ministerstwo Edukacji.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Wytyczne są wiążące tylko dla zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Obecnie wprowadzane reformy

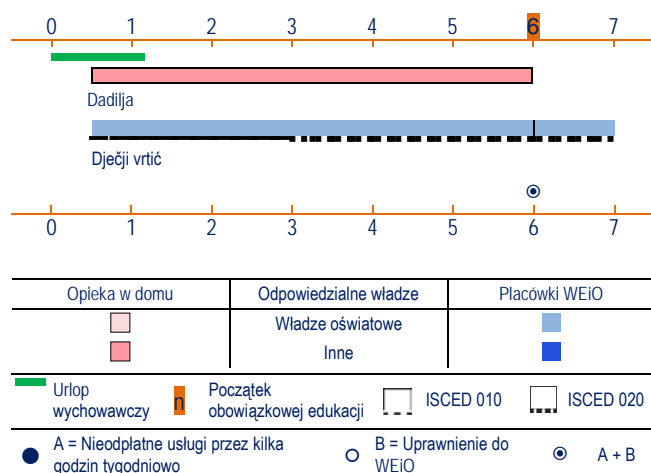
Od września 2019 r. edukacja będzie obowiązkowa dla dzieci w wieku od trzech lat (trwają ostatnie rozmowy na ten temat w parlamencie). Krajowa strategia wspierania rodzicielstwa na lata 2018–2022 ma na celu wzmocnienie wsparcia dla rodziców potrzebujących opieki nad dziećmi oraz opracowanie projektów wspólnie z rodzicami. Nowy plan zapobiegania ubóstwu ⁽¹⁰⁶⁾, który będzie realizowany od 2019 r., obejmuje środki propagujące *crèches*, w tym ukierunkowane finansowanie, podejście do rodziny i mobilizację zainteresowanych stron na poziomie lokalnym.

⁽¹⁰⁶⁾ <https://solidarites-sante.gouv.fr/affaires-sociales/lutte-contre-l-exclusion/lutte-pauvrete-gouv-fr/>

Chorwacja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Chorwacji kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do grup dzieci *jaslice* w *dječji vrtić*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w placówkach *dječji vrtić*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/2018	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
Ogółem	0,4	25,6	42,7	61,8	69,6	71,7	81,6	3,0

Źródło: Chorwacki Urząd Statystyczny, Dyrekcja Statystyki Społecznej 2018.

Uwaga: Obliczenia wykonano na podstawie szacunkowej liczebności populacji według wieku na dzień 31.12.2017. Poziom uczestnictwa sześciolatków obejmuje dzieci, które uczęszczają do przedszkoli, oraz dzieci, które uczęszczają do obowiązkowych klas zerowych (rok przed rozpoczęciem nauki w szkole).

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 010	11,8	34,2	6,4	(-)	(-)	(-)	(-)
ISCED 020	0,0	6,6	54,9	67,5	75,9	83,4	2,6
ISCED 0	11,8	40,8	61,3	67,5	75,9	83,4	2,6
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,3	20,7	94,9

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

W ramach jednolitego systemu wczesnej edukacji i opieki usługi świadczone są na rzecz dzieci w wieku od sześciu miesięcy do czasu rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej. Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone są przez placówki *dječji vrtić*, które podlegają Ministerstwu Nauki i Edukacji. Grupy dla młodszych dzieci (poniżej trzeciego roku życia) noszą nazwę *jaslice* (żłobek). Niewielka liczba dzieci korzysta z usług opieki świadczonych w domu (*dadilja*), które podlegają Ministerstwu Demografii, Rodziny, Młodzieży i Polityki Społecznej.

Wszystkie dzieci są zobowiązane uczęszczać do klas zerowych na rok przed rozpoczęciem nauki w szkole. Na terenach słabo zaludnionych w szkołach podstawowych mogą być organizowane klasy zerowe dla dzieci, które wcześniej nie uczęszczały do przedszkola.

Początek nauki w szkole podstawowej (ISCED 1) jest zależny od daty urodzenia dziecka. Dzieci urodzone w styczniu, lutym lub marcu rozpoczynają naukę w szkole podstawowej w roku kalendarzowym, w którym kończą sześć lat, a pozostałe – w roku kalendarzowym, w którym kończą siedem lat.

Poza *dječji vrtić*, przedstawionymi na diagramie, dzieci mogą uczęszczać również do grup przedszkolnych i klas zerowych prowadzonych przez inne instytucje uznane – zgodnie z prawem – w szkołach podstawowych, grupach zabaw w bibliotekach lub w innych organizacjach służby zdrowia, społecznych, kulturalnych i sportowych. Takie placówki muszą być akredytowane przez Ministerstwo Nauki i Edukacji, a ich usługi powinny koncentrować się na realizacji różnych programów krótkoterminowych.

Wytyczne edukacyjne

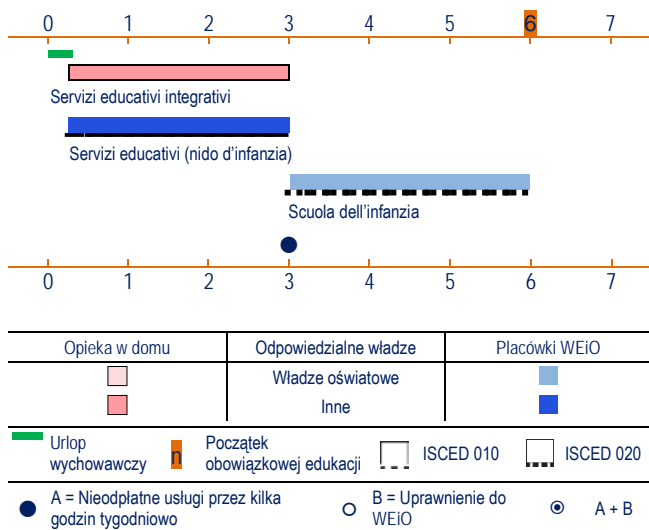
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji w placówkach.

Włochy

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Włoch kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci w *nido d'infanzia*, kategoria „trzy lata i więcej” odnosi się do dzieci uczęszczających do *scuola dell'infanzia*.

Poziomy uczestnictwa

Grudzień 2016	poniżej trzech lat
<i>Nido d'infanzia</i>	21,6 %
<i>Servizi educative integrativi</i>	2,2 %
<i>Scuola dell'infanzia (early enrolments)</i>	5,3 %
<i>Sezione primavera*</i>	1,6 %

Źródło: Istituto degli Innocenti 2018, tab. 2, s. 25. * Ministerstwo Edukacji, niepublikowane, orientacyjne dane, rok odniesienia 2015.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	15,5	91,3	94,5	87,8	1,2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	7,9	96,1	97,1

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi edukacyjne (*servizi educativi*) dla dzieci poniżej trzeciego roku życia są w większości świadczone w placówkach (*nido d'infanzia*). Bardzo mała część dzieci korzysta z usług wczesnej edukacji i opieki w domu i grup zabaw (*servizi educativi integrativi*). Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci poniżej trzech lat są zarządzane przez władze regionalne i lokalne, zgodnie z ich własnymi regulacjami. Na poziomie regionalnym władzami odpowiedzialnymi za usługi dla dzieci w wieku do trzech lat mogą być władze oświatowe lub socjalne. Ministerstwo Edukacji odpowiada za propagowanie i rozwój nowo wprowadzonego „zintegrowanego systemu 0–6” oraz za bezpośrednią alokację funduszy dla władz lokalnych.

Placówki dla dzieci w wieku od trzech do sześciu lat (*scuola dell'infanzia*), które zapewniają bezpłatne usługi w pełnym wymiarze godzin, podlegają Ministerstwu Edukacji.

W odpowiedzi na zapotrzebowanie ze strony rodzin, niektóre przedszkola (*scuole dell'infanzia*) przyjmują dzieci w wieku 24–36 miesięcy do specjalnych „oddziałów wiosennych” (*sezione primavera*). Ponadto, pod pewnymi warunkami, dzieci, które do kwietnia ukończą trzy lata, mogą zostać przyjęte do głównych grup w *scuole dell'infanzia*.

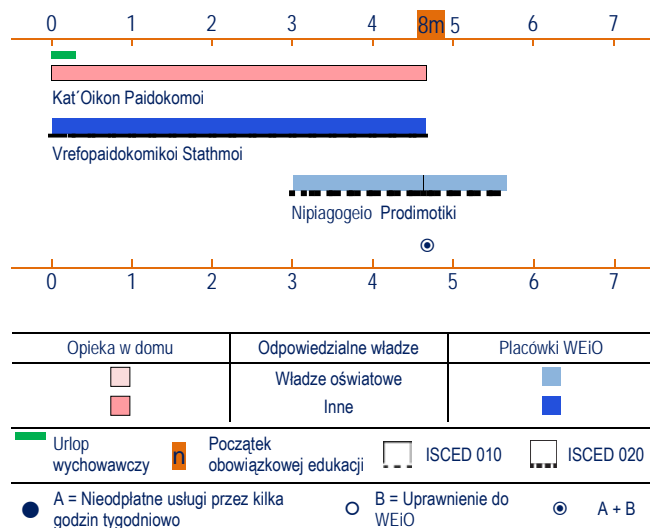
Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Cypru kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vrefopaidokomikoi stathmoi*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *nipiagogeio* (w tym do *prodimitiki*).

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 010	7,3	24,6	26,1	12,5	1,2	0,1	(-)
ISCED 020	3,1	21,6	48,8	76,1	93,6	4,6	0,2
ISCED 0	10,3	46,3	74,9	88,5	94,9	4,8	0,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,7	92,4	97,6

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci w wieku do czterech lat i ośmiu miesięcy mogą uczęszczać do żłobków (*vrefopaidokomikoi stathmoi*) lub placówek opieki domowej (*kat'Oikon Paidokomoi*). Podlegają one Ministerstwu Pracy, Opieki Społecznej i Ubezpieczeń Społecznych.

Dzieci w wieku od trzech lat mogą uczęszczać do przedszkoli (*nipiagogia*), które podlegają Ministerstwu Edukacji i Kultury. Oznacza to, że dzieci w wieku od trzech lat do czterech lat i ośmiu miesięcy mogą chodzić do przedszkola lub do żłobka.

Zerówki (*prodimitiki*), które prowadzone są przez *nipiagogia*, są obowiązkowe i nieodpłatne dla dzieci w wieku od czterech lat i ośmiu miesięcy do pięciu lat i ośmiu miesięcy. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku pięciu lat i ośmiu miesięcy.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

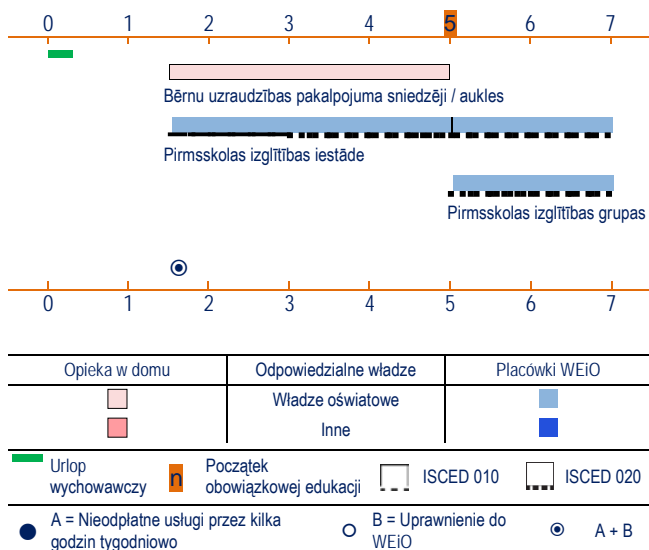
Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Obecnie wprowadzane reformy

Wiek obowiązku szkolnego będzie stopniowo podnoszony do sześciu lat. W roku szkolnym 2019/2020 wiek obowiązku szkolnego zostanie podniesiony o dwa miesiące (do pięciu lat i 10 miesięcy), a następnie o kolejne dwa miesiące w roku szkolnym 2020/2021.

Wiek rozpoczęcia obowiązkowej wczesnej edukacji i opieki pozostanie bez zmian (cztery lata i osiem miesięcy).

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Łotwy termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *pirmskolas izglītības iestādes*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku uczęszczających do *pirmskolas izglītības iestādes* i *pirmskolas izglītības grupas*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	8,1	71,1	89,5	93,6	97,2	94,0	8,1
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	4,1	90,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Obecnie wprowadzane reformy

Nowy program nauczania dla dzieci w wieku od 18 miesięcy do szkoły średniej jest przygotowywany i zostanie wprowadzony w roku szkolnym 2019/2020. W wychowaniu przedszkolnym kładzie się nacisk na budowanie umiejętności ogólnych i pogłębione uczenie się. Podejście to obejmuje jasno sformułowane, osiągalne cele, które dzieci są w stanie zrozumieć oraz konkretne zadania, które pomogą im rozwinąć umiejętność uczenia się. Program nauczania zapewnia również możliwości przekazywania informacji zwrotnych i pomagania dzieciom w prowadzeniu refleksji nad ich nauką.

Organizacja

Wszystkie dzieci w wieku od 18 miesięcy mają prawo do bezpłatnego miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki. Urlop wychowawczy jest płatny i wynosi 44% poprzedniego wynagrodzenia do osiągnięcia tego wieku przez dziecko.

Instytucje wychowania przedszkolnego (*pirmskolas izglītības iestādes*) są przeznaczone dla dzieci w wieku od 18 miesięcy do siedmiu lat. Ponadto grupy wychowania przedszkolnego (*pirmskolas izglītības grupas*) działają w szkołach (*skolas*). Usługi te podlegają Ministerstwu Edukacji i Nauki.

Dotowane usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*bėrnu uzraudzības pakalpojuma sniedzēji/aukles*) są dostępne dla dzieci w wieku od 18 miesięcy. Ministerstwo Edukacji i Nauki jest odpowiedzialne za rejestr dostawców usług i wsparcie metodologiczne (treści). Ministerstwo Opieki Społecznej nadzoruje i kontroluje przestrzeganie regulacji przez dostawców usług.

Program wychowania przedszkolnego (*pirmskolas izglītības programma*) jest obowiązkowy dla dzieci od piątego roku życia i może być realizowany zarówno w *pirmskolas izglītības iestādes*, jak i w *pirmskolas izglītības grupas*.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat.

Wytyczne edukacyjne

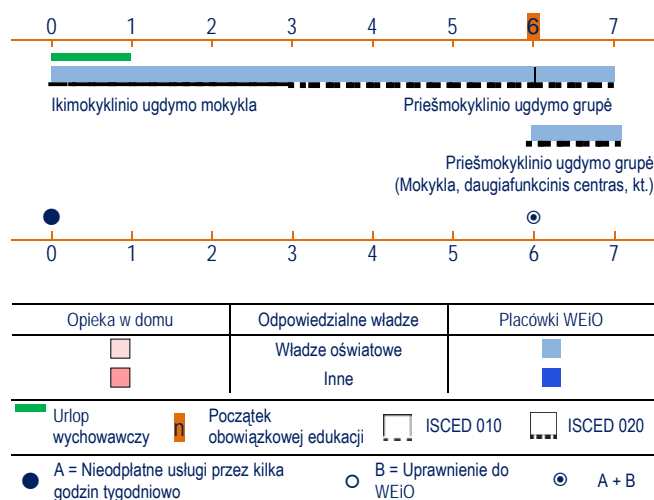
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Litwa

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Litwy kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do grup opiekuńczych *lopšelis* w *ikimokyklinio ugdymo mokykla*. Kategoria „trzy lata i więcej” odnosi się do grup przedszkolnych *darželis* w *ikimokyklinio ugdymo mokykla* oraz do dzieci uczęszczających do *priešmokyklinio ugdymo grupė*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2018	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
<i>Ikimokyklinio ugdymo mokykla</i>	0,21	15,6	66,9	82,9	86,0	88,3	62,6	0,4
<i>Mokykla, daugiafunkcinis centras*</i>	(-)	(-)	(-)	0,003	0,003	1,2	34,5	99,6
Ogółem	0,2	15,6	66,9	82,9	86,0	89,4	97,1	100

Źródło: Centrum Technologii Informatycznych w Edukacji 2018.

* ISCED 0 i ISCED 1.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
ISCED 0	6,5	62,4	80,1	85,5	89,5	97,0	0,7
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	3,7	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Większość dzieci, które uczestniczą we wczesnej edukacji i opiece, uczęszcza do jednolitych placówek przedszkolnych (*ikimokyklinio ugdymo mokykla*, zwanych również *lopšelis-darželis*, *vaikų darželis*) do czasu rozpoczęcia obowiązkowego kształcenia w szkole podstawowej w wieku siedmiu lat. Grupy dla dzieci do lat trzech nazywane są *lopšelis* (żłobek), podczas gdy starsze dzieci uczęszczają do grup *darželis* (przedszkolne).

Rok poprzedzający rozpoczęcie kształcenia w szkole podstawowej jest obowiązkowy. Grupy zerowe (*priešmokyklinio ugdymo grupės*) mogą być prowadzone albo w placówkach wczesnej edukacji i opieki (*ikimokyklinio ugdymo mokykla*), albo w szkołach (*mokykla*). Na obszarach o niskiej liczbie dzieci grupy *darželis* (przedszkolne) dla dzieci od trzeciego roku życia mogą być prowadzone w szkołach, centrach wielofunkcyjnych (*daugiafunkcinis centras*) lub innych placówkach.

Usługi wczesnej edukacji i opieki podlegają Ministerstwu Edukacji, Nauki i Sportu. Władze lokalne współfinansują i realizują programy wczesnej edukacji i opieki. Usługi te są bezpłatne przez minimum 20 godzin tygodniowo, w niektórych gminach w pełnym wymiarze godzin.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat.

Wytyczne edukacyjne

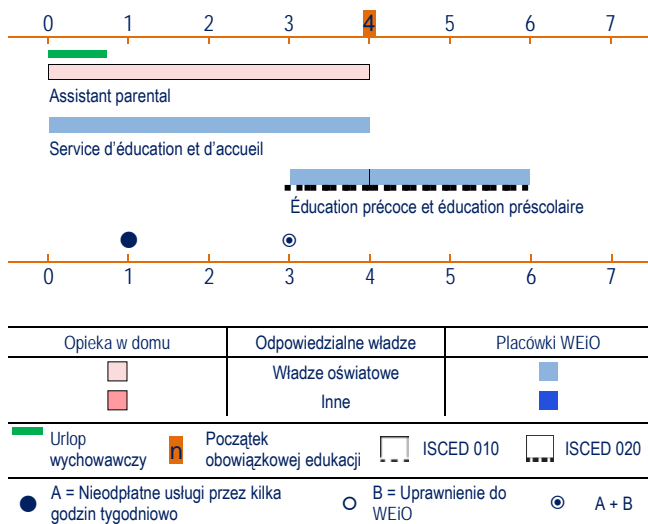
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji w placówkach.

Luksemburg

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Luksemburga kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *service d'éducation et d'accueil*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *éducation précoce* i *éducation préscolaire*. Informacje o klasach zerowych odnoszą się do *éducation préscolaire*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2018	0–2 lata	3–6 lat
<i>Service d'éducation et d'accueil, éducation précoce et éducation préscolaire</i> (zinstytucjonalizowane placówki WEIO)	55%	65%

Źródło: obliczenia niepublikowane.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	3,8	69,7	95,1	92,7	5,8	0,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	5,5	90,7	97,6

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Od najmłodszych lat dzieci mogą korzystać z usług w placówkach *service d'éducation et d'accueil*, które świadczone są w *crèches* lub we *foyer de jour*. W tych zinstytucjonalizowanych placówkach 20 godzin tygodniowo jest dostępnych nieodpłatnie dla dzieci od pierwszego roku życia.

Ponadto działa system uregulowanych usług wczesnej edukacji i opieki w domu, świadczonych przez opiekunów (*assistants parentaux*).

Dzieci w wieku od trzech lat są uprawnione do edukacji przedszkolnej, która stanowi pierwszy cykl kształcenia prowadzonego w szkołach podstawowych. Pierwszy cykl obejmuje rok *éducation précoce*, która jest nieobowiązkowa (dzieci mogą również uczęszczać do *service d'éducation et d'accueil* do ukończenia czterech lat). Kolejne dwa lata *éducation préscolaire* są obowiązkowe.

Poza usługami przedstawionymi na diagramie rodzice starszych dzieci (w wieku powyżej trzech lat) mogą korzystać z usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych po zakończeniu zajęć lub z usług edukacji pozaformalnej (*service d'éducation et d'accueil pour les enfants scolarisés*) stanowiących uzupełnienie usług, do których dzieci są uprawnione.

Ministerstwo Edukacji, Dzieci i Młodzieży jest odpowiedzialne za cały etap wczesnej edukacji i opieki.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześć lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

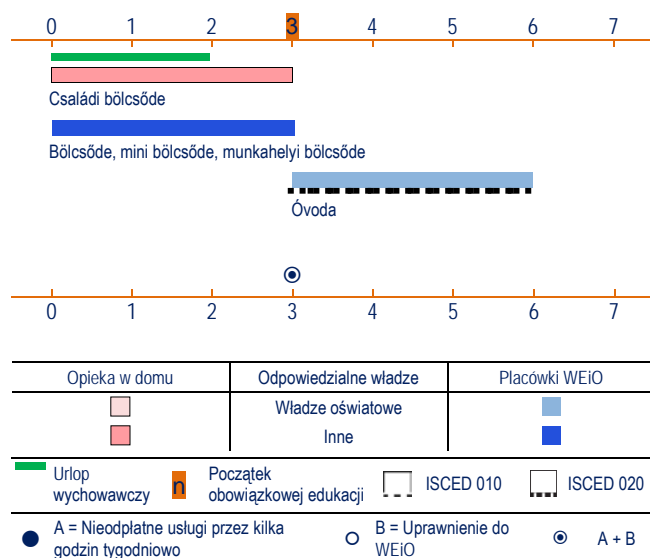
Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji w placówkach.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Węgry

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Węgier kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *bölcsőde*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *óvoda*.

Organizacja

Dzieci w wieku poniżej trzech lat mogą uczęszczać do żłobków (*bölcsőde*, *mini bölcsőde*, *munkahelyi bölcsőde*) lub korzystać z usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu (*családi bölcsőde*). W 2017 r. ta nowa forma usług świadczonych w domu zastąpiła poprzednią formę, jaką były *családi napközi*.

W wypadku dzieci, które ukończyły trzy lata, 20 godzin tygodniowo usług wczesnej edukacji i opieki w *óvoda* jest obowiązkowych. *Óvoda* są nieodpłatne i świadczą usługi bez ograniczeń (zazwyczaj są otwarte 10 godzin dziennie). Do *óvoda* mogą zostać przyjęte również dzieci, które w ciągu najbliższych sześciu miesięcy osiągną wiek trzech lat.

Usługi wczesnej edukacji i opieki wchodzi w zakres odpowiedzialności Ministerstwa Zasobów Ludzkich. Usługi dla dzieci poniżej trzech lat podlegają Sekretariatowi Stanu ds. Rodziny i Młodzieży, *óvoda* zaś stanowią część sektora edukacji i podlegają Sekretariatowi Stanu ds. Edukacji.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki
poza ISCED	0,2	6,2	27,2	14,0	0,2	(-)	(-)
ISCED 0 (<i>óvoda</i>)	(-)	(-)	13,7	85,0	95,6	95,5	61,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	30,5
Ogółem	0,2	6,2	40,9	99,0	95,8	95,5	91,7

Źródło: Obliczenia oparte na danych rekrutacyjnych UOE i danych dotyczących ludności (w przygotowaniu).

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatk
ISCED 010	0,9	13,7	1,1	0,5	0,1	(-)	(-)
ISCED 020	(-)	(-)	83,9	95,1	95,4	61,2	3,6
ISCED 0	0,9	13,7	85,0	95,6	95,5	61,2	3,6
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	30,5	91,3

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Wytyczne edukacyjne

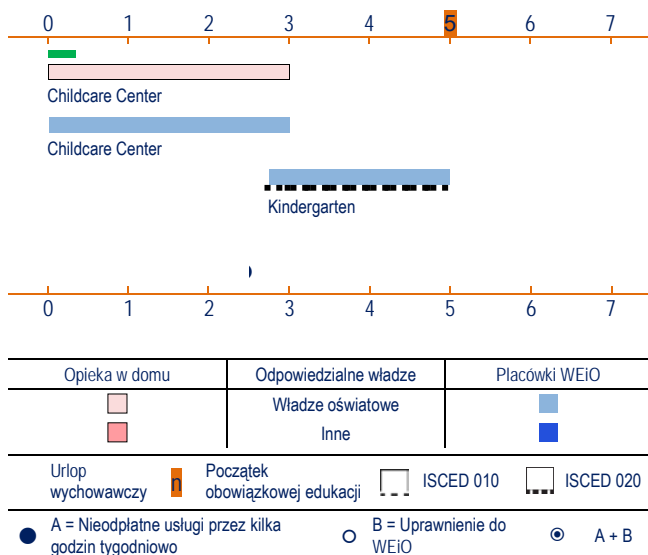
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Malta

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Malty kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *childcare centres*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016/2017	poniżej trzech lat
Bezpłatny system opieki nad dziećmi	23,3
Płatna opieka nad dziećmi	6,1
Ogółem	29,4

Źródło: Obliczenia według NSO 2017; Eurostat [demo_pjan]. Mogą występować pewne rozbieżności, ponieważ dane dotyczące opieki nad dziećmi są na dzień 31 marca 2017 r., a dane dotyczące ludności – na dzień 1 stycznia 2017 r.

(%) Rok odniesienia 2016/2017	poniżej roku	roczne	dwulatki	trzylatki
Bezpłatny system opieki nad dziećmi	1,3	17,0	38,3	14,4

Źródło: Obliczenia według NSO 2017; Eurostat [demo_pjan]. Mogą występować pewne rozbieżności, ponieważ dane dotyczące opieki nad dziećmi są na dzień 31 marca 2017 r., a dane dotyczące ludności – na dzień 1 stycznia 2017 r.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	18,7	89,7	96,3	1,2	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	0,2	97,0	99,3	98,8

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci do lat trzech mogą uczęszczać do *childcare centres*, z których zdecydowana większość to zinstytucjonalizowane placówki. Rząd zapewnia „bezpłatny system opieki nad dziećmi”⁽¹⁰⁷⁾ dla dzieci od trzech miesięcy, który jest dostępny dla rodziców/opiekunów, którzy są zatrudnieni lub kontynuują naukę (ukierunkowane uprawnienie).

Kindergarten przyjmuje dzieci od dwóch lat i dziewięciu miesięcy do momentu rozpoczęcia obowiązkowej nauki w szkole podstawowej w wieku pięciu lat. *Kindergarten* jest bezpłatne dla wszystkich dzieci w placówkach państwowych i kościelnych. Odsetek dzieci w wieku przedszkolnym zapisanych do państwowych i niezależnych *kindergarten centres* wynosi odpowiednio 72% i 17%. Pozostałe dzieci uczęszczają do placówek kościelnych (NSO 2017). Państwowe przedszkola są zintegrowane z państwowymi szkołami podstawowymi. Niezależne i kościelne przedszkola mogą działać jako odrębne placówki, a niektóre z nich mogą być zintegrowane z *childcare centres*.

Wszystkie typy usług wczesnej edukacji i opieki podlegają Ministerstwu Edukacji i Zatrudnienia.

Dzieci są zapisywane do szkoły podstawowej w ciągu roku, w którym kończą pięć lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

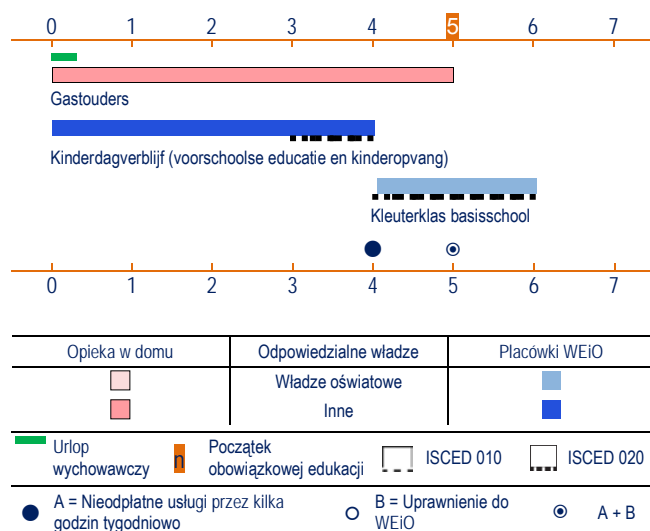
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

⁽¹⁰⁷⁾ <https://education.gov.mt/en/pages/free-childcare.aspx>

Holandia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Holandii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *kinderdagverblijf*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *kleuterklas basisschool*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	(-)	88,1	96,1	99,0	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	99,6	99,8

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Obecnie wprowadzane reformy

Począwszy od 2020 r. urlop ojcowski zostanie przedłużony do maksymalnie pięciu tygodni (70% wynagrodzenia).

Przewiduje się większe inwestycje i lepszy system dystrybucji środków finansowych w celu poprawy możliwości kształcenia dzieci znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Rząd holenderski doda do budżetu 170 milionów euro. Inwestycja ta ma przede wszystkim służyć programom wczesnej edukacji i opieki i ma na celu poprawę jakości i zwiększenie intensywności usług (z 10 do 16 godzin tygodniowo dla dzieci w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat)⁽¹⁰⁸⁾.

Organizacja

Dzieci w wieku do czterech lat mogą uczęszczać do zinstytucjonalizowanych placówek (*kinderdagverblijf*) lub korzystać z uregulowanych usług opieki domowej świadczonych przez opiekunów do dzieci (*gastouders*). Usługi te podlegają Ministerstwu Spraw Społecznych i Zatrudnienia.

Dzieciom ze środowisk defaworyzowanych w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat oferuje się wsparcie w ramach ukierunkowanych programów wczesnej edukacji (*voorschoolse educatie*), z którego korzysta około 45 000 dzieci.

Ostatnie dwa lata edukacji przedszkolnej (*kleuterklas*) dla cztero- i pięcioletków są dostępne nieodpłatnie w szkołach (*basisschool*). Usługi te podlegają Ministerstwu Edukacji, Kultury i Nauki.

Kształcenie w szkole podstawowej (ISCED 1) rozpoczyna się w wieku sześciu lat, a edukacja jest obowiązkowa od piątego roku życia.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

W wypadku dzieci w wieku poniżej trzech lat wytyczne dotyczące edukacji wydane przez władze na najwyższym szczeblu mają zastosowanie wyłącznie do dzieci ze środowisk defaworyzowanych uczęszczających do *voorschoolse educatie* (w wieku od dwóch i pół roku do czterech lat).

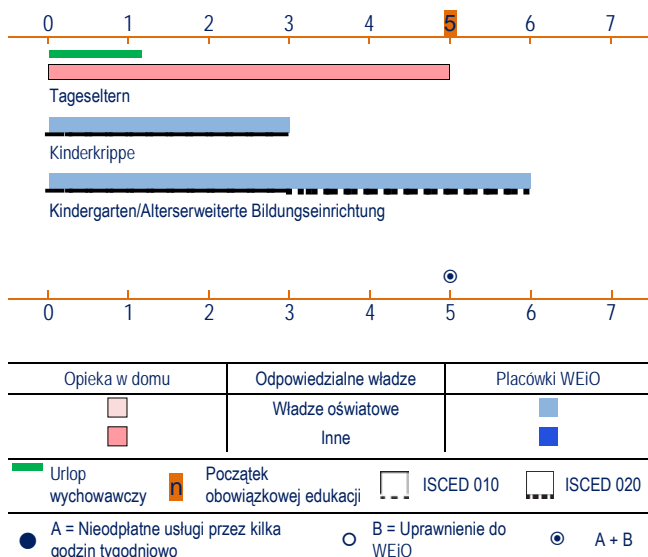
Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

⁽¹⁰⁸⁾ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/04/26/kabinet-gaat-geld-voor-onderwijsachterstanden-beter-verdelen>

Austria

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Austrii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kinderkrippen* i grup dla dzieci w wieku poniżej trzech lat w *Alterserweiterte Bildungseinrichtung*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten* i grup dzieci w tym wieku w placówkach *Alterserweiterte Bildungseinrichtung*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
<i>Tageseltern</i> (*)	0,5	3,1	3,8	1,5	0,8	0,7	0,7
<i>Kinderkrippe</i>	1,8	18,7	25,9	3,0	0,3	0,2	0,03
<i>Kindergarten</i>	0,04	0,3	16,0	70,7	85,0	87,6	1,6
<i>Alterserweiterte Bildungseinrichtung</i>	0,7	4,6	10,6	12,5	10,8	9,7	1,0

Uwaga: (*) Z *Tageseltern* mogą korzystać dzieci, które uczęszczają również do innych placówek wczesnej edukacji i opieki.

Źródło: Statistik Austria 2011/2017.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 010	7,3	34,8	11,4	0,3	0,2	0,1	(-)
ISCED 020	0,1	5,7	65,1	93,2	97,6	41,7	2,3
ISCED 0	7,4	40,5	76,5	93,5	97,8	41,7	2,3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	57,2	96,3

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej opieki nad dziećmi w wieku do lat trzech świadczone są przez placówki *Kinderkrippen*. Ponadto działa system uregulowanych usług wczesnej edukacji i opieki w domu (*Tageseltern*). Dzieci w wieku od lat trzech (a czasem nieco młodsze) mogą uczęszczać do *Kindergarten*. Oprócz tych głównych struktur niektóre dzieci uczęszczają do grup mieszanych (*Alterserweiterte Bildungseinrichtung*) dla dzieci w wieku od roku do sześciu lat, które są przeważnie prowadzone w *Kindergartens*.

Na rok przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej (ISCED 1) dzieci mają obowiązek uczęszczać do *Kindergarten* i takie usługi są nieodpłatne.

Zarządzanie systemem wczesnej edukacji i opieki jest mocno zdecentralizowane, główna odpowiedzialność spoczywa na krajach związkowych. W większości krajów związkowych władze oświatowe formułują politykę w zakresie świadczenia usług WEiO przez zinstytucjonalizowane placówki.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

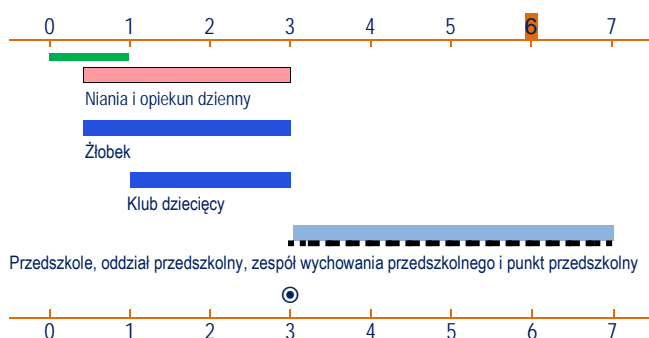
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

W wypadku świadczenia usług w domu, władze najwyższego szczebla zapewniają oddzielne wytyczne edukacyjne.

Polska

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



Opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Placówki WEiO
	Władze oświatowe	
	Inne	

Urlop wychowawczy Początek obowiązkowej edukacji ISCED 010 ISCED 020
 A = Nieodpłatne usługi przez kilka godzin tygodniowo B = Uprawnienie do WEiO A + B

W niniejszym raporcie w wypadku Polski kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do żłobka i klubu dziecięcego. Kategoria „trzy lata i więcej” odnosi się do dzieci uczęszczających do przedszkola, zespołu wychowania przedszkolnego, punktu przedszkolnego i oddziału przedszkolnego.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	poniżej roku	roczne	dwulatki
żłobek, klub dziecięcy oraz niania i opiekun dzienny	2%	43%	52%

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej 2018.

(%) Rok odniesienia 2017/2018	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
Przedszkole	6,7	69,2	77,1	77,2	63,2
Oddział przedszkolny w szkole podstawowej	0,6	5,9	9,4	15,7	32,2
Zespół wychowania przedszkolnego, punkt przedszkolny	0,5	1,3	2,9	2,1	0,6
Ogółem	7,8	76,4	89,4	95,0	96,1

Źródło: System Informacji Oświatowej (SIO).

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	(-)	7,1	67,1	84,6	92,5	79,9	1,3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	18,3	94,5

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci w wieku poniżej trzech lat mogą uczęszczać do żłobków i klubów dziecięcych. Żłobek jest dostępny przez 10 godzin dziennie dla dzieci w wieku od 20 tygodni do trzech lat, z kolei klub dziecięcy jest zazwyczaj dostępny przez pięć godzin dziennie, ale tylko dla dzieci od pierwszego roku życia. Ponadto dostępne są usługi WEiO świadczone w domu (niania i opiekun dzienny), choć nie są one powszechne. Usługi dla dzieci w wieku poniżej trzech lat podlegają Ministerstwu Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Każde dziecko w wieku od trzech lat jest uprawnione nieodpłatnie do co najmniej 25 godzin tygodniowo. Te usługi podlegają Ministerstwu Edukacji. Dzieci w wieku 3–6 lat mogą uczęszczać do przedszkola lub oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Aby rozwiązać problem niedoboru miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, utworzono zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne, które świadczą usługi w niepełnym wymiarze godzin. Edukacja przedszkolna trwająca rok jest obowiązkowa dla sześciolatek.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat, chociaż rodzice mogą zdecydować się na wysłanie dziecka do szkoły w wieku sześciu lat, pod warunkiem że uczęszczało ono do przedszkola przez co najmniej rok lub posiada zaświadczenie wydane przez odpowiednią poradnię.

Wytyczne edukacyjne

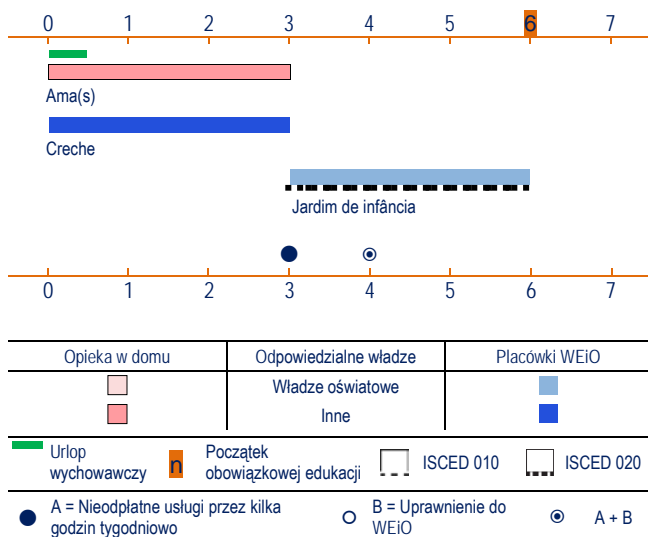
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Portugalia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Portugalii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *creches*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *jardins de infância*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż rok	roczne	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki
<i>Amas</i>	0,8	1,5	1,5	0,1	(-)	(-)
<i>Creche</i>	19,0	38,7	51,7	3,2	0,3	(-)
<i>Jardim de infância</i>	(-)	(-)	(-)	83,6	92,8	95,2
Ogółem	19,8	40,2	53,2	86,9	93,1	95,2

Uwaga: Tylko Portugalia kontynentalna (Madera i Azory nie są uwzględnione). Źródło: GEP/MTSS 2016; DGEEC 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	(-)	(-)	83,4	92,7	95,4	9,9	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,2	86,4	98,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci do lat trzech świadczone są przez placówki zwane *creches*. Istnieje również system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu dla dzieci w wieku od trzech miesięcy do trzech lat, które świadczone są przez nianie (*amas*), pracujące samodzielnie lub w ramach formalnych grup *creche familiar*. Usługi opieki domowej i zinstytucjonalizowanej dla najmłodszych dzieci podlegają Ministerstwu Pracy, Solidarności i Zabezpieczenia Społecznego.

Dzieci w wieku od lat trzech są uprawnione do wczesnej edukacji w *jardins de infância*, które to usługi są nieodpłatne w wymiarze 25 godzin tygodniowo dla wszystkich dzieci w sektorze publicznym i prywatnym *non profit*. Bezpłatne miejsce jest gwarantowane wszystkim dzieciom od czwartego roku życia. Ten obszar podlega Ministerstwu Edukacji.

Niektóre prywatne, samofinansujące się i dotowane ze źródeł publicznych prywatne placówki mogą obejmować zarówno *creche*, jak i *jardim de infância* znajdujące się w tym samym budynku.

Poza usługami przedstawionymi na diagramie działa również wędrowny system edukacji przedszkolnej (*educação pré-escolar itinerante*), skierowany do dzieci w wieku od trzech do pięciu lat mieszkających na obszarach wiejskich.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

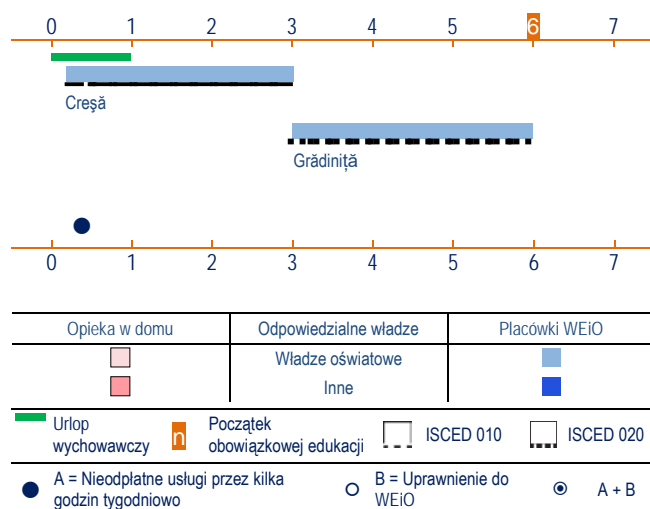
Obecnie wprowadzane reformy

Planowane jest opracowanie wytycznych edukacyjnych dla *creches*. Programy te zostaną zaklasyfikowane jako ISCED 010.

Rumunia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Rumunii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *creșă*. Kategoria dzieci w wieku powyżej trzech lat odnosi się do *grădiniță*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2014/2015	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki
<i>Creșă</i>	0,1	2,1	5,5	1,4	(-)	(-)	(-)
<i>Grădiniță</i>	(-)	(-)	10,6	81,2	88,9	95,2	14,4

Źródło: NIS 2016.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 010	1,4	6,0	1,3	(-)	(-)	(-)	(-)
ISCED 020	(-)	14,3	68,1	89,2	90,0	14,2	(-)
ISCED 0	1,4	20,3	69,4	89,2	90,0	14,2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	83,0	88,8

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej opieki dla dzieci w wieku do lat trzech świadczone są przez placówki zwane *creșă*. Dzieci w wieku od trzech lat (czasem nawet w wieku od dwóch lat) do sześciu lat mogą uczęszczać do placówek *grădiniță*.

Wczesna edukacja i opieka jest nieodpłatna, nawet w pełnym wymiarze godzin.

Ministerstwo Edukacji Narodowej jest odpowiedzialne za wczesną edukację i opiekę dla dzieci w wieku powyżej trzech lat w placówkach *grădiniță*. W wypadku dzieci młodszych niż trzyletnie Ministerstwo to dzieli odpowiedzialność wraz z Ministerstwem Zdrowia, Ministerstwem Pracy i Sprawiedliwości Społecznej i publicznymi władzami lokalnymi.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Wytyczne są wiążące tylko dla zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych.

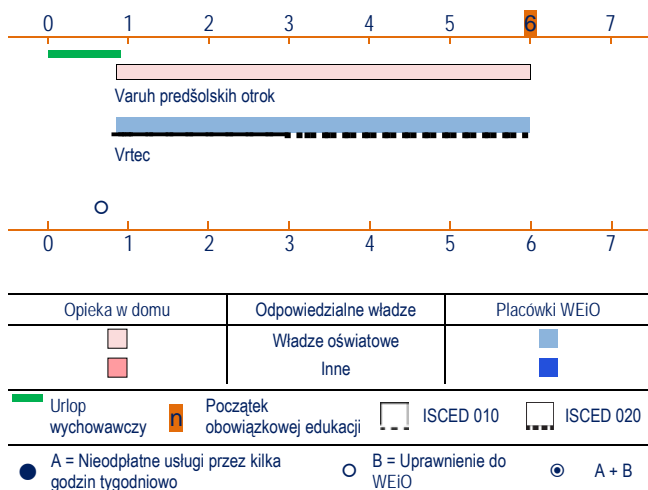
Obecnie wprowadzane reformy

Od roku szkolnego 2019/2020 Ministerstwo Edukacji Narodowej przejmie odpowiedzialność za cały etap wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat. Opłaty za *creșă* są ujednocicane.

Słowenia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Słowenii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vrtec*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w placówkach *vrtec*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/2018	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki
<i>Vrtec</i>	0,11	50,3	76,7	87,1	91,8	94,1	9,1

Źródło: Urząd Statystyczny RS 2018.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	24,0	74,0	85,6	90,5	93,6	8,2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,2	89,3	98,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

W ramach jednolitego systemu wczesnej edukacji i opieki usługi świadczone są na rzecz dzieci w wieku od 11 miesięcy do czasu rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej. Zdecydowana większość dzieci uczęszcza do placówek zwanych *vrtec*. Dostępne są również uregulowane prawnie usługi opieki w domu (*varuh predšolskih otrok*), z których korzysta bardzo mały odsetek dzieci.

Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu jest odpowiedzialne za cały etap wczesnej edukacji i opieki.

Dzieci w wieku od 11 miesięcy są uprawnione do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki.

Wytyczne edukacyjne

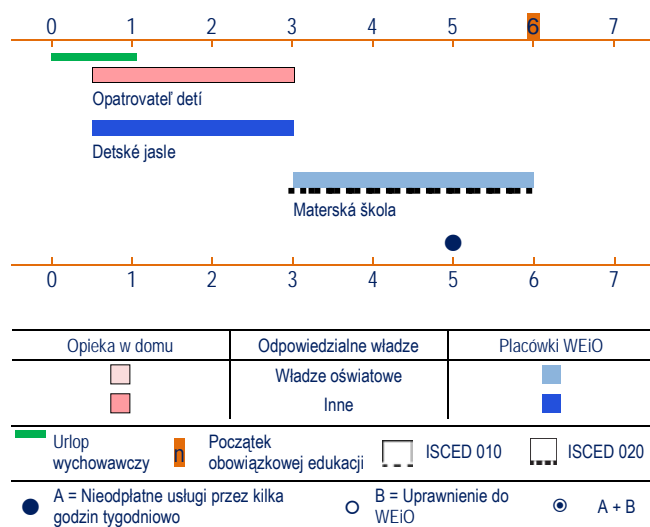
Program nauczania wychowania przedszkolnego jest podstawowym krajowym dokumentem oficjalnym, który ma zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Określa on cele, podstawowe zasady i obszary działania. Inne dokumenty oficjalne obejmują: wytyczne i suplementy do Programu nauczania wychowania przedszkolnego, które dotyczą dzieci ze specjalnymi potrzebami, edukacji na obszarach mieszanych etnicznie, pracy z dziećmi romskimi, integracji dzieci migrantów i świadczenia usług doradczych. Są one wiążące wobec wszystkich placówek publicznych i dotowanych w 100% ze źródeł publicznych zinstytucjonalizowanych placówek.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Słowacja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Słowacji kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *materská škola*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/2018	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
<i>Materská škola</i>	15,3	67,9	78,6	84,1	33,5	0,8

Źródło: Słowackie Centrum Informacji Naukowo-Technicznej (SCSTI) i Urząd Statystyczny Republiki Słowackiej.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	14,9	68,1	78,5	77,8	41,0	3,4
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	50,5	90,9

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat jest obecnie rozwijany. Małe dzieci mogą uczęszczać do żłobków (*detské jasle*, oficjalnie zwanych *zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa*) lub mogą przebywać z opiekunami do dzieci (*opatrovateľ detí*). Usługi te podlegają Ministerstwu Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny. Dzieci w wieku od trzech do sześciu lat uczęszczają do placówek zwanych *materské školy*, które podlegają Ministerstwu Edukacji, Nauki, Badań i Sportu. Pod warunkiem dostępności miejsc, dwulatki mogą czasami zostać przyjęte do *materská škola*.

Publiczne *materské školy* zapewniają nieodpłatną edukację i opiekę nad dziećmi w pełnym wymiarze godzin na rok przed rozpoczęciem obowiązku szkolnego. Opłaty za prywatne *materské školy* w ostatnim roku są pomniejszone o kwotę wkładu państwa.

Poziom uczestnictwa dzieci na rok przed rozpoczęciem obowiązku szkolnego sięga 92%.

Kształcenie w szkole podstawowej rozpoczyna się 1 września po osiągnięciu przez dziecko wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

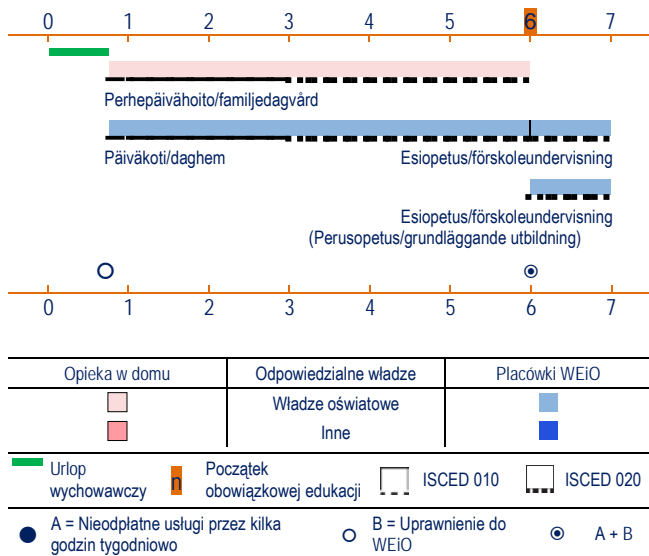
Obecnie wprowadzane reformy

Opracowywane są regulacje, które będą stanowić, że ostatni rok wczesnej edukacji i opieki przed obowiązkiem szkolnym będzie obowiązkowy od września 2020 r.

Finlandia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Finlandii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci w tym wieku uczęszczających do *päiväkoti/daghem*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do grup w tym wieku zarówno w *päiväkoti/daghem*, jak i w *Esiopetus/förskoleundervisning*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	mniej niż rok	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki
<i>Perhepäivähoito/familjedagvård</i> (publiczne)	0,3	6,7	9,4	9,0	7,3	5,3	1,2
<i>Päiväkoti/daghem</i> (publiczne)	0,4	18,9	39,9	53,6	61,2	67,4	65,0
Dzieci otrzymujące zasilek lub bony na prywatne usługi opieki dziennej	0,2	5,7	10,0	10,9	11,2	11,2	8,4
<i>Esiopetus/förskoleundervisning</i> (ogółem)							99,6
Ogółem	0,9	31,2	58,8	73,5	79,7	84,0	ok. 99

Źródło: Narodowy Instytut Zdrowia i Opieki Społecznej, baza danych SOTKA.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	16,4	58,8	73,5	79,7	85,0	98,2	0,9
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	0,4	96,3

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Obecnie wprowadzane reformy

W 2018 r. przyjęto nowe regulacje dotyczące wczesnej edukacji i opieki. Reforma ma na celu podniesienie jakości tych usług dzięki zwiększeniu kompetencji personelu. Od 2030 r. dwie trzecie personelu w placówkach musi posiadać tytuł licencjata, a co najmniej połowa z nich musi mieć wykształcenie w dziedzinie edukacji.

Organizacja

Dzieci są uprawnione do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki od momentu zakończenia urlopu wychowawczego przez rodziców (dzieci w wieku od około dziewięciu miesięcy). Usługi wczesnej edukacji i opieki podlegają Ministerstwu Edukacji i Kultury. Większość dzieci uczęszcza do placówek wczesnej edukacji i opieki (*päiväkoti/daghem*) dla dzieci poniżej siódmego roku życia. Uregulowane prawnie usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*perhepäivähoito/familjedagvård*) mogą być realizowane przez indywidualne opiekunki do dzieci lub przez dwie lub trzy osoby pracujące wspólnie.

Rok poprzedzający rozpoczęcie kształcenia w szkole podstawowej jest obowiązkowy. Obowiązkowy program edukacji przedszkolnej może być realizowany albo w placówkach wczesnej edukacji i opieki (*päiväkoti/daghem*) lub w szkołach podstawowych (*perusopetus/grundläggande utbildning*).

Kształcenie w szkole podstawowej (ISCED 1) rozpoczyna się w sierpniu roku, w którym dziecko skończy siedem lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące. Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji przedszkolnej w placówkach wczesnej edukacji i oświaty i szkołach. Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

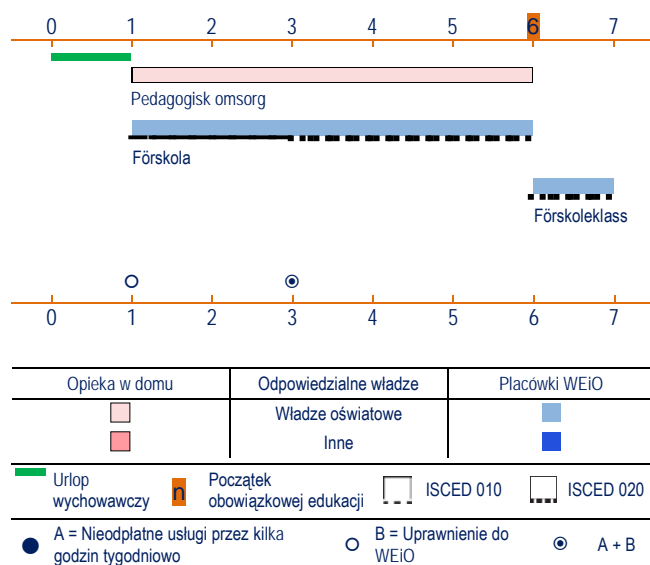
→ Stworzenie całościowej krajowej bazy danych na temat wczesnej edukacji i opieki wzmocniło dostępną bazę wiedzy. W 2018 r. Ministerstwo Edukacji i Kultury rozpoczęło eksperyment polegający na zapewnieniu nieodpłatnych usług dla pięciolatków (20 godzin tygodniowo). Zostanie zbadany wpływ tych usług na poziom uczestnictwa i zostaną rozważone implikacje rozpoczęcia obowiązkowej edukacji przedszkolnej w wieku pięciu lat. W nowym programie rządowym z czerwca 2019 r. wymieniono środki mające na celu rozwój usług wczesnej edukacji i opieki ⁽¹⁰⁹⁾.

⁽¹⁰⁹⁾ <https://valtioneuvosto.fi/en/rinne/government-programme>

Szwecja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Szwecji termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci w tym wieku uczęszczających do *förskola*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do grup w tym wieku zarówno w *förskola*, jak i w *förskoleklass*.

Poziomy uczestnictwa

2017 (%)	Rok odniesienia 2017						
	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
<i>Förskola</i>	48,6	89,2	92,7	94,3	94,5	1,1	0,2
<i>Pedagogisk omsorg</i>	1,1	2,0	2,1	1,9	1,7	(-)	(-)
<i>Förskoleklass</i>	(-)	(-)	(-)	(-)	0,6	97,1	0,9
Ogółem	49,7	91,2	94,8	96,2	96,8	98,2	1,1

Źródło: Skolverket 2018.

Rok odniesienia 2017 (%)	Rok odniesienia 2017						
	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	23,7	88,2	92,8	94,3	95,2	98,4	1,7
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	0,9	99,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje jednolite przedszkola (*förskola*) dla dzieci w wieku od roku do sześciu lat. Dzieci w wieku sześciu, siedmiu lat uczęszczają do obowiązkowych oddziałów przedszkolnych (*förskoleklass*). *Förskoleklass* zazwyczaj jest blisko powiązany ze szkołą, do której uczeń będzie uczęszczał. Ponadto działa system opieki pedagogicznej (*pedagogisk omsorg*) świadczonej przez zarejestrowanych opiekunów, która może być zorganizowana na wiele różnych sposobów (np. w domach opiekunów lub w innych miejscach). Poza usługami przedstawionymi na diagramie wiele władz lokalnych oferuje usługi wczesnej edukacji i opieki w ogólnodostępnych przedszkolach (*öppna förskolan*), do których rodzice (lub opiekunowie) mogą uczęszczać razem z dziećmi. Wszystkie powyższe usługi podlegają Ministerstwu Edukacji i Badań Naukowych.

Dzieci w wieku od roku są uprawnione do dotowanych ze źródeł publicznych usług wczesnej edukacji i opieki, a dzieci wieku od lat trzech uprawnione są do nieodpłatnych usług w wymiarze przynajmniej 15 godzin tygodniowo. Dzieci, których rodzice pracują lub uczą się, mają prawo do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce opieki po godzinach zajęć przedszkolnych (*fritidshem*).

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku siedmiu lat.

Wytyczne edukacyjne

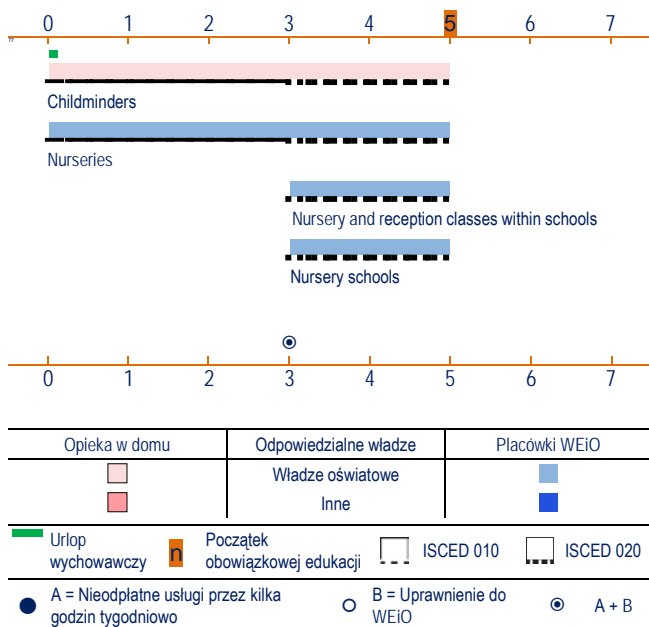
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki oraz do usług świadczonych w domu. Wskazówki są wiążące tylko w wypadku zinstytucjonalizowanych placówek.

Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji w placówkach.

Zjednoczone Królestwo – Anglia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Anglii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do prywatnych i prowadzonych na zasadzie wolontariatu *nurseries*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do finansowanych ze środków publicznych *nursery schools* oraz *nursery i reception classes* w szkołach dotowanych ze środków publicznych. Prywatne i świadczone na zasadzie wolontariatu usługi opieki nad dziećmi w wieku powyżej trzech lat są również szeroko dostępne, ale mogą nie być uwzględnione w raporcie.

Poziomy uczestnictwa

Odsetek uprawnionych dzieci w wieku trzech i czterech lat korzystających z dotowanych placówek wczesnej edukacji według rodzaju usług

(%) Rok odniesienia 2018 (styczeń)	trzylatki	czterolatki
<i>Nurseries and childminders</i>	58	19
<i>Nursery and reception classes within schools</i>	28	72
<i>Nursery schools</i>	4	1
<i>Independent schools</i>	2	2

Źródło: Department for Education 2018b.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0*	0,7	52,8	100,0	100,0	(-)	(-)	(-)
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	3,1	97,0	97,9	98,2

* Dane dotyczą Zjednoczonego Królestwa (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Za cały etap wczesnej edukacji i opieki odpowiedzialny jest Departament Edukacji.

Młodsze dzieci mogą uczęszczać do prywatnych i prowadzonych przez wolontariuszy *nurseries* (zwanymi również *day nurseries* lub *daycare*) lub być pod opieką *childminders*.

Dzieci w wieku od lat trzech uprawnione są do 15 godzin tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki. Dzieci pracujących rodziców są uprawnione do 30 godzin tygodniowo. Nieodpłatne usługi w wymiarze 15 godzin przysługują dwulatkom z defaworyzowanych grup. Godziny te mogą być zapewnione w placówce dotowanej ze środków publicznych (*school* lub *nursery school*) lub przez zarejestrowanych prywatnych dostawców albo wolontariuszy, w tym przez *childminders*. Prywatne i prowadzone przez wolontariuszy *nurseries* mogą być albo jednolite (świadczące usługi dla dzieci w wieku do pięciu lat), albo odrębne (świadczące usługi dla części przedziału wiekowego). *Nurseries* zapewniające opiekę w niepełnym wymiarze godzin (nie przez cały dzień) dzieciom w wieku od trzech lat mogą również nosić nazwę *pre-schools*.

Od roku szkolnego po czwartych urodzinach wszystkie dzieci mają prawo do miejsca w szkole finansowanej ze środków publicznych (w *reception class*). Usługi te są świadczone w pełnym wymiarze godzin (mniej więcej 32 godziny).

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej (klasa pierwsza) rozpoczyna się w wieku pięciu lat.

Wytyczne edukacyjne

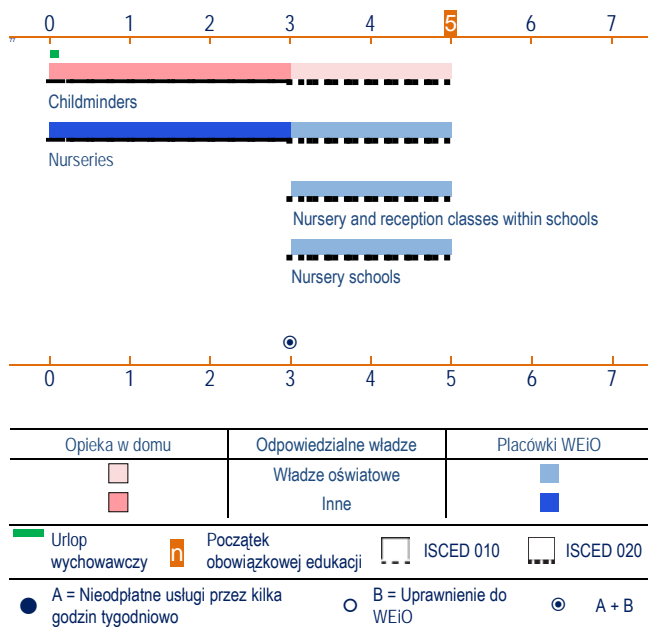
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Zjednoczone Królestwo – Walia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Walii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do prywatnych i prowadzonych na zasadzie wolontariatu *nurseries*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do finansowanych ze środków publicznych *nursery schools* oraz *nurseries* i *reception classes* w szkołach dotowanych ze środków publicznych. Prywatne i świadczone na zasadzie wolontariatu usługi opieki nad dziećmi w wieku powyżej trzech lat są również szeroko dostępne, ale mogą nie być uwzględnione w raporcie.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0*	0,7	52,8	100,0	100,0	(-)	(-)	(-)
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	3,1	97,0	97,9	98,2

* Dane dotyczą Zjednoczonego Królestwa (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Obecnie wprowadzane reformy

Taking Wales Forward, pięcioletni program rządu na lata 2016–2021, obejmuje cel, jakim jest zwiększenie oferty dofinansowanej wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi z wymiaru 10 do 30 godzin tygodniowo oraz z 38 do 48 tygodni w roku dla pracujących rodziców dzieci w wieku trzech i czterech lat. Od kwietnia 2019 r. wszystkie władze lokalne w Walii prowadzą program pilotażowy obejmujący tę ofertę.

Organizacja

Za cały etap wczesnej edukacji i opieki odpowiedzialny jest rząd Walii. Odpowiedzialność za usługi dla dzieci w wieku trzech lat i starszych wchodzi w zakres kompetencji ministra edukacji, z kolei odpowiedzialność za usługi dla dzieci w wieku poniżej trzech lat wchodzi w zakres kompetencji ministra zdrowia i usług społecznych.

Młodsze dzieci mogą uczęszczać do prywatnych i prowadzonych przez wolontariuszy *nurseries* (zwanymi również *day nurseries* lub *daycare*) lub być pod opieką *childminders*.

Dzieci w wieku od lat trzech uprawnione są do 10 godzin tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki przez 38 tygodni w roku. Godziny te mogą być zapewnione w placówce dotowanej ze środków publicznych (*school* lub *nursery school*) lub przez zarejestrowanych prywatnych dostawców lub wolontariuszy, w tym przez *childminders*. Prywatne i prowadzone przez wolontariuszy *nurseries* mogą być albo jednolite (świadczące usługi dla dzieci w wieku do pięciu lat), albo odrębne (świadczące usługi dla części przedziału wiekowego). *Nurseries* zapewniające opiekę w niepełnym wymiarze godzin (nie przez cały dzień) dzieciom w wieku od trzech lat mogą również nosić nazwę *pre-schools*. Nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki w wymiarze 12,5 godziny przysługują dwulatkom z defaworyzowanych grup.

Od roku szkolnego po czwartych urodzinach wszystkie dzieci są uprawnione do miejsca w szkole finansowanej ze środków publicznych (w *reception class*). Usługi te są świadczone w pełnym wymiarze godzin (mniej więcej 32 godziny).

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej (klasa pierwsza) rozpoczyna się w wieku pięciu lat.

Wytyczne edukacyjne

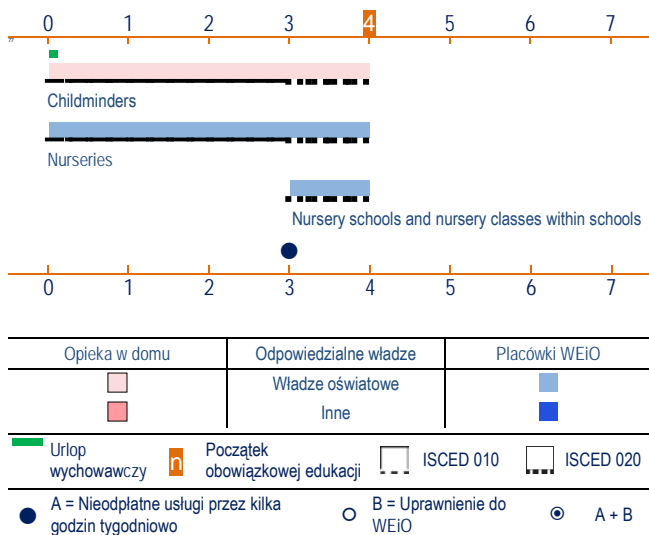
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu na rzecz dzieci w wieku powyżej trzech lat, jeśli dostawca otrzymuje środki publiczne na rzecz tych dzieci.

Zjednoczone Królestwo – Irlandia Północna

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Irlandii Północnej kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do prywatnych i prowadzonych na zasadzie wolontariatu *nurseries*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do finansowanych ze środków publicznych *nursery schools* oraz *nursery classes* w szkołach. Prywatne i świadczone na zasadzie wolontariatu usługi opieki nad dziećmi w wieku powyżej trzech lat są również szeroko dostępne, ale mogą nie być uwzględnione w raporcie.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0*	0,7	52,8	100,0	100,0	(-)	(-)	(-)
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	3,1	97,0	97,9	98,2

* Dane dotyczące Zjednoczonego Królestwa (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Za cały etap wczesnej edukacji i opieki odpowiada Departament Edukacji w rządzie Irlandii Północnej, chociaż Departament Zdrowia ma również pewne obowiązki w zakresie opieki nad dziećmi w wieku poniżej trzech lat.

Młodsze dzieci mogą uczęszczać do prywatnych i prowadzonych przez wolontariuszy *nurseries* (zwanymi również *day nurseries* lub *daycare*) lub być pod opieką *childminders*.

Wiele dzieci w wieku od trzech lat uczęszcza do placówek finansowanych ze środków publicznych (*school* lub *nursery school*) lub zarejestrowanych dostawców w sektorze prywatnym albo wolontariackim, takich jak *childminder*. Prywatne i prowadzone przez wolontariuszy placówki mogą być albo jednolite (świadczące usługi dla dzieci w wieku do czterech lat), albo odrębne (świadczące usługi dla części przedziału wiekowego). *Nurseries* zapewniające opiekę w niepełnym wymiarze godzin (nie przez cały dzień) dzieciom w wieku od trzech lat mogą również nosić nazwę *pre-schools*.

W ramach programu edukacji przedszkolnej, Departament Edukacji (DE) finansuje 12,5 godziny tygodniowo wczesnej edukacji i opieki przez 38 tygodni w roku. Rząd dąży do zapewnienia tych usług wszystkim dzieciom w wieku od trzech lat, choć nie jest to uprawnienie zgodne z regulacjami. Wszystkie zinstytucjonalizowane placówki przedstawione na diagramie mogą zapewnić takie usługi.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej (klasa pierwsza) rozpoczyna się w wieku czterech lat.

Wytyczne edukacyjne

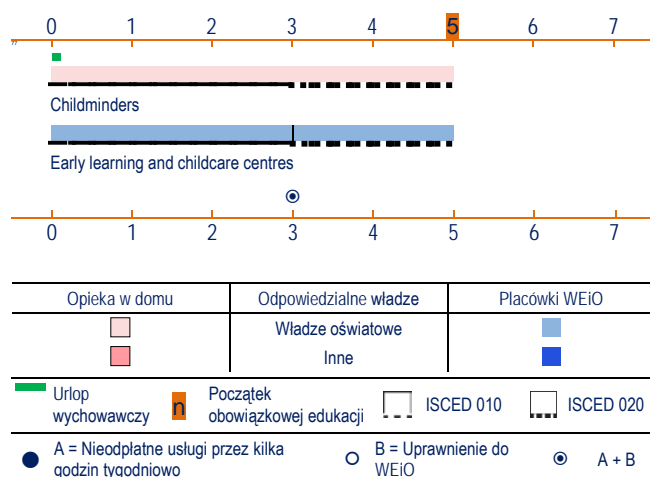
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Zjednoczone Królestwo – Szkocja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



Kategoria „poniżej trzech lat” w niniejszym raporcie w wypadku Szkocji odnosi się do usług opieki nad dziećmi w tym wieku w dowolnym typie placówki *early learning and childcare (ELC) centres*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w dowolnym typie *ELC centres*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	mniej niż rok	roczne	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki
Childminders	1,4	6,7	8,1	7,0	6,6	5,2
Centre-based ELC	4,1	25,2	41,3	85,3	93,4	5,6
Ogółem	5,5	31,9	49,4	92,3	100	10,8

Źródło: Care Inspectorate 2018: National Records of Scotland (NRS) population/census data. Uwaga: Poziomy uczestnictwa mogą być przeszacowane z powodu zapisywania dzieci do kilku placówek.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0*	0,7	52,8	100,0	100,0	(-)	(-)	(-)
ISCED 1*	(-)	(-)	(-)	3,1	97,0	97,9	98,2

* Dane dotyczące Zjednoczonego Królestwa (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23-05-2019).

Obecnie wprowadzane reformy

Bezpłatne posiłki szkolne w ELC będą powszechnym uprawnieniem od sierpnia 2020 r. Od roku szkolnego 2020/2021 powszechne nieodpłatne uprawnienie zostanie zwiększone do wymiaru 1140 godzin rocznie (mniej więcej 30 godzin tygodniowo). Dane zebrane na temat tego sektora są opracowywane, aby uwzględnić tę zmianę w uprawnieniach.

Organizacja

Usługi *Early Learning and Childcare (ELC)* są dostępne w placówkach i w ramach opieki w domu zapewnianej przez *childminders*. Każda z 32 władz lokalnych w Szkocji ma znaczny poziom autonomii w zakresie tworzenia elastycznych usług, które odpowiadają potrzebom lokalnym oraz potrzebom rodzin i poszczególnych dzieci. Dostępnych jest wiele różnych rodzajów zinstytucjonalizowanych placówek (*nurseries, child and family centres, childcare centres, playgroups, nursery schools, nursery classes within schools*) świadczących usługi dla różnych grup wiekowych.

Powszechne dofinansowane uprawnienie do 600 godzin wczesnej edukacji i opieki rocznie (mniej więcej 16 godzin tygodniowo) przysługuje dzieciom w wieku od trzech lat. Około 25% dzieci w wieku dwóch lat również kwalifikuje się do bezpłatnego uprawnienia do ELC. Można o to wnioskować w większości placówek i w wypadku usług świadczonych w domu.

Polityka w zakresie wczesnej edukacji i opieki jest opracowywana przez Dyrekcję ds. Wczesnej Edukacji i Opieki. Wszystkie placówki wczesnej edukacji i opieki muszą uwzględniać polityki i wytyczne opracowane przez niezależne organy odpowiedzialne za regulację usług wczesnej edukacji i opieki (Care Inspectorate, Scottish Social Services Council i Education Scotland). Szkocki rząd również publikuje wytyczne dla władz lokalnych w odniesieniu do świadczenia nieodpłatnych usług edukacji przedszkolnej.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku pięciu lat.

Wytyczne edukacyjne

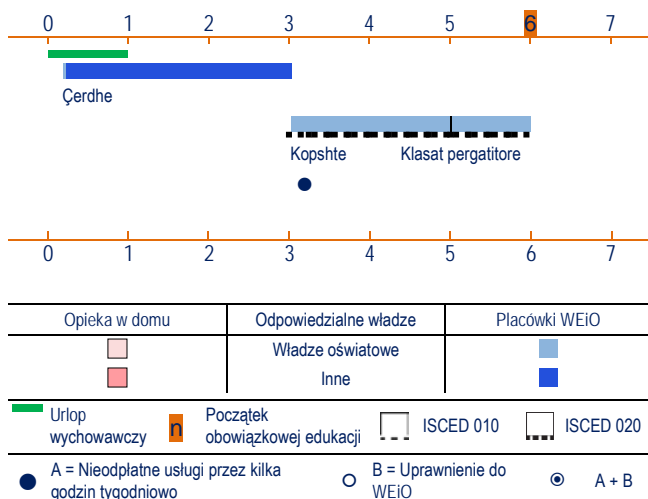
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych nie są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Albania

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Albanii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *çerdhe*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *kopshte*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/18	trzy-, cztero- i pięcioletki
<i>Kopshte</i>	80,3

Źródło: Dane dostarczone przez Departament Statystyki w Ministerstwie Edukacji, Sportu i Młodzieży.

Brak danych Eurostatu.

Organizacja

Usługi wczesnej opieki dla dzieci w wieku do lat trzech świadczone są przez placówki zwane *çerdhe*. Dzieci w wieku od trzech do sześciu lat mogą nieodpłatnie uczęszczać do *kopshte*. Dzieci w wieku od pięciu lat mogą uczęszczać na zajęcia przygotowawcze (*klasat pergatitore*), które mają na celu pomóc im przygotować się do nauki w szkole podstawowej.

Placówki *çerdhe* podlegają Ministerstwu Zdrowia i Ochrony Społecznej. Standardy, personel dydaktyczny i programy nauczania w *kopshte* są regulowane przez Ministerstwo Edukacji, Sportu i Młodzieży. Za infrastrukturę w *çerdhe* i *kopshte* odpowiedzialne są władze lokalne.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

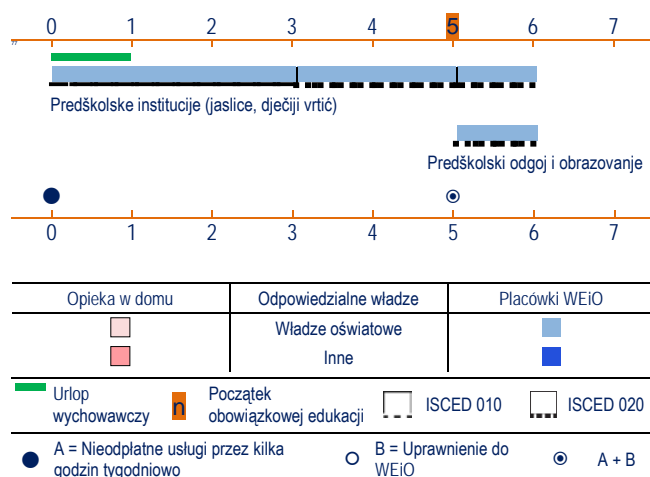
Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

Bośnia i Hercegowina

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Bośni i Hercegowiny kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *grup jaslice* w *predškolske institucije*. Kategoria „trzy lata i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w *predškolske institucije*, *dječiji vrtić*, a także *predškolski odgoj i obrazovanje*.

Poziomy uczestnictwa

2017/2018 (%)	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięciolatk	sześcioletki
<i>Predškolske institucije</i>	0,1	4,1	9,5	14,7	17,3	19,4	7,8

Źródło: BHAS 2018.
Brak danych Eurostatu.

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje dzieci od urodzenia do sześciu lat. Zazwyczaj instytucje wczesnej edukacji i opieki (*predškolske institucije*) łączą grupy *jaslice* (żłobek) dla dzieci w wieku poniżej trzech lat oraz grupy *dječiji vrtić* (przedszkolne) dla dzieci w wieku od trzech lat do czasu rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej. Jednakże niektóre *predškolske institucije* mają tylko grupy dla starszych dzieci (w wieku 3–5 lat).

Wczesna edukacja i opieka podlega ogólnej odpowiedzialności 12 ministerstw edukacji: jednego dla całej Republiki Serbskiej, jednego dla każdego z 10 kantonów Federacji Bośni i Hercegowiny oraz jednego dla Dystryktu Brčko.

Wczesna edukacja i opieka jest obowiązkowa dla dzieci w wieku od lat pięciu w Federacji Bośni i Hercegowiny oraz w Dystrykcie Brčko w wymiarze do pięciu godzin tygodniowo. Obowiązkowy program wczesnej edukacji i opieki trwa 150–180 godzin w zależności od kantonu i podmiotu. Może być organizowany w szkołach (*predškolski odgoj i obrazovanje*) i instytucjach wczesnej edukacji i opieki (*predškolske institucije*). W Republice Serbskiej wczesna edukacja i opieka nie jest obowiązkowa, ale jest realizowana przez 10 godzin tygodniowo w okresie od marca do czerwca, zanim dziecko nie rozpocznie nauki w szkole podstawowej.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne nie są wiążące.

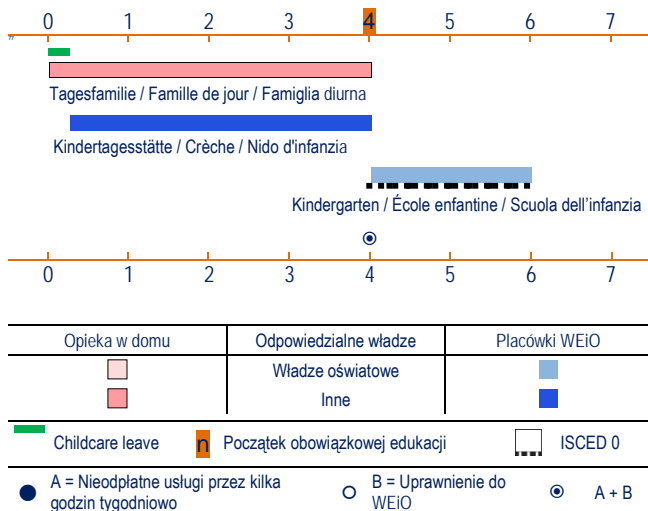
Obecnie wprowadzane reformy

Platforma na rzecz rozwoju edukacji przedszkolnej w Bośni i Hercegowinie na lata 2017–2022 ma na celu zwiększenie zasięgu, w szczególności w przypadku ostatniego roku przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej. Ma również na celu zapewnienie jakości i regularnego finansowania oraz zwiększenie dostępu i podnoszenie świadomości znaczenia wczesnej edukacji i opieki.

Szwajcaria

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Szwajcarii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindertagesstätte/crèche/nido d'infanzia*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten/école enfantine/scuola dell'infanzia*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięciolatki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	(-)	2,4	48,1	97,8	53,5	1,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,5	46,3	98,6

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Uwaga: ISCED 0 odnosi się tylko do ISCED 020.

Obecnie wprowadzane reformy

Od 1 lipca 2018 r. Konfederacja będzie wspierać kantony i gminy, które rozszerzają zakres dotacji na opiekę nad dziećmi w celu zmniejszenia kosztów opieki ponoszonych przez rodziców o łączną kwotę 100 milionów franków szwajcarskich.

W 2018 r. Konfederacja i kantony uzgodniły pięć celów w zakresie integracji uchodźców i osób tymczasowo przyjętych (program integracji). Jednym z celów jest to, aby 80% dzieci z rodzin ubiegających się o status uchodźcy, które przybywają do Szwajcarii w wieku poniżej czterech lat, było w stanie porozumiewać się w lokalnym języku w momencie rozpoczęcia obowiązkowej edukacji.

Organizacja

Ze względu na federalną strukturę państwa system wczesnej edukacji i opieki w Szwajcarii jest silnie zdecentralizowany i zróżnicowany w poszczególnych 26 kantonach. Możliwe jest jednak wyodrębnienie cech wspólnych całego systemu.

W zinstytucjonalizowanym systemie wczesnej edukacji i opieki placówki (*Kindertagesstätte/crèche/nido d'infanzia*) przyjmują dzieci w wieku od trzech i pół miesiąca do czterech lat (początek obowiązkowej edukacji). Dostępne są również usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone w domu (*Tagesfamilie/famille de jour/famiglia diurna*). Większość placówek dla najmłodszych dzieci podlega resortom spraw społecznych w poszczególnych kantonach, w kilku kantonach nadzór sprawowany jest przez resort edukacji.

Z wyjątkiem kantonu Bazylea-Miasto dzieci do czwartego roku życia nie są uprawnione do miejsca w placówce.

Po osiągnięciu wieku obowiązku szkolnego, czyli w większości kantonów w wieku czterech lat (w kilku w wieku pięciu lub sześciu lat), dzieci zobowiązane są uczęszczać do placówek przedszkolnych (*Kindergärten/Ecoles enfantines/Scuole dell'infanzia*), które podlegają resortom edukacji w poszczególnych kantonach. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie wyłącznie do zinstytucjonalizowanych placówek dla dzieci w wieku trzech lat i starszych. Wytyczne są wiążące.

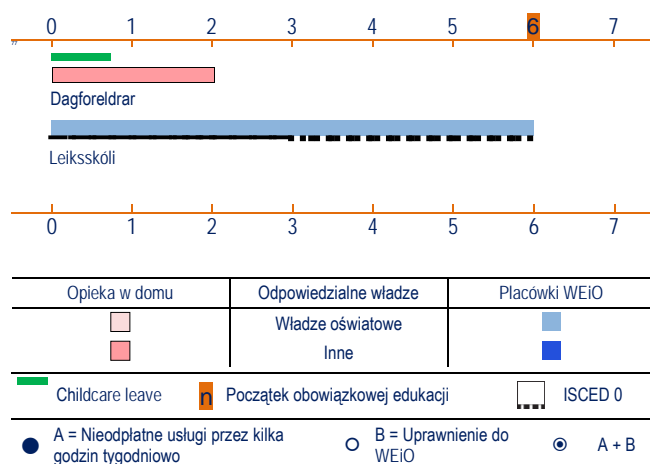
Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Istnieją jednak niewiążące wytyczne i orientacyjne zalecenia dla zinstytucjonalizowanych placówek i usług świadczonych w domu na rzecz dzieci w wieku poniżej trzech lat, opracowane przez prywatne stowarzyszenia.

Islandia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Islandii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *leiksskóli*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w placówkach *leiksskóli*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	poniżej roku	roczne	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięciolatk
<i>Dagforeldrar</i>	4,3	28,1	0,3	0,1	(-)	(-)
<i>Leiksskóli</i>	2	45	95	97	98	96

Źródło: Urząd Statystyczny Islandii 2018a; 2018b.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatk	trzylatki	czterolatk	pięciolatk	sześciolatk	siedmiolatk
ISCED 0	23,5	94,6	96,9	97,5	97,8	0,2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	0,1	98,6	98,5

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci w wieku od roku do sześciu lat mogą uczęszczać do centrów edukacji przedszkolnej (*leiksskóli*), które podlegają Ministerstwu Edukacji. Działa również system uregulowanych prawnie i finansowanych ze źródeł publicznych usług wczesnej edukacji i opieki w domu (*dagforeldrar*), skierowany do najmłodszych dzieci (od urodzenia do wieku dwóch lat), który podlega Ministerstwu Opieki Społecznej.

Niektóre dzieci w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki uczęszczają do klas zerowych dla pięciolatków (*5 ára bekkur*) w szkołach podstawowych. Ponieważ te usługi nie są powszechne, nie zostały uwzględnione na diagramie.

Mimo że dzieciom nie przysługuje uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki, wiele gmin zobowiązuje się politycznie do zapewnienia miejsca w *leiksskóli* dzieciom w wieku dwóch lat.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

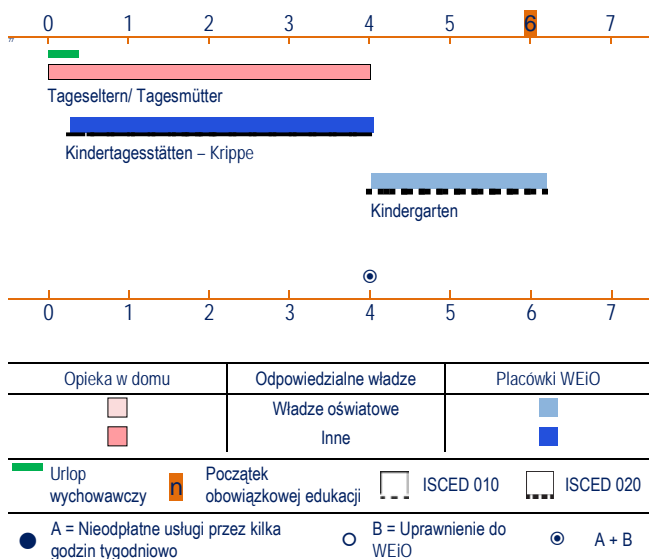
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Władze najwyższego szczebla nie opublikowały wytycznych edukacyjnych dotyczących usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu.

Liechtenstein

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Liechtensteinu kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindertagesstätte – Krippe*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindergarten*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2016	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	(-)	(-)	0,8	50,8	99,7	54,5	1,9
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	47,2	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku od czterech miesięcy do czterech lat są świadczone przez placówki pod nazwą *Kindertagesstätte /Kinderkrippe*. Działa również system usług wczesnej edukacji i opieki w domu, świadczonych przez opiekunów dziennych (*Tageseltern/Tagesmütter*), ale nie są one zbyt popularne.

Dzieci w wieku od lat czterech są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji świadczonych przez placówki typu *Kindergarten*.

Poza głównymi placówkami przedstawionymi na diagramie rodzice mogą również korzystać z dodatkowych usług opieki nad dziećmi w placówkach opieki dziennej lub w *przedszkolu (Tagesstrukturen)*. Usługi te są na ogół dostępne przez dwie, trzy lub cztery godziny dziennie i są głównie skierowane do starszych dzieci, które uczęszczają do *Kindergartens*, nieodpłatnie świadczących usługi wczesnej edukacji i opieki w wymiarze mniej więcej 21 godzin tygodniowo. Ponadto dla młodszych dzieci oferowane są usługi opieki krótkotrwałej (*Hütendienste*) i grupy zabaw (*Spielgruppen*).

Kindergartens podlegają Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, Edukacji i Środowiska. Za wszystkie inne rodzaje usług odpowiada Ministerstwo Spraw Społecznych.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

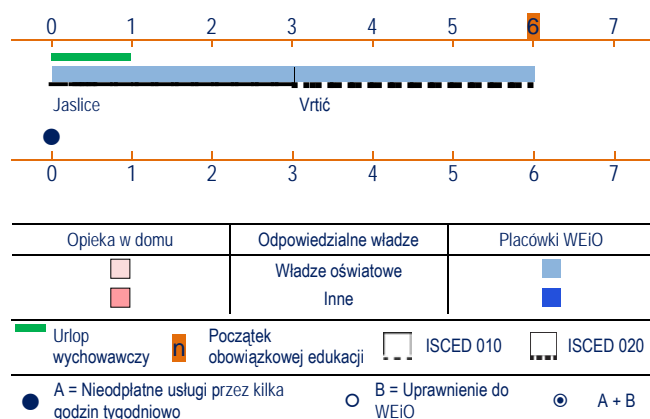
Obecnie wprowadzane reformy

Krajowa grupa robocza (*Kita-Finanzierung*) opracowuje nowy, oparty na wynikach model finansowania usług opieki na 2019 r.

Czarnogóra

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Czarnogóry kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do grup *jaslice*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do grup *vrtić*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/2018	poniżej roku	roczne	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
<i>Jaslice-vrtić</i>	1,0	23,2	47,0	61,1	64,4	78,9	6,5

Źródło: Obliczenia Urzędu Statystycznego Czarnogóry.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	(-)	41,3	52,0	64,7	74,6	5,4	0,1
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	1,5	91,4	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki są świadczone przez placówki przedszkolne (*predškolsko vaspitanje i obrazovanje – jaslice i vrtić*). Programy dla dzieci poniżej trzech lat noszą nazwę *jaslice*, podczas gdy dzieci w wieku od trzech do sześciu lat uczęszczają do grup *vrtić*. Wczesna edukacja i opieka jest częścią systemu edukacji i wchodzi w zakres odpowiedzialności Ministerstwa Edukacji. Wczesna edukacja i opieka jest oferowana w ramach programów edukacyjnych trwających cały dzień, pół dnia lub trzy godziny dziennie. Wszystkie usługi wczesnej edukacji i opieki są nieodpłatne, nawet programy całodniowe, chociaż rodzice mogą być zobowiązani płacić za posiłki i dodatkowe zajęcia (np. wizyty w muzeach, teatrze).

Ustanowiono podstawę prawną dla usług wczesnej edukacji i opieki w domu, chociaż ten rodzaj regulacji jeszcze nie został wprowadzony w życie.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Wytyczne są wiążące.

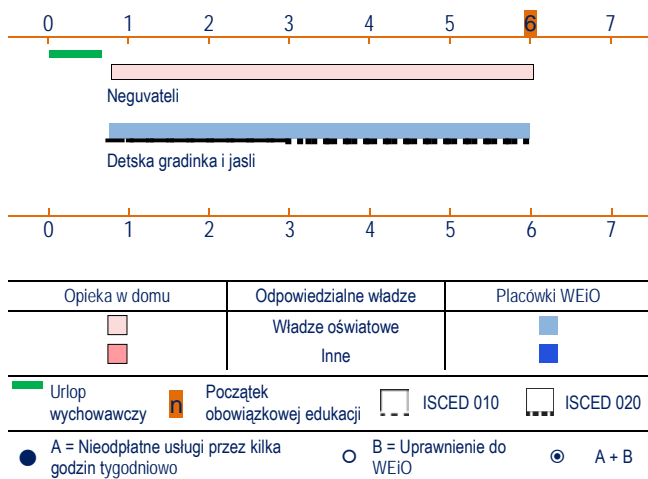
Obecnie wprowadzane reformy

Strategia na rzecz wczesnej i przedszkolnej edukacji w Czarnogórze (2016–2020) ma na celu zwiększenie uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, poprawę infrastruktury, budowę nowych, renowację oraz dostosowanie istniejących budynków. Rozszerzenie usług osiąga się przez zwiększenie usług interaktywnych, wprowadzenie innowacyjnych i elastycznych programów edukacyjnych (trzygodzinny nieodpłatny program edukacji) oraz opracowanie programów wymagających aktywnego udziału rodziców.

Macedonia Północna

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Macedonii Północnej kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do grup dzieci *jasli* w *detska gradinka*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *detska gradinka*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż rok	roczne	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
<i>Detska gradinka</i> publiczne	5,6	16,1	26,0	32,0	32,5	36,7	2,3
prywatne	0,2	0,5	0,6	0,4	0,7	0,6	0,2
Ogółem	5,8	16,7	26,7	32,5	33,4	37,4	2,5

Źródło: dane wewnętrzne Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	6,1	19,8	30,3	33,5	41,7	15,5	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	4,0	93,5	94,1

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Wczesna edukacja i opieka jest częścią systemu edukacji, a jej celem jest zapewnienie opieki i edukacji dzieciom w wieku od ośmiu miesięcy do czasu rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej. Dzieci mogą uczęszczać do placówek *detska gradinka*, w skład których wchodzi grupy opiekuńcze (*jasli*) dla najmłodszych dzieci. Dostępne są również usługi świadczone w domu, zwane *neguvateli* (*fizički lica koi vršat domašno zgrizuvanje na deca od predučilišna vozrast* oraz usługi świadczone przez *agencii za davanje usluzi za chuvanje i nega na deca*).

Oprócz usług przedstawionych na diagramie, niewielka liczba dzieci w wieku od trzech do pięciu lat uczęszcza do *centar za ran detski razvoj* (publiczne i prywatne placówki).

Za część edukacyjną działań odpowiada Ministerstwo Edukacji i Nauki, a za opiekę i organizację pracy placówek przedszkolnych odpowiada Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej we współpracy z gminami. Ekspertki z Biura Rozwoju Edukacji są również włączeni w prace komisji odpowiedzialnych za tworzenie programów edukacyjnych (wytycznych) dla placówek przedszkolnych.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

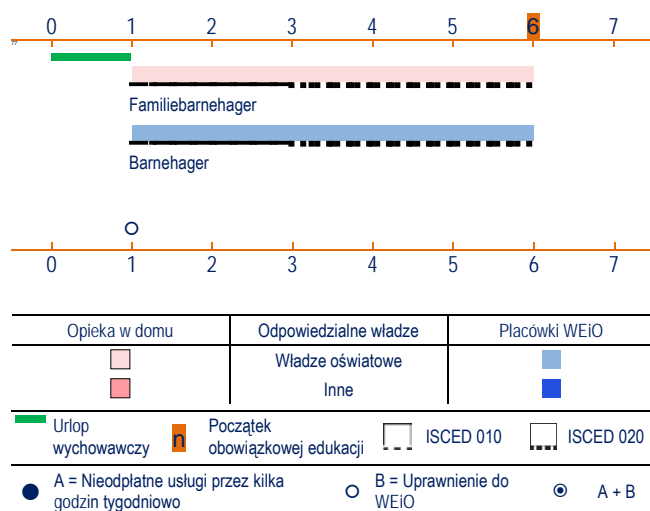
Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Norwegia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Norwegii termin „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *barnehager*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci w tym wieku w placówkach *barnehager*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017/2018	poniżej roku	roczne	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki
<i>Familiebarnehager</i>	0,3	2,4	2,1	0,8	0,7	0,6	0
<i>Barnehager</i>	3,6	69,7	90,8	95,3	96,5	97,0	0,5
Ogółem	3,9	72,1	92,9	96,1	97,3	97,6	0,5

Źródło: obliczenia na podstawie danych BASIL i SSB.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	38,0	92,3	95,9	97,2	97,5	0,5	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	99,2	99,1

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uoe_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Większość dzieci uczęszcza do jednolitych placówek (*barnehager*), które podlegają Ministerstwu Edukacji i Badań Naukowych. Ponadto działają również przedszkola rodzinne (*familiebarnehager*), które zapewniają usługi wczesnej edukacji i opieki w środowisku domowym. Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone zarówno przez placówki, jak i w domu są uregulowane ustawą *Kindergarten Act*.

Dzieci w wieku od roku są uprawnione do korzystania z usług dotowanych ze środków publicznych ⁽¹¹⁰⁾. Żadne gospodarstwo domowe nie płaci więcej niż 6% swojego dochodu za miejsce w przedszkolu. Ponadto dzieci od lat trzech z rodzin o niskim poziomie dochodów mają prawo do 20 godzin tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku sześciu lat.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla dotyczące zinstytucjonalizowanych placówek mają również zastosowanie do usług świadczonych w domu.

Obecnie wprowadzane reformy

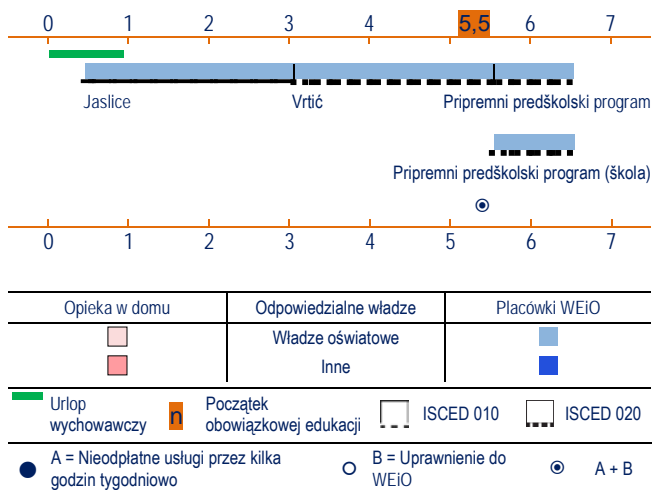
Ustawa o stosunku liczby pracowników do liczby dzieci stanowi, że wskaźnik ten wynosi 1:3 dla dzieci poniżej trzech lat i 1:6 dla dzieci w wieku od trzech do pięciu lat. Ustawa weszła w życie w sierpniu 2018 r. W sierpniu 2018 r. weszły w życie nowe regulacje o liczbie dzieci przypadających na jednego członka personelu pedagogicznego (nauczyciela wychowania przedszkolnego) pracującego w *barnehager*: Co najmniej jeden pedagog/nauczyciel wychowania przedszkolnego na siedmioro dzieci w wieku poniżej trzech lat oraz co najmniej jeden pedagog/nauczyciel wychowania przedszkolnego na 14 dzieci w wieku od trzech do pięciu lat.

⁽¹¹⁰⁾ Dzieci, które ukończą rok nie później niż pod koniec sierpnia, są uprawnione do miejsca od sierpnia w roku, w którym rodzice składają wniosek. Dzieci, które ukończą rok we wrześniu, w październiku lub listopadzie, są uprawnione do miejsca w przedszkolu do końca miesiąca, w którym obchodzą pierwsze urodziny.

Serbia

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Serbii kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *jaslice*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vrtić* oraz do *pripremi predškolski (škola)*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	poniżej trzeciego roku	od trzech lat do pięciu i pół roku	od pięciu i pół roku do sześciu i pół roku
Jaslice	25,0	(-)	(-)
Vrtić	(-)	61,8	(-)
Pripremi predškolski program	(-)	(-)	98,2

Źródło: Urząd Statystyczny Republiki Serbii 2019.

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmiolatki
ISCED 0	14,8	39,3	51,5	55,2	57,1	78,8	1,8
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	14,7	97,3

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki są przeznaczone dla dzieci w wieku od sześciu miesięcy do sześciu i pół roku, kiedy rozpoczynają naukę w szkole podstawowej. Wczesna edukacja i opieka ma trzy poziomy w zależności od wieku: *jaslice* (żłobek) dla dzieci w wieku od sześciu miesięcy do trzech lat, *vrtić* (przedszkole) dla dzieci w wieku od trzech do pięciu i pół roku oraz *pripremi predškolski program* (program przygotowawczy), który trwa dziewięć miesięcy i odbywa się albo w placówkach wczesnej edukacji i opieki (*vrtić*), albo w szkołach (*škola*).

Żłobek i przedszkole nie są obowiązkowe i podlegają decyzji rodziców. Program obejmuje zajęcia edukacyjne w wymiarze pół dnia lub całego dnia oraz fakultatywne programy specjalistyczne, zgodnie z zainteresowaniami dzieci i ich rodziców, możliwościami placówek wczesnej edukacji i opieki oraz zasobami zapewnianymi przez władze lokalne.

Program przygotowawczy do szkoły jest obowiązkowy dla wszystkich dzieci. Trwa co najmniej dziewięć miesięcy przez cztery godziny dziennie. Dzieci przyjęte do tego programu muszą mieć od pięciu i pół roku do sześciu i pół roku na początku roku szkolnego, w którym mają zacząć uczęszczać na takie zajęcia.

Cały etap wczesnej edukacji i opieki podlega Ministerstwu Edukacji, Nauki i Rozwoju Technologii.

Wytyczne edukacyjne

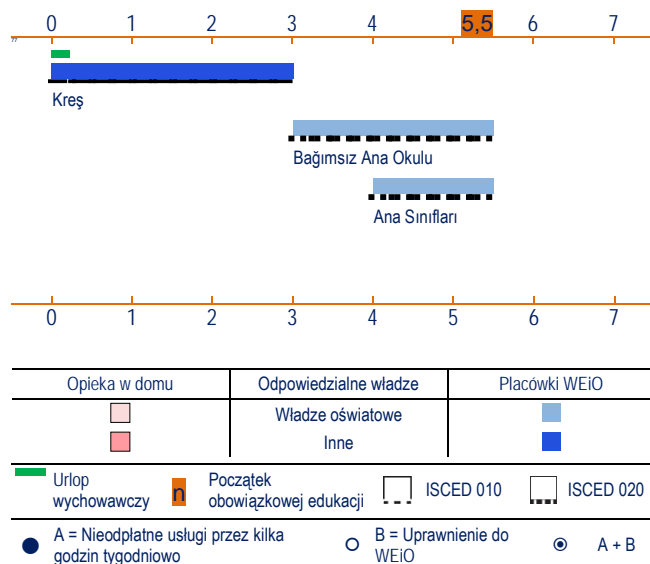
Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki. Wytyczne są wiążące.

Ponadto władze najwyższego szczebla wydają różne wytyczne dotyczące obowiązkowej edukacji w placówkach.

Turcja

Rok odniesienia 2018/2019

Diagram



W niniejszym raporcie w wypadku Turcji kategoria „poniżej trzech lat” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kreş*. Kategoria „w wieku trzech lat i starsze” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Bağımsız Ana Okulu* i *Ana Sınıfları*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2017	mniej niż dwa lata	dwulatki	trzylatki	czterolatki	pięcioletki	sześcioletki	siedmioletki
ISCED 0	(-)	0,8	10,1	36,6	58,9	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	(-)	14,5	95,2	100,0

Źródło: Eurostat, UOE [educ_uae_enrp07] (ostatnia aktualizacja 23.05.2019).

Organizacja

Dzieci w wieku do lat trzech mogą uczęszczać do żłobków i centrów opieki dziennej (*Kreş*), które podlegają Ministerstwu Rodziny i Polityki Społecznej. Dzieci w wieku od trzech lat do pięciu i pół roku uczęszczają do *Bağımsız Ana Okulu*. Ponadto dzieci w wieku od czterech lat do pięciu i pół roku mogą również uczęszczać *Ana Sınıfları* w szkole podstawowej. Zarówno *Bağımsız Ana Okulu*, jak i *Ana Sınıfları* podlegają Ministerstwu Edukacji Narodowej, a dokładnie Dyrekcji Generalnej ds. Kształcenia Obowiązkowego.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku pięciu i pół roku.

Wytyczne edukacyjne

Wytyczne edukacyjne władz najwyższego szczebla mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanych placówek na całym etapie wczesnej edukacji i opieki, ale są różne dla poszczególnych grup wiekowych. Oba zestawy wytycznych są wiążące.

PODZIĘKOWANIA

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency

Education and Youth Policy Analysis

Avenue du Bourget 1 (J-70 – Unit A7)
B-1049 Bruksela()

Autorzy

Akvilė Motiejūnaitė-Schulmeister (koordynator)

Marie-Pascale Balcon i Isabelle de Coster

Układ graficzny i rysunki

Patrice Brel

Okladka

Virginia Giovannelli

Koordynator produkcji

Gisèle De Lel

Krajowe Biura Eurydice

ALBANIA

Biuro Eurydice
Departament Integracji i Projektów Europejskich
Ministerstwo Edukacji i Sportu
Rruga e Durrësit, Nr. 23
1001 Tirana
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

AUSTRIA

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und
Forschung
Abt. Bildungsentwicklung und -monitoring
Minoritenplatz 5
1010 Wiedeń
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

BELGIA

Unité Eurydice de la Communauté française
Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Direction des relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/008
1080 Bruksela
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

Eurydice Vlaanderen
Departement Onderwijs en Vorming/
Afdeling Strategische Beleidsondersteuning
Hendrik Consciencegebouw 7C10
Koning Albert II-laan 15
1210, Bruksela

Wkład biura: Sanne Noël (koordynacja); wewnętrzni eksperci:

- Christele Van Nieuwenhuyzen (Kind en Gezin)
- Marie-Hélène Sabbe (Flamandzkie Ministerstwo Edukacji)
- Liesbeth Hens (Flamandzkie Ministerstwo Edukacji)
- Liesbeth Hens (Flamandzkie Ministerstwo Edukacji)
- Sara de Meerleer (Flamandzkie Ministerstwo Edukacji)
- Bart Maes (Flamandzka Inspekcja Edukacji)

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen
Gemeinschaft
Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Fachbereich Ausbildung und Unterrichtsorganisation
Gospertstraße 1
4700 Eupen
Wkład biura: Julia Cremer, Désirée Simon, Ruth de Sy,
Catherine Reinertz i Clara Jacquemart

BOŚNIA I HERCEGOWINA

Ministerstwo Spraw Społecznych
Sektor Edukacji
Trg BiH 3
71000 Sarajewo
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

BULGARIA

Biuro Eurydice
Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich
Biuro ds. Planowania i Badań Edukacyjnych
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Wkład biura: Marianna Sabeva Nesheva-Karastoyanova
(ekspert)

CHORWACJA

Agencja ds. Mobilności i programów UE
Frankopanska 26
10000 Zagrzeb
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

CYPR

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji i Kultury
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nikozja
Wkład biura: Christiana Haperi; eksperci: Andri Gavrielidou
(szkolnictwo podstawowe, Ministerstwo Edukacji i Kultury) i
Irene Papatheodoulou (Ministerstwo Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych)

CZECHY

Biuro Eurydice
Centrum Współpracy Międzynarodowej w zakresie Edukacji
Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4
110 00 Praga 1
Wkład biura: Petra Prchlíková i Helena Pavlíková; eksperci
spoza Biura: Irena Borkovcová (Czeskie Kuratorium
Oświaty), Jaroslava Vatalová (Ministerstwo Edukacji,
Młodzieży i Sportu), Lucie Hetflejšová (Ministerstwo Pracy i
Spraw Społecznych) oraz Hana Splavcová i Andrea
Mouchová (Krajowy Instytut Edukacji, Centrum Doradztwa
Edukacyjnego i Centrum Kształcenia Ustawicznego
Nauczycieli)

DANIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki
Duńska Agencja ds. Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Bredgade 43
1260 København K
Wkład biura: Ministerstwo ds. Dzieci i Spraw Społecznych
oraz Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki

ESTONIA

Biuro Eurydice
Dział Analiz
Ministerstwo Edukacji i Kultury
Munga 18
50088 Tartu
Wkład biura: Tiina Peterson (ekspert)

FINLANDIA

Biuro Eurydice
Fińska Narodowa Agencja ds. Edukacji
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Wkład biura: Petra Packalén i Timo Kumpulainen

FRANCJA

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Jeunesse (MENJ)
Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation (MESRI)
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la performance (DEPP)
Mission aux relations européennes et internationales (MIREI)
61-65, rue Dutot
75732 Paryż
Cedex 15
Wkład biura: Anne Gaudry-Lachet;
eksperci: Danielle Boyer i Gilles Petreault

NIEMCY

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Deutsches Zentrum für Luft- und Raumfahrt e. V. (DLR)
Heinrich-Konen Str. 1
53227 Bonn
Wkład biura: Bernd Fischer (Deutsches Jugendinstitut e.V.) i Linda Dieke (krajowe biuro Eurydice (Bund) w Agencji Zarządzania Projektami DLR)
Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Taubenstraße 10
10117 Berlin

GRECJA

Biuro Eurydice
Dyrekcja ds. Europejskich i Międzynarodowych Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych i Spraw Religijnych
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2172)
15180 Maroussi (Attiki)
Wkład biura: Anastasia Ladopoulou i Evangelia Panta (eksperci)

WĘGRY

Biuro Eurydice
Władze Oświatowe
19-21 Maros Str.
1122 Budapeszt
Wkład biura: Zsófia Nagy (kisgyermekkori referens; Emberi Erőforrások Minisztériuma: Család- és Ifjúságyügyért Felelős Államtitkárság); Balázs Török (ekspert)

ISLANDIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji
Víkurbær 3
203 Kópavogur
Wkład biura: Hulda Skogland i Þorbjörn Kristjánsson

IRLANDIA

Biuro Eurydice
Department of Education and Skills
International Section
Marlborough Street
Dublin 1 – DO1 RC96
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

WŁOCHY

Unità italiana di Eurydice
Istituto Nazionale di Documentazione, Innovazione e Ricerca Educativa (INDIRE)
Agenzia Erasmus+
Via C. Lombroso 6/15
50134 Florencia
Wkład biura: Erika Bartolini; ekspert: Maria Rosa Silvestro (Dirigente tecnico, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca)

ŁOTWA

Biuro Eurydice
Agencja Rozwoju Edukacji
Valņu street 1 (5th floor)
1050 Ryga
Wkład biura: Agrita Miesniece

LIECHTENSTEIN

Informationsstelle Eurydice
Schulamt des Fürstentums Liechtenstein
Austrasse 79
Postfach 684
9490 Vaduz
Wkład biura: Krajowe centrum informacyjne Eurydice

LITWA

Biuro Eurydice
Krajowa Agencja Ewaluacji Szkół Republiki Litwy
Geležinio Vilko Street 12
03163 Wilno
Wkład biura: Regina Sabaliauskienė i Laimutė Jankauskienė. (eksperci zewnętrzni)

LUKSEMBURG

Unité nationale d'Eurydice
ANEFORÉ ASBL
eduPôle Walferdange
Bâtiment 03 – étage 01
Route de Diekirch
7220 Walferdange
Wkład biura: Patrick Hierthes (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Service des relations internationales); Claude Sevenig (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Service des relations internationales); Flore Schank (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Service de l'enseignement fondamental); Jean Schram (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Service de l'enseignement fondamental); Gilles Hirt (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Service de Coordination de la recherche et de l'Innovation pédagogiques et technologiques – SCRIPT); Claudia Schroeder (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse / Département de l'enfance et de la jeunesse / Service de l'éducation et de l'accueil)

MALTA

Krajowe Biuro Eurydice
Directorate for Research, Lifelong Learning and Employability
Ministry for Education and Employment
Great Siege Road
Floriana VLT 2000
Wkład biura: Joanne Bugeja i Grazio Grixti (eksperci); specjalne podziękowania dla dr Jacqueline Vanhear (dyrektor ds. zapewnienia jakości MEDE)

CZARNOGÓRA

Biuro Eurydice
Vaka Djurovica bb
81000 Podgorica
Wkład biura: Krajowe Biuro w Czarnogórze

HOLANDIA

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
Rijnstraat 50
2500 BJ Den Haag
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

MACEDONIA PÓŁNOCNA

Narodowa Agencja ds. Europejskich Programów
Edukacyjnych i Mobilności
Boulevard Kuzman Josifovski Pitu, nr 17
1000 Skopje
Wkład biura: eksperci: Vera Dimitrievska, Katerina Mitevka
Petruševska i Sabina Pacariž

NORWEGIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji i Kultury
Kirkegata 18
P.O. Box 8119 Dep.
0032 Oslo
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

POLSKA

Biuro Eurydice
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji
Aleje Jerozolimskie 142A
02-305 Warszawa
Wkład biura: Magdalena Górowska-Fells; ekspert krajowy:
Aleksander Tynelski (Ministerstwo Edukacji Narodowej)

PORTUGALIA

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação e Ciência
Direção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência
(DGEEC)
Av. 24 de Julho, 134
1399-054 Lisboa
Wkład biura: Isabel Almeida; spoza biura: Clara Barata
(ekspertka, Uniwersytet w Coimbrze); Dyrekcja Generalna
ds. Edukacji i Generalny Inspektorat Edukacji (Ministerstwo
Edukacji); Biuro Strategii i Planowania (Ministerstwo Pracy,
Solidarności i Zabezpieczenia Społecznego)

RUMUNIA

Biuro Eurydice
Narodowa Agencja Programów Wspólnotowych w
dziedzinie Edukacji i Szkoleń Zawodowych
Universitatea Politehnică București
Biblioteca Centrală
Splaiul Independenței, nr. 313
Sector 6
060042 Bukareszt
Wkład biura: Veronica – Gabriela Chirea we współpracy z
ekspertem Viorica Preda (Ministerstwo Edukacji Narodowej)

SERBIA

Biuro Eurydice Serbia
Fundacja Tempus
Ruze Jovanovic 27a
11000 Belgrad
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

SŁOWACJA

Biuro Eurydice
Słowackie Akademickie Stowarzyszenie na rzecz
Współpracy Międzynarodowej
Križkova 9
811 04 Bratislava
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

SŁOWENIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu
Biuro Rozwoju Edukacji
Masarykova 16
1000 Ljubljana
Wkład biura: Barbara Kresal Sterniša; Ekspert: Nada Požar
Matijašič (Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu)

HISZPANIA

Eurydice España-REDIE
Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa
(CNIIE)
Ministerio de Educación y Formación Profesional
c/ Torrelaguna, 58
28027 Madrid
Wkład biura: Fátima Rodríguez Gómez, Patricia Díaz-Caneja
Sela, Roberto Domingo de la Riva and Elena Vázquez Aguilar
(**Eurydice España-REDIE**); Manuel Sáez Fernández, Manuel
Barrionuevo Martín and Ezequiel Gómez Gallardo (Consejería
de Educación y Deporte de la Junta de **Andalucía**); Gonzalo
Herrera Larrondo (Dirección de la Inspección De Educación.
Departamento de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno
de **Aragón**); Rubén Daniel Gallo Acosta (Viceconsejería de
Educación y Universidades. Consejería de Educación y
Universidades del Gobierno de **Canarias**); Emilia Samperio
Hurtado (Unidad Técnica de Innovación Educativa. Consejería
de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de **Cantabria**);
Carmelo Irigoyen del Amo and Mariemma González Martín
(Direcciones Generales de Política Educativa Escolar y de
Innovación y Equidad Educativa. Consejería de Educación de
la Junta de **Castilla y León**); María Isabel Rodríguez Martín
(Servicio de Ordenación Académica, Documentación y
Evaluación. Viceconsejería de Educación, Universidades e
Investigación. Consejería de Educación, Cultura y Deportes de
Castilla-La Mancha); Mercè Esteve and Jesús Moral (DG Ed.
Infantil i Primària. Consell Superior d'Avaluació. Departament
d'Educació de la Generalitat de **Cataluña**); Milagrosa Pérez
Granados and Raquel Élez-Villaruel (Dirección Provincial de
Educación y Formación Profesional de **Ceuta**. Ministerio de
Educación y Formación Profesional); Dirección General de
Política Educativa (Conselleria d'Educació, Investigació i Esport
de la Generalitat de la **Comunidad Valenciana**); Eugenia
López Cáceres (Servicio de Coordinación Educativa.
Consejería de Educación y Empleo de la Junta de
Extremadura); Manuel Vila López (Subdirección General de
Ordenación e Innovación Educativa y Formación del
Profesorado. Conselleria de Educación, Universidade e
Formación Profesional de la Xunta de **Galicia**); Francisca Más,
Mateu Tomàs, Assumpció Sempere and Antoni Bauzá (Institut
per a l'Educació de la Primera Infància. Direcció General
d'Innovació i Comunitat Educativa. Conselleria d'Educació i
Universitat del Govern de les **Illes Balears**); Miguel Heredia
Zapata (Dirección Provincial de Educación y Formación
Profesional de **Melilla**. Ministerio de Educación y Formación
Profesional); Belén Izpura Zabalza, Andoni Albeniz Bratos,
Eduardo Angulo Álvarez and Manuel Sada Allo (Servicios de
Ordenación, Orientación e Igualdad de Oportunidades, de
Inspección Educativa y de Tecnologías Educativas y Sistemas
de Información. Departamento de Educación del Gobierno de
Navarra)

SZWECJA

Biuro Eurydice
Universitets- och högskolerådet/
Szwedzka Rada ds. Szkolnictwa Wyższego
Box 450 93
104 30 Sztokholm
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

SZWAJCARIA

Biuro Eurydice
Szwajcarska Konferencja Ministerstw Edukacji (EDK)
Speichergasse 6
3001 Berno
Wkład biura: Alexander Gerlings

Szwajcarska Konferencja Ministerstw Edukacji (EDK)
Speichergasse 6
3001 Berno
Wkład: Veronika Neruda

TURCJA

Biuro Eurydice
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Wkład biura: Osman Yıldırım Uğur;
expert: Prof. Dr. Kemal Sinan Özmen

ZJEDNOCZONE KRÓLESTWO

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough, Berkshire, SL1 2DQ
Wkład biura: Sigrid Boyd, Rachel Mills i Sharon O'Donnell
(NFER Associate)

Eurydice Unit Scotland
Learning Directorate
Scottish Government
2-C North
Victoria Quay
Edynburg EH6 6QQ Edynburg
Wkład biura: Gary Walsh, Siân Neill, Alison Cumming, Euan Carmichael, Scott Sutherland, Katherine Tierney, Liz Levy i Louise Scott

Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie – Wydanie 2019

Wczesna edukacja i opieka – etap edukacji poprzedzający szkolnictwo podstawowe – coraz częściej jest uznawana za okres, w którym kształtują się fundamenty dalszego rozwoju i edukacji młodego człowieka. Drugie wydanie „Kluczowych danych dotyczących wczesnej edukacji i opieki w Europie” mapuje postęp w kluczowych dziedzinach zdefiniowanych w dokumencie „Zalecenie Rady w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem”.

Raport prezentuje wskaźniki w takich obszarach jak: zarządzanie, dostęp do placówek, personel, program edukacyjny oraz ewaluacja i monitorowanie. Przedstawia wczesną edukację i opiekę z punktu widzenia potrzeb małego dziecka ze szczególnym uwzględnieniem współzależności między poszczególnymi aspektami polityki w tej dziedzinie. W raporcie prezentowane są również te elementy wczesnej edukacji i opieki, które sprzyjają włączaniu społecznemu od najmłodszych lat życia obywateli prowadzącemu do wyrównywania szans edukacyjnych w danym społeczeństwie.

Część pierwsza raportu informuje czytelników o aktualnych trendach w regulowaniu wczesnej edukacji i opieki w Europie. Część druga prezentuje przegląd systemów wczesnej edukacji i opieki w poszczególnych krajach, a krótki opis każdego systemu krajowego jest uzupełniony o prezentację jego struktury w formie graficznej.

Sieć Eurydice ma na celu prezentację europejskich systemów edukacji, ich organizacji i metod pracy. Sieć przedstawia opisy krajowych systemów edukacji, badania porównawcze, wskaźniki i dane statystyczne. Wszystkie publikacje sieci Eurydice są dostępne nieodpłatnie na stronie internetowej lub (na życzenie) w wersji drukowanej. Działania sieci Eurydice koncentrują się na promowaniu zrozumienia, współpracy, zaufania i mobilności na szczeblu europejskim i międzynarodowym.

W skład sieci wchodzi biura krajowe, które są koordynowane przez Agencję Wykonawczą ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego. Więcej informacji na temat sieci Eurydice na stronie: <http://ec.europa.eu/eurydice>.

